

అచ్చ తెలుగు కృతులు పరిశీలన

డా॥ కె. వి. సుందరాచార్యులు

ఉపన్యాసకులు

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు ప్రొచ్యురగాళం

లింక్ రోడ్డు, హైదరాబాదు - 500 001.

అచ్చతెలుగు కృతులు - పరిశీలనం

ACCHA TELUGU KRTULU - PARISEELANAM

ప్రథమ ముద్రణ : 1989

ప్రతులు : 1000

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ ఆర్థిక సహాయంతో ప్రచురితం.

వెల : రూ. 100.00

ప్రతులకు :

కె. వి. లక్ష్మణస్వామి

ఇం. నెం. 23-6-121/2

హరిబావులి, హైదరాబాదు - 500 265.

Studies In Accha (Chaste, Unmixed) Telugu Works

The book entitled "Studies in Accha Telugu Works", a doctoral dissertation is written in three parts.

The first part deals with nature and scope of Accha (Chaste, Unmixed) Telugu, its place in Telugu Literature, the State of Telugu Literature during the productive period of this genre and a brief survey of writers of this literary form.

The Second Part of the book is divided into 6 sub-divisions. Ponnekanti Telagana's 'Yayati Charitram' was the first work to be written in this genre of literature. Arguments are presented to prove this fact. The other sub-divisions deal with the works in Poetry, Prose, Drama, Lexicography and lastly a general survey of known, but lost works of this literary genre. In the sub-division dealing with poetical works an analytical study was made on 8 works based on Ramayana, 9 on Mahabharata, 15 on Bhagavatha/Puranas, 11 on others, 3 Khanda Kavyas (short poems), 3 Dwipadas (Couplets) and 9 Satakas (Poetic Compositions of 100 stanzas) and Stutis (Eulogies). In the prose sub divisions 13 essays, an epistle and a story (containing 100 tales) are studied. Next comes the study of a Drama and a Harikatha. A discussion of 17 Lexicons emerged to supplement the efforts in this literary genre was made in the next sub-division. The second part ends with a general survey made of known, but lost or untraceable works of this literary branch.

In the third Part, The Accha Telugu Poetic diction, the methods that those writers followed in translations, their use of non-native words, poetic acrobatics like

Chaturvidha Kavitas - Asu, bandha, garbha and chitra kavitas and then lastly the restrictions that the Accha Telugu writers imposed on themselves to show off their erudition and skill have been discussed.

To pen works in Accha Telugu was a novel device. The pioneers of this literary genre were interested more to demonstrate the sweetness of the unmixed, chaste, native tongue rather than an aversion to Sanskrit diction. Their unbounding love towards native tongue was the motive force for sprouting up of this literary genre. It was unfortunately derided and neglected not entirely because of its lapse. All literary forms prevalent, except those based on Pun were introduced into this genre. Perhaps it is one of the causes for the ridicule heaped on it leading to total neglect and indifference of this genre. It has its own beauty and charm and if introduced into the courses of study, it would not fail to attract its due attention. All these points have been thoroughly discussed and established in the book.

I hope that literateurs will atleast in future bestow their attention to this neglected genre of writing and research scholars will make a thorough probe into this subject. I conclude with the hope that the known, but seemingly lost or untraceable works will see the light of day and even unknown, unpublished works of this genre will be unearthed.

—Dr. K. V. Sundara Charyulu

అంకితం

ప్రతి జాతీయవాదులకు ప్రశ్నార్థకం ప్రతిపక్షంలో ఉంది

మనకు

జాతీయవాదం

దానిని

జాతీయవాదం

జాతీయవాదం

జాతీయవాదం

జాతీయవాదం

జోయిల్ కందాన్ ప్రతిపక్షం

జోయిల్ కందాన్ ప్రతిపక్షం

గా రం కు

సంకల్పం గా సమర్థించు.

సప్తసంతానాల్లో ఒకటైన ఈ కృతి పోషకులు

1. శ్రీ నాగపురి యాదగిరి చారి
శ్రీమతి బాలమణి గారలు
నాదర్ గుల్, రంగారెడ్డి జిల్లా. రూ. 3000-00
2. శ్రీమాన్ తిరువరంగం పోరై తి యాదగిరి స్వామి
శేషకుమారి గారలు
ఏదులాబాద, రంగారెడ్డి జిల్లా. రూ. 2000-00
3. శ్రీ ఎన్. ఆర్. వెంకటేశం గారు
ఉపన్యాసకులు, తెలుగుశాఖ
ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం, హైదరాబాదు. రూ. 1116-00
4. కీ॥ శే॥ శ్రీ చొల్లేటి అంజయ్యచారి జ్ఞాపకార్థం
భార్య శ్రీమతి చొల్లేటి నర్సమ్మ గారు రూ. 1116-00
5. కీ॥ శే॥ శ్రీ దుల్లూరు వెంకట్రావు గారి
స్మృత్యర్థం కుమారులు
సరూప్ సగర్, హైదరాబాదు. రూ. 1116-00
6. శ్రీ టి. సుదర్శనాచారి గారు
విశ్వకర్మ, గుల్జార్ హౌజ్, హైదరాబాదు. రూ. 1016-00
7. శ్రీ కంది నారాయణ, విశ్వనాథం గార్లు
వస్త్రవ్యాపారులు, దొబాకో బజార్, సికింద్రాబాదు. రూ. 1011-00
8. కీ॥ శే॥ శ్రీ మాలె నారాయణ గుప్త
లక్ష్మీనర్సమ్మ గారల జ్ఞాపకార్థం కుమారులు
గుమ్మడిదల, మెదక్ జిల్లా. రూ. 512-00
9. శ్రీ తొడిమెళ్ళ భీష్మాచారి గారు
దిల్ సుఖ్ సగర్, హైదరాబాదు. రూ. 251-00
10. శ్రీ నన్నిధి కోవెల సుదర్శనం గారు
తెలుగు పండితులు, ప్రభుత్వోన్నత పాఠశాల,
శాలిబండ, హైదరాబాదు. రూ. 251-00

Dr. N. KRISHNA KUMARI,

Reader,
Department of Telugu,
Osmania University.

Hyderabad,
Dated : July, 1982.

Dr. K. V. Sundaracharyulu's doctoral thesis "A study on the works of Accha Telugu" occupies distinguished and unique place. It can be well said that little research work is carried on this literary form. To some extent it fills the gap hitherto felt in the history of Telugu literature. Even in the aspect of language as well, it is novel treatise, which, I feel, is useful for all those engaged in teaching in this aspect of Telugu literature. I wish that the work be printed early. It deserves all encouragement.

Sd/-

(N. KRISHNA KUMARI)

K. CHAKRAPANI,

Lecturer in English,
A. S. P. Oriental College,
Tilak Road, Hyderabad-500 001.

Dated : 6-10-1989.

It is quite an unusual thing that my colleague Dr. K. V. Sundara Charyulu did. He asked to express my opinion about his work "Studies in Accha Telugu Works". I know - the only qualification, I have to give my opinion of his work is patience. I read it patiently consulting him here and there to clear my doubts.

The first task before he took a plunge to pen his monumental thesis was collection of books. This literary form of Accha Telugu had already lost its ground being unjustly derided as a literary gimmick or a futile literary exercise. Accha Telugu works were not hence reprinted. My friend had to go from place to place, tour entire Andhra and some places in Tamilnadu like Madras and Tanjore. While some genial souls came forward to help him, he also had to encounter unshakable indifference and apathy. Promises were made that were not kept up. However, perseverance paid its rich dividends. He could gather enough material to form an opinion and write his thesis.

Dr. Sundara Charyulu's work is original unattempted in the genre of literature. Before the advent of Telagana, the Telugu literature was in Misrandhra, though here and there a few stray stanzas penned entirely in chaste Telugu could be seen. The works were heavily loaded with Sanskrit diction. It occurred to Telagana that works written in Chaste Telugu would also equally entertain. He could then show the beauty and melody of Chaste Telugu. That was his aim while he shunned Sanskrit diction, but had no aversion towards it. He had no hesitation to adopt Tatsamas. He was also aware of the fact that rendering proper nouns into Telugu would make matters worse and make the work unintelligible and hence unreadable. His

pioneering work 'Yayati Charitram' was welcomed with cheers. Immediately many writers inspired by his attempt tried to follow him. Unfortunately some of them had no insight of Telagana. They became more bigoted. They shunned every thing Sanskrit, imposed restrictions galore to the detriment of readability and dragged it to the level of literary circus. However, there are still some works of un-impeachable worth and melody.

Dr. K. V. Sundara Charyulu is himself a pioneer to produce a work on this genre of literature. His object was not to make an in-depth critical study of Accha Telugu works rather than give a general survey of the output. There are lapses - bound to be while treading virgin soil. Each of the sub-divisions in all the three parts of his work allow scope to produce separate dissertations. His attempt was to fill a gap, to resurrect a lost cause, to set aright the record and he did it admirably.

I congratulate him for his book which when published would certainly become basis for other research scholars who encouraged by his attempt would throw more light on this unjustly derided and neglected genre of Telugu literature.

—K. Chakrapani

డా॥ డి. చంద్రశేఖరరెడ్డి, ఎం. ఏ., పి.హెచ్. డి.,

తెలుగు ఉపన్యాసకులు

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ప్రాచ్య కళాశాల,

తిలక్ రోడ్డు, హైదరాబాదు - 1. ఆం. ప్ర.

ఎం. ఏ. పాసై పరిశోధన ప్రారంభించాలనుకోగానే పరిశోధనాంశాల వేటకు బయల్దేరితారు విద్యార్థులు. ఏ విషయాల మీద ఇంతకుముందు పరిశోధన జరిగింది? ఏం పరిశోధన జరిగింది? ఏయే విషయాల మీద అసలే పరిశోధన జరగలేదు? ఇంతకుముందే ఒక విషయం మీద పరిశోధన జరిగే ఉంటే మరో దృష్టాంతం నుంచో, అందులో చెప్పని విషయాల గురించో పరిశోధన చేయ వచ్చా? మొదలైన విషయాలతో పాటు ఏ అంశాన్ని తీసుకుంటే బేగంగా ముగించవచ్చు? తేలిగ్గా పూర్తిచేయవచ్చు? అన్న విషయాలను కూడా దృష్టిలో పెట్టుకుని ఈ వేట కొనసాగుతుంది. కొంతమంది ఇక పరిశోధనాంశాలే లేవేమోనని దిగులు పడుతుంటారు.

తెలుగు భాషా సాహిత్యాలలో పరిశోధనకు అంశాల కొడువలేదు. జరిగిన కృషి చాలాతక్కువ. పదహారో శతాబ్దంలో ప్రారంభమై ఇప్పటివరకూ నిరంతరాయంగా సాగుతూ వచ్చిన అచ్చ తెలుగు సాహిత్యం మీద ఇదే మొదటి సిద్ధాంత గ్రంథం కావడమే దీనికి ఒక నిదర్శనం. ప్రధాన ప్రక్రియలే అచుంబితంగా ఉండగా సూక్ష్మాంశాల విషయం చెప్పనే అక్కర్లేదు.

అచ్చతెలుగు ఒక విశిష్టమైన ప్రక్రియ. సాహిత్యంలో రచయితలు అనేక రకాల ప్రయోగాలు చేస్తారు. ఈ ప్రయోగ వైవిధ్యంవల్లనే అనేక ప్రక్రియలు, ఆ ప్రక్రియల్లో శాఖలు బయల్పడాయి. ఈ ప్రక్రియల ప్రారంభం కేవలం ఏదో కొత్త ప్రయోగం చెయ్యాలనే రచయిత చింతాహం వల్ల మాత్రమే జరుగుతుందా? లేక సమకాలీన సామాజిక కారణాలేమైనా ఉంటాయా? అన్నది కూడా పరిశీలనాంశమే. అచ్చతెలుగు కావ్య రచనను ఆద్యుడయిన పొన్నిగంటి తెలగన ప్రయోగవైచిత్రే తప్ప మరే కారణమూ చెప్పకోలేదు. తెలంగాణాలో ఈ రచన ప్రారంభమయింది కాబట్టి, ఇక్కడ మహమ్మదీయ పరిపాలన ఉండి ఉండింది కాబట్టి భాషా విషయంలో ఏదైనా ప్రత్యేక స్పృహ ఏర్పడడానికి అవకాశం ఉండేమో. అయితే అర్హమంపదగిన ఆధారాలు అలభ్యం కాబట్టి ఇది సందేహంగా

మాత్రమే ప్రస్తుతానికి మిగిలిపోతుంది. సుందరాచార్యుల వారి ప్రయోగ వాదమే ఇప్పటికి అంగీకరింపదగింది. ప్రారంభమెలా ఉండి ఉన్నా తరువాత మాత్రం ఇది ఒక ప్రయోగంగానే కొనసాగింది. ఆంధ్రదేశంలోని అన్ని ప్రాంతాల్లోనూ అచ్చ తెలుగు రచనలొచ్చాయి. సంఖ్యాబాహుళ్యం తెలంగాణేతర ప్రాంతంలోనే కనిపిస్తుంది.

ప్రారంభంలో సంస్కృత పద ప్రయోగం లేకుండా తెలుగులో రచన చేయడం ఒక చమత్కారం మాత్రమే అయితే ఆధునిక కాలంలో మాత్రం కొంత భాషాభిమానం ఇటువంటి రచనలకు కారణమయింది. ఎటువంటి భావాల నయినా అచ్చ తెలుగు (దేశీ)లో చెప్పవచ్చునని నిరూపించడానికి, అటువంటి తెలుగు చాలా మధుర మయిందని రుచి చూపించడానికి కవులు అచ్చ తెలుగు కావ్యాలు రాశారు. పద్య కావ్య రచనకే కాక తక్కిన ప్రక్రియలకు కూడా అచ్చ తెలుగు యోగ్యమయిందేనని నిరూపించే ప్రయత్నం చేశారు.

అచ్చతెలుగు కవులకు భాషాభిమానమే గాని, దురభిమానం మాత్రంలేదు. తమకు అయిదు శతాబ్దాలకు పూర్వమే మొదలయి తమదాకా వచ్చిన తెలుగు సాహిత్యం తత్వమే పద భూయిష్టంగా ఉండగా, సామాన్యులు మాట్లాడే భాషలో కూడా ఈ పదాలు అనివార్యంగా ఒదిగిపోగా, తద్విన్నంగా రచన చేయడం సామాన్యమయిన విషయమేమీకాదు. పైగా నీళ్ళకు చాల జటిలమైన సమస్యను తెచ్చి పెట్టింది కావ్య వస్తువు. వస్తువును సంస్కృత పురాణాతిహాసాలనుండి తెచ్చుకున్నాక కనీసం పేర్లైనా సంస్కృతంలో లేకుండా రాయడం సాధ్యమయ్యే పనికాదు. అందుకే అక్కడ సడలింపు దీనివల్ల ప్రయోజనం కొంటే. ఆచార వ్యవహారాలు, మత, సాంస్కృతిక పరిభాష మొదలయినవన్నీ ఇబ్బందులు కలిగించేవే. తద్వలనరణం ద్వారా వాళ్ళు ఈ సమస్యను పరిష్కరించుకున్నారు. తద్వలనరణం అంతకుముందు కూడా ఉంది. అయితే అచ్చ తెలుగు కవుల విశిష్టావసరాలు ఈ తద్వలనరణ ప్రక్రియను విస్తృతపరిచాయి. ఒక తత్వమే రూపానికి ఒకటి కంటే ఎక్కువ తద్వారాలు ఏర్పడ్డాయి. అచ్చ తెలుగు కవుల తద్వలనరణ ప్రక్రియ ప్రత్యేకంగా పరిశీలించదగిన అంశం.

సంస్కృతంలో సమాస పదాలను అనువదించుకోవడంలో కూడా అచ్చ తెలుగు కవులు రకరకాల ప్రక్రియలు ఆవలంబించారు. ఇవి కూడా అధ్యయనం చేయదగినవే. అట్లాగే తెలుగులో కొన్ని పదబంధాలను కల్పించారు. వీటి నిర్మాణం కూడా పరిశీలించవలసిందే.

కావ్యానువాద విషయంలో మిశ్రభాషలోకి అనువాదం చేయడానికీ, అచ్చ తెలుగులోకి అనువాదం చేయడానికీ చాలా భేదం ఉంది. అనువాదంలో వచ్చే సమస్యలూ, వాటిని అచ్చ తెలుగు కవులు పరిష్కరించుకున్న తీరూ కూడా పరిశీలించదగిందే.

అన్నిటి కంటే ముఖ్యంగా మతానికి, తత్వానికి సంబంధించిన విషయాలు అనేక మౌలిక ప్రశ్నలను లేవనెత్తుతాయి. ఉదాహరణకు భక్తి, పుణ్యం, పాపం, స్వర్గం, నరకం మొదలైన భావాలు దేశ్యపదాలేమిటి? తద్భవాలు తప్ప దేశ్య పదాలేవా? ఇవి కేవలం తెలుగుకు సంబంధించిన పరిస్థితేనా? ఇతర ద్రావిడ భాషల పరిస్థితి ఏమిటి? ఈ ద్రావిడ భాషలన్నింటిలోనూ వీటి సమానార్థక పదాలు 'కల్పించుకొన్నవి'కాకుండా, ప్రాచీనభాషలో లేకపోయినట్లయితే ఈ మత తాత్విక భావాలు ద్రావిడులు అరువు తెచ్చుకున్నవని భావించాలి. ద్రావిడుల పరంపరాగత మైన మత, తాత్విక విశ్వాసాలు, ఆలోచనలు ఏమిటి? వాళ్ళు అరువు తెచ్చుకున్న వేమిటి? మొదలయిన ప్రశ్నలకు భాషావరమైన పరిశోధన చాలావరకు సరైన సమాధానాలను చెప్పగలుగుతుంది. ఈ రంగంలో ఇంతవరకు ఎటువంటి కృషి జరగలేదు.

అన్య దేశ్యాల విషయంలో అచ్చ తెలుగు కవుల దృష్టి తెలుగులోకి వచ్చిన సంస్కృతేతర భాషా పదాలన్నీ తద్భవాలేనన్నది. అందుకే వాటిని యథేచ్ఛగా వాడారు.

సుందరాచార్యులుగారు సామాన్య విద్యార్థులలాగా తేలిగ్గా, తొందరగా శ్రమలేకుండా డిగ్రీ తెచ్చుకొనే ప్రయత్నంగా ఈ పరిశోధనను చేపట్టలేదు. ఆయనకు ఈ ప్రక్రియ మీద ఉన్న అభిమానమే ఈ పరిశోధనకు కారణమయింది. ఆంధ్ర, ఆంధ్రేతర ప్రాంతాలలో తిరిగి ఎంతో విస్తృతంగా సమా

చారాన్ని సేకరించారు. అచ్చ తెలుగు గురించి చెప్పడానికేముంది అనుకునే పరిస్థితుల్లో చూడండి ఎంత ఉందో అని చెప్పి చూపించారు సుందరాచార్యులు గారు. అచ్చ తెలుగులో మూడో నాలుగో గ్రంథాలు మాత్రమే నలుగురికీ తెలిసి ఉండగా దాదాపు నూరు గ్రంథాలను ఆయన పరిచయం చేశారు. సమాచార సేకరణ ఒక యెత్తు. దాన్ని పాఠకులకు ఆకర్షణీయంగా అందించడం మరో యెత్తు. ఈ రెండు పనుల్ని ఆయన అత్యంత సమర్థవంతంగా నిర్వహించారు. ఈ గ్రంథంతో అచ్చ తెలుగు సాహిత్యానికి సంబంధించి ప్రాథమికమైన సర్వే పూర్తయింది. ఇక ఇది ఆధారంగా అనేక దృక్కణాలనుండి ముఖ్యంగా భాషా, సంస్కృతీ, సాహిత్యాంశాలమీద పరిశోధన సాగాలి. భావి పరిశోధకులకు తమ కృషి ద్వారా ఇంత పెద్ద గనిని తెరచిన సుందరాచార్యులుగారిని హృదయ పూర్వకంగా అభినందిస్తున్నాను.

—డి. చంద్రశేఖర రెడ్డి

తొలి పలుకు

విశ్వవిద్యాలయాల్లో పరిశోధక విద్యార్థులకు ఎదురయ్యే ప్రశ్న కొత్త విషయం ఏంచెప్పతావు? అనేది. తను శ్రద్ధగా అధ్యయనం చేసిన విషయం గూర్చి చెప్పితే ఎక్కడో, ఎవరో ఆ విషయం చర్చించారని చప్పరించేస్తారు. అందువల్ల ఆ ప్రశ్న నెదుర్కోవటానికి కొత్త విషయాన్ని గూర్చి విచారించేప్పుడు మా మామగారు 'అచ్చతెలుగు'ను గూర్చి ఎవరూ రాయలేదురదా! అన్నారు. అప్పుడు యయాతి చరిత్ర, నీలాసుందరీ పరిణయం, అచ్చతెలుగు రామాయణం, వీటిని గురించిన కవుల చరిత్రలు, వ్యాసాలు చదివాను. చిన్నప్పుడు చదువుకొన్న సంస్కృతం ఎంతో ఉపయోగించింది. అదీరార అచ్చతెలుగు పదప్రయోగం ఇంకా తెలంగాణాలో వాడుకలో ఉండటం, తొలివాప్యం మొదలైతే 'పొట్టచెర్వు'లో రావటం, నేనా జిల్లావాణ్ణి కావటం, తొలి అచ్చతెలుగు పరిశోధకుని గౌరవం దక్కించుకోవాలనే పట్టుదలా ఈ సిద్ధాంత వ్యాసం రాయటానికి మరిన్ని వారణాలైనాయి.

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం పిహెచ్. డి. ఇంటర్మీడియట్లో ఆచార్య బిరుదురాజు రామరాజుగారు (తెలుగు శాఖాధిపతులు) 'అచ్చతెలుగు పరిశోధన కోసం వివిధ విశ్వవిద్యాలయాల్లో ఐదారుగురు రిజిస్టర్ చేసుకొని మానుకొన్నారు. నీవల్లకాదు' అన్నారు. 'చేస్తేనాపంటివాళ్ళే చెయ్యాలి. అవరాళం ఇవ్వండి' అన్నాను. ఆచార్య భద్రరాజు కృష్ణమూర్తిగారు (సీన్, పాకర్టీ ఆఫ్ ఆర్ట్స్) తలూపగానే 'అయితే అచ్చతెలుగు రామాయణాన్ని తీసుకొని యం. ఫిల్. పట్టకు వ్యాసం వ్రాయ'మన్నారు. రెండేళ్ళలో అది పూర్తిచేసి, "అచ్చ తెలుగుకృతుల పరిశీలనం" అనే ఈ సిద్ధాంత వ్యాసాన్ని పిహెచ్. డి. కి ఎన్నుకొన్నాను. ఈ రెంటికి ఆచార్య నాయని కృష్ణకుమారిగారే పర్యవేక్షకులు. ఆమె ఉదారత, జిజ్ఞాసాగుణాలు, పండిత పక్షపాతం నేనీ పరిశోధన పూర్తి చేయటానికి కారణాలైనాయి. ఎక్టర్నల్ పర్యవేక్షకులుగా వచ్చిన ఆచార్య జి. ఎన్. రెడ్డిగారు మీరు సంస్కృతాంధ్రాల్లో గట్టి పండితులు. కేవలం 'అచ్చ తెలుగు స్వరూపాన్ని' ఖుణ్ణంగా చర్చిస్తే సరిపోయేది. ఇంక ముందయినా మీరే

రాయక తప్పడు, అని మెచ్చుకొన్నారు. ఆచార్య కౌర్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు 'జై'నన్నారు. చారి సౌజన్యానికి వ్యవజ్ఞుడట.

పరిశోధనకోసం తిరువతి శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయం, మద్రాసులోని ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారం, తమిళనాడు అర్కివ్స్, ఆరుద్ర గ్రంథ సంచయం, నెల్లూరు వర్తమాన సమాజ గ్రంథాలయం, వేటపాలెం సరస్వతీనిలయం, కె.ఆచార్యలోని రామమూర్తి - పట్టంబ గ్రంథాలయాలు, రాజమండ్రి గౌతమీ గ్రంథాలయం, కాకినాడ ప్రభుత్వ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు స్తంభాంధారం, విజయనగరం మహాబాబాద్రి గ్రంథాలయం, మైదరాబాదులోని నిజాం కళాశాల గ్రంథాలయం, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు గ్రంథాలయం ఉపయోగ పడ్డాయి. శ్రీరామకందుకూరి తిమ్మప్పయ్యందారా పండిత కవులెందరో నాకు అతిథ్యవసతి సౌకర్యాలు సల్పించారు. తిరువతిలో శ్రీమూన్ ఎన్. సి. సరసింహాచార్యులుగారు, మిత్రులు డా॥ కే. జీ. పట్టమూర్తిగారు, మద్రాసులో పండిత తీర్థం శ్రీధరమూర్తి, ఆరుద్ర - రామశిష్యుగార్లు నెల్లూరులో శ్రీమూన్ — జి. ఎన్. సి. పట్టిస్వామి అచ్యుతంగారు, రాజమండ్రిలో చి॥ డి. మురళీధరరావు, కాకినాడలో శ్రీ కిరీటి అచ్యుత రామచంద్ర మూర్తిగారు, విజయనగరంలో దివ్యా ప్రసాద కె. వి. సరసింహా చార్యులు గారు పేర్కొనదగినవారు. పాలెం ప్రాచ్య కళాశాల అధ్యాపకులు శ్రీరంగాచార్య, లింగమూర్తి గార్లు, వరంగల్ డా॥ కే.ఎం. సుబ్బయ్యమూరా చార్యులు గారు లిఖిత ప్రతులందించి బోధక భావాన్ని తెలిపినవారు. గుంటూరు నుండి శ్రీకట్రా శశ్యవరరావుగారు అతిపట్ట సారాంశంవారు అచ్చ తెలుగు గ్రంథాలు దయతో పంపినారు. పురిపండా అచ్చ సాహిత్యులుగారు బేళ్ళ ప్రారాన్యాన్ని తెల్పి మాలేపల్లి నవిగారి గ్రంథాలిచ్చారు. పరిశోధనారంభం నుండి పి.హెచ్.డి. పట్టా తీసుకొనే దాకా రాత్రిం బంగళ్ళ నాటి ఉపశి, బేళన - పాత కతాల్లు నిర్వహించిన బోధకుడు ని॥ కే. వెల్లె రామమూర్తిచార్యులు. సాధన - బాధకాలను తమ అనుభవంతో ఎప్పుడో చూడకు పుచ్చుకొందిన మిత్రులు డా॥ ఏ. గోపాలరావు (అప్పలేట్) గారు.

ఈ వ్యాసాన్ని అచ్చతెలుగు ప్రక్రియను సంబంధించిన 'ముడి సరుకు' గానే భావించాను. బాంసక బాణానం, చురక బాణానం మొదలైన ప్రత్యేక

ప్రక్రియా గ్రంథాల వంటిదే ఇది. భావి పరిశోధకులీ గ్రంథాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని 'అచ్చతెలుగు స్వరూప-స్వభావాలు' పదబంధాలు, అన్యదేశ్యాలు, బిరుద నామాలు వంటి విషయాలనే కాక ఏ ఒక్క కవి గ్రంథానైనా తీసుకొని పరిశోధన చేయటానికి కావలసిన సమాచారం పొందొచ్చు. అంతేకాక ఆంధ్ర సాహిత్యాధ్యాపకులకు, విద్యార్థులకు 'తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర' అధ్యయనంలో మిగిలిపోయిన భాగాన్ని పూరించే గ్రంథంగాను ఇది ఉపయోగపడుతుంది.

పిపాచ్.డి. పట్టాకోసం విశ్వవిద్యాలయానికి సమర్పించినపుడు శిష్ట వ్యావహారికంలోనే దీన్ని సమర్పించాను. కాని ప్రచురించాలను కొన్నపుడు ఆలోచించక తప్పలేదు. చక్కని వాడుక భాషలో ఉండేనే నేటి పాఠకులు చదువు తారనేది అనుభవ సిద్ధం. అదే విషయాన్ని మిత్రులు, సహాధ్యాపకులు డా॥ డి. చంద్రశేఖర రెడ్డి, శ్రీ కె. చక్రపాణి గార్లతో అన్నాను. నా కోరికను గుర్తించిన మిత్రులు చక్రపాణి గారు మొత్తం గ్రంథాన్ని తిరుగ రాశారు. మూల వ్యాసంలోని ఏ విషయం వదలి పెట్టలేదు. భాష మాత్రమే మారింది. అక్కడక్కడ పద్యాల్లో చందో భంగం, వర్ణాధిక్యాదులు మూల గ్రంథాల్లోనే దొర్లాయి. పాఠక-లేఖక దోషాలో, ముద్రారాక్షసాలో అయ్యుంటాయి. వాటి పరిష్కరణకు సాహసించక యథాతథంగా ఉట్టంకించటం జరిగింది. మిత్రులు చంద్రశేఖర రెడ్డిగారు ప్రెస్సు మాట్లాడటం మొదలుకొని గ్రంథం వెలువరచే బాధ్యత వహించారు. బంధ కవిత్వానికి ఉదాహరణ బొమ్మలు చి॥ సుధామ గీసి ఇచ్చాడు. "పద్మావతీ ప్రిండింగ్ ప్రెస్, హైదరాబాద్" అధినేత శ్రీనివాస్ గారు ఓపికతో చక్కగా ముద్రించి ఇచ్చారు. మిత్రులను గురించి ఏం చెప్పినా 'ఆత్మ సుతి' అవుతుందని భయపడుతున్నాను.

పట్టా పొందిన తర్వాత ప్రథమంగా 'పొట్లచెర్వు'లో ప్రాథమిక పాఠశాల వార్షికోత్సవ సందర్భంగా మిత్రులు యాదవాచారి, వారి సహోపాధ్యాయులు సన్మానించారు. పొన్నెకంటి తెలగన నివసించిన చోట మొదటి సన్మానం సార్థకమైందను కొన్నాను. తర్వాత మెదక్కుండల సాహిత్య పరిషత్తు కార్యకర్తలు నర్సాపూర్, జోగిపేటల్లో సన్మానించారు. గత సంవత్సరం ప్రకాశం జిల్లా 'కందుకూరు' సాహితీ మిత్రులు "అచ్చతెలుగు ముచ్చట్లు" చెప్పించుకొని సన్మానించారు. ఈ సన్మానాలు గ్రంథ ప్రచురణ ఆవశ్యకతను చాచినై.

ధైర్యం చాంప పడకొండేండ్లు గ్రంథ ముద్రణ మానుకొన్నాను. 'ప్రాయ మింతకు మిగుల పై వ్రాలకుండ' చూడాలను కొన్నాను. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం వారి ఆర్థిక సహాయానితోడు గ్రంథపోషకులుగా మరికొందరు. మిత్రులు ముందుకొచ్చారు. వారిపేర్లు ప్రత్యేక పుటలో చూపాను.

సర్కార్యానికి ఆటంకాలు రావటం సహజం. ఒక సాహిత్య వర్తకుడు 'ఏబై పుటలకు సరిపడే విషయాన్నిస్తాను. ఏడువందల యాభై రూపాయలు పంప' మని రాశాడు. మరో సానుభూతిపరుడు తమ తాతగారి అచ్చతెలుగు కృతులు పంపుతానన్నాడు. ఎన్ని బాబులు రాసినా జవాబురాలేదు. నాకు తెలియని విషయం వారివద్దలేదని నిర్ణయించు కొన్నాను. తెలిసినన్ని విషయాలు ఇందులో పొందు పర్చాను. ముందు ముందు మరికొన్ని కొత్త పుస్తకాలు పొరికితే భావిపరిశోధ కులు ప్రచురిస్తారు. "కాలోహ్యయం నిరవధిః" అంటా నేనే చేయాలనుకోవటం అత్యాశ. అంతానేనే చేశాననుకోవటం అజ్ఞానం కూడ. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు 1978 లో నాకు ఆశ్రయం ఇచ్చింది. దాని నీడలోనే ఈ గ్రంథం వెలువడి చటం ఆనందం కలిగిస్తుంది. పూజ్యులు సహృదయులు శ్రీ బేపులపల్లి రామమూల రావుగారి పండిత వక్షపాతానిరి కృతజ్ఞతలు. సహృదయులు, సాహితీ వరులగు ఈ గ్రంథం ఆనందం కలిగిస్తే నాకృషి సహజమైనట్టు భావిస్తాను. ఈ జ్ఞాన రచనలో నాకు సహాయ సహకారాలందించిన వారి పరిగెతులను, సహృదయ మిత్రులను, కృతజ్ఞతలు.

శుక్ల విజయదశమి

9-10-1989

తె. వి. సుందరాచార్యులు

ప్రశంసాశీస్సు

శా|| ఏదో బుట్టువుకాదు సార్థకముగా ఎం.ఏ. డిగ్రీ పీహెచ్ డి యున్
సాధింపంగను నచ్చదెల్లు పదముల్ సంశోధనం బందు నా
మోడించెన్ గద యూనివర్సిటీయు సీమోదంబు నామోదమే
శ్రీదేవీప్రియ : సుందరాఖ్య గౌనుమాశీః పుష్పముల్ యిచ్చితిన్
నాదౌవాక్ ప్రియమున్ శతాయువుగ నందంబొప్ప నారోగ్యమున్

1-1-1979

నీ శ్వశురుడు—

శాతాపురము

తి.న.చ. వేంకట రంగాచార్యులు

ప్రశంస

మ|| ఆచార్యత్వము శోభిలంగనవురా! యచ్చంపు యీ తెల్లువె
ల్లే చోద్యంబగు భంగినొప్పుగను కోర్కెల్పండు శోధించి భా
షాచారిత్రము పెంపుచేసితిరి ధీశాలీ! నమోవాకముల్
ఆచార్యుండన నిట్లుగావలదె కావ్యానంద సంధాయుయై

తే|| అచ్చతెలుగు ముచ్చట్లను మెచ్చుచీతి
వచ్చి వినియెడి శ్రోతల కచ్చుపడగ
వింగడించిన తీరు నపీసమగుచు
సుందరాచార్య! మాకు నానందమొసగె

5-3-1989

అలంకారం కోటంరాజు

కందుకూరు

అధ్యక్షుడు, ఆహ్వానసంఘం

తే|| అచ్చతెలుగు ముచ్చట్లు మాకంద జేసి
హితము గూర్చినయట్టి పండిత వరేణ్య!
నేటిసాయం సమయమున నేస్తులై న
సుందరాచార్య! తమకిదె వందనమ్ము

—భాషాప్రవీణ

5-3-89

పులి సుధాకరరావు

కందుకూరు

తెలుగు పండితుడు

సంకేత పదనూచి

అచ్చతెలుగు ఋతుసంహారము	- అచ్చ. ఋతు.
అచ్చతెలుగు రామాయణము	- అ. రా.
అప్పకవీయము	- అప్ప.
అభిజ్ఞాన శాకుంతలము	- అభి.
అయోధ్యాకాండము	- అయో.
ఆది పర్వము	- ఆది.
ఉత్తరార్ధము	- ఉ.
ఋతుసంహారము	- ఋతు.
ఆంధ్రవీ సప్తశతీ	- ఆం.వ.స.
ఆంధ్ర పద నిదానము	- ఆం.ప.ని.
ఆంధ్ర పద పారిజాతము	- ఆం.ప.పా.
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి	- ఆం.ప్ర. సా.అ.
ఆంధ్ర భాషా భూషణము	- ఆం.భా.భూ.
ఆంధ్ర భాషార్థపము	- ఆం.భా.
ఆంధ్రుల చరిత్ర - సంస్కృతి	- ఆం.చ.సం.
ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రము	- ఆం.సా.చ.
కవి కర్ణ రసాయనము	- కవి.క.ర.
కళాపూర్ణోదయము	- కళా.
కళాపతీ పరిణయము	- కళా.ప.
కావ్యాలంకార చూడామణి	- కా.చూ.
కుమార సంభవము	- కు.సం.
చిలువ వడిగె రాణిని చరితము	- చి.వ.రా.చ.
చూడుడు	- చూ.

సంకేత పదనూచి

అచ్చతెలుగు ఋతుసంహారము	- అచ్చ. ఋతు.
అచ్చతెలుగు రామాయణము	- అ. రా.
అప్పకవీయము	- అప్ప.
అభిజ్ఞాన శాకుంతలము	- అభి.
అయోధ్యాకాండము	- అయో.
ఆది పర్వము	- ఆది.
ఉత్తరార్ధము	- ఉ.
ఋతుసంహారము	- ఋతు.
ఆంధ్రవీ సప్తశతీ	- ఆం.వ.స.
ఆంధ్ర పద నిదానము	- ఆం.ప.ని.
ఆంధ్ర పద పారిజాతము	- ఆం.ప.పా.
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి	- ఆం.ప్ర. సా.అ.
ఆంధ్ర భాషా భూషణము	- ఆం.భా.భూ.
ఆంధ్ర భాషార్ణవము	- ఆం.భా.
ఆంధ్రుల చరిత్ర - సంస్కృతి	- ఆం.చ.సం.
ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రము	- ఆం.సా.చ.
కవి కర్ణ రసాయనము	- కవి.క.ర.
కళాపూర్ణోదయము	- కళా.
కళాపతీ పరిణయము	- కళా.ప.
కావ్యాలంకార చూడామణి	- కా.చూ.
కుమార సంభవము	- కు.సం.
చిలువ వడిగె రాణిని చరిత్రము	- చి.వ.రా.చ.
చూడుడు	- చూ.

శతక కవుల చరిత్ర	- శ.క.చ.
శుద్ధాంధ్ర ఋతుసంహారము	- శు.ఋ.
శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నైషధము	- శు.ని.నై.
శుద్ధాంధ్ర మేఘ సందేశము	- శు.మేఘ.సం.
శృంగార శాకుంతలము	- శృం.శా.
సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం	- స.ఆం.సా.
సర్వమధురము	- సర్వ మ.
సంచిక	- సం.
సంపుటము	- సంపు.
సారస్వత నీరాజనము	- సా.నీ.
సారంగధర చరిత్రము	- సా.చ.
సింహాచల మాహాత్మ్యము	- సింహా.
సీతా కల్యాణము	- సీతా క.
స్వీయ చరిత్రము	- స్వీయ.
సుందరా కాండము	- సుంద.
హరిశ్చంద్ర చరిత్రము	- హరి చ.

విషయసూచిక

వ. సంఖ్య.

పుట.

మొదటి భాగం

1. అచ్చతెలుగు స్వరూప స్వభావాలు	...	1
2. తెలుగు సాహిత్యంలో 'అచ్చతెలుగు' స్థానం	...	8
3. అచ్చతెలుగులో రచనసాగిన కాంఠం	...	12
4. అచ్చతెలుగు కవులు - వారి జీవిత విశేషాలు	...	17

రెండవ భాగం

1. మొట్టమొదటి అచ్చతెలుగు కావ్యమేమి ?	...	35
2. పద్యకావ్యాలు		
అ. రామాయణ కథాత్మకాలు	...	42
ఆ. భారత కథాత్మకాలు	...	70
ఇ. భాగవత, పురాణ కథాత్మకాలు	...	105
ఈ. ఇతర కృతులు	...	155
ఉ. ఖండకావ్యాలు	...	181
ఊ. ద్విపద కావ్యాలు	...	188
ఋ. శతకాలు / స్తుతులు	...	195
3. గద్యభాగం		
1. కథలు	...	218
2. వ్యాసాలు, పీఠికలు	...	220
4. దృశ్యభాగం		
1. నాటకం	...	226
2. హరికథ	...	228
5. నిఘంటువులు		
మూడవ భాగం		
1. భాషానువాద పద్ధతి	...	263
2. అన్యదేశ్యాలు	...	269
3. చతుర్విధ కవిత్వాలు	...	274
4. నిషేధాలు	...	284
సూచికలు	...	289
అచ్చతెలుగు కృతుల పట్టిక	...	308
సంప్రదించిన గ్రంథాలు, పత్రికలు	...	316

అచ్చ తెలుగు కృతులు - పరిశీలన

మొదటి భాగం

ఉ. చల్లని వెన్నెలలో చిలుకు చందురు చందము హాయిహాయిగా
మొల్లపు మల్లెతావులు గుబుల్కొను పోలిక మెల్లమెల్లగాఁ
దెల్లముగాఁ జవుల్ గొలుపు తేనియ తీరునఁదియ్య తియ్యగా
నుల్లముఁ గొల్లగొంచుఁగడు నొప్పెడు నచ్చ తెనుంగు బాపురే !1

ఇటువంటి అచ్చ తెలుగును గుర్తించటం పన్నెండో శతాబ్దంలోనే జరిగింది. ప్రత్యేకంగా అచ్చతెలుగులో కావ్యరచన పదహారో శతాబ్దంలోగానీ ప్రారంభం కాలేదు. లాక్షణికులు, కవులు నిర్వచించిన అచ్చతెలుగు స్వరూపం ఈ విధంగా ఉంది.

అచ్చ తెలుగు స్వరూప, స్వభావాలు :

సన్నయ తిక్కనాదులు 'తెనుంగునన్ శుభాభారత సంహితారచన్' 'ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లుగ' సాగిస్తామని చెప్పారే కాని, తెలుగుభాషను గూర్చి మరేమీ చెప్పలేదు. సన్నయ తిక్కనల నడిమి కాలపు కవులు కవిరాజ శిఖామణి నన్నెచోడుడు, పాల్కురికి సోమన తమ కావ్యాలలో వాడిన భాషను 'జాను తెనుగు'3 దేశీ4 అని పేర్కొన్నారు. కాని నన్నెచోడుడు తన 'కుమార సంధవం'లో వాడిన భాష సన్నయాదులు వాడిన సంస్కృత మిశ్రమైన తెలుగే. కాబట్టి జాను తెనుగంటే అచ్చతెలుగు కాదనీ, సన్నయాదుల మిశ్రాంధ్రానికి దానికి భేదంలేదనీ తేలుతున్నది. పాల్కురికి సోమన 'బసవ పురాణం'లో "ఆరూఢ గద్య పద్యాది ప్రబంధ-పూరిత సంస్కృత భూయిష్ఠ రచన్"5 కంటే "సరసమై బరగిన జాను తెనుంగు"6 కావ్యరచనకు శ్రేష్ఠమని చెప్పి పూర్వ కవులు వాడిన మిశ్రాంధ్రాన్నే వాడాడు. అయినా పాల్కురికి సోమన 'వృషాధిప శత్రుం'లో "బలుపొడ తోలు చీరయును..."7 అనే పద్యాన్ని జాను తెను

గన్నాడు. ఈ పద్యాన్ని పరిశీలిస్తే, సోమన 'బసవ పురాణం'లో గానీ నన్నె చోడుడు 'కుమార సంభవం'లోగానీ చెప్పిన జాను తెనుగుకు, ఈ పద్యంలోని జాను తెనుగుకు సంబంధం కనిపించదు. ఈ పద్యంలోని భాషను మనం అచ్చ తెనుగనవచ్చు. పాల్కురికి సోమన నాటికి 'అచ్చతెనుగు' అనేమాట వాడుకలో లేదు. తత్సమ శబ్దాలేవీలేని దేశ్యపద బహుళమైన భాష 'జాను తెనుగు'ని శతకంలో పాల్కురికి సోమన పేర్కొన్నాడు, అదే మాటను 'బసవ పురాణ' భాషకు కూడా వాడటంవల్ల సాంకేతికంగా ఈ పదానికి ప్రత్యేకమైన పారిభాషికార్థం లేకుండా పోయింది అందువల్లే ఈ 'జాను తెనుగు' అనే మాటను బదులుగా తత్సమేతర పదాత్మకమైన తెలుగుకు మరోపేరు ఆవశ్యకమైంది. అందుకే మూల ఘటిక కేతన 'అచ్చ తెలుగు' అనే పదాన్ని సృష్టించాడు.

తిక్కన సోమయాజి రచన 'నిర్వచనోత్తర రామాయణం'లో తాను వాడదల్చుకొన్న భాషా నియమాలను తెల్పుతూ 'విద్వాంసుల మనములు వికసించు నట్లు, ఇంపారెడు పలుకులను హృదయమునకు హత్తుకొనునట్లు ప్రయోగించు'నని చెప్పి, దేశ్యాలును తెలుగు మాటలను ఎక్కువగా వాడి భావగాంభీర్యాన్ని, కావ్య గౌరవాన్ని ఇనుమడింపజేశాడు. 'నిర్వచనోత్తర రామాయణం' 'భారత'లలో తిక్కన రచనను గమనిస్తే కేవలం దేశ్యపదాలను వాడి భావ గాంభీర్యాన్ని ప్రకటించిన పద్యాలన్నో కనిపిస్తాయి. ఒక విధంగా ఎటువంటి భావాలైనా వ్యక్తీకరించటానికి, మహా కావ్య రచనకు దేశ్య శబ్దాల ప్రయోగాన్ని సమర్థవంతంగా చేయవచ్చుననీ ఆ భాషకు అటువంటి శక్తి ఉందనీ నిరూపించాడు. బహుశః అందుకే తిక్కన సోమయాజి శిష్యుడైన కేతన తన 'ఆంధ్ర భాషా భూషణం'లో అంతకు ముందెవ్వరూ చెప్పని 'అచ్చ తెనుగు'ను నిర్వచించి ఉదాహరణం చూపించాడు.

శ్రీనాథాదులు తమ రచనల్లో భాషావిషయాలను గురించి మాట్లాడిన వాళ్ళు కాదు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సంస్కృతాంధ్రాల్లో సమానంగా కవితత్వం చెప్పగలిగిన కవికి గండపెండేరం ఇస్తానని ప్రకటించాడనీ, అప్పుడాయన సభలో అల్లసాని పెద్దన తెలుగు సంస్కృత కవితారీతులను 29 పాదాల ఉత్పలమాలికలో⁹ వివరించాడనీ చెప్తారు. ఈ ఉత్పలమాలికలో 16 పాదాలు అచ్చ తెలుగు కవితా ధర్మాలను వివరిస్తాయి. మృదుమధురాలయిన భావాలను కేవలం

తెలుగు మాటల్లోనే చెప్పాలని పెద్దన అభిప్రాయ పడ్డాడు. అంతకుముందే కేతన 'అచ్చతెలుగు'ను నిర్వచించి ఉండటంవల్ల ఈ రచన అంతా సంస్కృత పద ప్రయోగం లేకుండానే జరిగింది. ఈ ఉత్పల మాలికను చూసే ఆడిదం సూరకవి తన 'కవి జనరంజనము'లో పై కవితా ధర్మాలనే చెప్పాడు. ఆయన పేరుతో ప్రచారంలో ఉన్న ఉత్పల మాలిక పెద్దన తోవలోనే నడిచింది.¹⁰ సూరకవి తన తాత ఆడిదం బాలభాస్కర కవి “శుద్ధాంధ్ర రామాయణ ఘటనా వైదుషీ ధురంధరుడ”ని చెప్పుకొన్నాడు. ఈ గ్రంథాన్ని సూరకవి చూచి వుంటాడు. అందుకే తన ఉత్పల మాలికలో సంస్కృత పదాలను వాడలేదు. పై కవుల ప్రయోగాల్ని పరిశీలిస్తే 'జానుతెనుగు', 'దేశి', 'అచ్చతెనుగు' అనే మాటలు కొంత అస్పష్టంగానే వున్నట్టు కన్పిస్తాయి.

తెలుగు లాక్షణికులలో నన్నయ్యే మొదటి వాడని, ఆయన 'ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి' మొదటి వ్యాకరణమనీ కొందరు భావిస్తున్నారు. అది నన్నయ రచన అన్న విషయంలో సందేహాన్ని ప్రకటించే వాళ్ళూ వున్నారు. అయితే ఈ వ్యాకరణంలో అచ్చతెనుగు ప్రస్తావన లేదు. తెలుగు భాషకు తొలి వ్యాకరణంగా తన 'ఆంధ్ర భాషాభూషణా'న్నే కేతన పేర్కొన్నాడు. 'ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి' దీనికంటే ముందుదని భావించే వాళ్ళు 'ఆంధ్ర భాషా భూషణం' తెలుగుభాషకు తెలుగులో రాసిన మొదటి వ్యాకరణంగా పేర్కొంటారు. కేతన 'ఆంధ్ర భాషా భూషణం'లో తెలుగు భాషా పదాలను తత్సమము, తద్భవము, అచ్చతెలుగు, దేశ్యము, గ్రామ్యము అని అయిదు భాగాలుగా వర్గీకరించాడు.¹¹ 'అచ్చతెనుగు'కు 'తల, నెల, వేసవి, గుడి, మడి, పులి, చలి' మొదలైన పదాలను ఉదాహరించి ఎల్లవారికి తెలిసే ఈ పలుకులు 'అచ్చతెనుగు'న్నాడు.¹² దేశ్యాన్ని 'దేశితెనుగులు దేశ్యంపు తెనుగులు' అని రెండుగా విభజించి ఉదాహరణాలతో వివరించాడు.¹³ అచ్చ తెలుగు కావ్యాలను పరిశీలిస్తే వాటిలోని భాష కేతన తెల్పిన ఈ అచ్చ తెనుగు మాత్రమే కాదు. ఆయనే “తత్సమంబు దక్క తక్కిన నాలుగు అచ్చ తెనుగులందు రభిం జనులు”¹⁴ అని చేసిన అచ్చతెనుగు విభాగమే అచ్చతెలుగు కావ్య రచనా భాషకు సంబంధించింది.

కేతన మార్గాన్నే అనుసరించిన విన్నకోట పెద్దన తన 'కావ్యాలంకార చూడామణి'లో తెలుగు మాటలను తత్సమము, తద్భవము, సహజాండ్ర దేశ భవము, దేశ్యోద్భవము, గ్రామ్యము అని అయిదు విధాలుగా వర్గీకరించాడు.¹⁵ ఈయన దేశ్యాన్ని చెవులకు తీయదనం గలిగించేదీ, తెలుగుదేశంలో వ్యవహరింపబడేదీ అయిన అన్యదేశ భాషా పదాలని వివరించాడు.

కం॥ శ్రేయములై బహు దేశా
నేయములై చక్కదనము నెఱదనములునై
యా యా నెలవులఁ జెవులకుఁ
దీయములగు పలుకులెల్ల దేశ్యములరయన్.¹⁶

పెద్దన దృష్టిలో అచ్చతెలుగు పదాలు తత్సమ, తద్భవ, దేశ్యాలలో చేరవలసిన సహజాండ్ర దేశభవాలలో చేరాయి.¹⁷ కేతన 'అచ్చతెలుగు' అన్నదాన్నే పెద్దన 'సహజాండ్ర దేశభవము' అన్నాడు. తెలుగుదేశంలో వ్యవహారంలో పుండే అన్యదేశ్యాలను పెద్దన దేశ్యాలన్నాడు. అచ్చతెలుగు కావ్యాల్లో పెద్దన దేశ్యమని వ్యవహరించిన అన్యదేశ్యాలూ, సహజాండ్ర దేశభవాలూ కూడా కలిసి కనిపిస్తాయి.

'ఆండ్ర శబ్ద చింతామణి'లో 'తజ్ఞా సమాచ దేశ్యాగ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి' అని తెలుగు పదాలు నాలుగు విధాలుగా వర్గీకృతమయ్యాయి. తన గ్రంథాన్ని కూడా 'ఆండ్రశబ్ద చింతామణి' అని చెప్పుకున్న అప్పకవి దీన్నే అనుసరించి నాలుగు విధాలుగా విభజించాడు. తనకు ముందే కేతన, పెద్దనలు వివరించిన 'అచ్చతెలుగు'ను అప్పకవి పేర్కొనలేదు. కాని దేశ్యాన్ని శుద్ధాండ్రము, అన్యదేశజాండ్రము అని విభజించాడు.¹⁸ పూర్వ లాక్షణిక లక్షణాలను, పొన్నిగంటి తెలగన 'యయాతి చరిత్రా'న్ని అప్పకవి చూచి నప్పటికీ 'అచ్చతెలుగు' అనే ప్రత్యేక విభాగాన్ని చెప్పలేదు. ఇతని దృష్టిలో పూర్వులు చెప్పిన 'అచ్చతెలుగు' 'దేశ్యం' దేశ్యంలోనే అంతర్భవిస్తాయి.

కవిసార్వభౌముడు కూచిమంచి తిమ్మకవి తన 'లక్షణసార సంగ్రహం'లో—

కం॥ సూరి జనుల్లోక వ్యవ
హారంబగు భాస దేశ్యమండ్రదియె హితం
భారగ నచ్చతెనుంగని
యారూఢిగ గొందఱుండు రగజాఢీశా:19

లోక వ్యవహారమైన భాషే దేశ్యమని పండితులంటారు. దీన్నే కొందరు 'అచ్చ తెను' గంటారు అని చెప్పి ఉదాహరించక మానివేశాడు. అంటే అప్పకవి మతాన్నే సమర్థించాడన్నమాట.

'ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి'ని అనుసరించిన తెలుగు వ్యాకరణాలన్నీ దేశ్యాన్నే 'అచ్చతెనుగ'నీ ఆ రెంటికి భేదం లేదనీ భావించాయి. ఈ మార్గంలో ఇటీవలి వ్యాకరణాల్లో పేర్కొనదగిన పరవస్తు చిన్నయసూరి తన 'బాల వ్యాకరణం'లో 'తెలుగునకు వర్ణములు ముప్పదియాయు' ²⁰ అని అచ్చతెలుగు కావ్యాల్లోని భాషా వర్ణాలనే చూపించి "త్రిలింగదేశ వ్యవహార సిద్ధంబగు భాష దేశ్యంబు" ²¹ అని తెలుగుదేశంలో వ్యవహారంలో ఉన్న భాష దేశ్యమని నిర్వచించాడు. తరువాత ఆచ్చిక పరిచ్ఛేదంలో "సంస్కృత సమేతరంబైన ఈ భాషయచ్చయనంబుడు" ²² అని సూత్రించి తర్కమూ తప్ప సంస్కృతభవ, ప్రాకృతసమ, ప్రాకృతభవ పదాలుకూడా తెలుగులో ప్రయుక్తమై అచ్చతెలుగు అవుతుందని వివరించాడు. చిన్నయసూరి చెప్పిన సూత్రానికి అనుగుణంగానే అచ్చతెలుగు కావ్యాలలో వాడిన భాష కనిపిస్తుంది. తననాటికి పున్న తెలుగు సాహిత్యాన్నంతా పరిశీలించాడు కాబట్టి పూర్వరపుం అచ్చతెలుగు కావ్యాలలోని భాషను తగిన నిర్వచనాన్నే చిన్నయసూరి అందించాడు. అన్యదేశ్య పదాలను కావ్యాలలో వాడుతూ పున్నప్పటికీ వాటిని ప్రత్యేక విభాగంగా వ్యాకరణ గుర్తించలేదు. కొంతవరకు కేతన పెద్దనల దేశ్య విభాగం అన్యదేశ్యాల్ని సూచిస్తుండే రప్ప స్పష్టంగా వివరించలేదు. అప్పకవి తిమ్మకవులు అన్యదేశ్యాలను ఆంధ్ర దేశ్యాలుగానే పరిగణించారు. చిన్నయసూరి దీని టిపిసే ఎత్తలేదు. ఏతావతా పందొమ్మిదవ శతాబ్దానికి తత్సమాలు, గ్రామ్యాలు తప్ప మిగిలిన పదజాలమంతా 'అచ్చ తెలుగు'గా లాక్షణికులు గుర్తించారు. చిన్నయసూరికంటే కేతన అన్యదేశ్యాన్ని అధికంగా కలుపుకున్నట్టు గుర్తించవచ్చు.

ఆధునిక యుగంలో అజ్ఞాత ఆదిభట్ల నారాయణదాసు, మారేపల్లి రామ చంద్రశాస్త్రి, నారు నాగనార్య మొదలైనవారు ఎక్కువగా 'అచ్యతెనుగు' కావ్య రచన చేశారు. పురాణేతిహాసాదులలోని కథలనే ఇతి వృత్తంగా తీసుకున్నపుడు పొన్నిగంటి తెలగన నియామాలనే వీరు అనుసరించారు. అక్కడక్కడా వాడ వలసిన కొన్ని నామవాచకాలు, బిరుదులు మాత్రం తత్సమంలో వాడి తక్కిన దంతా అచ్యతెనుగే వాడారు. వ్యవహారంలోవున్న పదజాలాన్నే గ్రహించి అన్ని రకాల భావాలనూ, రసాలనూ వ్యక్తం చేయటానికి ప్రయత్నించారు. ఆది భట్ల నారాయణదాసు 'అచ్య తెనుగు' ను దేశ్యం అనే అర్థంలో 'నాటు తెలుగు' అని వ్యవహరించాడు. "ఇద్దరు ముగ్గురు వేల్పులం గూర్చి తప్ప దక్కిన వేల్పులం గూర్చి నాటు పల్కుల లేమిన్నట్టి వేల్పునుడువు లందమకుఁదోచినట్లు తెలుగు మాటలల్లు వారు తారుమారు చేయవలసి వచ్చెన్గాని నేల దినుసులన్నిటి న్గూర్చిన పలుకులకు నాటు తెలుగున గొడువ సుంతయులేదు." 23 అని దేశీయ మైన ఇతి వృత్తాన్ని గ్రహించి రచన చేస్తే దానికి తెలుగు మాటలేచాలని నారాయణదాసు అభిప్రాయపడ్డాడు. లేని మాటను కల్పించుకోవలసి వచ్చినపుడు సంస్కృతాది అన్య భాషాపదాలను తదృవాలుగా మార్చుకోవటం కన్నా, తెలుగు పదాలనే సృష్టించుకొని భాషకు పుష్టిని చేకూర్చాలని నారాయణదాసు ఉద్బోధించాడు. చివరికి అనువాదాలు చేసేటప్పుడు కూడ మూలంలోని భావాలను తెలుగుమాటల్లోనే వ్యక్తంచేయవచ్చునని చెప్పాడు. 'షేక్స్పియర్, కాదాసు, వ్యాస, వాల్మీక్యాదుల పద్యాలను అనువదించి చూపించాడు.

అచ్యతెనుగంటే సంస్కృత సమాలుకాని తక్కిన పదజాలమంతా (అన్య దేశ్యాలతో సహా). అయితే తెలుగు కావ్యరచనలో ఇతి వృత్తమంతా సంస్కృత సాహిత్యం నుంచే వచ్చింది. కాబట్టి పాత్రల పేర్లు, బిరుదులు సంస్కృతంలోనే వుండటం, వాటిని మార్చి కృతకమైన పద బంధాలను కల్పిస్తే ఇంపుగా లేక పోవటం, అర్థావగతికి ఆటంకం కలగటం మొదలైన కారణాలవల్ల ఆ మేరకు సంస్కృత శబ్దాలను అంగీకరించటం జరిగింది. తొలి అచ్య తెలుగు కావ్యకర్త పొన్నిగంటి తెలగన 'యయాతి చరిత్ర' పీఠికలో

తం|| తెనుగునకు మాలు పేళ్ళిడి
 పెసరిచిన వినఁగూడదనుచు బిరుదులు పేళ్ళున్
 మును వేల్పు జాన వెంబడి
 నునిచెదఁగాదనకుడయ్య యుల్లము లందున్. 24

అని ఈ విషయాన్నే తెలియజేశాడు. దాదాపు అచ్చ తెనుగు కావ్యకర్తలందరూ ఈ విషయంలో తెలిగననే అనుసరించారు.

2. తెలుగు సాహిత్యంలో 'అచ్చతెనుగు' స్థానం

క్రిస్తు శకారంభం నుండి పదవ శతాబ్ది వరకు తెలుగు జనవ్యవహారంలో మాత్రం వుండేది. సాహిత్యస్థితి కెదుగలేదు సంస్కృత ప్రాకృతాలు రాజాస్థానాలలో ఆదరింప బడుతుండేవి. తెలుగునకా గౌరవం కలుగలేదు. ఆ పరిస్థితి ఒక్క తెలుక్కేగాదు. కొన్ని శతాబ్దాల తేడాతో దేశీయ భాషలన్నీ అదే స్థితిలో వున్నాయి. రాజరాజు నరేంద్రుని ప్రోత్సాహంతో మొదటగా సన్నయ 'తెనుగునన్ మహా భారత సంహితా రచన బంధురుడ'య్యాడు. తెలుగును సాహిత్య స్థితికలిగిన ఈ దశ తొలిదశ. రెండు శతాబ్దాల తరువాత తక్కిన సన్నెచోడాది శివకవులు తెలుగును 'జానుతెనుగు'గా కూర్చుటకు ప్రయత్నించారు. వాళ్ళు చాలవరకు దేశ్యపద జాలాన్ని తమ కావ్యాలలో ఉపయోగించారు. సంస్కృత పద సముదాయాన్ని తగ్గించారు. తెలుగు వికాస పరిణామంలో ఇది రెండవ దశ. తర్వాత వచ్చిన శ్రీనాథాదులు తెలుగును సంస్కృతంతో సమాన ప్రతిపత్తి కల్పింప దల్చుకొని కొంత వెనకడుగు వేసినా, పదహారో శతాబ్దంలో పొన్నెకంటి తెలగనాదులు తమ భాషా స్వరూపాన్ని సంపూర్ణంగా ఆవిష్కరించదలచి, తత్సమాన్ని బహిష్కరించి కేవల దేశ్యపదజాలంతోనే కావ్యాలల్లటం మొదలెట్టారు. తెలుగు భాషాభివృద్ధిలో ఇది మూడవదశ. ఈ క్రమంలో ఈ దశకు తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రాధాన్యమేర్పడ వలసిఉంది. కాని దురదృష్టవశాత్తూ తెలుగు దేశపు పండితుల, ప్రభువుల పరభాషా వ్యామోహంవల్ల తెలుగు సాహిత్యంలో ఇది ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ దశలుగా భావింప బడ్డాయి. అచ్చతెనుగు ప్రక్రియ అధమ కావ్యప్రక్రియగా భావింప బడింది.¹

అంగం రాజభావ, బోధనా మాధ్యమంగా ఏర్పడిన గత శతాబ్దం వరకూ సంస్కృతం అభ్యసించిన వారు మాత్రమే పండితులుగా ఆదరింపబడేవారు. సాంఘిక, రాజకీయ, ఆర్థిక కారణాలవల్ల తెలుగువాళ్ళు అంగ్లాన్నభ్యసించి

వలయు, రసము చెరపక యమకము చెప్పవలెను. అంద్ర కృతులలో సునవసరముగా గీర్వాణము జొన్నరాదు” అని చెప్పి “తెలుగు పలుకు చేను పలనుగాఁ బెరుగదు, వేల్పునుడుపు కలుపుఁ బెరుకడున్న”⁸ అనే అభిప్రాయంతో కామురాసిన సాహిత్యాన్నంతా ‘నాటు తెలుగు’లోనే రాసి చూపారు.

నారు నాగనార్యుడు “అచ్చ తెలుగుగన్న నాకిచ్చమెచ్చువచ్చు, తన కల్ల బాసఁ బేరాసను జడువరి యొకడు గలుగు; తన బాసయు, తన సీమయు, తన తల్లియు నొక్క తెగగ” భావించి అచ్చ తెలుగులో కావ్యాలల్లాడు.

అయితే స్వభాషాభిమానంతో అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియ సాగినా, కొందరనుకొనేట్లు ఇది సంస్కృత భాషా ద్వేషంతో బయలుదేరింది కాదు. ప్రాచీనార్యాచీన కవులందరూ సంస్కృతాన్ని సశాస్త్రంగా చదువుకొన్నవారే. తద్వలములు మార్పుకొనవలసినపుడు సంస్కృతం తెలికపోతే పిలుకాదు. పైగా తెలగనాది మహాకవులు బిరుద నామాలుగా తత్సమాల్నే గ్రహించటం సంస్కృతంపై వాళ్ళకున్న గౌరవాన్నే సూచిస్తుంది. నారాయణదాసు లాంటి అతివాదులు కూడా సంస్కృతాన్ని చేర్చి తెలుగును సంకర పరచరాదనే భావించారు. వీళ్ళందరూ స్వయంగా సంస్కృతంలో మహా కావ్యాలు రాయగలిగిన పండిత కవులు. అందువల్ల అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియ తెలుగు భాషా పరిపూర్ణతను చాటుటానికీ, భాషాభిమానంతోనూ సాగిన ప్రక్రియ అసటం సమంజసం.

నిజానికి అచ్చ తెలుగు సహజమైన భాషా ప్రవాహం. కృతకమైన మిశ్రాంధ్రాని కలవాటు పడిన తెలుగు సాహితీ మూర్తులు దీన్ని కృతక భాషగా వర్గీకరిస్తున్నారు. సంస్కృతాన్ని పరిహరించినా అన్య భాషా పదాల్లేవా అంటున్నారు. ప్రపంచ భాషలను పరిశీలించిన భాషా శాస్త్రజ్ఞులు అన్యభాషా సాంకర్యం లేని స్వచ్ఛమైన భాష ఏదీ లేదనీ ఏక కంఠంగా నిర్ణయించారు. అందువల్లే అచ్చ తెలుగులోను ద్రావిడ భాషా కుటుంబపునుడులు, అన్యదేశ్యాలు తప్పనివయ్యావి. భారత రామాయణాది ఇతిహాస కథలను గ్రహించి కావ్యాలల్లటం వల్ల ఆయా పద జాలాన్ని అవసరమైనంత వరకు అచ్చ తెలుగు కవులు వాడుకున్నారు. తెలగన బిరుదు నామాల్ని గ్రహించడం ఇందువల్లే. కేతన “తల్లి సంస్కృతంబు యెల్ల భాషలకును, దాని వలన కొంత గానఁబడియె, కొంత తాన కలిగెనంతయు

3. అచ్చ తెలుగులో రచన సాగిన కాలం

సమకాలీన తెలుగు సాహిత్యం స్థితి

ఏ భాషలో అయినా సాహిత్య ప్రాచుర్యం సరళమైన భాషలో జరిగి పోనుపోను జటిలతను సంతరించుకుంటుంది. అది కావ్యమైన రామాయణ మంత సరళము, సుందరమైన కావ్యం సంస్కృత సాహిత్యంలో మరిలేదు. అలాగే నన్నయ భారతం కూడ ప్రసన్న కథా కలితార్థయుక్తమైంది. తెలుగు భారత రచనాకాలంలో భావం ప్రధానమై సరళంగా లలితంగా సాగిన భాష శ్రీనాథునితో ప్రౌఢమైంది. నాచన సోమనాథులు పదబంధ సౌష్ఠ్యాన్ని సాదించారు. పెద్ద నాథులు గూఢమయవస్తు కావ్యాలను వెలయించారు.

పదిహేనవ శతాబ్దం నుండి తెలుగు కవులు, సాహిత్య పోషకులు కొంత పద్ధతినే కావ్యాలు వెలయించారు. అందువల్లే సంకుసాల సృసింహుడు 'కవిచర్చ రసాయనము'ను "అద్భుతముగా నెరిగింతు రతీంద్రియార్థముల్ ఘనమతుల్లె వారికి నకారణ బంధులుగారె సత్కవుల్"¹ అని చెప్పి వర కావ్యంలోని శృంగార వర్ణనలు చవిచూసిన యతి విడుదవుతాడనీ, జైరాగ్యవర్ణన ఎప్పుడును చవి అవుతాడనీ, అంతటి ప్రతిభతో కావ్యాన్ని రాస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేసి నిర్వహించాడు.² కేవల కల్పనా కథలు కృత్రిమ రల్పాలని, పురాణకథలు పుట్టు రల్పాలనీ, అందువల్ల పూర్వవృత్తాన్ని కల్పనా విభూతితో సానుదీరిన జాతి రచ్చంగా తన 'వసుచరిత్ర'ను రాయబానిసట్లు రామరాజ భూషణుడు చెప్పకొన్నాడు. ఇలాంటి ప్రతిజ్ఞలు చేయటానికి కవికుండవలసిన గూఢాహంకారం పుష్కలంగా వున్నరోజులవి. పింగళి సూరన కూడ 'వసుచరిత్ర'ను మించవలెననే కేవలం కల్పనలతో కూడిన 'కళాపూర్ణోదయము'ను రచించాడు. కృత్రిభర్త నాదెండ్ల కృష్ణ భూపతి "అత్య పూర్వకథా సంవిధాన వైచిత్రీ మహనీయముగ రచింపు"³ మని కోరగా సూరన అపూర్వ ప్రయోగంతో కావ్య రచన చేశాడు. అకుపీటి పెన వేంకటాద్రి విభుడు కోరగా శబ్దశాస్త్ర పాండిత్య పాటవం ప్రదర్శిస్తూ

ఆ కాలంలో కవులు నూత్న ప్రయోగాన్ని చేపట్టటం, పోషకులు ప్రోత్సహించటం జరుగుతూ వుండేది. అనాటి ఉర్దూ సాహిత్యంలోను 'దక్కనీ ఉర్దూ' అనే నూత్న ప్రయోగం ప్రవేశ పెట్టబడిందని గోలకొండ కుతుబ్షాహి చరిత్ర ఋజువుచేస్తోంది.⁶

తరువాతి కాలం

క్రి. శ. 1690 నుండి 1760 వరకు జీవించి, వివిధ ప్రక్రియల్లో తెలుగు సాహిత్యాన్ని సుసంపన్నం చేసిన కవిసారస్వభౌముడు కూచిమంచి తిమ్మకవి. 'నీలాసుందరీ పరిణయము' 'అచ్చతెలుగు రామాయణము' అనే రెండు కృతుల్ని శుద్ధాంధ్రంలో రచించాడు. ఆ కాలంలో తెలుగు వారికి సుఖశాంతులు లేవు. అప్పటి తెలుగుదేశం విదేశీయుల దాడికి గురి అయింది. పాలకులు తమ ఇష్టానుసారంగా పన్నులు వసూలు చేసేవారు.⁷ శతక రూపంలో అప్పటి కవులు దేశ దుస్థితిని భగవంతుడికి విన్నవించుకున్నారు.⁸ మత సహనం శూన్యమయింది. ప్రభువులు ప్రజల ఇక్కట్లను గమనించకపోవటంచేత ప్రజలు తమ శక్తి సామర్థ్యాల మీదే బతకాల్సి వచ్చింది. కవుల్లోని సాంఘిక చైతన్యం వారి రచనల్లో ప్రతి ఫలించింది.

అయితే కొన్ని సంస్థానాలు సాహిత్యసేవ చేస్తూనేవున్నాయి. గద్వాల సంస్థానం రామాయణ భారతాది పురాణాలకు యథా శ్లోకానువాదాలు చేయించింది. మైసూరు, మధుర సంస్థానాలు వచన రచనలను వెలియించాయి. తంజావూరు సంస్థానం గేయ నాటకాలను రచింపించింది. పెద్దాపురం, విజయనగరం ప్రాచీన ధోరణి ప్రబంధాలను రాయించాయి. పీఠాపురం సంస్థానం తిమ్మకవి మొదలైన కవి పండితులచే సాహిత్యసేవ చేయించింది. ప్రబంధాల్లోని ప్రాచీన మహా పురుషులను నాయకులుగా చేసి రంకుశాస్త్రాలు కూడా వెలువడ్డాయి అనటానికి నిదర్శనం 'అహల్యా సంక్రందనము', 'శశాంక విజయా'లు.

కవులు పామర వ్యవహారాలను తీసుకొని పద్యాలల్లారు. శతకాలు, చాటువులు, వీరగాథలు వచ్చాయి. తిమ్మకవి లాక్షణికు డవటంవల్ల ప్రౌఢ సంస్కృత పదబంధాల్ని కూర్చి ప్రబంధాన్ని రాసినా, ప్రజలకు సన్నిహిత

మైన దేశ్యంలో రామాయణాన్ని, నీలపెండ్లిని రచించాడు. పామరలకు భగవంతుడు తప్ప వేరేసాలకులు లేరని చెప్పినట్లు భావించవచ్చును. రాజుల నతడు నిందించాడు.⁹

తిమ్మకవి కాలంలో తెలుగు సాహిత్యంలో వివిధ ప్రక్రియలకు తగు ప్రోత్సాహం, సాంఘికంగా కొంత సానుభూతి లభించి అచ్చతెలుగు రచనకు దోహదం కలిగింది.

ఆధునిక కాలం :

ఆధునిక కాలంలో పిరేశలింగం పంతులుతో సాహిత్య విమర్శకులు మొదలవుతారు. ఈ కాలంలో సి. పి. బ్రౌను, మెకంజీ, వారాధరించిన దేశీయ పండితులు ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్యాన్ని వెలికి తీసి, వెలువరించి, అందులోని ప్రతిభా పాండిత్యాలను నివాళి పట్టారు.¹⁰ సాహిత్యం అంశరికి అందుబాటులోకి రావడంతో కవులు కడు శ్రద్ధిసామర్థ్యాలను చూప ఉత్సహించారు. ఆశువు అవధానాలు మెండైనాయి. ఖటిలై శాస్త్రు పాండిత్యాన్ని, సాహిత్య పరిచయాన్ని పెంచుకోసాగారు. ఈ యుగారంభంలో వున్న తెలుగు కవులందరూ 'సంస్కృతాంధ్రాల్ని, బ్యాకరణాది శాస్త్రాల్ని చాగానేర్చుచున్నవారు. దేశభక్తుల ప్రబోధాలు చాలిలో జాతీయతను పెంపొందించాయి. తెలుగు భాషకు గౌరవ స్థానం కలగాలనీ, ప్రత్యేక తెలుగు రాష్ట్రం ఏర్పడాలనీ వారు అభిప్రాయపడసాగారు. సంస్కృత పండితులైన తెలుగుకవి పండితులు సంస్కృతసాహిత్యంలో వున్న ప్రక్రియలను మించేట్లు తెలుగులోను అన్ని ప్రక్రియలు స్రవరింపవచ్చు అన్న ఆలోచనతో అచ్చతెలుగు ప్రక్రియకు పచ్చని పందిరివేశారు. ఒక్క పండుకూరి పిరేశలింగం పంతులే అచ్చతెలుగులో నాలుగు ప్రబంధాలు రాశాడు.

అశిభట్ట నానాచుణవాను ఋగ్వేద మంత్రాలు మొదలుకొని అత్యాధునిక మైన వ్యాసంవరకు 'నాటు తెలుగు'లో రాశాడు. పోను పోను నియమ బాహు శ్లోంతో అచ్చతెలుగు కావ్యరచన సాగింది. ఈ రచనలో ఆధునిక కవులు అశ్వర్యరమైన నేర్పును చూపించారు. శుద్ధాంధ్రము, నిర్గద్యము, నిరోష్ఠ్యము నిరూప్యములు, ఏకాదశాక్షరీ నియమాలను చేర్చి కవి సార్వభౌమ శ్రీపాద పుష్పమూర్తి శాస్త్రి 'శారుంతలము'ను రచించాడు. ఆకాలంలో 'కావ్యం ఎలాం

టిది?' అన్నది చర్చనీయాంశంకాదు. 'ఎన్ని నియమాలు కలది?' అనే విషయమే ప్రధానమైంది. ఆ పండిత కవులకు దాసు శ్రీరామ కవి అచ్చతెలుగులో 'అభిజ్ఞాన శాకుంతల'మనే నాటకం రాశాడు. 'గౌరమ్మపెండ్లి'ని హరికథగా నారాయణ దాసు విరచించాడు. ఆధునిక కాలంలో ఇట్లా అచ్చతెలుగు రచన శాఖోప శాఖలుగా విస్తరించడానికి కారణం పండితులలోని పాండిత్య ప్రకర్ష, పోటీ, భాషాభిమానం, జమీందారులు అధికారులు వాళ్ళ కొనర్చిన సన్మానాలు.

రెండో ప్రపంచ యుద్ధం నాటికి (1942-45) ఆంగ్లేయ విద్యా విధానం మన దేశంలో పెరికి వేయరానంతగా నాటుకుపోయి, దేశీయులకు ప్రాచీన సాహిత్యాన్ని, శాస్త్రాలను అభ్యసించాలనే ఓపికనే హరించివేసింది. ఆంగ్ల సాహిత్యం, శాస్త్ర విజ్ఞానం మన వాళ్ళ నాకర్నించాయి. ఆ సాహిత్య పఠనం, ప్రపంచంలోని వివిధ ఉద్యమాల ప్రభావంతో అచ్చతెలుగు ప్రక్రియ అడుగంటింది. ఒకరిద్దరు పట్టుదలతో రాసినా పాఠకులు లేరు. అర్థికంగా ఏవగ దలచిన జాతి, పారిశ్రామికంగా ముందడుగు వేయ ప్రయత్నించటంవల్ల సాహిత్యాధ్యయనానికి సమయం కరువైంది. అలాంటి సమయంలో, ఆలోచన సమయం వెచ్చించటం వ్యర్థమని సాధారణ పాఠకులు భావించారు. సాహిత్య విమర్శలకు కొంతవరకు సంస్కృతాధ్యయనం, శాస్త్ర పరిచయం చక్కమవుతుంటే తెలుగు వాళ్ళైనా, వాళ్ళకు తెలుగు అర్థం కాని పరిస్థితి ఏర్పడింది. దాంతో అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియను సంపూర్ణంగా చిత్ర రచిత్యంగాను, ప్రక్రియంగానూ భావించసాగారు. ఈ భావం సాధారణ పాఠకులలో బ్యాపించి అచ్చ తెలుగు వారు మొహం పక్కకు తిప్పుకోసాగారు.

ఏ సాహిత్యంలో అయినా కొంత చిత్ర రచిత్యముండటం సర్వసామాన్యం. ఇది మర్చిపోయి అచ్చ తెలుగుకు సాహిత్యమంతా చిత్ర రచిత్యంగా ఉండటం సరైన పనికాదు. ఈ ప్రక్రియలో 'యయాతీ చరిత్రము'లాంటి రసవత్కావ్యాలు తెన్నో వున్నాయి. అచ్చతెలుగును చిత్ర రచిత్యంగా భావించటంతో పాఠ్యాలలో ఈ కావ్యాలను ఖహిష్కరించటం జరిగింది. ఇలా సాగిన నిరాదరణ విశ్వ విద్యాలయాలకూ పాకింది. తెలుగు సాహిత్య పరిశోధన ఆరంభమై చూడు దశాబ్దాలైనా, నాల్గైదు పరిశోధనా పీఠాలున్నా అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియపట్ల నిరాదరణ అదే పద్ధతిలో కొనసాగింది.

4. అచ్చ తెలుగు కవులు - వారి జీవిత విశేషాలు

1. పొన్నెకంటి తెలగనాధ్యుడు (1550-1600)

ఈయన అచ్చ తెలుగు కవులలో ఆద్యుడు. గోల్కొండ పాలకుడైన ఇళరాముషాహ పాంసలో వున్నవాడు. మీర్జుమ్లా అమీనుఖాన్ అనే సర్దారు ప్రోత్సాహంతో 'యయాతి చరిత్ర'ను రచించాడు. ఆశ్వాసాంత గద్యంలో 'శ్రీ మదన గోపాల మంత్ర ప్రసాద లబ్ధి సారస్వతుడ'ననీ, 'సుకవి జనవర్ణ నీయవచో విభవుడ'ననీ 'భావనామాత్య తనూభవుడ'ననీ, పొన్నెకంటి వంశ్యుడ'ననీ, 'తెలగనాధ్యుడ'ననీ మాత్రమే తెలుపుకొన్నాడు. 'యయాతి చరిత్రము' మొదటి అశ్వాసం 51 వ పద్యంలో అమీనుఖాను కుమారుడైన ఫాతిల్షా సిరంగరాయల వద్దకు వెళ్ళినట్లుగా ప్రస్తావనవుంది. అందువల్ల శ్రీరంగ రాయలు విజయనగరానికి రాజయిన రర్వాక ఇబ్రహీంషా మరణానికి ముందు 1574-81 మధ్యకాలంలో 'యయాతి చరిత్రము' రచింపబడినట్లుగా తెలుస్తుంది. తెలగన 17 వ శతాబ్దారంభమువరకు జీవించినట్లు ఊహింపవలసిందే కాని యితర ఆధారాలేమీలేవు. పీఠిక 16 వ పద్యంలో 'పొట్టచెర్వు'ను పేర్కొనడంవల్ల, గోలుకొండ చేరువలోనున్న నేటి 'పొట్టచెర్వు' ఇతని నివాసమని విమర్శకులు భావిస్తున్నారు.

మరింగంటి అప్పనగారు తెలగనకు ఆప్తమిత్రుడని గ్రంథములోని పీఠిక చెప్పుతోంది.

2. మరింగంటి సింగరాజుగారు (16 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థం)

'తిరువేంగళాచార్యుల పుత్రుడు, తిరుమల ధేశికుల పౌత్రుడు, మౌద్గల్య మహర్షి సగోత్రుడు. శ్రీ లక్ష్మీస్థంభహార వేంకటేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధి

సకలైశ్వర్యదురీణుడు', 'ప్రసిద్ధ సారస్వత శారదా ప్రశ్న వివరణ శత ఘంటావధాన ఓష్ఠ్యాచి అష్టభాషా విశేష' ఇత్యాదులు ఈయన బిరుదులు.

ఈయన 'దశరథరాజనందన చరి'త్రాది వింశతి ప్రబంధ నిర్మాత, ఇబ్రహీం కుతుబ్‌షా దగ్గర మన్ననలందిన మరింగంటి అప్పనగార్కి ఆరవ తమ్ముడు. 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్యసీతా కల్యాణము' ఈయన అచ్చ తెలుగు కృతి. మిర్యాలగూడెం తాలూకా వాడవల్లి నృసింహస్వామి ఆలయానికి స్థానాచార్యులుగా వున్నారు. ఈయన తెలుగులో నిరోష్ఠ్యరచనకు, చతురర్థక కావ్య నిర్మాణానికి ఈయనే ఆద్యుడు.

3. గణపవరపు వేంకట కవి (1650-1720)

ఈయన 'వేంకటేశ్వర ఆంధ్రము' అనే అచ్చ తెలుగు నిఘంటు కర్త. క్రీ.శ. 1674 లో తంజావూరు పాలకుడైన ముద్దళగిరిని ఆశ్రయించి 'విద్యావతి దండకము' చెప్పటంవల్ల ఈయన దక్షిణదేశంలో జీవితం గడిపినట్లు చెప్పవచ్చు. ఈయన గొప్ప లాక్షణికుడు. ప్రబంధ రాజవేంకటేశ్వర విజయ విలాసాది ప్రబంధాలు, 'ఆంధ్రకౌముది', 'ఆంధ్రద్విరూపకోశము', 'ఆంధ్ర ప్రయోగ రత్నాకరము' మొదలైన శాస్త్రగ్రంథాలను రచించాడు. గద్యలో 'పెరంబూదూరి యతిరాజాచార్య వర్య-కరుణా కటాక్షము పలన ఆంధ్ర కవితా సామ్రాజ్య దురంధురుడనని', 'నందవర కులము'న జన్మించినట్లు, 'వాసిష్ఠ గోత్రుడన'ని, 'ఆశ్వలామన సూత్రుడన'ని చెప్పుకొన్నాడు.² తల్లిదండ్రుల పేర్లు చెప్పలేదు కానీ, తన తండ్రి కార్యక్షేత్ర ప్రవీణుడు, 'కామినీ జనపంచబాయిడు', అఖిల రాజన్యతొనగిన - మత్త సింధుర నైంధవాందోళికాది వస్తు ప్రశస్తి కలదనీ, 'సకల కళా విచక్షణు'డనీ చెప్పుకొన్నాడు.

'అమరకోశం'లో లా అచ్చతెలుగు నిఘంటువును నూట ఇరవై తొమ్మిది సేన పద్యాలలో వర్గ విభజన చేశాడు ఈయన.

4. కవి చౌడప్ప (17 వ శతాబ్ది)

కవి చౌడప్ప సీసములు' అనే ముప్పయి సీసాల నిఘంటు కర్త ఈయనే అని విమర్శకుల అభిప్రాయం. ఆ అభిప్రాయం సరైనది అయితే, ఈయన మట్ల

అనంత భూపాల, తంజావూరి రఘునాథ నాయకుల పలుకుబడితో, వారి ఆస్థానాలలో పేరు గాంచిన వాడు. పద్యమగు నిఘంటువులలో తొలి నిఘంటు కర్త ఈయన. దీనిలో శుద్ధ దేశీయ పదాలకే కాక, అచ్చతెలుగులో వాడబడిన అరబీ, పారశీక, ఉర్దూ పదాలకు అర్థాలయబడ్డాయి. ఈయన నిఘంటువులో కప్పుమెయి రేసి పేరిట ముప్పయి సీసాలు అంధ్రమున చెప్పినట్లు ఆరంభ పద్యం తెలియ చేస్తుంది. అందువల్ల కృతి ముప్పయి పద్యాలే.

5. మరింగంటి నరసింహాచార్యులు (17 వ శతాబ్దం)

ఈయన 'చిలువ పడిగె రాణేని చరితము'ను రచించివాడు. మౌద్గల్య గోత్ర సంజాతుడు, రంగమవ్వ వేంకటవరుల పుత్రుడు. అచిత్యమలగి ఈయన పితామహుడు, శింగర గురుడు ప్రపితామహుడు. దేవరకొండ తాలూకా కనగల్లు ఈయన నివాసం. సిరిసెనగండ్ల లక్ష్మీనరసింహస్వామి ఆరాధకులు వీరు. 'శల్య పిళ్ళ రాయ చరిత్రము', 'నందనందనశతానందము', 'కృష్ణవిలాసము' మొదలైనవి ఈయన ఇతర కృతులు. గ్రంథం చివర గద్యరూపంలో రాసిన పద్యాన్ని బట్టి, చివరరాసిన ఒక వాక్యాన్నిబట్టి పన్నెండు రోజుల్లో 'చిలువ పడిగె రాణేని చరితము' ఈయన రాసినట్లుగా తెలుస్తున్నది. మరింగంటి అప్పన, సింగరాచార్యులు మున్నగువారు ఇతనికి నాల్గైదు తరముల పూర్వులు.

6. కూచిమంచి తిమ్మకవి (1690-1760)

ఈయన తల్లిదండ్రులు అచ్చమ్మ, గంగన్నలు; పితృదండ్రులు జగ్గన, సింగన, నరసన్నలు; తమ్ములు సింగన, జగ్గన, సూరసలు; భార్య బుచ్చమ్మ; తిమ్మనచివుడు పితామహుడు. ఈయన కొండిన్య సగోత్రుడు. ఈయన సోదరుడైన జగ్గన కుమారులు తిమ్మన, సింగన అనేవాళ్ళు ఈయనకు లేఖక పాఠకులు. పితాపురానికి చేరువనున్న 'కందరాడ' ఇతని జన్మభూమి. ఇష్టదైవతము పితా పురంలోని కుక్కచేశ్వరస్వామి. గురువు దెందులూరి లింగనారాధ్యుడు.

పితాపురపు మహారాజు రావు నీలాద్రి మాధవరాయస్థపతి ఈయనకు 'కవి సార్వభౌమ' అనే బిరుదాన్నిచ్చాడు. 'అచ్చతెలుగు రామానుజము', నీలాసుందరీ పరిణయము' అనేవి ఈయన రెండు శుద్ధాంధ్ర కృతులు. 'రుక్మిణీ

పరిణయము,' 'చిరవిభవ శతకము', 'రసికజన మనోభిరామము' సింహాచల మాహాత్యము', 'లక్ష్మణసార సంగ్రహము' మొదలైనవి ఈయన ఇతర కృతులు.

ఏనుగు లక్ష్మణకవికి సమకాలికుడు - మిత్రుడు ఈయన.

7. వైడిపాటి లక్ష్మణకవి (17 వ శతాబ్ది అంతము)

కొండిన్యసగోత్రీకుడు, ఏకాంబరమంత్రీ పుత్రుడు, మహేశ్వర భర్తుడు అయిన వైడిపాటి లక్ష్మణకవి 'అచ్చతెలుగు నిఘంటువు'ను అమర కోశంలాగ రచించాడు. ఇటీవలవరకు ఇది పఠన పాఠనాల్లో ఉన్న గ్రంథం. అడిదము సూరకవి ఈ గ్రంథానికి పూరణంగా 'అంధ్రనామశేషము'ను రచించటంవల్ల ఆయనకన్న లక్ష్మణ కవిపూర్వుడు.

8. వైదరసు అప్పకవి (1710 ప్రాంతం)

చారిత్రకుల అభిప్రాయంలో ఇతడు అడిదం సూరకవికి సమకాలికుడు. 'భళిర కరివేల్పు శతకము'ను అచ్చతెలుగులో శృంగార శతకంగా రాశాడు. ఈయన విశాఖపట్టణం ప్రాంతంవాడని విమర్శకులు అభిప్రాయపడున్నారు.

9. అడిదము బాలభాస్కర కవి (17 వ శతాబ్దం పూర్వార్థము)

విశాఖపట్టణం జిల్లాలోని 'భూపాలరాజురేగ' (పూసపాటి) నివాసి. చిన్న లచ్చమంత్రీ కుమారుడు, ప్రసిద్ధుడైన సూరకవికి తండ్రి. 'శుద్ధాంధ్ర రామాయణము' రాసినట్లుగా సూరకవి తన 'కవి సంశయవిచ్ఛేదము'లో ఇతర సందికి 'నిగిడిరు వైపులన్వెడల నేటయినీటగుకోట' అనే పద్యాన్ని ఉదహరించారు. గ్రంథమలభ్యం. దొరికితే ఇదే అచ్చ తెలుగులో మొదటి రామాయణ మయ్యుండేది.

10. అడిదము సూరకవి (1750 ప్రాంతం)

అడిదము బాల భాస్కరుని కుమారుడు, నియోగి బ్రాహ్మణుడు ఈయన. 'కవి రంజనము', 'కవి సంశయ విచ్ఛేదము', 'రామలింగేశ్వర శతకము' - 'అంధ్ర చంద్రాలోకము' 'అంధ్రనామశేషము' అను ఐదు గ్రంథాలు రాశాడు.

‘ఆంధ్రనామ సంగ్రహము’నకు శేషగ్రంథముగా రాసిన ‘ఆంధ్రనామ శేషము’ అచ్చతెలుగు నిఘంటువు.

11. చట్రాతి లక్ష్మీనరసకవి (1747-1794)

ఈయన పూసపాటి నారాయణ గజపతి కాలంలో వున్నవాడు. కనకాంబ, వీరరాఘవులు తల్లిదండ్రులు. ‘ఆంధ్రనామ సంగ్రహము’ ఆంధ్రనామ శేషము’ లలో చేరని తెలుగుపదములను కూర్చి ‘విశేషాంధ్రము అను పేరుతో నిఘంటువును రాశాడు. దాంట్లో 250 పద్యాలున్నాయి. అమృదిత గ్రంథమిది. గ్రంథాంతమున ‘ఆంధ్ర సంగ్రహ-శేషాదులందు, లేనియన్నిటిని గూర్చి నీ విశేషాంధ్రమందు వీరరాఘవ కనకాంబగారి సుతుడు, చాటరాతి లక్ష్మీనరసయ్య సుకవి’ అని రాసుకొన్నాడు.

12. ములుగు పాపయారాధ్యుడు (1750 ప్రాంతం)

ఈయనకే వేమనారాధ్యుల సంగమేశ్వర రాధ్యులు అనే నామాంతరముంది. ఈయన తల్లిదండ్రులు భ్రమరాంబికా వీరనారాయణులు. సంస్కృత, మిశ్రాంధ్ర, అచ్చాంధ్రములలో శత సంఖ్య గ్రంథములను రాసినట్లు తెలుస్తోంది. కాని ‘సర్వమధురము’ తప్ప మరొక్క అచ్చతెలుగు కృతి లభ్యం కావటంలేదు. భావప్రపంచమున స్వీయమైన శివాద్వైతముకన్న కేవలాద్వైతమునే ఎక్కువగా భావించాడీయన. ఒకసారి అమరావతిలోని దేవ్యాలయమున ‘ముక్తిద్యారము తల్పు తీయగదె చాముండాజగజ్జీవనీ’ అని దేవిచే తలుపు తీయించుకొన్నాడట. రాజావాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయని ప్రధాన పండితుడుగా గౌరవం పొందాడు. ఈయన 1750 లో నాయని మరణం తర్వాత కుమార ప్రభువు శ్రీ జగన్నాథనాయని ప్రేరణచే కాశీవిశ్వనాథులకు ‘దేవీభాగవతము’ను అంకితం చేశాడు. తెలుగులో మొట్టమొదటి దేవీభాగవతమిదే. వంద సంవత్సరాలు జీవించాడనీ, చరమదశలో అశువుగా పడహారు పద్యాలు చదివి ప్రధాన కళాస్థానములో ఐశ్వర్యమయ్యాడని ఆయన శిష్యులు బండ్లమూడి రామస్వామి శాస్త్రిమున్నగువారు తెలిపినట్లు తాదేవల్లి వెంకటప్పయ్యశాస్త్రి వీరరాఘవ కనకాంబగారి ఉబోద్ధాతములో రాశాడు.

13. కోటి వెంకనార్యుడు (1769-89 ప్రాంతం)

పాండ్యమండలపు ఏలిరబస రఘనాథరాయని కాలంలో వున్నవాడు కోటి వెంకనార్యుడు. సీతారామార్యుల పుత్రుడు; పరమేశ్వర కటాక్షముచే సర్వజ్ఞ

తృమును పొందిన వాడు. రఘునాథరాయడు వెంకనను పిల్చి “ఆంధ్రకృతు లందు గలుగనట్టి పదములకు నెల్ల నర్థమేర్పడెడుశీతి నద్భుతంబుగ కృపిని చేయంగ వలయు నర్థమైన రసస్ఫూర్తి యగుటయరుదె” అని కోరగా ‘ఆంధ్ర భాషార్ణవము’ అనుపేర అచ్చతెలుగు నిఘంటువును రచించాడు.

14. కానుకొలను నాయనప్ప (1804 ప్రాంతం)

వేంకటదాసు ఇతని నామాంతరము. ‘చింతగుంట పాలెపురామా’ అనే మకుటంతో అచ్చతెలుగులో ‘తింత్రిణీ గర్తపురి పట్టాభిరామ శతకము’ను రచించాడు. చింతగుంట పాలెము బందరులోని ఒకపేట. దానికి సంస్కృతీకరణమే తింత్రిణీ గర్తపురి. తన పన్నెండవ ఏట 1816 లో నాయనప్ప ఈ శతకాన్ని రచించాడు.

15. సంబరాజు రామచంద్ర కవి (1810 ప్రాంతం)

ఈ కవి మహబూబ్ నగర్ జిల్లాలోని వట్టెము గ్రామ రాపురస్థుడు. సంబరాడ్యంశీయుడు. నరసింగరాయ సత్కవి పుత్రుడు. వేంకటాచలరామ విద్యత్పొత్తుడు, హరితనగోత్రజుడు, నరస కవితా ధౌరేయుడు. ఇతని అచ్చ తెలుగు కృతి ‘సుపాణి నీ పరిణయము’ అనమగ్రము, అముద్రితము.

16. తిరుమామిడి రామస్వామి (19 వ శతాబ్ది పూర్వభాగం)

‘కవ్యడి కైవారము’ అను అచ్చ తెలుగు కిరాతార్థు నీయమును రచించాడు. తండ్రిపేరు, ఇంటిపేరు కూడ అచ్చ తెలుగు పదాలతోహర్చి గూఢంగా తెల్పాడు. ఈ కావ్యము పితాపురము మహారాజుకు చేరగా ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తున కిచ్చాడు.

17. బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు (1827-1891)

మద్రాసు రాష్ట్రంలోని నాగవట్టణపు నివాసి ఈయన. ఈయన రచించిన ‘ప్రౌఢవ్యాకరణము’, ‘ఆంధ్ర శబ్దరత్నాకరము’ అనే గ్రంథాలు తెలుగు సారస్వతంలో ప్రామాణికాలైన వ్యాకరణ, నిఘంటువులు. అచ్చతెలుగు కావ్యాలలోని తద్భవాలను ఒకచోట చేర్చి ‘వైకృతదీపిక’ అనే గ్రంథాన్ని 1871 లో రచించాడు. ఈ గ్రంథము అచ్చతెలుగు సారస్వతానికి అత్యంతోపయోగకరము.

18. కాసు శ్రీరామకవి (8-4-1846—16-5-1908)

కాసుమ్మ, కన్నయ్యలు ఈయన తల్లిదండ్రులు. ఈయన వారికి ఒక్కగానొక్క కొడుకు. పన్నెండేండ్ల వరకు తండ్రి సాయంతో ఆంధ్రాన్ని చదివాడు. ఆరేళ్ళల్లో సంస్కృత వ్యాకరణాది శాస్త్రాలు చదివేటప్పుడే అష్టావధానాన్ని నిర్వహించి నూజివీడు సంస్థానాధిపతులచే సన్మానింప బడ్డాడు. మాడభూషి వేంకటా చార్యులచే 'పదిరెండేడుల యీడునన్ గవిత జెప్పం బూనినా'డని మెప్పుబొందాడు. పదవ ఉపాధ్యాయత్వం, న్యాయవాదవృత్తి అవలంబించాడు. సంస్కరణోద్యమాలలో పాల్గొనడమేకాక అనేక శాస్త్ర గ్రంథాలు, ప్రబంధాలు, నాటకాలు రాశారు. 'దేవీ భాగవతము'ను అనువదించి చెక్కపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి గారిచే సేవాసనిమింపకున్నాడు. 1894లో 'చక్కట్ల చంద' అనే అచ్చ తెలుగు సీతీ శతకాన్నీ, 1901 లో 'అచ్చ తెలుగు అభిజ్ఞాన శాకుంతలము'ను రచించాడు. ఈయన రాసిన 'తెలుగునాడు' అనే వీధి నాటకం తెలుగువాళ్ళ ఆచార వ్యవహారాల్ని చక్కగా చిత్రించిన గ్రంథం.

19. రామాయణం కృష్ణయామాత్యుడు (1847 ప్రాంతం)

ఈయన రామాయణం పాపయ మంత్రి పుత్రుడు, గంగయామాత్య పౌత్రుడు, భారద్వాజసగోత్రుడు, నందవర వంశ పావనుడు, చతుర్విధ కవితా చమత్కారముగలవాడు. 'దేశ్యనామార్థకోశము' అనే అచ్చతెలుగు నిఘంటువును రాశాడు. దాంట్లో మహా కవుల కృతులలో ప్రయోగింపబడిన దేశ్య పదాన్ని విచారించి అర్థమును తేటపరచ ఈ గ్రంథమును రాస్తున్నానని ప్రతిజ్ఞచేశాడు. రాచకొండ అపన్న సృసింహము 1897లో ఈ గ్రంథమును ముద్రించటంవల్ల అంతకు వీధియ్యేళ్ళ ముందు ఈ కవి కాలంగా గుర్తింపవచ్చు.

20. కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులు (16.4.1848 - 27.5.1919)

పున్నమ్మ సుబ్బారాయడు ఈయని తల్లిదండ్రులు. తోహిత సగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు. పితామహుడు వీరేశలింగనామధేయుడే. అనేక గ్రంథాలు రాసినవాడు. 'గద్యలిక్కన' బిరుదాంకితుడు ఈయన. 1870 లో 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధము ను, 'రసిక జనమనోరంజనము' అనే మరో అచ్చ తెలుగు ప్రబంధాన్నీ, 1872 లో శుద్ధాంధ్రోత్తర రామాయణమును, 1879 లో

‘శుద్ధాంధ్ర భారత సంగ్రహము’ ను రాశాడు. అచ్చతెలుగు రచయితలలో తెలగన, తిమ్మనల తర్వాత లింగనగా పేర్కొనబడిన వాడు పిఠాపురాని వంతులు. ఈయన ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యానికి యుగకర్త.

21. అల్లమరాజు రామకృష్ణ కవి (19 వ శతాబ్దం)

ఈతడా రామబ్రాహ్మణుడు, రంగచామరాచార్యుని పుత్రుడు, పిల్లదామ్యుని మనుమడు, హరితనగోత్రుడు. పితాపురానికి చేరువలో నున్న చేట్రోలు ఈయన నివాసం. ఇతని కృతి ‘అచ్చతెలుగు భాగవతము’ 1835 నాటికి వ్రాసినది. గ్రంథాలు రాసినట్లుగా తన ‘కవిచక్రేర చంద్రోదయము’లో చెప్పుచున్నారు.

22. ఓగిరాల జగన్నాథ కవి - గురజాడ శ్రీరామమూర్తి (1850 ప్రాంతం)

పేరు రాసిన శుద్ధాంధ్ర నిఘంటువు ‘ఆంధ్రపారిజాతము’, రాశాడు క్రమమున కూర్చబడింది. 1888లో పేరుగు పేంకట అప్పారావు దీనిని ముద్రించాడు. కవుల జీవిత విశేషాలు తెలియరావేదు.

23. కొట్ర లక్ష్మీనారాయణ (1850 ప్రాంతం)

కామాంబ మల్లయార్యులు ఈయన తల్లివంద్రులు. మేగడూరు అయిన శిష్ట కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి వద్ద సంస్కృతాంధ్రాలు నేర్చాడు ఈయన. అరికాంచిరా కటాక్షబ్ధుడు. గోదావరి జిల్లా కాకినాడ తాలూకా ‘చరప’ రావురస్తుడు. ‘అచ్చర భాషాదర్శనము’ అనే నిఘంటువును ‘శ్రీ లక్ష్మీ నారాయణీయము’ అనే పేరుతో 1907 లో ప్రకటించాడు.

24. ఆకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రి (1850 ప్రాంతం)

ఆకుండి వెంకటేశాస్త్రి అంతర్వాసుల పుత్రుడు వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి, చేరన కుమార్తె వ్యాసేశ్వర కృపాపాత్రుడు; ఆర్వలాచూరు సూత్రుడు, అక్రేయన గోత్రుడు, సీతారామశాస్త్రికి అగ్రజుడు. ఆరు ఆశ్వాసముల రాశిదాన ఋతు సంహారమును శుద్ధాంధ్రములో రచించాడు. జయంతిభావనారాయణ ఈ కవి శిష్యుడు.

28. గిడుగు రామమూర్తి పంతులు (22-1-1940 న నిర్యాణము)

‘సవర శబ్దానుశాసనుడు’ అనే బిరుదు పొందిన గిడుగు రామమూర్తి వ్యావహారి కోద్యమాన్ని చేపట్టి సంప్రదాయ వాదులకు పిడుగయ్యాడు. ‘గద్య చింతామణి’, ‘ఆంధ్రపండిత భిషక్కుల భాషా భేషజము’, ‘దాలకవి శరణ్యము’ ‘వ్యాసావళి’ మొదలైనవి ఈయన రచనలు. ‘ప్రాచీనుఁగు గమ్మ’ అనే అచ్చ తెలుగు పద్య గద్యాత్మకమైన లేఖను రాసి (1919) గ్రాంథిక వాదులను అధిక్షేపించారు.

29. ఆదిభట్ల నారాయణదాసు (31.8.1864-2.1.1945)

నరసమ్మ వేంకటకవి ఈయన తల్లిదండ్రులు. తాత సోమభోక్త, ‘ఆది భట్టు’ వీరి వంశ మూల పురుషుడు; స్వర్ణముఖీ తీరానగల అజ్ఞాత గ్రామనివాసి; భారద్వాజసగోత్రజుడు; పెరూరు ద్రావిడులు. ‘తెలుగు వారంతుండేట తెల్ల ముగ నుదెనుఁగులో నెల్లవిద్వలఁ దెలుపనెంతు’ అన్నది ఈయన ప్రతిజ్ఞ. స్వయంగా ఆంధ్రాంగ్ల సంస్కృతాది భాషలే కాక వేద వేదాంగాలను సంగ్రహంగా చదువుకొన్నవాడు. ఒరిస్సా మొదలు మైసూరు వరకు హరితభలు, అవధానాలు నిర్వహించి సన్మానాలు పొందాడు. ‘హరి కథా పితామహ’ అన్న బిరుదాన్ని అచ్చ తెలుగులో ‘ఆట పాటల మేటి’ అని చెప్పుకొనుటయే ఆయన కిష్టం. ‘నా యెఱుక’ మొదలుకొని ‘సవరస తరంగిణి’ వరకు అనేక గ్రంథాలు రచించాడు. ‘అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి’ ‘గౌరమ్మపెండ్లి’, ‘తల్లివినకి’, ‘నూలు గంటె’, ‘సీమ పలుకువహి’, మొదలైన 12 అచ్చ తెలుగు కృతులు రచించాడు. అచ్చ తెలుగును ‘నాటుతెలుగ’ని వ్యవహరించేవాడు. వ్యాసాలు, పీఠికలు ‘నాటు తెలుగు’నే రాశాడు. బాల్యంనుండి వున్న భాషాభిమానం ఎనభై ఏండ్ల వయసు వచ్చేసరికి తారాస్థాయి నందుకొంది. అచ్చతెలుగు రచయితలలో తెంగన మితవాది అయితే, దాసు అతివాది.

30. అడవి సాంబశివరావు (1864 ప్రాంతం)

ఈయన తల్లిదండ్రులు సీతమ్మ - పాపయ్యామాత్యులు; ఆరువేల నియోగి బ్రాహ్మణుడు; సాంఖ్యాయనసగోత్రుడు, కృష్ణా జిల్లా కైకలూరు తాలూకా ‘బొమ్మినంపాడు’ గ్రామనివాసి; కలిదండి సీమలో పీరు దేశపాండ్యులని

ప్రసిద్ధి పొందినవారు; 1864 లో పుట్టి పన్నెండవ ఏటనుండే కవిత రాయటం నేర్చాడు. సదాచారపరుడై నరసోత్ర విముఖుడుగ ప్రవర్తించాడు. 'రామాభ్యుదయము' మొదలైన ఇరవై కృతులు రచించాడు. 'మేఘ సందేశము'ను ఏ దినమున చదివిన పాఠమును ఆ దినమునందే తెలుగుచేసి, వసురాయకవి కల్లూరి వెంకటరాయలు తమ అనువాదాలు ప్రకటించటం వల్ల చర్చిత చర్వణ మవుతుందని శుద్ధాంధ్రంలో రాసి ప్రకటించాడు.

31. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి (20-10-1866 29-12-1960)

వేంకట సుబ్బసోమిదేవమ్మ వేంకట సోమయాజులకు ఎన్నో గండాలు గడిచి బతికి బట్టకట్టిన కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి పదకొండవ సంఠానము. తల్లిదండ్రులు పెట్టుకొన్న పేరు గరుడాచల కృష్ణమూర్తి; వెలనాటి వైదిక బ్రాహ్మణుడు; కౌశిక గోత్రుడు; ఇవటూరి నాగలింగ శాస్త్రివద్ద కావ్య నాటకాలంకార గ్రంథాలు సిద్ధాంత కౌముది అభ్యసించి, షోడశ కర్మాంత స్మార్తము, చయ నాంత శ్రౌతము సాధించాడు. పన్నెండోఏట సంస్కృతంలో కవిత్వం రాశాడు; శ్రీనాథుని గ్రంథ పఠనంతో ప్రభావితుడై తెలుగు కవిత్వం రాయ మొదలెట్టాడు; వ్యవసాయంలో జేసిన అప్పును అనేక సంస్థానాలు తిరిగి, అవధానాలు చేసి తీర్చుకున్నాడు. 'కవిగాజు', 'కవిసార్వభౌమ' చిరుదాలు పొందాడు. "నేనెవ్వరి మీదకును మునుమున్ను కాలుదువ్వను, నా కొత్తిడి గలిగించినపుడే ప్రతిక్రియకు యత్నింతును" అన్న కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి అలాంటి సందర్భంలో బిడ్డైనా, గురువైనా లెక్కచేయకుండా కోర్టుల నెక్కగల చిట్ట. సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకాది సన్మానాలందాడు; తెలుగులో మొదటి దినపత్రికను నిర్వహించాడు; 1950 లో అంధ్ర అస్థానకవిగా ప్రభుత్వంచే నియమింపబడ్డాడు. శతజయంతి ఉత్సవ కమిటీవారు లెక్కచేసి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి కృతులు 211 గా లెన్నారు. వాటిలో 'ఆనందోదయము', 'శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్య - నిరూప్య నిర్వచనైకాదశాక్షరి భావంతలము' అనే రెండు కృతులు అచ్చ తెలుగు రచనలు.

32. జయంతి భావనారాయణ (1867-1917)

రాయస రామనార్య వేంకమాంబల పుత్రుడు, భావనారాయణ పౌత్రుడు, కౌశికగోత్రుడు, అపస్తంబ సూత్రుడు. ఆరుండి వ్యాసమూర్తి దేశిక పదసేవా

పరాయణుడు. ఆంగ్లంలో షేక్స్ పియర్ రాసిన 'సింబలైస్' అనే నాటక చిత్ర ననుసరించి 'కళావతీ పరిణయము' అనే అచ్చ తెలుగు కావ్యాన్ని రాసి 1900లో ముద్రింపించాడు. ఈ కావ్యం 1905 లో పట్ట పరిషత్తు ద్వారా గ్రంథం గా వుండేది. ఇతర ప్రబంధాల్లో ఎవరూ చెప్పనట్లు, తన నాటక రంగంలోని పాత్ర పరిచయం చేశాడు.

33. దేవులపల్లి నరసింహశాస్త్రి (1868 ప్రాంతం)

వైదిక బ్రాహ్మణుడు, ఆపస్తంబ సూత్రుడు, కౌండిన్యసగోత్రుడు, కవుల కాకరమైన దేవులపల్లి వంశజుడు, సుబ్బమాంబ జగ్గయశాస్త్రి పుత్రుడు. వెంకటరామార్కుల పౌత్రుడు, కామేశ్వరశాస్త్రి సోదరుడు, సునర్ల సుబ్రహ్మణ్య దీక్షితుల శిష్యుడు. రామచంద్రపురం తాలూకా మండపేట వాస్తవ్యుడు, అంబ్ర గిర్వాణ పండితుడు ఈయన. 'కలివిడంబము' (అనువాదం), 'చర్యచర్యము' (సంస్కృతభాషం), 'శుకసందేశము' (సంస్కృతకావ్యం), 'అచ్చాంధ్ర నిర్గమ్య నిరోష్ఠ్య సారంగధర చరిత్రము' (చిత్రప్రబంధం) అనేవి ఈయన రచనలు.

34. మారేపల్లి రామచంద్రకవి (1874-1951)

వెలనాటి శాఖీయుడు, కౌండిన్యసగోత్రుడు, చంద్రుడు శ్రీరాములు పుత్రుడు, రామస్వామి పౌత్రుడు. ఈయన రృష్యాజిల్లా గన్నవరం తాలూకా చంద్ర పల్లి అగ్రహారంలో భావ సంవత్సర ఆశ్వయుజ బహుళ ౧౦ తారూ జన్మించాడు. చదువుకునే రోజుల్లోనే 'కవి' అనే బిరుదాన్ని పొందాడు. అపధానాలు చేశాడు, నాటకాలాడాడు, జాతీయోద్యమంలో పాల్గొన్నాడు. అనేక గ్రంథాల్ని పరిష్కరించాడు, రచించాడు. భాషకు పరాధీనత పనికిరాదనే పట్టువల గల మనిషి. 'నుడి కడలి', 'నన్నయ నుడులు', 'మేల్ నుడి కడలి' ఈయన రాసిన అచ్చ తెలుగు నిఘంటువులు. 'నుడి కడలి' అముద్రితం. 'మచ్చు నుడులు' అనే పేరుతో 'మేల్ నుడి కడలి'ని షష్టిపూర్తి సంఘంవారు ప్రకటించారు.

35. అబ్బరాజు హనుమంతరాయశర్మ పాకయాజి (1880 ప్రాంతం)

అలిమేలు మంగాంబా శేషాచలామాత్యుల పుత్రుడు, నరసయ్య పౌత్రుడు, కౌండన్యసగోత్రుడు, ఈయన చిలకలూరిపేటకు చేరువలో నున్న వేలూరులో

పుషనామ సంవత్సరం ఆశ్వయుజ శుద్ధ ౫ బుధవారం జన్మించాడు. వృత్తి పరంగా అధ్యాపకుడు, 'వాణి శతకము', 'శ్రీమత్సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము' మొదలైన పది గ్రంథాలు రచించాడు. వాటిలో 'అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్గద్య దాళరథి చరిత్రము'ను 1924లో ప్రకటించాడు. అంతకు ముందే 'అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్గద్య సృగ చరిత్రము'ను రాసిసట్లుగా చెప్పాడు కాని గ్రంథమలభ్యం.

36. గోపిశెట్టి రామచంద్ర నాయుడు (1880 ప్రాంతం)

ఈయన రుక్మాంబ మునిసామి నాయుడుల పుత్రుడు, బంగారమ్మ గంగ నాయుడుల మనుడుడు. 1901 లో మద్రాసు క్రిష్టియన్ కాలేజీలో ప్రథమ శాస్త్ర పరీక్షకు చదువుతూ, ఆంధ్ర భాషాధిరంజనీ సమాజ పోషకుల పాఠితోషికానికై లార్డ్ టెన్నిసన్ రాసిన 'డోరా' అనే ఆంగ్ల కృతికి అనువాదంగా 'సుమతి' అనే అచ్చ తెలుగు కావ్యాన్ని రాశాడు. దీనికి ప్రథమ బహుమతి లభించింది. ఇష్ట దేవతా ప్రార్థనం తరువాత తన గురువులైన కూరేళ శర్మ, పార్థసారథి శెట్టి, సరస్వత్య శాస్త్రి, సూర్యనారాయణ శాస్త్రి, అసంతరాయలు, వేంకట శాస్త్రిలకు సమస్కరించాడు. ఈయన కావ్యం రాసే సమయంలో ఈయన తండ్రి డిప్యూటీ వాక్సినేషన్ ఇన్స్పెక్టరుగా తెలుగునాడంతా తిరిగి 'చెక్కలి'లో వుండేవాడు.

37. నల్లంతిఘ్న చక్రవర్తుల తంయాల లక్ష్మీనృసింహాచార్యులు (1884-1959)

వెంకటస్వామి రంగాచార్యులు ఈయన తల్లిదండ్రులు నృసింహార్యుడు పితా మహుడు, హరితన గోత్రుడు. నల్లంతిఘ్న చక్రవర్తుల అనేచి ఇంటి పేరు, 'తంయాల' ఈయన పూర్వపు సింగరగురుడు వేల్పుగొండ పాలకుడైన 'ధంసా' నుండి పొందిన బిరుద నామం. వరంగల్లులోని గోవింద నగరం (నేటి గిర్మాజీ పేట) ఈయన నివాస స్థానం. అక్కడి రామాలయానికి స్థానాచార్యులుగా వుండేవారు. ఈయన విద్యా గురువు దరూరి లక్ష్మణాచార్యులు, ఆధ్యాత్మిక గురువు మరింగంటి లక్ష్మణ దేశికులు, సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యాల్లోనే కాక జ్యోతిర్భాస్రం లోను అభిమానం వున్న వాడు ఈయన. 'వేల్పు గొండ లక్ష్మీనృసింహ శేత్ర మాహాత్మ్యం' వగైరా అనేక గ్రంథాలు రాశాడు. అచ్చ తెలుగులో 'రుద్దావృష్ట విలాసము', 'రామాయణ సంగ్రహము' (బాలరాం

డము), 'కేకయరాజనందన చరిత్రము'లు రాశాడు. 'అష్ట ప్రహరి' కావ్యము తెలుగు సాహిత్యంలో ఒకానొక ప్రత్యేక ప్రక్రియ.

38. పూనపాటి పీఠపరాజు (19 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థము)

ఇతడు ప్రాకృరి జమీందారైన దుగరాజాది బిరుదాంకితుడైన పెదమల్లప రాజు తమ్ముడు. విశాఖపట్టణం ప్రాంతంవాడు, పిల్లల్ని దృష్టిలో వుంచుకొని 'చివవజీరు శతకము'ను అచ్చతెలుగులో రాశాడు. అలభ్యము.

39. వేంకట రామకృష్ణ కవులు (1863-1939)

ఒరిశో వేంకటరామ శాస్త్రి కామేశ్వరమ్మ నారాయణ శాస్త్రిల కుమారుడు. వేదల రామకృష్ణశాస్త్రి సూరమ్మ రామచంద్ర శాస్త్రిల కుమారుడు. వీరు మేనల్త మేనమామ బిడ్డలు, ఆరామ ద్రావిడులు, వడ్డెపాలెము పిఠాపురములలో కాపురములు. అచ్చ తెలుగులో 'దమయంతీ కళ్యాణము'ను రచించారు. అలభ్యం.

40. మంగిపూడి వెంకటశర్మ [1884-1951]

'విరుద్ధ భారతము,' 'బాలవితంతు విలాపము' మొదలైన కృతులను రచించిన ఈ కవి అచ్చ తెలుగు ద్వీపకలో 'మద్భుత' రచించాడు. ఈ కవన గూర్చి 'మెప్పు', వ్యాసం పురాణంసూరిశాస్త్రి 'వందేహతరం గ్రంథాలయ సర్వస్వము' అక్టోబరు 1924 లో ప్రచురించాడు. కథ, భాష, వృత్తము దేయ మైన ఈ 'మద్భుత' ప్రత్యేకత కలిగింది.

41. శలపాక వేంకట సూర్యప్రకాశ ప్రధాని [1890 ప్రాంతం]

రాజమాంబ పీఠరాజామాత్యులు ఇతని తల్లిదండ్రులు. ఇతడు సందనంద నుని భక్తుడు. 'శుద్ధాంద్ర నిర్వచన చంద్ర హాస చరిత్రము'ను వీరాశ్వాస ప్రబంధంగా రచించాడు.

42. వైఖరి సుందర రామయ్య (1890 ప్రాంతం)

వైఖరి వంశోద్భవ శేషయ్యయ్యని కుమారుడు, కౌశిక సగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, మద్రాసు సైంట్ గాబ్రియల్ హైస్కూలులో తెలుగు పండితుడుగా ఉండేవాడు. పోతన 'భాగవతము' సనుసరించి 'శుద్ధాంద్ర నిర్వచన రుక్మిణీ పరిణయము'ను రచించి 1915 లో ప్రకటించాడు.

43. రాయవరపు గవరాజు (1890 ప్రాంతం)

వీర రాఘవ వేంకమాంబల పుత్రుడు, శంబర సూత్రుడు, గౌరరాజు నాయకుడైన ఈయన 'శుద్ధాంధ్ర హరిశ్చంద్ర చరిత్రము'ను రాశాడు. ప్రమాది సంవత్సర ఫాల్గుణ శుద్ధ ౨ నాడు తండ్రి కలలో కనపడి, ఈ చరిత్రం రాయమని, దానివల్ల పుత్ర సంతతి కలుగుతుందని చెప్పటంతో ఆ రోజే మొదలు పెట్టి పది నెలల్లో పూర్తిచేశాడు. తోహితాస్యుని పునరుజ్జీవన పద్య రచన సమయంలో కవికి పుత్రోదయ వార్త అందిందట. శొంతి రామరాస్త్రి ఈయన విద్యా గురువు. ఈయన గోదావరి జిల్లా పితాపురం తాలూకా మూలపేట గ్రామస్థుడు. జానపాటి పట్టాభి రామరాస్త్రి ఈయన గ్రంథాన్ని పరిష్కరించి, పీఠిక రాసి, అభినవ సరస్వతి పక్షాన ముద్రించాడు.

44. జంగా హనుమయ్య చౌదరి (1890 ప్రాంతం)

లక్ష్మమ్మ శేషయ్యలు ఈయన తల్లిదండ్రులు, అప్పయ్య తాత, బెజవాడకు పడమరగా ఇరవై ఎనిమిది మైళ్ళ దూరంలోవున్న వీరులపాడు గ్రామ నివాసి, కమ్మ కులజాడు. 1922 లో 'శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన సత్యా వివాహము'ను రాశాడు. వరంగల్ జిల్లా మధిర తాలూకా ఇల్లూరు అనే గ్రామానికి జమీందారైన జవ్వాది వీరయ్య ముద్రణ వ్యయాన్నిభరించాడు.

45. చిలుకూరి నారాయణరావు (1890-1952)

విశాఖపట్టణం జిల్లా ఆనందపురం గ్రామస్థుడు. అనంతపురంలో వుండే వాడు. తెలుగుకు ద్రావిడ భాషాజ్యోత్వాన్ని ప్రతిఘటిస్తూ 'ఆంధ్ర భాషా చరిత్రము'ను రచించాడు. ఇతని 'అచ్చిర పద నిఘంటువు' అలభ్యం.

46. పాటిబండ పురుషోత్తమ కవి (1900 ప్రాంతం)

ఈయన 'కంస విజయము' అనే అచ్చ తెలుగు కావ్యం రాశాడు. గ్రంథం అలభ్యం. నిఘంటుకారులు ఈ గ్రంథాన్నుండి పదాలు గ్రహించినట్లు తెలిపారు.

47. వడగడై తి.సు. మురుగేశం పిళ్ళై (1900 ప్రాంతం)

తమిళదైనా చక్కని తెలుగు కవితాధార కలవాడీయన. 'త్రిశిర గిరీశ శతకము' పూర్వార్థాన్ని మిత్రాండ్రంలోను, ఉత్తరార్థాన్ని అచ్చ తెనుగులోను రచించాడు. తిరుచానూరుకు త్రిశిరగిరి అని నామాంతరం. అక్కడి శివుని గూర్చి రాసిన కంద పద్య శతక మిది. రాక్షస నామ సంవత్సరం ధనుర్మాసారం నాడు ఈ శతకాన్ని రాశాడు.

48. గురజాడ పూర్ణచంద్ర కవి (1900 ప్రాంతం)

సాశ్వతవృక్షాత్మ పుత్రుడు, గురజాడ వంశ్యుడు, తొంపిన్యన గోత్రుడు, ఆపస్తంబ సూత్రుడు, 'అచ్చ తెలుగు పార్యవీ పరిణయము'ను రచించి 1930లో ప్రచురించాడు.

49. రాళ్ళబండి నాగభూషణం - వెంకటప్పయ్య (1900 ప్రాంతం)

వీళ్ళు అన్నా తమ్ముళ్ళు, గుడివాడ తాలూకా కొమరుకొల్లు నివాసులు. తొంపిన్యన గోత్ర సుబ్రహ్మణ్య ప్రియ శిష్యులు. పేరమాంబా కామయ్యార్యుల పుత్రులు. 'సర్వేశ్వరతారావళి', 'మల్లణ స్తోత్రము' మొదలైన మిత్రాండ్ర గ్రంథాలు, శుద్ధాండ్రంలో 'శతకంఠ రామాయణము'ను రచించారు. నాదేశ్వ పురుషోత్తమశాస్త్రి మొదలైన పెద్దల ప్రశంసలందారు. గూడవల్లి రామబ్రహ్మనికి 'శతకంఠ రామాయణము' నంకిత మిచ్చారు.

50. పోతా ప్రగ్గడ కృష్ణమూర్తి [1900 ప్రాంతం]

గంటాం జిల్లా పర్లాకిమిడి వాసి, శతమర్షణ గోత్రుడు, పోతా ప్రగ్గడ నృసింహరాయ రాజమాంబల పుత్రుడు. 1939 లో అచ్చతెలుగులో 'విష్ణు పురాణ మును, 'తరిదాలపు దళసరి' అనే పేరున, 1940 లో 'వన్నెలవాక' అనే వర్ణనాత్మక కావ్యాన్నీ, 1945 లో 'శివానందలహరి'ని 'బేజిల మేలు చాని మేటి యింపునిట్ట' అనే పేరున, 1948 లో 'ఎలుకువ - మురుకు' అనే సీరి బోధక కథా కావ్యాన్ని ప్రచురించారు. అన్నింటికీని పరిష్కర్తలు ములగాడ సూర్యనారాయణ శాస్త్రి.

51. కేశరాజు సీతారామయ్య

కామాంబ లక్ష్మీనారాయణామాత్యుల కుమారుడు, హరితనగోత్రుడు, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా మలకవల్లి ఈయన నివాసం, వృత్తి కరణీకం. ఈయన 'దీన కల్ప ద్రుమ శతకము'ను పరమేశ్వరాంకితం గావించాడు. అచ్చతెలుగులో 'శృంగార శాకుంతలము'ను 'వింతగ సంతరింతు'నని రచించి 1959 లో ప్రచురించాడు.

52. చింతపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రి (1930)

రామకృష్ణ శాస్త్రి గుంటూరు జిల్లా ఈమని గ్రామనివాసి, పెంకమాంబా సుబ్రహ్మణ్యవధానుల పుత్రుడు, రామయ దీక్షితుల పౌత్రుడు, వంచవత్త్ర పీఠ హనుమ దుపాసకుడు. ఈయన 'అచ్చ తెలుగు ఋతుసంహారము'ను రాశాడు. దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులు ఉచితంగా 1930 లో దీన్ని ముద్రించి ఇచ్చాడు. శృతి రచనాకాలం 'ఆర్థివసురత్నభూ విక్రమార్కశకము ప్రభవ చైత్రము' అని తెల్పాడు. పుట 29లో 'భానుమిశ్రకృత సంస్కృత' 'రస మంజరి'కి 'అచ్చ తెలుగు రసమంజరి' రచించినట్లుగాను, నాయికా నాయకుల లక్షణాదులు మిక్కిలి రసోత్కర్షంగా వర్ణింపబడినవనీ తెల్పాడు. అయితే ప్రతి దొరుకలేదు.

53. పోకూరి కాశీపతి (1900-1975)

గుంటూరు జిల్లా వల్నాటి సీమకు చెందిన బూడిలపీడు ఈయన నివాసం. విశ్వకర్మకులజాడు; భరన్వతనగోత్రుడు; పోకూరి వంశజుడు; రామలక్ష్మణాంబా సుబ్బయాచార్యుల రసయుడు; లక్ష్మణాంబా, చిన్నమాంబల విభుడు. 'శ్రీసారంగ ధరీయము' (త్ర్యర్థి కావ్యం), 'సిద్ధేశ్వర చరిత్రము' మొదలయినవి ఈయన శృతులు. అనేక సంస్థానాలలో చిత్ర రచితావధానాన్ని చేసి 'కవిసింహ' పేరు దాన్ని పొందాడు. 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము'ను రచించి గద్వాల ప్రభువు సీతారామ భూపాలరావు బహద్దరుకు అంకితమిచ్చాడు.

54. నాగు నాగనాట్యం (3-7-1902—8-1-1973)

కడపజిల్లా రాజంపేట తాలూకా రాఘవరాజపుర అగ్రహారం ఈయన జన్మస్థానం. నివాసస్థానం రైల్వే కోడూరు చేరువలోని నాగవరము. విద్యాగురువు విద్యత్రవి భూషణ వేదం వెంకట కృష్ణశర్మ (కార్వేటిసగరం), సంస్కృతాంధ్రాలు (అచ్చ తెలుగు) అభిమాన భాషలు 72. పద్య కావ్యాలు రాశాడు. వాటిలో 'మెచ్చులపచ్చముచ్చిలి', 'మనుపుపుట్టుపు', 'ఊర్వశి', 'శకుంతల', 'వెన్నెలపెండ్లి', 'రామకథ' శుద్ధాంధ్ర కృతులు. రామరాజ్య కాండ ఈయన రాజకీయాభిమతము, శుద్ధాద్వైతము పరమాశయము, భగవాన్ రమణ మహర్షి పరమార్థ గురువు, జ్ఞానాదేయ శైవల్యమే ధ్యేయం.

55. నిడదవోలు వెంకట్రావు (1904)

నిడదవోలు సుందరం పంతులు రుమారుడు. గుమాస్తాపని మొదలు యు.జి.సి. ఆచార్య పదవి వరకు నిర్వహించాడు. ఉదాహరణ వాఙ్మయాది గ్రంథాల్ని సంతరించాడు. 'మించుపల్లి', 'శ్రీరామ గీతామృతము' మొదలైన కృతులతోపాటు 'తెలుగు పొలుపు' అనే అచ్చ తెలుగు ఖండకావ్య సంపుటిని రచించాడు.

ఇలా అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియను విందరో కవులు, రచయితలు సుసంపన్నం చేశారు.

అచ్చ తెలుగు కృతుల పరిశీలనము

రెండవ భాగము

1. మొట్ట మొదటి అచ్చతెలుగు కావ్యమేది?

అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియలో మొట్టమొదటి కావ్యము పొన్నెకంటి తెలగన రచించిన 'యయాతి చరిత్రము' అని కవుల జీవిత చరిత్రలు రాసిన చరిత్ర కారులన్నారు.¹ సాహిత్య లోకంలో కూడా ఈ కావ్యమే తొలికబ్బమని వాడుకలో వుంది. ఈ విషయాన్ని గ్రంథస్థాలైన ఆధారాల బట్టి నిర్ణయించవచ్చు.

పొన్నెకంటి తెలగన తన 'యయాతి చరిత్ర'లో

ఉ॥ అచ్చ తెనుంగుఁబడె మొకతైనను గబ్బము లోననుండినన్
పెచ్చని యాడుచుందు రది యెన్నుచు నేర్పునఁ బొత్తమెల్ల ని
ట్టచ్చ తెనుంగు నన్నుడువ నందలి చందమెరుంగు వారునిన్
మెచ్చరొ, యబ్బురంబనరొ, మేలనరొ, కొనియాడరొ నినున్.²

అనటంవల్ల అక్కడక్కడా ఏ ఒకటో రెండో అచ్చతెలుగు పద్యాలు కావ్యాల్లో వుండేవికాని మొత్తం కావ్యం అచ్చ తెలుగులో ఆయనకు పూర్వం వుండేది కాదని స్పష్టమవుతుంది. మరింగంటి అప్పన తెలగనను అచ్చ తెలుగు కావ్యం రాయమని ప్రోత్సహించారు. ఆపైన

కం॥ మున్నెవ్వరు నొడువని యీ
తెన్నిడి కడుమీటి యచ్చతెనుంగుం గబ్బం
బెన్నిక మీఱగఁ జెప్పిన
నిన్నుం బొగడంగఁ గలడె నెంతాల్పుయినన్³

అగ్గి అన్నారు. అంటే అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియలో పొన్నెకంటి తెలగననే మొదటి కావ్యం అనే విషయం స్పష్టమవుతుంది.

అయితే పొన్నెకంటే తెలగను ఇంచుమించు సమకాలికుడు, అప్పుని తమ్ముడూ అయిన మణిగంటి సింగరాచార్యులు తన 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీరా కళ్యాణము'లో 'యయాతి చరిత్ర' లోని పై పద్యాలను పోలిన రెండు పద్యాలను పీఠికలో రాశాడు. అవి

కం॥ “మున్నెవ్వరు నుడువని యీ
తెన్నెడ యెడ మీరి యచ్చ తెనుగు నిరోష్ఠ్యం
బెన్నిక జెప్పిన ప్రోడన్
నిన్నుం బొగడంగగలడె నెలతాల్పయినన్”

ఉ॥ “అచ్చ తెనుగు బద్దె మొకటైనను గబ్బములోన నుండినన్
పాచ్చని యాడు కొందురొగి నెన్నుచు పెద్దలు గ్రంథమెల్లని
ట్లచ్చ తెనుగునన్ నుడువ నందలి చంద మెలుంగుచారు ని
న్మచ్చరొ, యబ్బురంబనరొ, మేలనరో, కొనియాడరో కడున్”³

ఇంచుమించుగా తెలగన పద్యాలూ, సింగరాచార్యుల పద్యాలు ఒకటిగా పుండటం వల్ల ఏ కావ్యం ముందు రచింపబడిందనే సందేహం రావచ్చు.⁴ అయితే పై పద్యాల్లో ఉత్పలమాలలు రెండు ఒక్కటే పెద్దగా భేదమేమీ లేదు. కాని కంచంలో తెలగన 'అచ్చ తెనుగుం గబ్బము' అని చెప్పగా సింగరాచార్యులు 'అచ్చ తెలుగు నిరోష్ఠ్యం' అని చెప్పటం వల్ల ఇరువురూ చెరో ప్రక్రియను ఆద్యులని చెప్పుకొన్నట్లైంది. అంటే తెలగన అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియతో ఆద్యుడు కాగా, సింగరాచార్యులు అచ్చ తెలుగులో నిరోష్ఠ్య ప్రక్రియను ఆద్యుడయ్యాడు.

సింగరాచార్యుని కృతుల వల్ల ఈ విషయం ఇంకా స్పష్టంగా ఋజువువు తుంది. ఇంతకు ముందే ప్రస్తావించినట్లుగా ఏ ప్రక్రియ అయినా సరళంగా ప్రారంభమై క్రమంగా జటిలతను సంతరించుకొంటుంది. తెలగన లాగ సింగరాచార్యుల దృష్టి వట్టి అచ్చ తెలుగులో కావ్యం రాచుటంతో సంతృప్తి పడలేదు. దాన్నికా మెరుగుపర్చాలని ఆయన ఉద్దేశం. 'రాసుప పొండపి' వర్త పింగళి సూరనలా తానూ కొత్త పుంజులను తొక్కాలనుకున్నాడు.

ఉ. “రాఘవ పాండవీయ కృతి రత్నము పింగళి సూరనార్యుడే
శ్లాఘ సముద్ధరించెనది సర్వబుధ ప్రతతుల్ గణింప నా
హామనమయ్యే దానికెన యాండ్ర నిరోష్ఠ్య మహాప్రబంధ మెం
తే ఘటియింపఁ జేయ నలుదిక్కుల యందు ప్రసిద్ధమయ్యెడున్.”⁵

అంటూ ‘ఆండ్ర నిరోష్ఠ్య మహాప్రబంధము’ మీదే ఆయన దృష్టి వుంది. ఆపైన

చం. “తెలుగునఁ గొన్ని కావ్యములు తెల్లముగా రచియింప వచ్చు బే
కొనగ నిరోష్ఠ్య కావ్యములు గొన్ని యొనర్పగ వచ్చు గాక చ
క్కన నివి రెండు చందములు గ్రచ్చర గూరిచి నేర్చుచేత నె
వ్వరికి రచింప శక్యమగు వాంఛ యొనర్చితి దాని సేయగన్”⁵

అన్నారు. కేవల అచ్చ తెలుగు కావ్యం గానీ, కేవల నిరోష్ఠ్య కావ్యం గాని
రాయవచ్చు. ఈ రెండింటిని గూర్చి ఒకే కావ్యం రాయటం కష్టం. అందువల్ల
తను అలాంటి రచన చేస్తాడు. అచ్చ తెలుగులో ‘యయాతి చరిత్రము’ వుంది.
నిరోష్ఠ్యంలో తానే అంతకు ముందు ‘దశరథ రాజనందన చరిత్రము’ రాశాడు.
అందువల్ల ఆ రెండు నియమాల్ని ఒకే గ్రంథంలోనికి అన్వయించి తన రచనా
పాటవాన్ని చూపిస్తాననీ స్పష్టపరిచాడు. అంతే కాక—

కం. “తొలుతటి సురవులు ఘనులై
యిలనాండ్ర నిరోష్ఠ్య కావ్య మేలాసేయం
దలచరొ! నాడు ప్రసిద్ధము
గలుగగ నొనరించు కొరకు గావలెనరయన్.”⁵

అని అన్నారు. కవిత్వయం భాగవతం రాయకపోవటం తన భాగ్యంగా చెప్పు
కొన్న పోతనలాగ తనకీ రెండు నియమాలు కూర్చు ఘనత దక్కటానికే తెలిగన
నిరోష్ఠ్యమును కూర్చలేదని కృతజ్ఞత చెప్పుకొన్నట్టుగా స్పష్టమవుతుంది.

ఇంకా—

చం. “ఇం కవితా ప్రయాసమగు నెన్నికమై యుభయార్థ కావ్యముల్
గల విపుడట్ల విన్నయది గట్టిర మందర గల్గ నేర్చునే

తెలుగు నిరోష్ఠ్యపుంగుతి యిదే మఱి తక్కుగ నిప్పటందులన్
గలుగదు, వింటలేదె యిక కాగల జాడలు నెన్న నేటికిన్.”⁵

అని ‘తెలుగు నిరోష్ఠ్యపుంగుతి’ గూర్చి చెప్పుకోవడంవల్ల, శుద్ధాండ్ర నిరోష్ఠ్య రచనకే గాని, శుద్ధాండ్ర రచనకు తాను మొదటివాణ్ణి కాదనీ చెప్పినట్లే.

అచ్చతెలుగు కావ్యరచనకు తెలగన ఓనియమం ఏర్పరచుకున్నాడు.

కం. ‘తెనుగునను మాటుపేళ్ళిడి
పెనఁచిన వినఁగూడదనుచు బిరుదులు పేళ్ళున్
మునువేల్పు బాస వెంబడి
నునిచెదఁ గాదనకుఁడయ్య యుల్లములందున్.”⁶

బిరుదనామాలు తెలుగులోకి మారిస్తే కథావగాహన కష్టమవుతుందనీ, అందువల్ల తత్సమ పదాలే ఉపయోగిస్తాననీ, కాదనవద్దనీ సాహితీ మూర్తులను వేడుకొన్నాడు తెలగన. ఈ నియమాన్నే సింగరాచార్యులు—

కం. ‘ఇల సురభాషల కొన్నిటి
తిలకింపగ వికటమనుచు తిరమగు నామం
బులు కథలు తెలియు కోసము
నిలిపితి కవి సమ్మతాన నిల్కడగాగన్”⁷

అంటూ తెలగన అభిప్రాయాన్ని విశదపర్చుటమే కాక, తనకుముందు తెలగన నియమాన్నే తాను అనుసరిస్తున్నట్లు స్పష్టమవుతుంది. అయితే తెలగన చెప్పిన ఒక్క నియమంతో సింగరాచార్యులు తృప్తిపడలేదు. తాను రాసేది నిరోష్ఠ్యం కాబట్టి ఆయనకు అదనపు నియమాలవసరమయ్యాయి.

కం. “తరమక ప్రతిపదములు ప
ల్మరు నరయుచు సముచితోక్త మార్గంబులనున్
దెరగులుఁ దెలియుచు నర్థం
బెరగ గదగుసుభయ సంధులెనయుట కతనన్”⁷

తే.గీ. “అరయ క గ చ జ ట డ త ద నా ల య స హ

రద్యయమె గాని యొండక్షరములు సొరవు
మరియు నోత్వాత్వములు కొమ్ము మామరియును
వలవదామీద సురభాష నిలువరాదు.”⁷

ఈ అదనపు నియమాలు నిరోష్ఠ్యానికి చెందినవేకాని అచ్చతెలుగుకు సంబంధించినవి కావు. నియమబాహుళ్యం తరవాతి రచనమని నిరూపిస్తుంది.

సింగరాచార్యులు అప్పనకు ఐదవ తమ్ముడు. తన కృతిని నరాంకితం కావించటానికి విముఖుడవటం వల్ల అతని ‘మున్నెవ్వరు నుడవని...’, ‘అచ్చ తెనుంగుఁ బద్దె మొరతైనను...’ అనే పద్యాలను అప్పన ఆమీనుభానుకు అంకిత మివ్వటానికి ఇష్టపడ్డ మిత్రుడు తెలగన కావ్యంలో చొప్పించునట్లుగా భావించుటకు వీలులేదు. సింగరాచార్యులు అప్పనను ‘దశరథరాజనందన చరిత్రము’ లోను ‘సీతాకళ్యాణము’లోను—

సీ. మత్రేభ నరహయమనుజేంద్ర మకుటాగ్ర
మిళితాంఘ్రియుగళుడప్పల గురుండు
నిగమ చేతస్త్రత నిపుణార్థ సంపత్తి
నతిశయిల్లెడు వేంకటార్యమౌళి
సంగీత నాటక స్వరరల్ప సాహిత్య
చిత్రకవితుడు నారసింహగురుడు
పరవాచిరుమతుల పటుశాస్త్ర హరుణుడై
రాణిల్లు కోనేటి రాయచారి

గీ. వినుత శతఘంట నిరుదాంత విజయుడైన
జగ్గగురు కాంత దేశిక చంద్రునరుసు
అనుజుంగు రంగనరసింగ రార్యఘనులు
నవని ప్రబలిరి యే సింగరాహ్వయుడను.⁷

తన సోదరులను ప్రస్తుతించే సందర్భంలో ముగ్గురు రాజుల చేతమొక్కులు గొన్నవాడని ప్రశంసించాడు. అందువల్ల అప్పన వంటి సహృదయుని శంకించి సింగరాచార్యులను అచ్చతెలుగు రచనవాద్యుడిగా తలచటం సింగరాచార్యులకే అపకార మొనర్చటం లాంటిది.

తెలగన, సింగచార్యుల తరవాతి వాడనే వాళ్ళు ఇంకో యుక్తి చెప్తారు. సింగచార్యులు పీఠిక ఆశ్వాసాద్యంత భాగాలను మిశ్రాంధ్రంలో రాశాడు. తెలగన వాటిని కూడ అచ్చ తెలుగులో కూర్చి వుండవచ్చుననీ, అందువల్ల 'యయాతి చరిత్రము' తరవాతి రచన అంటారు. కాని ఈ వాదనతో వసలేదు. తెలగన అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియలో రాయాలనుకున్నాడు కాబట్టి ఆద్యంతము అచ్చ తెలుగు లోనే రాశాడు. కాని సింగరాచార్యుల దృష్టి నిరోష్ఠ్యం పైన నియమ నాహుళ్యం వల్ల కథాభాగాన్ని మాత్రం అచ్చతెలుగులోరాసి, పీఠికాదలను మిశ్రాంధ్రంలో రాసాడని భావించటం యుక్తం.

అచ్చతెలుగులో ఆదికవి తెలగన అనీ, 'యయాతి చరిత్రము' ఆది కావ్యమనీ అచ్చ తెలుగు రచయితలు తమ కృతులలో పేర్కొనటం పై అభిప్రాయానికి ఉపబలకమవుతుంది. మచ్చ వెంకటకవి తన 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన కుశ చరిత్రము'లో

కం. 'చెన్నుగఁదెనుఁగుంగై తలు

దిన్నుగఁ జేసిన కడింది దిట్టలఁ దలఁతున్

నన్నయ, నెఱ్ఱయ నలది

క్కన్న స్సింగన్న సూరయం దెంగయ్యన్' 8

అని మిశ్రాంధ్ర కవులను పేర్కొంటూ అచ్చతెలుగు ప్రక్రియను అడ్డుకు ఒక్క తెలగననే పేర్కొనటం ఆయనే అచ్చ తెలుగులో అధికపని సృష్టమవుతుంది.

అబ్బరాజు హనుమంతరాయశర్మ పావయాతి తన 'అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచ్య దాశరథి చరిత్రము'న

కం. 'తలఁచెద నెర నిల జిట్టల

గలిగిన కతలన్ యయాతికత కతతేనెన్

జిలికెడి కఅదల దానిం

దెలిఁగించంగ దెలఁగన్నె తెల్గన్ననినేన్." 9

తెలగనను 'తెల్గన్న'గా భావించాడు. ప్రక్రియను అడ్డుతైన వ్యక్తిని అలా భావించటం సహజం.

జంగాహనుమయ్యచౌదరి తన 'సద్ధాండ్ర నిర్వచన సత్యా వివాహము'లో

గీ. తెలగనయు దిమ్మనయు నచ్చ తెలుగు గూర్చి
గొప్పతనమొందిరని నేను గూర్చుటరయ
రచనల చూచిన యనుమని గాంచి యొక్క
కోరియును చూచి పడినట్టి రీతి గాదె'10

అంటూ తెలగనను నముద్రాన్ని లంఘించిన హనుమంతుడితో పోల్చాడు.

అయ్యనడోట పార్థసారథిశెట్టి 'సత్య విజయము'లో

కం. "మున్ను దెనుంగు గయీ సరి
మిన్నల నన్నయ, నెట్టన మేటిల్లిన తి
క్కన్నను, సోమనఁదెలగన
నన్నువ మొల్లమ్మఁ దిమ్మయన్ మడిచలతున్'11

తెలగనను ప్రస్తుతించాడు.

ఇలా అచ్చతెలుగు కవులు తెలగనను ప్రస్తుతించటం వల్లనూ, కందుకూరి వీరేశలింగం మొదలుగాగల కవి జీవిత చరిత్రకారులు తెలగన్నే అచ్చ తెలుగు రచనకు అడ్డుడని చెప్పటంవల్లా యయాతి చరిత్రమే అచ్చ తెలుగు కృతులలో మొట్టమొదటిదని నిర్ణయింపవచ్చు.

తెలగన, సింగరాచార్యుల కాల నిర్ణయానికి సరైన ఆధారాలు లేవు. సింగరాచార్యులు తెలగన, అప్పనల సమకాలికుడైనా వయో వ్యత్యాసం చేత తెలగనకన్న చిన్నవాడై వుండి వుండాలి. అప్పలాచార్యులకు, సింగరాచార్యులకు మధ్య ఒక్కొక్క సంతాదానికి రెండు సంవత్సరాల అంతరమున్నా సుమారు పది సంవత్సరాల వయో వ్యత్యాసముంటుంది. తెలగన అప్పనకు మిత్రుడు. రాబట్టి అతని వయస్సు ఇంచుమించు అప్పన వయసే వుండి వుండాలి. ఇబ్రహీం రుతుబీషా 1581లో మరణించేనాటికే 'యయాతి చరిత్రము' రచింపబడినట్లుగా దాని పీఠికే చెప్తోంది. అప్పటికి తెలగన, అప్పనలు ఇరవై ఐదేండ్లవాళ్లైనా, సింగరాచార్యులు పదిహేనేండ్ల వాడయ్యుంటాడు. అతడు తన గ్రంథంతో అప్పలాచార్యులు గూర్చి చెప్పిన ముగ్గురు రాజుల మొక్కుకొన్న సందర్భం నాటికే జరిగి వుండాలి. చయసురీత్యా పెద్దవాడైన తెలగన, సింగరాచార్యులకంటే ముందే అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియ చేపట్టడనటం సబబు.

పైన జరిగిన చర్చవల్ల అచ్చ తెలుగు కవులలో మొదటివాడు పొన్నెకంటి తెలగన అనీ, మొదటి అచ్చతెలుగు రచ్యం 'యయాతి చరిత్రము' అనీ సిద్ధాంతమైంది.

2. పద్య కావ్యాలు

రామాయణ కథాత్మకాలు

శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతా కళ్యాణము (1600)

మరింగంటి సింగరాచార్యులు అచ్చ తెలుగు రచయితలో రెండవవాడు. ఈ కావ్యమును 'మున్నెవ్వరు నుడువని యీ తెన్నెడమీరి యచ్చ తెనుగు నిరోష్ఠ్యం బెన్నికఁ జెప్పిన' ప్రోడగా నిల్చినవాడు. సాక్షాత్తూ వేంకటపతి ఈ కావ్యాన్ని రాయమన్నట్టుగా చెప్పుకొన్నాడు. పుత్రడికి తావి కలిగిన రీతిలో అచ్చ తెలుగు, నిరోష్ఠ్యము అనే రెండు నియమాల్ని ఒక్కచోట చేర్చి రాశాడు. తొలుతటి కవులు ఇలాంటి కావ్యాన్ని రాయకపోవటం తన ప్రసిద్ధికి కారణమని వినయంగా ప్రకటించాడు. ఈ ప్రబంధ రచనలో 'ఒకరి తెరుపు పోవను ఒకరు నా తెరువురారు' (ప. 1-30) అని తన ప్రత్యేకతను చాటుకొన్నాడు.

'తరుమక ప్రతి పదములు పల్మరునరయుచు సముచితోక్త మార్గంబుల నున్ దెరగులుఁ దెలియుచు నర్థం బెరగదగు' అని సలహా ఇచ్చాడు పాశకులకు. ఉభయ సంధులున్నాయి. తొందరపడితే కష్టం తీరిగ్గా చదవండి అన్నాడు సింగరాచార్యులు (ప.1-32). కావ్యంలో తానుపయోగించిన అక్షరాలను క, గ, చ, జ, ట, డ, త, ద, న, య, ల, స, హ, రద్యయము, ఆపై ఓత్వైత్వాలు, కొమ్ము, మాముడి రావని పేర్కొన్నారు (ప. 1-33) 'తత్సమ పదములు తిరమగు నామములుగ కత తెలియు కొరకు కవినమ్మతాన నిలిపితి' (1-34) అని అలానే పాటించాడు.

మహాబాహ్నగర్ జిల్లా పాలెంలో వున్న శ్రీ రంగారాచార్యుల వద్దవున్న ప్రతిలో కంటే S.V.O.R.I. No. R. 672 తాళపత్ర ప్రతిలో సింగరాచార్యులు తన కవిత్వాన్ని గూర్చి చెప్పికొన్నట్లొక పద్యం అధికంగా కన్పిస్తుంది.

చం. అరువతె చన్నులుం బలె బయల్పడనీయక ఘూర్జరాంగనా
గురుకుచ యుగ్మముంబలె నిగూఢము గాక తెనుంగు దేశపుం
గరిత చనుంగవన్యలె నొకానొక యించుక గాను పించగా
సరసులు మెచ్చ జెప్పెదను సత్కవి శబ్ద పటుత్వ వైఖరిన్.

కనిపించి, కనిపించని అందంలా తన కవిత్వం వుంటుందంటూ చెప్పకొన్న సింగరాచార్యుల ఈ పద్యం పెద్దనాదుల ఆశుపద్యాల ననుకరించే టటున్నది.

సింగచార్యుల 'సీతా కళ్యాణము' మూడాశ్వాసాల కావ్యం. ప్రథమాశ్వాసంలో నిస్సంతులైన దశరథ మహారాజు వసిష్ఠుని అనుమతితో ఋష్యశృంగుని తీసుకరావటానికి వారవనితలను పంపటం, వారతన్ని తీసుకరావటం వరకూ వుంది. ద్వితీయాశ్వాసంలో రావణదుశ్చర్యలు, ఇంద్రాదులు విష్ణువును వేడటం, ఆయన దశరథ పుత్రుడై జన్మించడం, తాటకవధ, అహల్యా శాపం వరకూ వున్నాయి. తృతీయాశ్వాసంలో జనక పట్టణం, విశ్వామిత్రుడితో రామలక్ష్మణుల ఆగమనం, శివధనుర్బంగం, సీతాస్వయంవరం, పరశురామ ప్రతిఘటనతో కావ్యం పూర్తి అవుతుంది. చివరిభాగంలో పది పద్యాల్లో మిగిలిన రామకథ అంతా సంగ్రహంగా చెప్పబడింది.

కవి కథాభాగాన్నే నిరోఢ్య, పద్మాంధ్ర నియమాలతో రాశాడు. ఆరంభము విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయానుసారంగా విష్ణువును, లక్ష్మిని, పంచాయుధాల్నీ, పన్నిద్దరాశ్వాల్లను స్తుతించాడు. కర్పరాద్రి నరసింహుడు సింగరాచార్యులకు ఇలా స్వప్నంలో కనబడ్డాడు.

ఉ. నల్లని మేను, తెల్ల తిరునామము, ముంజి, పసిండి జందెమున్
జల్లని గన్నులున్, కరుణ జిల్లెడు చూపులు, లేతనవ్వు భా
సిల్లగ కర్పరాద్రి నరసింహుడు తానగు వేంకటేశ్వరుం
డల్లన బ్రహ్మచారి గతి సగ్రమహీస్థలి నిల్పివేడుకన్ (పీ. 11)

కనపడ్డ విష్ణువు శుద్ధశ్రోత్రియుడైన వైష్ణవ బ్రహ్మచారి. ఆ బ్రహ్మచారికి పెళ్ళికావాలి. 'సీతాకళ్యాణం' రాయమని ఉద్బోధించాడయన సింగరాచార్యులకు.

అయోధ్యా నగరాన్ని చతురంగ బలాంతో, వరుస తీర్చిన ఆంగళ్ళతో, అచ్చర లేమలబోలు శ్రీలతో అమరినట్లుగా వర్ణించాడు సింగరాచార్యులు.

సీ. నల్లని గట్ట తీల్చెల్ల రాగిడి సేయ
జాలినయట్టి హత్రిల చేత
కదలించి చేయెత్తి కదలినైనా ఇంగ
దాటనేరిచిన తత్తళ్ళ చేత
తలచిన జాడ కాతరినే తిరిగిరా
దగిన చక్కని యరదాల చేత
(న) యని చేత దిండి గయ్యాళి దంటనాన
గేలిచేసేటి యక్కడిల చేత

గీ. సింది సించిన యంగళ్ళ చేత నింగి
చెనక రాగల సజ్జలచేత కలికి
యచ్చరల కంటె సంతంత యెచ్చరిలిన
భాయ కన్నెల చేత రాచక్కి యలరె. (ప 1-2)

అంత చక్కని నగరాన్ని ఏలే దశరథునకు సంతతి లేదు. పిల్లలేని బాధను వసిష్ఠుని దగ్గర దశరథుడు వెళ్ళగక్కుతోవటం అతివీరంగా వర్ణించాడు సింగరాచార్యులు.

కం. కాళ్ళన్ గజ్జియలందెల్
గల్లన, తలజడల నాడ గంటల్పెలగన్
జల్లగ సంతాడగ నెడ
తల్లిందండ్రి సిరిచేత దనరరె బాలిన్ (ప 1-10)

గీ. నేల గలిగిన రానెలల్ నిలిబయయ్య
జియ్యలం గాన్కలియ్యంగ జెంగలించి
స్కూడల్ నిండ నేలిన నాయెడాట
సంతలర జెంది నాయడి చక్కగాడె. (ప. 1-11)

రామలక్ష్మణులు మిథిలా సింగరానిది వెళ్ళేటప్పుడు అహల్యనాతియైన తర్వాత ఆమె అంగాంగ సౌందర్యాన్ని వర్ణించక ఏడవలేదు సింగరాచార్యులు.

చం. విగితస్థితిని యాద తీరయిన లేచెక్కిళ్ళు చక్క
న్నిగన్నిగ లీనంగ కరారికంటె సిరిడాల్నిండంగకై చిన్నియల్
తెగలై నర్దనలాని చక్కగ చికిల్నేయం నెరాసిగ్గదన్
దగలన్ తానెలజేరి రాళ్ళకడ చెంతన్ సాగితెన్నాతిదాన్ (2-68)

శివభసురృంగమైంది. సీత శ్రీరాముని మెడలో వరమాల వేసింది. అప్పటి ఆమెరూపం, ముగ్ధత్వం చక్కగా వర్ణింపబడింది.

సీ. పాంనిల్కడ నంచచందాన నడచిన
నేల రెంజాయల నెలసి నిండ
చకచకల్లేరిన చక్కని చెక్కిళ్ళు
చెరవి క్రేగంట దాల్చికిరి (సే) చేయ
కలయంగ దాల్చిన కైసేత చిన్నెల
లేటలంతంత నర్దనల దనర
కలిగి లేదననిడి కడ్పల్ల నల్లన
చన్ద్ర కడిదిగి జరసికదల

గీ. తండ్రి యానతిలేచి చెంతల నెలంత
తెచ్చరించంగ చేరంగనేగి యతని
దండ చగ్గరి తగజాడి దండయెల్ల
యిచ్చతలడిగ దగలంగ నేసినంత (3-28)

సింగరాచార్యులు శ్రీరామ చరితమును మిత్రాంధ్రంలో 'దశరథరాజ నందన చరిత్రము' గాను, శుద్ధాంధ్రంలో 'సీతారణ్యాణము' గాను రచించినా, రెండు నిరోష్ఠ్యాలవలన వల్ల తారకరామమైన 'రామ' శబ్దాన్ని రెండు కృతుల్లోనూ వాడలేదు. 'సీతారణ్యాణము' కర్పరాస్రవసింహ స్వామికి అంకితమిచ్చాడు. సింగరాచార్యుల కవిత్వం బడణయుల్లము చక్కని దేశ్యపద గుంభితమైవుంది.

అచ్చతెలుగు రామాయణము (1690)

కవిసారస్వభౌముడు కూచిమంచి తిమ్మకవి రాసిన కావ్యం అచ్చతెలుగు రామాయణం. ఆశ్వాసాంత గద్యంలో “తిమ్మయనామధేయ ప్రణీతంబైన యచ్చ తెలుగు రామాయణమును మహాకావ్యమందు బాలకాండము సర్వమే కాశ్వాసము” అంటూ తనకావ్యాన్ని మహా కావ్యంగా చెప్పకొన్నాడు ఆయన. ఈ కావ్యంలో అష్టాదశ వర్ణనలున్నాయి కావ్యేతిహాసలక్షణాలు సంపూర్ణంగా వున్నాయి. అచ్చతెలుగు పదజాలం కొద్దిదవటంవల్లా, ఇతిహాసం పెద్దదవటంవల్లా అనవసరమైన సన్నివేశాలను కొన్ని వదిలేసి, కొన్ని సూక్ష్మీకరించి ప్రధాన కథను మాత్రమే చెప్తూ రామాయణాన్ని సంగ్రహించాడు తిమ్మకవి. అయినా మహాకావ్యం అనటానికి తగిన వాటిని వదలలేదు. పుత్రోత్పత్తి, పుర, నాయక వర్ణనలు, వివాహం, సూర్యోదయ సంధ్యానిశా వర్ణనలు, యుద్ధాలు, రాయబారాలు అన్నీ వున్నాయి.

గ్రంథంలో మొదటినాలుకాండలు ఒకభాగంగాను, బివరిరెండూ మరొక భాగంగాను గ్రహించాడు తిమ్మకవి. కారణం ఆనాటి సామాజికపరిస్థితులు, అయిన ఆధ్యాత్మికదృష్టి కావచ్చు. రామాయణంలో సత్పులితాల నివ్వగల ఇరవై సర్గల్లో పదకొండు సర్గలు సుందర, యుద్ధకాండల్లోనే వున్నాయి. తిమ్మకవి అధిక ఫలప్రదాలయిన భాగాలుకల సుందర యుద్ధకాండాల్ని ప్రత్యేకదృష్టితో రచించాడు.

‘అచ్చతెలుగు రామాయణం’లో తిమ్మకవి అయోధ్యానగరాన్నిలా వర్ణించాడు.

సీ.   మేడలా రతనంపుగోడలా యపరంజి
           బేడలా యేవాడఁ బెంపెసంగు
       మావులా చలితంపు టావులా చెంగల్వ
           బావులా యేక్రేవఁ బసఁదనరపు
       గోడలా తుదిలేని పేటలా నెలియాట
           పాటలా యెచ్చోట నీటుచూపు
       నట్టులా మంగులమెట్టులా చచ్చులా
           కట్టులా యేపట్ల బిట్టుమెరయు

గీ. దేరులా కౌమ్ము చేనుగు బారులా ప
సారులా చొక్కటపు రాచదారులా కొ
టారులా తీరులా గొనబారునొర

ప్రోలియొయ్యారమేరికిఁ బొగడనరిది (బాలకాండము ప. 8)

పద్యంలో పదాలన్నీ దేశ్యాలయినాయమకపు సౌబగుతో సంస్కృత భూయిష్టమైన ప్రబంధాల సొగసును తలదన్నేట్టుగావుంది. తేటతెల్లని తెలుగు మాటలతో అయోధ్యానగరాన్ని నిర్మించాడు తిమ్మకవి.

కావ్యానికి ఆత్మ ధ్వని. అయోధ్యాకాండంలో ఆరంభంలోనే కథాసూచనమో అనేవిధంగా చంద్రోదయాన్ని వర్ణించాడు కవి. పద్యంబిన్నదైనా భావవిస్తృతి కలిగివుంది పద్యం -

గీ. పగలు సేయచు వేడిమి మిగుల జగము
గ్రాచు జమునబృమున్నీఁ గలిసెననియొ
తొగ వెలందుక నగియె నమ్మగువపెంపు

గని సయింపక తమ్మిమొగంబు మొగిచె. (అయోధ్యాకాండము 14)

పగటిపూట ఎంతో వేడితో జగాన్నుడికించే యముని అబ్బి సూర్యుడు సంధ్రాన పడ్డాడని తొగవెలందుక సంతోషంతో నవ్వింది. ఆ మగువ పెంపును చూచి సహింపలేక తమ్మి మొహం ముడుచుకున్నది. తామరపువ్వు సూర్యునిచే వికసిస్తుంది. అతని అవస్థను కనలేక తానును దుఃఖించుట - తమ్మి మొగం ముడుచుటగాను, రాత్రి కలవ వికసించుట శత్రువగు సూర్యుడు అస్తమించుటచే నవ్వులుగాను వర్ణింపబడింది. ఈ స్వభావోక్తి రామకథకు అన్వయిస్తోంది. భరతుని రాజార్హతకు అడ్డుగావున్న శ్రీరాముడు అరణ్యానికెళ్ళటంతో కైక సంతోషించుట - కలవవికసించటానికి ప్రతీక. ఆమె సంతోషానికి రారణమైన తన కొడుకు శ్రీరాముని అరణ్యవాసం వల్ల కౌసల్య మనస్తాపం - తమ్మి మొగం ముడుచుకొనటానికి ప్రతీక. అంతేకాక సూర్యవంశసంజాతుడైన దశరథుడు దుఃఖసముద్రంలో మునగ్గా, కైక రాసు రాజమాత అపటంగ సంతోషంగా వుండి అనటాన్ని తొగవెలందుక నగటంతోను, ఆ కైకకు సంతోషకారణ

మైనది, దశరథునికి కౌసల్యకు దు ఖకారమువలనం తమ్మి మొగము ముడుచుట తోను గడుసుగా తిమ్మకవి సూచించాడు. సాధారణమైన దేశ్యపదాలతోనే సహృదయవేద్యమైన వ్యంగ్యాన్ని పోషించ వచ్చుననుటానికి ఇది చక్కటి ఉదాహరణ.

అరణ్యానికి వెళ్ళటానికి సిద్ధంగావున్న శ్రీరామునితో సీత ఇలా అంది.

ఉ. ఉడుగక బుత్తి ముత్తులిడ నోపి యొడళ్ళలు లేక యుండగాఁ
గడునెడలోఁ దలంచుకొని గాఢపుమక్కువఁ బ్రోదిసేయు న
య్యొడయనిఁబాసి యాగడపుటో జలఁద్రిమ్మరునట్టి గట్టు బా
పడఁతుక యెయ్యొడం దలకుఁబాసిన వెండ్రుక గాదె యెన్నగన
(అయోధ్యా కాండము ప. 72)

ప్రేమగా చూసుకునే భర్తను వదలియున్న పడతి తలనుబాసిన వెండ్రుకతో సమంగా చూడబడుతుంది. అందువల్ల సీతో వస్త్రాసని సీత చెప్పే మాటలో 'తలకుబాసిన వెండ్రుక' అన్న ఉపమానం సమాజంలో అలాంటి స్త్రీలకున్న విలువను వ్యక్తపరిచే చక్కటి జాతీయం.

హనుమంతుడు లంకలో ప్రవేశించాడు. రావణాంతఃపురమిలాపుట.

సీ. పసిడిగోడలు పులు పచ్చ తోరసములు
గొప్ప క్రొన్నెలతాల యుప్పరిగలు
పగరాలు దాపిన పగడంపు గంబము
తైఱగంటి రాచ తాతిన్నియలును
బిల్లికన్ రతనంపు పెద్ద మందసములు
ప్రొద్దు గల్నాడెంపు మిద్దియలును
జెలువంపు ముత్తెంపు చలువ చప్పరములు
వలుద నెత్తమ్మి కెంపుల తలుపులు

గీ. మరియు వెలలేని ముత్తిగ మానికము
యందలంబులు నుయ్యెల అరదములును
గవని రట్టులుఁ బెండియల్లడియలును
బాలుఁ జూచుచు సరగ లోపలికిఁ దూచె
(సుందర కాండము ప. 9)

ఆకర్షణీయమైనవి రాజ ప్రాసాదాలు. 'పసిడిగోడలు' 'పగడాలు దాపిన కంబాలు,' 'రతనపు మందసాలు', 'ముతైంపు చలువ చప్పరాలు' అన్నీ బాగానే వున్నాయి. అయితే అవన్నీ చూసే తీరికలేదు హనుమంతుడికి. వాడినన్నిటిని పాటజ్ఞాస్తూ సరగ లోపలికి దూరాడు.

కుంభకర్ణుని మంత్రులు వానర వీరులతో చేప్పే మాటల్లోని భేదో పాయము, వాడిన పలుకుబడులు తెనుగుతనాన్ని వేనోళ్ళ చాటి చెప్పేవిగా వున్నాయి.

ఆ. ఓరి కోఠి కూశలార కాలదవులఁ
దూటి కాయ గసరు లేరుక తిని
బ్రతుకలేక రాచ గుడియతోఁ బొత్తాని
పొలసు విండ్ల నెదిరి పోరఁదగునె. (యుద్ధకాండము ప. 286)

ఆ. అలి నప్పగించి యంతటఁబోక మి
మ్మప్పగింపఁ దెచ్చెనట దలంచి
రాచవాని నమ్మరాదను మాట మీ
రెరుగరైతి రింకనేమి గలదు. (యుద్ధకాండము ప. 287)

'రాచగుడియ', 'రాచవాని నమ్మరాదనుమాట' అంతంత మాత్రపు వాళ్ళను వెను పరిగేట్లు చేసేవే.

శ్రీరామ పట్టాభిషేకంతో సుఖాంతమై ముగుస్తుంది ఈ 'అచ్చతెలుగు రామాయణము'. వాల్మీకి రామాయణం చదివితే ఎలాంటి పుణ్యం కలుగుతుందో ఈ 'అచ్చతెలుగు రామాయణం' పఠించినా అదే కలుగుతుందంటాడు తిమ్మకవి.

గీ. తెనుఁగు చదువునఁ బున్నియం బెనయదనుచు
గొందఁబాడుదు రాడిన గొఱత యేమి?
సిరిమరాయంచు సుడివిస చెనటి బోయ
నెఱ నిరాబారి యగుటయే గురుతుగాద (యుద్ధకాండము ప. 594)

‘తెలుగు రామాయణం చదివితే పుణ్యం రాదా? ‘శ్రీరామ’ అనటమే చేత కాని బోయవాడు చివరకు మహర్షి అయ్యాడే, అంతకంటే ఇంకేం పెద్ద సాహ్చ్యం కావాలి మీకు?’ అంటూ ప్రశ్నిస్తాడు తిమ్మకవి.

కథా విషయంలోను అచ్చతెలుగు భాషా విషయంలోను గ్రంథాంతంలో తిమ్మకవి ఇలా స్పష్టంగా చెప్పాడు.

గీ. పొత్తముల దొంట పెద్దలు హత్తుకొలిపి
నట్టి తెలుగును నుడవులందన్ని యెడల
గుఱియఱసి చూచి నెమ్మది గూర్చినాడ
సందియం బెన్నుకుడు నెఱజూజలెల్ల (యుద్ధకాండము. ప. 515)

అలాగే రామాయణ ఫలాన్నిట్లా తెల్పాడు-

గీ. పుడమి నీ పొత్తమెప్పుడు ప్రొద్దు నెలయు
జుక్కలును గలుగు నన్నాళ్ళునొరిచి ప్రోడ
లిండ్ల గోరిన గోరిక లిడుచు నిడమ
లుడుగజేయుచు దిరమయి యుంచుగాత (యుద్ధకాండము ప. 516)

తిమ్మకవి రామాయణము అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియలో అద్వితీయము. రామ కథను రాసిన వారు ఈ ప్రక్రియలో ఇంకా అయిదారుగురున్నా, ఈ కావ్యపు పటుత్వము, సరళత, తేటతనము, భాషా ప్రయోగం మరో కావ్యంలో కనిపించదు.

శుద్ధాంధ్ర ఉత్తర రామాయణము (1872)

1872 లో చందుసూరి పీఠేశలింగంపంతులు కోరంగి ఆంగ్ల దేశ భాషా పాఠశాలకు ప్రధానోపాధ్యాయులుగ పున్నప్పుడు, కూచిమంచి తిమ్మకవి తెలిగింపగా మిగిలిన రామాయణంలోని ఉత్తర కాండకు ‘శుద్ధాంధ్రోత్తర రామాయణము’ అనే పేరుతో రచించాడు. అప్పటికే ఆయన ‘నైషధము’, ‘రసికజన మనోరంజనము’ అనే రెండు అచ్చ తెలుగు కృతులు కావించారు. అందువల్ల ఈ కావ్యంలో ఆయన కవిత్వాధార కదలికలలో చదిరింది. దీన్ని పత్రికాధి

పతులు, పండితులు ఎన్నో విధాలుగా మెచ్చుకున్నారు.³ కృష్ణా జిల్లా బృందావన పురంలోవున్న 'పురుషార్థ ప్రదాయినీ పత్రిక' ఈ కార్యంలోని కొన్ని వద్యాంసు ప్రకటించి 1872 మే నెలలో దీనిని గూర్చి సరసమైన పండిత కవిత్వం అని రాసింది. వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రి గారు బందరులో ప్రథమశాస్త్ర పరీక్షకు చదువుతూ 'పురుషార్థ ప్రదాయినీ పత్రిక' లో ప్రచురింపబడ్డ వద్యాలు చదివి ముగ్ధుడై, వీరేశలింగంపంతులుకు ఉత్తరం రాస్తూ ఆయన స్నేహాన్ని అర్థించాడు.⁴ 'సమకాలము వారు మెచ్చరే కదా' అన్న చేమకూర వెంకన్నమాట వీరేశలింగం విషయంలో వచ్చింది.

ఉత్తర రామాయణ కథా ప్రారంభం ఇలా వుంది—

గీ. రక్కసుల టేని తలలెల్లఁ జక్క చేసి
పుడమి కూతును గైకొని వెడలియట్లు
గాలి కొమరుండు లోనుగాఁ గలుగు వారుఁ
దమ్ముడును దోడఁ జనుదేర నెమ్మి మీర

చం. అరదము లెక్కియక్కరణి నందఱుఁ గ్రంధుగ వెంట నంటగా
సరగున నంది నాఁ బరఁగు చల్లని పల్లియఁ జేరు దారిలో
భరతుఁడు ముందుగా నెదురువచ్చి యరంతువఁ గాళ్ళ వ్రాలి తా
నరుదుగ వెంటఁ బెట్టుకొని యన్నను బల్లియ కిచ్చఁ బెచ్చినన్

సీ. నార చీరెలు విప్పి నాడెంపు వలి పెంపుఁ
బట్టు పుట్టంబులు బట్టు కట్టి
యడవి త్రొవ్వెరులూడ్చి యందంపుఁ జందమ్ము
లరుదుఁగా దురిమిన నరులు దాల్చి
పెడ వెడ ఘుడివడ్డ జడలు చిక్కులు వాపి
సిరిమీలు నును జాటు సిగలమర్చి
యెలు మఱి నిడువద్దె లెడ లెంచి నుదురు
బదను కస్తురి బొట్టు రుదురు పఱిచి

గీ. మేలి రతనంపు రవణముల్ గీలు కొల్చి
తారు కైసేసి కొని యెల్లవారుఁ బొగడఁ
దమ్ము లిల్లాలు బంటులుఁ దానుఁ దరలి
యొప్పు మీఱంగ రాముఁడయోధ్య కరిగె.

‘పురుషార్థ ప్రదాయని’లో ఈ కావ్యము తొలి భాగము మాత్రమే ప్రకటింపబడింది. రెండవ ఆశ్వాసం వీరేశలింగం పంతులు ఎండువల్లతో పూర్తిచేయలేదు. అప్పటికే ఆయనకు పద్యకవిత్వంపై ముక్కుప తగ్గి పచన రచనపై మోజు పొచ్చివుండాలి. లేకపోతే, తిక్కన, కంఠంబి వారి కావ్యాలకు దీలైన ‘అచ్చతెలుగు ఉత్తరరామాయణం’ మనకు దక్కివుండేది.

ఈ కావ్యంలో చివరి పద్యం ఇది-

కం. తన బలిమి యెదిరిబలిమియుఁ
గనుఁగొనఁగా లేక త్రుళ్ళి కాపరమున నొ
ప్పని వేరము పూనితిమిటు
మన పొగరులె యింతచేసె మఱి యేమిటికిన్.

రావణుడు స్వర్గం మీద దండెత్తినప్పుడు, దేవతల ఆలోచనతో ఈ కావ్యం అసంపూర్ణంగా మిగిలిపోయింది. హితకారిణి సమాజంవారు ప్రకటించిన నాల్గవ సంపుటం ‘పచన ప్రబంధములు - పద్యకావ్యములు’లో ఇంతవరకే వుంది.

శుద్ధాంధ్ర నిరోధ్య నిర్వచన కుశచరిత్రము (1893)

మచ్చ వెంకటకవి కృరమిది. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి పత్రికాధి పతులు పూండ్ల రామకృష్ణయ్య హక్కులుకొని, పీఠికాటీకాదులు చేర్చి ప్రకటించారు. పండితులు పూడిపెద్ది లింగమూర్తి పంతులు, బోడపాటి రాజన్న పంతులు, మండపాళ పార్వతీశ్వరశాస్త్రిలు, వడ్డాది సుబ్బారాయుడు దీనిపై రమ అభి ప్రాయాల్ని ప్రకటించారు.

మచ్చ వెంకటకవి ‘వైదర్భిపరిణయము’, ‘హరిభజనకీర్తనకృతి’ మొదలైన ఎనిమిది కావ్యాల రచయిత. సింహాచల స్థానింహస్వామికి తన ‘కుశ చరిత్రము’ నంకితం చేశాడు. పూర్వకవి స్తుతిచేస్తూ (1-14) తెలగనను రూడా

చేర్చాడు. తమది తెలగకులమని (1-18, 19) తెలిపి తన పేరును ఈ విధంగా నిరోష్ఠ్యంలో సూచించాడు.

సీ. ఏ గుఱుతలరు నాజేనులయైదునై
 రహియించు దెనుఁ గక్కరానకుఁ గుడి
 తట్టున నెఱసున్న దాఁకించి కటరాయ
 లను నక్కరాలట నెనయఁ జేర్చి
 యుగ్గడించిన యంత నొరులకు నాసన్న
 దెలియంగనగు నేను దెలుగునందు
 సిరిదొరనెనరునుఁజేసి నల్దెఱఁగుల
 గై తలల్లెడు జదుర్గలిగి చిన్న

గీ. నాఁట నుండియు సొగసులు నాట నీట
 గతులు రహిన్ల యతనికిఁ గడునొసంగి
 యన్నిటఁ గొఱంతఁగానక జెన్నదనర
 నెల్ల గై సరులెంచంగ నెనఁగుచుండు. (ప. 1-24)

జటిలత పొందటం మొదలైన కవితలో తను పెట్టుకున్న నియమాలను ఇలా వివరించాడు కవి.

గీ. అట్లు గానగడఁగి యచ్చతెనుంగున
 నోటితెరలు దగులు జోటులేని
 కయిత సొగసు లలరఁగా నొనరించనివో
 హాయనంగఁ జేయదే యటంచు (ప. 1-26)

కం. సిరులలరఁ ద్రాచుఁ గన్నియ
 గరితగ సక్కుఁపఁడు గొన్న కతనోటి తెర
 తొరలని యచ్చ తెనుంగున
 దొరగానని కయితఁ గూర్చ దొరకొంటిఁదగన్. (ప. 1-27)

సర్పరాజైన తక్షకుని కుమార్తె కుముద్వతిని కుళుడు వివాహమాడుట ఈ కావ్యంలోని ఇతివృత్తం. నోటి తెరలు దగులని (ఓవ్వు స్పర్శలేని) అని

సింగరాచార్యులు చెప్పని పదాన్ని ఈ కవి వాడాడు. ఆరంభంలో పూర్వ రామాయణకథ నాల్గు పద్యాల్లో చెప్పాడు. మధ్యమలోని చురుకు ప్రభవంగా పాలించే తరుణంలో, నారదుడు వచ్చి, ఊర్ధ్వఅథోలోకాన్ని అయింది దీర్ఘింప మని సూచించటంతో, స్వర్గంపై దండెత్తి, ఇంద్రుడి స్నేహాన్ని, ఆరవిచ్చిన కాన్కలను స్వీకరించి తిరిగివస్తూ హిమవత్సర్వరం మీద బదరిరాశ్రమ ప్రాంతంలో నీలగిరిపై కుముద్యతిని చూసి, అమె విషయం తెలుస్తోంది, మోహంతో విరహం పొంది, తుదకు నాగలోకంపై దండెత్తి, భోగపతీనగరంలో తక్షకునితో మైత్రి కుదుర్చుకొని అతని కూతురు కుముద్యతిని చుకుడు వివాహ మాడటం ఈ కావ్యంలోని కథ.

ఈ కావ్యాన్ని 1807 కు సరిపోయే తారణ సంవత్సరంలో రాసినట్లు కావ్యాంతంలో కవి తెలిపాడు.

ఉ. ఆరసి యెవ శాలిరథుడ న్దొర దైతగు చెక్కలోన నిం
డారంగ గొండలుం జదలు గొరులు నేలయు గల్గనంతెతో
దారుణ నాజెలంగిరహి దార్కొనునేట నొనర్చి యిచ్చితిం
గోరికలూర దీనిగొని గోటున నేలక లచ్చియేచరా (3-132)

అశ్వాసాంత గద్యాన్ని సైతం నిర్వచన నియమంపల్ల పద్యంలోనే కూర్చాడు.

కం. తిన్నగ సప్తత్రెనుంగున
జెన్నారంగ నోటి తెరలు నేరని నుడి నీ
సన్నం జెలంగ గురుకళ
నెన్నంగగొన గ్రుక్కయగుచు నిది యలరాచున్ (3-135)
ఈ కావ్యంలోని ప్రబంధపు పోకడలను, కవిత్వా చతుర్తారాన్ని పరిశీలిద్దాం.

అయోధ్యా నగరంలోని నాల్గవ జాతివాళ్ళు బలరాముని మించి శ్రమిస్తున్నట్లు, అతనిలోని దురంవాళ్ళు లేనట్లు వర్ణింపబడ్డారు.

ఉ. కల్లు సెడంగఁ ద్రాగుచును గట్టికొనం దెలిగడ్డ గానకా
చల్లని యేలుఁ జీల్చియది చాలక యూరనుగూర్చి నెంచనొ
నల్లనియయ్య యన్నయది నచ్చిక మెక్కడి చుక్కయార యం
చల్లనఁగాఁ దండగదురాతని నేలలు దున్నుదిట్టరుల్ (1-8)

రామాయణం కాలంనాటి రైతులను, తరవాతి యుగానికి చెందిన బలరామునితో పోల్చి చెప్పటం సరికాదు. తనకు తెలిసిన రైతులను తన కవగాహనలో కొచ్చిన బలరామునితో పోల్చినట్లు సరిపెట్టుకోవాల్సివుంటుంది.

శరద్వర్షంలో పొలంలో పిట్టలను తోలే రైతుబిడ్డలు కవికి ఇలా కన్పించారు.

కా. బోటు తేలకుఁ జెంతఁ గట్టెలగురుంజుల్లిర్చి తారెక్కియ
త్రేటుం జిల్కలఁ దోలఁగా గడఁగి యెంతేదాయ నజ్జుకునన్
నోటం గూతలు రాక నూరుకొని యుండుర్జుండునట్లుంగు తా
తాటన్ గ్రొన్న జిల్కుజోడు జిగికిన్ హద్దేదియక్కరునన్ (1-31)

మేరు పర్వతాన్ని కొండలదొరగా ఉద్వేషించటంతో, కవి పర్వతాధిక్య తను సూచించాడు.

ఉ. కొండను జుట్టియున్న జిగి గుండుల తీటు గనంగఁ గొండ లీ
కొండలదేని నిచ్చలును గొల్పుటరై చనుదేర నాతడున్
దండితనానఁ దన్నెనయుఁ దప్పుగా చిన్నెలొసంగి హెచ్చియ
కొండలఁ జుట్టునుంచి కొనిహచ్చునెనోయఁ దోచునెంతయున్ (1-55)

సీరిగిరి మీది కన్యను చూచిన కుశుని మంత్రి ప్రవర్తన 'వసుచరిత్ర' లోని సర్మసచివుణ్ణి జ్ఞప్తికి తెస్తుంది.

ఉ. చందురు తాల గోడలనెసంగు గదాని తళత్తళల్ర పిం
జెందఁ జెలంగు నొక్క యిలుసేరి నెలంతల కాళ్ళు గుల్కన
య్యందె రుళం రుళల్లనరినాతరు జీఁకటి చెట్ల చాటునన్
సందడి సేయకుండ నొక చక్కిని నక్కుచుఁ జూచునత్తరిన్ (2-41)

ఉలాచి మంత్రికి కుముద్వతిని తెల్పిన విధం నిరోష్ఠ్య నియమానికి లొంగిన దొంగతరుగుడు విధానం గమనించండి.

సీ. కూతుడి నేడు నాల్గుల యొక్క డైతగు
 దెనుగక్క రానకుగొన గడించి
 దానికిం గుడితట్టుదాఁ జేర్చిదానికి
 జడ్డఁ గాలాకుడి దొడ్డగులుతు
 దొడరించి దానికిఁ గుడితట్టు తీయుంచి
 కూడనాడుడు దీని గురుతు దెలియు
 నందానికేగద తెలుగు లాడెడు నుడిఁ
 దెలితొగ తీగె నానలరుచుండు

గీ. నిట్టెసింగారి కిందగునట్టితేని
 నన్ని నేలలు దిరుగుచు నరయఁదండ్రి
 యేను జెలిదోడి కొనిచనియెల్లనేల
 లందు దీనికిఁదగు దొర నరయచుండు

(2-84)

ఈ అక్షర సంకేతం ప్రాచీన కవుల్లో కన్పించదు. ఇలాంటి కష్టాలు తొలగించటానికే బిరుదనామాల్ని తత్సమాలుగా కూర్చుమని తెలగన శాసించాడు. మరింగంటి సింగరాచార్యులు నిరోధ్య నియమాన్ని పాటించినా పేర్ల విషయంలో తెలగనను అనుసరించాడు. ఈ హితోపదేశం రెక్కచేయని ఇలాంటి రచనలే అచ్చ తెలుగు కావ్యాలనుండి జనాన్ని పారిపోయేట్టు చేశాయి.

జంక్రీడ, మన్మథపూజ, చంద్రాదుల నింద మొదలైనవి యథాశాస్త్రంగా సాగాయి. అందులో వనవిహారాన్నీ, చెలిక త్రెంచిలిపి వనాన్నీ, పిల్ల చేష్టలను కవి ఇలా వర్ణించాడు.

సీ. ఓరుగేలోర్తూని యొగినెల యట్లని
 కాలరులన హెచ్చి కడుఁదనర్తు
 రొక చెలియొడలు దానొకతె గొఁగిటజేర్చి
 కోడెకాడ నటంచుఁ గూడఁ గడఁగుఁ
 గనుగాయ లందకగైయెత్తునొక చెలి
 చన్నందుకొని యోర్తు జక్కలాగు
 నొకతె యానెడితేనె నొకతె చొంగిలివన
 నొకతె యందున నోట నొకటగ్రోలు

గీ. నిట్లు దొయ్యలు లెసఁగుచు నేచిగండు
 గోయిలల గబ్బు జిల్కలఁ గొసరి కొసరి
 యంచులను దోలి తేటల నలఁచియాడి
 రిచ్చగొని రాచకన్నియ పొచ్చిచూడి (2-11)

చుముద్వతీ పరిణయం తెలుగు అడపడుచు పెళ్ళే. చక్కెర, నేయి, తేనె చేర్చి కన్యాదాత వరునికిచ్చి ఎదుర్కొనటం, కెందెర ఎత్తటం, దొరకేలు కన్నె రేలునకు యెజ్జలగ్గిడు నూలున గరియాలు (వసుపునూలు కంకణాలు) కట్టటం, తెలిసీటి దారతో గట్టురాదాయ సైదొర(విష్టువు)గా వరుని భావించి కూతుర్నివ్వటం, లగ్గిడు త్రాడున మౌన్నుదాళి చుక్క (మంగళసూత్రం), కట్టటం, రతనాల సేనులు చల్లటం, అగ్గింజిగినేయి గట్టియలు కల్పటం, నన్నెకల్లు త్రొక్కించటం ఆరంజోతి నెరింగించటం మొదలైనవన్నీ వర్ణింపబడ్డాయి.
 (ప 3-91 నుండి 103 వరకు)

మొత్తంమీద ఈ కావ్యం చక్కని నియమ పాలనతో పండిత పాఠకులను సంతోష పెట్టినా, సామాన్య పాఠకుడికి ఇబ్బంది కల్గిస్తుంది. ఆనాటి పండితుల పట్టుదలలు, పాండిత్య వీరము ఇలాంటి కావ్యాల పుట్టుకకు దోహదాలై అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియలో కొత్తమలుపు తెచ్చినా, అచ్చతెలుగు ప్రక్రియనే తిరస్కరించే స్థితికి దారితీశాయి.

శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన శతకంఠ రామాయణము (1900)

ఈ కావ్య రచయితలు రాళ్ళబండి నాగభూషణము, వెంకటప్పయ్య అనే సోదరులు. 'భూమిక'లో సదాశివరావు మూలాన్ని గూర్చి ప్రస్తావిస్తూ "దీనికథ మర్దనకవి రచితమగు సీతా విజయమునుండి గ్రహించి కొలది మార్పులతో రచించిరి" అని చెప్పాడు. ఈ సోదరకవులు సంస్కృతాంధ్రాల్లో పండితులు. అంతకుముందు కొన్ని మిశ్రవాక్యాలు రాసి, ప్రథమ ప్రయత్నంగా అచ్చ తెలుగులో ఈ కావ్యాన్ని రాశారు. అయినా పుదుమధురమైన తెలిలో అన్వయ కాఠిన్యం లేక శుద్ధాంధ్ర గ్రంథపఠనంలో అభిరుచి కలిగించేదిగా వుండి. "ఎడనెడ కతయొక్క నడకను దెల్పు తలకట్టు పేళ్ళను (ఉప శీఠికలు) కల గలుపు బాసలో వ్రాసితిమి. గొట్టుమాటలు, గొగ్గినడకయు, తలతిరుగుడు పోకడ

అను మా చేతనై నంత వరకు రాకుండగనే చేసితిమి" అని తమ 'విన్నపము'లో ఎలా పాఠకులను తమ దృష్టిలో వుంచుకొని రచన సాగించారో వివరించారు సోదర కవులు.

ఇది నాలుగవ్యాసాల కావ్యం. శివుడు పార్వతికి కథ చెప్పినట్లుగా రూర్పు బడిన గ్రంథం. ప్రథమాశ్వాసంలో కథ ప్రతాపలంక నేలుతున్న శతకంతుడు తన పెదతండ్రి కొడుకులైన రావణ కుంభకర్ణులు చనిపోవటం తెలిసి, చెప్పడు మాటలతో కినిసి, రావణుడే తన వీటికి దండెత్తి వచ్చేట్లుగా చేయతర్చి, ఇద దారులను బాధింపసాగాడు; మునులు రాముని శరణుకోరారు. గుణవంతుడైన శతకంతుడు తనవల్ల చావడని, సీతచే అతన్ని చంపిస్తానని ప్రతిజ్ఞచేసి రాముడు వాళ్ళను ఓదార్చి పంపటంతో ప్రథమాశ్వాసం అంతమవుతుంది. మగవానితో మరణంలేని శతకంతుని సంహరించటానికి తమ్ముళ్ళు, విభీషణుడు ప్రోత్సహించినా ఏంచేయాలో తోచని స్థితిలో రాముడుండటం, అప్పుడు హనుమంతుడు తన 'లావు' చూపి రామునికి నమ్మిక కల్గించటం, చాడలై ప్రయత్నాలు ద్వితీయాశ్వాసంలో వున్నాయి. తృతీయాశ్వాసంలో పసిష్ఠుడు, సీత, సుగ్రీవ విభీషణులు పెంటరాగా వానరసేనతో 'కడలి చౌకము' (చతుర్ముఖ ప్రముఖ) గడచి రాముడు ప్రతాపలంక చేరటం, హనుమంతుడు రాయణారానిల్లెని తనకు చెరువుకలిగే తరి తానే ఆ 'రక్కెనజేని తలాటము' (కిరీటం) దిగిచి లేవటం, మరుసటి రోజు రాముడిపోరు వున్నాయి. ఏడురోజుల పోరాటంలో రాముడు శతకంతుని తలలు నరుకుతూవుంటే, నేలపైబడ్డ తలలన్నీ ఒక్కొక్క శతకంతులై నిలచి పోరటం, నిజమైన శతకంతుడెవరో తెలియక హనుమంతుడు తన తోచిన ప్రాకారంవలె చుట్టి సీతారాములను కాపాడటం, సీత రాముణ్ణి ఓదార్చి తాను యుద్ధం చేయటానికి ఆనతి పొందటం, ఆమె కొడు (యుద్ధదేవత) కావతీయగా ఆమడ వెడల్పు నాలుకచాచి దేవత రక్కసు నెత్తురు నేలబడకుండా చేయడం, సీత కోరితో మాయరాక్షసులను చంపటం, శతకంతుడు మళ్ళీ మళ్ళీ బతకటం, నారదుడు వచ్చి సీతకు రాక్షసుని మృత్యురహస్యం చెప్పటంతో ఆనాటి యుద్ధం ముగుస్తుంది. మరునాటి యుద్ధంలో సీత 'వేడి వేలుపుటమ్మ' (ఆగ్నేయాస్త్రము)తో అతని బొడ్డులోని మ్రుందినవారిని బలికించే 'తీవపేరి సరములు' (సంజీవ కరణములనే సరాలు) మాడ్చి, ఒక 'పెనుసత్తి'ని వేస్తుంది. దాంతో శతకంతుడు

కూల్తాడు. అతని కొడుకు నీలకేతనుడు విభీషణుని పల్ల రాముని జేజీల మిన్నగా తెలిసికొని ఆయన కనికరంతో ప్రతాపంక కొడయడయ్యాడు. సీతారాములు సాకేతానికి, మిగిలిన వాళ్ళు తమ తమ సగరాలకు చేరుకొనటంతో కావ్యం ముగుస్తుంది.

ఆశ్వాసాంత గద్యంలో 'బహువిధ కల్పనా సమంచిత షడ్మాంధ్ర నిర్వచన శతకంఠ రామాయణ మహా ప్రబంధము' అని తామనేక కల్పనలను కల్పించి నట్లుగా చెప్పకొన్నారు. ఈ కావ్యాన్ని చదివిన నాదెళ్ళ పురుషోత్తమ శాస్త్రి 'సీత గెలుపు కత ముద్దుగుల్కుచున్న'దని అభిప్రాయపడ్డారు.⁵

ఈ సోదరుల కవిత్వం అలతి పదాలతో నిజంగానే ముద్దుగుల్కుతూ వుంది. ఉదాహరణకు ప్రథమాశ్వాసంలో వర్ణింపబడ్డ పూర్వ రామాయణ గాథను గమనించవచ్చు.

ఉ. వేమరుదీవనల్ పలుకు వేల్పులు నింగిఁ జెలంగుచుండగా
రాముఁడు రావణుండునిమి రాకొమరుల్ తన దొడ్డు సేత లెం
తోమురు వారఁ జెప్పుకొనఁ దోరపు వేడుక వీడు చేరె దాఁ
జామయుఁ దమ్ముడుం దనదు చక్కని మక్కువ నేగుదేరఁగాన్ (1-60)

చం. తగనిటువచ్చి తల్లలకుఁ దానును నాతియు మ్రొక్కి మక్కువన్
దగిలిన బత్తి మ్రొక్కు పిన తమ్ముల నిర్వురఁ గొగిలించి చూ
డఁగ జనుదెంచు వారు వెనడగ్గరి మమ్మిక నైనఁ బ్రోవఁ బూ
నఁగదెదొరా! యనంగ విని నవ్వుచు రోజులు పుచ్చుచున్నెడున్ (1-61)

గీ. ముగురు తల్లులఁ దమ్ములు మొనసి పచ్చి
యీవికన్ టేఁడు వగుమని యెంమిఁ బల్గి
నంతట పసిష్ఠు రావించి యదను గాంచి
కడఁగి తగినటు లొకనాఁడు గద్దె యెక్కె (1-62)

కం. అత్తఁగి గురిసిరివేల్పులు
క్రొత్త విరుల వాన మిగులఁ గోరిక లారన్
ముత్తైపు సేనలు చల్లరి
ముత్తైదుపు లెల్లఁ బూడ ముచ్చట లంరన్ (1-63)

- గీ. ఇట్లు తన తండ్రి గడ్డపై నెక్కి రాముఁ
 డేపు మీరంగఁ దానేలఁ నేలదొడఁగె
 వీసమంతేని నాయంబు విడవకుండఁ
 దండ్రయును, నొజ్జయును నెల్ల దాన యగును (1-64)
- చ. చదువని జన్నికట్టులును సామునెలుంగని రాచపట్టులుం
 గొడువ గలట్టి కోమటులుఁ గొట్టులు నింపని పేద కాపులుం
 బదుగురు మెచ్చనట్టి పనిఁబట్టన జేయఁ దలంచు రూఢలున్
 వెదకిన లేరు నేలఁ గనిపెట్టెడు రాముని నాట నాడెటన్ (1-65)
- గీ. కోరినపుడెల్ల వానలు కురియుఁ గాని
 యొండు కలుగ దొకప్పుడు నించుకేని
 పంట చేతకు రెట్టింపు పండుఁ గాని
 పంట వలఁతికి లేమిడి పట్ట దయ్యె (1-66)
- కం. ఇటు లప్పది తేరుల పే
 రిటి యొడయని పెద్దకొడుకు తేడై పుగమిన్
 దిటముగ నేలుచు జగముం
 గటువునఁ బొరయం గనీకఁ గాచుచునుండెన్. (1-67)

ఇలా సోదర కవులు తమ కావ్యాన్ని తాము ప్రకటించిన రీతినే పాతనలను దృష్టిలో వుంచుకునే రచన సాగించారు.

శుద్ధాంధ్ర రామాయణ సంగ్రహము (1925)

నల్లంతిఘ్న చక్రవర్తుల తంయాల లక్ష్మీనరసింహాచార్యుల రచన ఇ.పి. 'రామాయణ సంగ్రహం' అనటం వల్ల సంపూర్ణ రామాయణాన్నే రాయాలని కవి అనుకొని వుండివుండాలి. కాని అముద్రిత కాగిత రాతప్రతిలో బాలాకాండం మాత్రమే వుంది.⁶

పీఠికలో కవి సంప్రదాయనుసారంగా విష్ణువు, లక్ష్మీ, ఆవ్యారాచార్యులను ప్రార్థించాడు. విష్ణువు స్వప్నంలో కన్పించి, "అచ్చరలు వాక్రుచ్చరాని

మచ్చికలు వెల్లి విరియ సచ్చ తెనుగు మొనలైన కత లెన్నెన్నో పుట్టిందితివి.
ఇప్పుడు దెప్పరంటు దప్పించు సీతారాముల కతం జెప్పగా నీకుందుగు నయ్యది
దిరిసెన పుష్పముల మెత్తదనము నుడుగుంచే కైత కూర్చరు లెన్నెన్నో తీరులగు
త్రోవలం బోయిరి... కావున నీవు బీతి, బత్తి, సంతోసంబు ముప్పిరిగొన విరివి
గాకుండ మిక్కిలి తక్కువ గాకుండుమై రాములు పుట్టిన మొదలు నే యేడున
నేపూటలనెయ్యది చేసెనో నయ్యది వివరింపుచు... శుద్ధాండ్ర రామాయణ సంగ్ర
హంబను పేరకైత గావించుమని చెప్పి కన్యోబంగిన“(పీఠిక. 14) ఈ కైతను
రాసినట్లు కవి తెలుపుకొన్నాడు. కవి తల్లితల్లి (మాతామహి) అయిన ‘గోద’ అనే
ఆమె స్వప్నంలో

గీ. కైతగూర్చువారు కైత లెన్నెన్నియో
తొలుతసేసి సేసి తుదకు రాము
కతను జెప్పుచుండ్రుగాదె లక్ష్మీ సృసిం
హార్య జెప్పమీపు నలరు సిరులు (పీఠిక. 19)

అని ప్రోత్సహమివ్వటంతో, కవి వెంటనే వేల్పుగొండ వేల్పుగు సింగ
నికి నప్పకోలు చేసి కథనారంభించాడు. కవి ఇదే తన చివరి గ్రంథంగా పేర్కొ
న్నాడు. అర్ధాంతరంగా కావ్యం అగిపోయింది.

అయోధ్యానగరం, దశరథరాజు వర్ణన తరువాత సంతకై వసిష్ఠునితో
చెప్పకొని రాజు విలపించిన విధం ఎంతో దీనంగా వుంటుంది.

గీ. తండ్రి తండ్రి తండ్రి తాతలు తనిసిన
సంతు గల్గజేయ చక్కదనము
లేక యెన్ని వున్న లిబ్బుల నడిగెడు
వారలుందురయ్య వరుసపుడమి. (ప. 43)

గీ. కొంము పెద్దల చాకినిక్కువము గాగఁ
దీర్చుటకు సంతులేమేటి దేసనాడు
మది తఱం పొడగూరుచు మనుపు మనుచు
వేడు రున్నంత నయ్యది విని తపసియు (ప. 45)

పసిష్ఠుడు పుత్రకామేష్టి చేయమని రాజును సంహా ఇస్తాడు. యజ్ఞంలో అగ్నిహోత్రుడు పాణిబీసము (పాయసము) ఇచ్చి అంతర్హితుడవుతాడు. రామ లక్ష్మణులకోసం విశ్వామిత్రుడువచ్చినపుడు దశరథుడు ఆయన్నిలా ప్రార్థించాడు.

ఉ. ఊరికెరారుగాదె మరులుట్టిపడన్ తమయట్టి పెద్దలున్
మీరతలంపుజేసి యిటుమెట్టుచు వచ్చిన నద్దలెల్లి చే
కూరునా లేదోయంచు మదిగొంకక కోరుడు యెంతలైన నే
తీరువ నున్నవాడ యెడదీయకు లుద్రున దెచ్చవేడెడన్ (ప. 84)

యాగరక్షణార్థం రామలక్ష్మణులను రసతో పంపమని కోరాడు విశ్వామిత్రుడు. మాట ఇచ్చినందుకు వగచాడు రాజు.

ఉ. ఇచ్చటికేల వచ్చెరుసి, హెచ్చుగ వచ్చిన గోత్ర తొలినే
నిచ్చెద కోరుకొమ్మనుచు నేటికి బల్కితి, బల్కితింకబో
ముచ్చట దీర్చు బిడ్డలను పోరను సోకుల ద్రుంచగోరగా
వచ్చున జోగి యెంతటికి వచ్చెను యిట్టల నొటనేరనే (ప. 91)

విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణుల పెంటబెట్టుకొని బయలుదేరి, సరయూనదీతీరాన ఆకలిదప్పులను పోకారే బల, అతిబల అనే మంత్రాలు ఉపదేశించే ఘట్టంతో కావ్యం ఆగిపోయింది. చివరి పద్యాలివి.

గీ. బిడ్డ! నీటిని చేగొని వేగిరమున
రమ్ము, తరుణము దాటగారాదు, దీన
నాకలి దప్పియు నీకుండ నట్టి మంత
రముల నిచ్చెద గైకొను రామ! సీపు. (ప. 108)

కం. బల యనె డతిబల యనియెడు
లలి మంతరములను చెప్పులను సోరంగా
దలపింపజేసి యచ్చొటు
దొలగిరి తొగునూడు కొంము దొరలున్ రుసియున్. (ప. 110)

కం. ఇదియేటి పునెపుతోగో

మొదలు తుదన్ తెలిపి మమ్ము మురిపింపు మనన్

చెదరాదని యెదగల దళ

రథ కొడుకుల జూచి గాధిరాకొడుకనియెన్.

(ప. 111)

ఈయన రాసిన 111 పద్యాల గ్రంథంలో చక్కని తెలుంగాణా పలుకుబడి కనిపిస్తుంది.

అచ్చాండ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్గద్య దాశరథి చరిత్రము : (1927)

అబ్బరాజు హనుమంతరాయశర్మ పాకయాజి ఈ గ్రంథ రచయిత. శ్రీరామపట్టాభిషేకాంతం వరకు గల కథను మూడాశ్వాసాలలో ముగించటం, మూడు నియమాల్ని పాటించటం ఈ గ్రంథంలోని ప్రత్యేకత. ఇంతకంటే ఎక్కువ నియమాలు పాటించిన కావ్యాలు అచ్చతెలుగులో చాలా వున్నాయి. కాని వాటిలోవున్న సరళత్వం ఈ కావ్యంలో కనిపించదు. పాఠకులకు రాఘవ పాండవీ యాదిద్వ్యర్థి కావ్యాలు చదివినంత క్లిష్టత కలుగుతుంది. కథ సరిగ్గా సాగకపోవటమే ఇందుకు కారణం. దీనికి టీక రావల్ని వచ్చింది. కవి అబ్బరాజు సీతారామశర్మ సహాయంతో 'సుజన రంజని' అనే టీక రాశాడు ఈ గ్రంథానికి. టీకతో కూడా ఈ గ్రంథం ప్రకటింపబడింది.

ప్రథమాశ్వాసంలో అరద్యకాండం వరకు 146 పద్యాల్లోనూ, ద్వితీయాశ్వాసంలో సుందరాకాండం వరకు 104 పద్యాల్లోనూ, చివరి ఆశ్వాసంలో యుద్ధ కాండము 273 పద్యాలతోను ఈ కావ్యం రాయబడ్డది.

కావ్యాంతంలో కవి ఇలా విజ్ఞాపన చేశాడు. దానికీ టీక అవసరమయింది.

కం. చేతనయినట్ల యల్లితి

నీతటి నెఱసెన్నక కనరే కయిరాయల్

రైతల నల్లిన నెఱకయి

లారల దారి నిం కన్నెదారి నెఱ కరన్

(ప. 3-274)

టీక : కయిరాయల్ = కవిశ్రేష్ఠులు; కైతల...చారిన్ = కవిత్వము చెప్పిన కవిబ్రహ్మల మార్గమున; ఇల...కతన్ = రాముని కతన్; నెయిను = తప్పు; ఎన్నకతనరె = ఎంచకుండ జూడుడు.

ఈ కావ్యంలో ఇంకా చిత్ర కవిత్వముంది. ఉత్తర గర్భితార్థ చిత్ర గీతం (1-133), కంద గర్భిత మణిగణ నికరవృత్తం (2-105), పుష్పమాలికా బంధం (3-277) లాంటి చిత్ర కవితా పద్ధతులీ కావ్యంలో వున్నాయి. కవీ ఇరవై పేజీల పీఠికను రాసి ఈ కావ్యం నియమ కవిత్వమనే శబ్ద చిత్రప్రధానమైన కావ్యమని తెలుపుకొన్నాడు. చిత్ర కావ్యం అధమ కావ్యం.

శేషాద్రి రమణ కవులు 'తొలి పలుకు'లు రాశారు. ములుపుట్ట బేరరట్ట కృష్ణ శాస్త్రి, కోటిశర్వరశర్మ శాస్త్రి, మంత్రిప్రెగ్గడ భుజంగరావులు అభిప్రాయాలను సమకూర్చారు.

ఈ కావ్యంలో సాకేతనగర వర్ణన ఇలా సాగింది.

సీ. తెఱగంట్ల గిడిగిళ్ళ దెలిచెడి లెంకలే
యెడఁ గాయఁ దగిన యట్టడల చేత
నగరి చానల జత నాల్కల చానల
జతసేయఁ జాల గడితల చేత
దిన్నని రతనాలఁ దీర్చి కట్టంగనై
దాండరెడి కట్టడాలచేత
నెక్కినా తనికి గై జిక్కి నాతనికి నా
తటి లగ్గిదెడి యటదాల చేత

తే. నింగి జాలానఁ దగిన యేనిరల చేత
జెలఁగి కడలిఁ గడచెడి తేజీల చేత
దన రనగ రెల్ల జేసిన తాత చేత
చేతఁ గాదాయె నెన్నగా లాతిచేత

(ప. 1-32)

ఈ పద్యం టీక ఇలా సాగుతుంది .

తెలుగంటు = దేవతల యొక్క, గిరిగిళ్ళ = నమస్కారముల చేత,
అట్టడల = కోటయరుజాల యిండ్ల, జత...బానల = నాగవన్యల, అగడిత =
అగడ్త, లగ్గు + ఇడెడు = మేలొసగు, నింగిజాలు = ఆకాశవాహిని (గంగా),
తాతచేత = బ్రహ్మసృష్టి, లాలి = ఇతరుడు.

ప్రబంధసిద్ధికై అక్కడక్కడా సూర్యోదయాది వర్ణనలు చేయబడ్డాయి.
ప్రభాతవర్ణనం ఇలా సాగుతుంది.

ఉత్సాహ : ఆకసాన సాగి తిండికై యటింగెవెక్కదా
రేక తాననై నఁ జేలకేగ నైరి సేద్యగాం
ద్రే కలంక లేక లంజలిండ్ల జాలి చేరి ర
జ్ఞాకలంగడంక నిండ రాణజంట కాండ్రకై (ప. 2-72)

టీక : అక్కదార్లు = వక్షులు; లంజలు = విటకత్తెలు; అజ్ఞాకలు =
మరుగుచోట్లు, జంటకాండ్రకై = జంటకాండ్రైన విటులకయి.

రావణుడు యుద్ధరంగంలో రాముణ్ణి నిందించే మాటలో స్తుతినికూడ
చొప్పించాడు కవి.

పం. కడలి నణంగినం గడిదిగట్టెడుజేరిన నేలదాగినం
జడలన తాల్చికన్నఁ గయిసాచిన వేల్తెలుఁ గంటియైనఁ గా
నలనడయాడినం గడకనాగలిదాల్చిన జెట్ల నిల్చినం
గడకిక గల్కియైన నెడగట్టినిగాఁగ నిగండదంచెదన్ (ప. 3-188)

టీక : కడ...నన్ = మత్స్యమైన; కడి...రిన = మందరము త్రింప
కూర్చమైన; నే...నన్ = వరాహమైన; జడ...గన్నన్ = సర్పసింహమైన,
కయిసాచినన్ = బామనుడైన; నే...నీ = పరశరాముడైన; కా...నన్ =
రాముడైన; నా...న = బలరాముడైన; జెట్ల...నన్ = బుద్ధుడైన, కల్కి =
కల్కిమూర్తియైన.

రావణుడు అనాలోచితంగా రాముని కీర్తించటం, దళాపతార వర్ణన
చేయటం కొత్తగా కన్పించినా ఔచిత్య భంగం జరిగింది. సకాశతారవర్ణనలో

కృష్ణుని స్మరణలేయ కవి. రామావధారం తరువాత వచ్చే అవధానము రామ కథలో, అందులో రావణుని చేత పల్కించటం అసాధ్యం. ప్రైడిప్రికోసం జైచిత్త్యాన్ని త్యజించాల్సిన పనిలేదు.

నిరోష్ఠ్య, నిర్వచన, శుద్ధాంధ్ర నియమాలతో కందుకూరి, చివ్వు, మరలి గంటి, శ్రీపాద మొదలైన వారెందరో రాశారు. వారి కావ్యాల్లోని సహజత, సరళత ఈ కావ్యంలో లోపించాయి. తన కవితను చిర్రకవిగానే భావించి, దీక్షను రాసి పాతకలను కోతవరకు సహకరించటం సముచితంగానే వుంది.

రామకథ (1971)

'రామకథ' నాగనాగనార్యుని చివరికావ్యమేదాన, అచ్చతెలుగులో రామ బడ్డ ఆధునిక కావ్యాల్లో పేర్కొనతగిందికూడ. పూర్వ రామాయణముల ఆరు పాళ్ళుగా రాశాడీయన. ఇది తన 'డెబ్బది యొకటవ కల్పము' (ప-3) గా చెప్పుకొన్నాడు. కావ్యారంభంలోనే 'రామకథ' రచనకు కారణం చెప్పుకున్నాడు.7 తన గ్రంథాల్ని గూర్చి చెప్పుకుంటూ అచ్చ తెనుగులో ఆరు కావ్యాలు రాశానన్నాడు. దీన్ని ఆయన భాషాసేవగానే భావించాడు.8

'రామకథ' మహాకావ్యం. తగిన శబ్దార్థాలంకారాలు, వర్ణనలు చేర్చి మిగతా తన అచ్చ తెలుగు రచనలకన్నా మిన్నగా దీన్ని తీర్చిదిద్దాడు. నాగనార్యుని అచ్చ తెలుగు చర్చదేళియమై సరళంగా వుంటుంది. సాంకేతిక పదాల వీరాలు వుండదు. 'అచ్చ తెలుగు రామాయణం' ప్రౌఢకావ్యమైతే, 'రామకథ' సరళమైన సరస కావ్యం. ఈ అంతరుపు ఆ కవుల ప్రవృత్తిలోనే గోచరిస్తుంది. అయోధ్యా పుర వర్జన యిలా సాగించాడాయన —

చం. వగలనుఁ గంచుకోట మిడి పల్కుల కాదరునై నపేట యు
త్తుగ దరమంపు బూర్విరియు తోట ఇగాననయాడి రచ్చలను
నెగడినమాట నలైమున నిక్కి హాహాళిఁ బ్రొప్పునాట । పొ
బ్బుగ నవరంజి మూట సరిసోల్చె అ యుద్దయెదాఁ ద యోధ్యుడు

ప్రబంధ పద్యాల అందాన్ని సంతరించుకున్న పద్యాలివి—

సీ. నెవ్వ జవ్వనుల క్రొందీవె కౌనుల యంద
కుదిరిక సకుల చన్ గుబ్బి లంద
కదలిక కలుకుల కళుకు చూపుల యంద
పెనకువల్ బోటుల తనువులంద
వంకరల్ ముగుదల వ్రాలు ముంగురు లందఁ
యన్నె మింతుల పొల యలుక యందఁ
రాయిడి చెలులతోరపు గొఁగికుల యందఁ
దొడి బడుటతివల నడకలంద

గీ. ప్రేగు పడుటన్న వెలదుల విడుచుటంద
ముడివడుట నన బోండ్ల క్రొమ్ముడుల యంద
దప్ప వేటొండుఁ గానక మెప్పుకోలు
వడసి యాణియ యేలు నా పుడమితేడు.

(ప. 1-14)

సీ. కన్నెలా! మరునేను గున్నలా: కపురంపు
దినెలా! రతనంపు గిన్నెలనఁగ
కొమ్మలా! జాబిపూరెమ్మలా! జాకువా
సెమ్మలా: యవరంజి బొమ్మలనఁగ
బోటులా: ముత్తెంపు పేటలా! వలరాచ
తోటలా! వెన్నెల బాటలనఁగ
నింతులా! మరుచేతి బంతులా! రతియింటి
దొంతులా: వేల్పు బడంతు లనఁగ

గీ. చానలా! కాక పెంటేనె సోసలా! వ
లంతి బిగితేజు జిగి కూనలా! పనందు
జాణలా! యనగట్టి వాల్సకులు గలరు
కాసె కొనగాలి గోవాళ్ళ నోసరించి

(ప. 1-15)

ఈ పద్యాల్లో కూచిమంచి తిమ్మకవి (లచ్చ తెలుగు రామాయణం . భాగం కాండం 7, 8) ముద్ర స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది.

సటఁ గలిగించి యాసలు వెసంబురికొల్పుచు డగ్గరించుచున్
దటుకున దూటి పాటుచునదాటున ముంగల దక్కినిక్కుచున్

(ప. 3-49)

పద్యంలో 'అటునిటు', 'తారితారి', 'అడ్డము దిడ్డము', 'వచ్చిసొచ్చి', 'చిక్కిదక్కి', 'గ్రక్కినొక్కి' మొదలైన జంట పదాలు మృగం దొరికి దొరక నట్లు, చిక్కినట్లు కన్పించి ఆశ కల్పించటం, చిక్కక నిరాశ కలగటం ప్రతి బింబిస్తాయి; మృగంతన వృద్ధేశం నెరవేరేటట్లుగా తారట్లాడటంలో గల నేర్పునూ సూచిస్తాయి.

సీత హనుమంతునితో పంపిన సందేశం 'ఉత్తర రామాయణం' (కంకంటి పాపరాజు)లోని సీత మాటలు గుర్తుకు తెచ్చేట్లుగా వున్నాయి.

కం. తలమానిక మొసఁ గుచునా

తల రాముని యడుగు దమ్ముదవులు కొనన్ మ్రొ

క్కులు సెల్లించితి నను మీ

వల జెఱబదు పక్కిఁ జూడ వలదా! యనుమా

(ప. 5-77)

గీ. లక్ష్మణుని బలుమారు తలంచి తెలియ

కాడినందుకుఁ బ్రాచితిమందెనుము

దానిఁదలఁపక కాపాడఁ దగునటంచు

మఱిమఱియుఁ బల్కుచున్న లక్ష్మణునితోడ. (ప.5-78)

రామరావణ యుద్ధంలో-

ఉ. ఆకలి గొన్న సింగమెటు లాదర బాదర వ్రంత వెల్వడన్

దూకి మెకాలపైబడి తొందర దందడిఁ జిందువందు గాఁ

బోకడఁ బెట్టు కట్టడిని బోరితమూని యెదుర్చు క్రోతులన్

నూకలు పిండినన్ దునియనున్ దుమురున్ దువజేసి తూర్పిడిన్ (ప.8-98)

రావణుడు ఆకలిగొన్న సింగం మెకాలపైబడి చిందర వందరగా చీల్చే టట్లుగా నూకలు పిండిచేసి తుమురును తూర్పార బట్టినట్లు కోతులపైబడి బాధించా డట. తూర్పార పట్టటంలో అతనిక్రోధం బయల్పడుతోంది.

ఇలా అలతి పదాలతో, సరళంగా కావ్యాన్ని కూర్చిన నాగనార్యుడు కృతార్థుడై డనటంలో అతిశయోక్తిలేదు.

ఆ - పద్యకావ్యాలు - భారత కథాత్మకాలు.

రామాయణం అది కావ్యమైనా అచ్చతెలుగులో వచ్చిన మొదటిగ్రంథం భారత కథనాధారం చేసుకునే వున్నది.

యయాతి చరిత్రము : (1550-1600)

పొన్నెకంటి తెలగనార్యుడు అచ్చతెలుగులో మొట్టమొదటి ప్రయత్నంగా (1574-81) 'యయాతి చరిత్రము'ను రచించి, ఇబ్రహీం రుతుబొషా వద్ద మీర్ జుమ్లాగా పనిచేసిన అమీనుఖాన్ అనే సర్దారుడి కంఠితమిచ్చాడు. ఆంధ్రేతరులకు అంకితమివ్వటం, హిందూ దేవతలచేత ముస్లిముల కాశీస్సులిప్పించటం వల్ల ఇది ప్రత్యేకతను సంతరించుకున్న గ్రంథం.

'మున్నెవ్వరు నుడువని తెన్నిడి అచ్చతెలుగు కల్పము'ను రాయసమ కట్టిన తెలగన్నను మరింగంటి అప్పన 'అందుల చంద మెరుంగు వారు నిన్నె చ్చరొ, అబ్బురంబనరొ, మేలనరో, కోనియాడరో, నినునొ' అని సంభాదించాడు. అయినా అందలి చంద మెరుగకుండా అచ్చతెలుగు ప్రక్రియనంగా చిత్ర రచితగా, పనికిరాని పరిశ్రమగా తరువాతి సాహిత్యజ్ఞులు భావించటం విచిత్రం.

'యయాతి చరిత్రము' మహాభారతంలోని అదిపర్వంలోని కథే. తెలగన ఆ కథను పూర్తిగా గ్రహించలేదు. భారత కథ ఉపాఖ్యానం. 'యయాతిచరిత్ర'ను ప్రబంధంగా మలచటానికి అవసరమై వర్ణనల్ని శృంగారరసాన్ని చొప్పించాడు తెలగన.

హస్తినాపుర మహారాజు యయాతి. వేటాటానికి అడవికి వెళ్ళి, మృగాన్ని వెంటాడుతూ చాల దూరం పోయి, అలసి, బాబలి ఆశ్రమాన్ని చేరుకుంటాడు. బాబలి రామోపాఖ్యానాన్ని ఆయనకు జోదించి, రాజుదానికి పంపుతాడు. వస్తూ, కారడవిలో దాహంతో ఓ బావి చెంతకు వెళ్తాడు యయాతి. బావిలోనున్న దేవయానిని రక్షించి, ఆమె వృత్తాంతం తెలుసుకుంటాడు. దేవయాని కోరికమీస,

శుక్రుని అంగీకారంతో ఆమెను వివాహమాడాడు. వారికి యదువు, తుర్వనుడు అనే పుత్రులు పుడ్డారు. తరువాత దేవయానికి చెలికత్తెగావున్న వృషపర్వుని కూతురు శర్మిష్ఠను గాంధర్వ వివాహం చేసుకుంటాడు యయాతి. ఆమెవల్ల ఆయనకు ద్రుహ్యుడు, అనువు, పూరువులనే పుత్రులు కల్గుతారు. ఈ ఐదుగురు పుత్రులు పెరిగి పెద్దవాళ్ళై, ఆయన ఆజ్ఞానువర్తనులై వుండగా యయాతి పుడమినేలాడు అని తెలగన కావ్యాన్ని పూర్తిచేశాడు. తరువాతి కథను వదలి పెట్టాడు.

నన్నయ భారతం రాయటంలో దృష్టి ధార్మికత; వ్యాసాదుల ధార్మిక దృష్టితో యయాతి చరిత్రోపాఖ్యానంలో అనువైనచోటల్లా ఉత్తమ పరిపాలకులకు, పౌరులకు అవసరమయిన నీతులను చొప్పించాడు ఆయన. కాని తెలగన దృష్టి శృంగారాత్మక కల్పన. దేవయాని శర్మిష్ఠలు యయాతిని వివాహమాడటంవరకే కథ చెప్పి, దేవయాని, శర్మిష్ఠల వన విహారాలు, జలక్రీడలు, పుష్పాపచయాలతో పాటు, యయాతిని గూర్చిన వాళ్ళ విరహ వర్ణనలు. చంద్ర మన్మథాది దూషణలు, పరిణయం, దంపతుల ప్రథమ సమాగమం, సూర్యోదయ అస్తమయాది వర్ణనలు మొదలైన వాటిలో తెలగన 'యయాతి చరిత్రము'ను శృంగార ప్రబంధంగా తీర్చిదిద్దాడు. ఈ మార్పుకు కారణం, ఆ రచనాకాలపు సమాజ పరిస్థితే. జైన, బౌద్ధ, నాస్తిక ధర్మాలు దేశంలో వ్యాపించిన కాలంలో ఆస్తిక ధర్మంపై ఆసక్తిని కలుగజేయటమే ప్రధానోద్దేశంగా నన్నయ రచన చేశాడు. తెలగననాటికి మహమ్మదీయ సర్దారులు కేవల శృంగారలోలులై వుండటంవల్లా, రాయల కాలంనుండి శృంగార కావ్యాలకు ఆదరణ లభించటంవల్లా తెలగన గ్రంథం శృంగార ప్రబంధమైంది.

మూలానికి భిన్నంగా కొన్ని చిన్న చిన్న మార్పులు చేశాడు తెలగన. దేవయాని, శర్మిష్ఠల వస్త్రాలు మారినప్పుడు మూలంలో దేవయాని 'రాక్షస గురుపుత్రిని, బ్రాహ్మణ కూతురను. నీ గట్టిన మైల గట్ట నేర్తునె' అని శర్మిష్ఠతో అంటుంది. కాని తెలగన రక్కసుల దేని కూతురోనే 'నీ కట్టిన మైల కట్టుదునె కావర మేటికి వచ్చెనీ' (ప. 3-76) కని మొదట తిట్టించాడు. ఆ మాటకు దేవయాని 'ఉసురొక్కటియై బొండులు వెన రెండుగ నుండి వచ్చిపడ్డడుటకుగా గసరెద విడి తగవగునా పసివిడ్డవె' అని శాంతంగా పలికినా, శర్మిష్ఠ కేరడము

లాడ సాగింది. దేవయాని వినివిని 'నేనరినోర్వ' ఎగసిక పగతో' 'నేనును రాక్షస గురువునకు కూరిమి కూతురను, నేంచేలుపునన్నియను, నీవు గట్టిన పుట్టముందాలువందగు నమ్మనా' కంది. ఆ మాటకు గయ్యాకి లయిర శర్మిష్ఠ దేవయానిని బావిలోకి తోసి వెళ్ళిపోయింది (ప 3-80).

ఈ మార్పుకు కూడ ఆ రచనా కాలంలో సంఘంలో పచ్చిన మార్పు కారణం. ఈ మార్పు నన్నయ తెలగనల అభిప్రాయ ప్యక్తిరణ విధానంగా కన్పడుతుంది. నన్నయ వేద ప్రామాణ్యబుద్ధిని, పర్వాశ్రమ ధర్మ నిర్వహణ పరత్వాన్నీ, అవసరమైన చోట బ్రాహ్మణ వర్ణాధికత్యను తెల్పుతాడు. ఈ ఘట్టంలో ఆయా వర్ణాలకు భిన్నాలైన చిత్తవృత్తులున్నట్లయితే తగిన ప్రతిఫల మనుభవిస్తారని చూపటానికే దేవయానిచే ముందు పల్కించినట్లుగా కనిపిస్తుంది. దేవయాని బ్రాహ్మణ కన్య. నిరహంకారియై, శాంతంగా వుండవలసింది. తద్బిన్నంగా చిత్రింపబడింది. కనునీతోడి ప్రవర్తనవల్ల అధార్మికత కారణంగా బ్రాహ్మణ కుమారుణ్ణి వివాహమాడే యోగ్యత కోల్పోయింది అని. రాక్షసమారి శర్మిష్ఠతో శాంతంగా కాక, అహంకారంతో పలకటంవల్ల, చివరకు శర్మిష్ఠ ఆమెకు సవతి అవటమేకాక, రాజమాత కూడ లయి ఆమె తగిన ప్రతిఫలాన్ని అనుభవించింది. ధర్మ వ్యతిరేకతను అటు వ్యాసుడూ, ఇటు నన్నయ సహించే వాళ్ళుకాదు. ఆపైన రాజ్యార్హత విలోమ సంతానానికి చెందటం ధర్మ సమ్మతం కాదు. అందువల్ల ఉత్తను శ్రితియ కుమారుడైన పూరుషు రాజ్యార్హత కల్పింప బడింది.

తెలగన దృష్టి ధర్మాధర్మాలు చూపటంకాదు. తన కాలంలో కవిత్వంలో వచ్చే రసలోలపత్వాన్నీ, మహమ్మదీయుల రామాంధత్వాన్ని చూపటం, తన నూతన ప్రక్రియా పద్ధతిని మాత్రమే మనసులో వుంచుకుని రచన సాగించాడు. ఆ కాలపు రాజుల నిరంకుశ ప్రవృత్తిని అహంకారాన్ని వ్యక్తం చేయడంకొనే మొదట శర్మిష్ఠతో దేవయానిని తూలనాడించాడు ఆయన. అనాటికి సంఘంలో బ్రాహ్మణులూ ప్రభువుల్ని కొలుస్తూ దీనంగా వుండటమే ఈ మార్పుకు కారణంగా కన్పిస్తుంది. ఈ మార్పువల్ల తెలగన సాధించిన పెద్ద ప్రయోజనమేం లేదు.

భారతంలో ఆఖ్యాన పద్ధతిలో కవదేవయానుల వృత్తాంతం తరువాత యయాతి చరిత్ర వస్తుంది. కాని తెలగన తన గ్రంథంలో వృషపర్వుడు

దేవయానికి వివాహంచేస్తే కట్టు దప్పిన తనం, మొండితనం తొలగిపోతాయని శుక్రుడికి చెప్పే, అప్పుడు శుక్రుడు వృషపర్వునితో కచుని వృత్తాంతం చెప్తాడు. ఈ మార్పు ప్రబంధ పతనానంత్రాని కలిగిస్తున్నది.

మూలంలో దేవయాని ఒంటరిగా వుండి తన వృత్తాంతాన్ని యయాతికి తానే తెల్పింది. తెలగన శకుంతల సంగతి అనసూయ దుష్కంతుడికి చెప్పినట్లుగా దేవయానిని వెదకటానికి వచ్చిన ఘర్ణిక అనే చెలికత్తె యయాతికి చెప్పింది.

రామాయణ కథ మూలంలో లేదు. తనకున్న రామభక్తివల్లనో, పుణ్యాశ్రమ దర్శనంవల్ల కథానాయకుడికి శుభం కలుగుతుందనో, ఇభరాముణ్ణి రాముడిగా భావించినందువల్లనో జాబాల్యాశ్రమంలో రామేతివృత్తాంతాన్ని ఉపాఖ్యానంగా కూర్చాడు తెలగన. ఈ మార్పు అసందర్భంగా వున్నదని పరిశోధకులందరూ భావించారు. సూర్యవంశపు రాజుల్లో శ్రీరాముడికన్న కొన్ని తరాలు ముందున్న యయాతికి తరువాత జరిగిన రామకథ చెప్పటం సరికాదని వాళ్ళు భావించారు. కాని యయాతి చంద్రవంశపు రాజుల్లో మూలపురుషుడు. భారతంలో ఇది మొదటి ఉపాఖ్యానం. అంతకుముందే రామాయణ కథ జరిగినట్లు భావించిన తెలగన ఇలా రాశాడు. పౌరాణికులు ఒక్కొక్క మహాయుగంలో సృష్టి ప్రతిసృష్టి వంశాను చరితాదులు యథాతథంగా జరుగుతుంటాయని చెప్తారు. అందువల్ల పూర్వ మహాయుగపు కథను తరవాతి మహాయుగంలోని యయాతికి చెప్పినట్లుగా సమర్థించవచ్చు.

‘యయాతి చరిత్రము’ ఐదు ఆశ్వాసాల కావ్యం. ప్రథమాశ్వాసంలో పీఠిక తర్వాత రాజవర్ణన, నగరవర్ణన, వేటకు వెళ్ళటం వున్నాయి. ద్వితీయాశ్వాసంలో అనేక రకాలైన వేటల్ని గురించి, ఆపైన జాబాల్యాశ్రమంలో రామకథారంభం వున్నాయి. తృతీయాశ్వాసంలో రామాయణాన్ని సలభయి పద్యాల్లో పూర్తిచేసి, దేవయానిని ఉద్ధరించటంలో మళ్ళా కథ చేపట్టాడు తెలగన. దేవయాని, కచుల వృత్తాంతాలు కూడా ఇందులోనే వున్నాయి. చతుర్థాశ్వాసంలో వసంత, ఉద్యాన, వనవిహార, పుష్పాపచయాలు వర్ణింపబడ్డాయి. పంచమాశ్వాసంలో యయాతి దేవయానుల సమాగమం, పుత్రోదయం, శర్మిష్ఠ యయాతిని కోరుకొనుటం, పుష్పవృద్ధిని చూడవచ్చిన యయాతి శర్మిష్ఠను

చూడటం, శర్మిష్ఠ పెళ్ళిచేసుకొమ్మంటే శుక్రుని ఆసతి కాదనలేనని యయాతి అంతఃపురానికి వెళ్ళిపోవటం, వారిరువురి వివాహం, ఉపాలంభాలు, ఓపలేని క్రమితో యయాతి మళ్ళీ ఉద్యానవనానికొచ్చి శర్మిష్ఠను గాంధర్వ వివాహం చేసుకోవటం, శర్మిష్ఠకు సంతానం కలగటంతో కావ్యం పూర్తవుతుంది.

తెలగన నన్నయ తిక్కనల పద్యాలను తన కథలో అవసరమైన వాటిని యథాతథంగా అనుకరించాడు. మొదటగా రంభారావణ సంవాదంలో తెలగన తిక్కనను అనుసరించిన విధానం పరిశీలిద్దాం. నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో తిక్కన ఈ వృత్తాంతాన్ని ఇరవయ్యైదు పద్యాల్లో రాస్తే, తెలగన పది పద్యాల్లో పూర్తి చేశాడు.

తిక్కన రావణుడు రంభను—

మ. కనివేగంబున నడ్డమేగి యతఁడా కంపించు నక్కాంతరే
లనురాగంబునఁజట్టి, యెవ్వతెవు నీ? వత్సంత కౌతూహలం
బున నెచ్చోటికి బోయె? దన్న నది యంభోజంబు చందాసదా
ననము జ్ఞాంభజమందఁ బెంజెమటమేనుం గ్రమ్ముగా నిట్లనున్.

చం. అత్యుత్తర ధైర్యసార కరుణాయమాసన! యేసురంభ, నా
పతి నలకూబరుం, డతని పాలికి బోయెద, నన్యచిత్తయై
యతివ సనంగ నెందు నిటు లడ్డము వత్తురె! నాదుపేరుఁ బో
వు తలఁపు వింటి, పాయనగవుందగు మాత్రయకాక యొప్పునే.

(నిర్వచనోత్తర రామాయణం 81-89, 90 పద్యాలు)

ఈ సందర్భంలో తెలగన రంభతో

తే. వడివడిం జని యాతఁడో వాలుగంటి!
నీదు పేరేమి? యెవ్వడు నీదు మగఁడు
పూని కాందారి మాందారి ప్రొద్దు కడను,
నెందుఁ బోయెడు తలితండ్రు లెవ్వరనిన.

(2-89)

ఉ. రక్కసిరాయ! యే వినుము రంభను మిక్కిలి నన్నుక తెనై
జక్కులతేని పట్టికిని జవ్వనమంతయు జన్నెగట్టి, రే
యొక్కతె నుండలేకతని యొద్దకుఁ బోవుచున్నదాననే
నక్కడలిందగుం గలుగుటందలు విన్నదె చెప్పనేటికిన్. (2-90)

తెలుగు పలుకుబడి తేటపడేటట్లు తిక్కన 'ఎవ్వతె నీవత్యంత కౌతూహలంబున నెవ్వోటికి బోయెడు?' అని మాత్రమడిగినట్లు రాసి, రావణుడి మనోవృత్తిని తెలిపాడు. అమె భర్త సంగతిగాని, తల్లిదండ్రుల సంగతికాని రావణున కవసరంలేదు. అంత కుతూహలంతో పోయేవని తన పనే అని అతని ఊహ. కాని తెలగన మగడు, తల్లిదండ్రుల ప్రసక్తి తేవటం సందర్భించి తంగా లేకపోయినా 'కాందారి మాందారి ప్రొద్దుకడను, నెండుఁబోయెడు!' అని అనిపించటం సముచితంగా వుంది. తిక్కన రంభ 'అన్యచిత్తయై యతివ పోతుండగా ఎందుకు అడ్డం వస్తావు నా పేరు, పోయే తలంపు విన్నావు. దారి వదలు. ఈ విషయం తెలిసిన రసికులు నవ్వి ఊరుకోదగున'ని చెప్పింది. అన్యచిత్తను పొందటంలో ఆనందం శూన్యం అని చెప్పకనే చెప్పింది. తెలగన రంభ చాటుమాటు లేకుండా సూటిగా చెప్తుంది. 'జక్కుల తేని పట్టికి ననుపుక తెనై జవ్వనమంతయు జన్నెగట్టినదానను. ఒకతె నుండలేకతని యొద్దకేగుతున్నాను. అందరికీ తెలిసిన విషయం కాన భయపడవలసింది కాదు. పరవిటుడు తనిసి విడిచిన సతి గవయగోరుట చెరకుపిప్పికి వెనసీగలు చేరునట్లు సుఖం దక్కదు' అంటుంది. 'అనుపుక తెనై' 'జవ్వనమంతయు జన్నెకట్టె' లాంటి జాతీయాలతో భావగాంభీర్యాన్ని వెలుపరిస్తుంది.

తిక్కన వాడిన సామెతల్ని సైతం వాడాడు తెలగన. 'సిరిరామోకా లొడ్డుట' అనే సామెతను తిక్కన రావణునితో అనిపించాడు? తెలగన—

కం. సిరిరా మోకాల్లోడ్డిన

కరణిన్ బైకొనుచు నేన కదియఁగననునీ

వెరవుగ విడనాడుచునొక

తిరిపెపుఁ బెరిపట్టిఁ జేరఁ దివిరెవ వేమీ

(ప. 2-98)

అని పలికించాడు. ఈ ఘట్టంలో పూర్తిగా తిక్కననుసరించినా, కంకంటి పాప రాజులా తెలగన శృంగారం కూడా కొంతపేలవంగా వుంటుంది. తిక్కన రచనలోని ఉదాత్తత తెలగనలో కనిపించదు. తిక్కన రావణుడు అనంగ క్రిడా సంగతి నెంగిలిగావింప రంభ, 'వగరాజుపై వచ్చి బలువిడిఁ బరిభవించినఁ దలంకిన పురశ్రీవిధమున, సమదద్వివము కేళిసలిపినఁ జాల నలంగిన యుద్యాన లక్ష్మి కరణి, ఘనీలులాయము సొచ్చితన యిచ్చనాడినఁ గలంగిన నెత్తమ్మి కొలను భంగి, గడుబెట్టిదపుగాలి సుడిసిన నెఱివప్పి తిరిగిన మవ్వంపుఁదీగెమాడ్కి' వేఱచందమై యెంతయొ విన్ననయ్యె.¹⁰ తెలగన రావణుని శృంగారం రాక్షసంగానే వుంటుంది తెలగన రావణుడు "బలిమింబై బడి వలరాచపని యొనర్చి రక్కసిదొర పోగా—

సి. బలిమితో బిగ్గరఁ బడినోళ్ళ నానఁగా
 సొంపఱుఁ జిగిమోవి కెంపు తోడఁ
 సెలగ చేతులగోళ్ళఁ జీరనెత్తుటఁదోగి
 నజ్జనజ్జయిన చన్మోనల తోడఁ
 గడిసి మైకందంగఁ గొగిట బిగియింపఁ
 జొక్కిఁక్కు పోయిన సొమ్ముతోడ
 మొనసిన తమిఁ బోఁకముడి దివ్వఁ బెనఁగఁగాఁ
 జినిగిన నుం జల్వ చేలతోడ

తే. నోపి కెఱుంగక తన లావుచూపి కలయ
 బడలి యదవదయై యున్న యొడలితోడఁ
 గాఁక నీడ్చిన విడిన కీల్గంటు తోడ
 వచ్చె నలకూబరుండున్న వలని కతివ

(ప. 2-99)

పైన పెద్ద అచ్చులో ఉన్న పదాలు రావణుని రాక్షసరతిని స్ఫుటంగా స్ఫురింపజేయగలిగే జాతీయాలు.

యయాతి కథలో తెలగన నన్నయ ననుసరించిన భాగం అధికం. భారత కథను ఎన్నోసార్లు చదివి, ఆ విషయాన్ని అచ్చతెలుగులో ఎంత వరకు వివరింప వీలున్నదో అంతవరకు ఆ భాష లోతుపాతుల్ని గుర్తెరిగి అనుసరించా

డాయన. ఓదాహరణకు బావిలోపున్న దేవయాని యయాతికి కన్పించిన విధానాన్ని ఇలా రాశాడు నన్నయ.

సీ. చనుదెంచి యమ్మహాజనపతి జలమపే
క్షించి యబ్బో విశ్రమించి చూచి
తత్కూపమున వింసత్కూల ఘనవల్లి
యన్నిష్ట సఖి నూదియున్న దాని
గురుకుచయుగము పై బరువెడి దొరగెడు
కన్నీరు పూరించుచున్న దాని
దన సమీపమునకు జనుల యాగమనంబు
పన్నుగా గోరుచునున్న దాని.

ఆ. వరుణ దేవుతోడ గరమల్లి జల నివా
సంబు విడిచి భూస్థలంబు వలని
కరుగుదేరనున్న వరుణేంద్రుడేవియ
పోనిదాని దేవయాని గనియె. (మహాభారతం-ఆదిపర్వం. ప. 3-140)

నన్నయ వాడిన విశేషణాలన్నీ వెనకముందులుగ తెలగనలోను
కన్పడతాయి.

సీ. మాటమాటై యల్లి మఱుగుమైడాగిన
నీటిరాయని కూర్మినెలత యనగ
నామని తోడి సయ్యాటకై యబ్బోటి
కరుగుదెంచిన కాన సిరి యనంగ
జీలువ కన్నియలతోఁ జెలిమి గావింపగా
వచ్చిన వలదావ లచ్చి యనగ
సవవిసోయగము నబ్బురమంది క
నొనగ జేరిన పాచకొమ్మయనగ.

ఆ. ననుగుఁ జెలిని బోలె నలరుఁ దీవియ నూది
నిగుడు మనములోని నెగులు చేతఁ
జప్పడేమి యైన సరిగ నాలించుచు
నున్న దాని నొక్క యుచిద గాంచి.

(ప. 3-42)

యయాతి కన్వియలను చేరటం కూడ 'లెండిల్లోను బతే ఉభయంగా పుల'.

- గీ. అనిలుడను దూతవోయి దోడ్కొనుచు వచ్చె
దేవయాని పాలికి మృగత్పష్ట జేసి
కాననంబున గ్రుమ్మరు వాని వీరు
నతిపరిశ్రాంతుడైన యయాతి నంత.

(మహాభారతం, అవివర్యం. ప. 3-156)

- గీ. నాలిగాడ్పును కాలరి యెల నరిగి
వారి వేసరి విరుల నింపారు తావు
లెల్ల గానుకగా నిచ్చి యెలమి బిలువ
నచట వేటాడుచున్న యయాతి వచ్చి.

(ప. 4-80)

యయాతిని వివాహమాడుచున్న నన్నయ దేవయాని పల్కులు తెలుగన
'యయాతి చరిత్రము'లో అచ్చతెలుగు రూపుడిద్దుకొన్నాయి.

- ఉ. నిగ్రహమేది నన్ను దరణివర కూపము వెల్వలించు నాఁ
డుగ్రమయాలు సాక్ష్యముగ నున్నత దక్షిణ పాణిజేసి ఘా
పాగ్రణి నాడు దక్షిణ కరాగ్రము వట్టితి కానమున్న పా
ణిగ్రహణంబు సేసి తది నీయెడ విస్మయితి బొందఁ బాడితి.

(మహాభారతం, అవివర్యం. ప. 3-160)

- తరళం: తడగి విన్నువెలుంగు దాగుటగాగ నబ్బలు కానలో
నడలుచున్న ననుం గనుంగొని యప్పడర్పి నుంతలో
వెడలదీయుచు గేలుపట్టితివేదా యిలఁ బెండ్లరిం
గడమలెల్లను సొంపులింతియెకాక మీరలెలుంగరే

(ప. 4-61)

ఇలాంటి పోలికలు కథంతటావున్నాయి. తెలుగన వర్ణనాపద్ధతి విశిష్టమైంది. వసంత ఋతువర్ణనలో మోడుగ మొగ్గలు మనపుటేనుగులను మర్చింపవచ్చిన సింహపుగోళ్ళని వర్ణించాడు ఆచున.

గీ. ఎలమిపైజాటి చూరంపుచేనుగులను
 నొంచునామని యను తెఱనోటి మెకము
 గోళ్ళనంగను దగుమోడుగులను మొగ్గ
 లమరెడమరంగు మిన్నెల నలమి కొనగ. (ప. 4-5)

వసంత విజృంభణంలో వచనాన్ని చేర్చి, మిత్రాండ్రంలోలా, ముక్తపద
 గ్రస్తంలా తెలగన అచ్చతెలుగువచనం రాశాడు.¹¹

చంద్రోదయ పర్వంలో అంధకాసురుని చంపటానికువయోగించిన విష్ణు
 చక్రంలా కన్పించాడట చంద్రుడు.

కం. కరమలరె తూర్పుమలఁ జం
 దురుఁడాదట నిర్లసోఁడు దునుముటకై వే
 గిర మాకసంపుగటి దే
 వర పంపిన కెంపుజుట్టు వాలుంబోలెన్. (ప. 2-79)

చక్కని సామెతల్ని సందర్భానుగుణంగా వాడటంలో ఒడుపు చూపిం
 చాడు తెలగన. దేవయానిని అత్తవారింటికంపేతల్లి, భర్తననుసరించి ప్రవర్తించ
 మని ఉపదేశిస్తున్న సందర్భంలో 'నీరుకొలది తామర' అన్న సామెతవాడాడు.¹²
 దేవయానిని పడకటింటికి పంపుతున్న చెలికత్తెలు 'విదియనాడు కనబడని
 చంద్రుడు తదియనాడు లానే కనపడ్డాడ'న్న సామెత వాడారు.¹³

తెలగన కొన్ని ప్రాంతీయ పదాలుకూడా వాడాడు. 'గోలె'¹⁴ అనే పదం
 'నుండి' అనే అర్థంలో ఇప్పటికీ వాడుతున్నారు. అలాగే దేవయాని శర్మిష్ఠను
 యయాతికి పరిచయం చేస్తూ తన విషయం చెప్పేటప్పుడు 'ద్రొబ్బించు'¹⁵ అనే
 మాటను 'నెట్టించు' అనే అర్థంలో ప్రయోగించాడు. 'సెలగ'¹⁶ అనే పదం
 'ఇరవై' అనే అర్థంలో ధాన్యపు తెక్కల్లో ఇప్పటికీ కన్పిస్తుంది.

ఇలా 'యయాతి చరిత్రము' అచ్చతెలుగు కావ్యాలలో మొదటిదై,
 తరవాతి కవుల కాదర్శపాత్రమైంది. తెలుగుతనాన్ని పుణికి పుచ్చుకున్న ఈ
 కావ్యం అంతటా సహజమైన సరళత్వం, చక్కటి భావవ్యక్తీకరణ కన్పి
 స్తాయి.¹⁷

చిలువపడిగె రాజేని చెరితము¹⁸ : (1770)

ఈ కావ్య రచయిత మరింగంటి వేంకట సృసింహాచార్యులు. ఈయన నిరోష్ఠ్యరచయిత అయిన సింగరాచార్యులకు నాల్గవతరంవాడు. కథ దుర్యోధను వివాహం. ప్రసిద్ధమైన భానుమతీ పరిణయం కాక, 'శుభాంగి' అనే నాయికా స్వయంవరం ఇందులో కథ.

ఇది మూడాశ్వాసాల కావ్యం. మరింగంటి వేంకట సృసింహాచార్యులు తన ప్రపితామహుడైన సింగరాచార్యుల్లాగానే సంప్రదాయాన్ని పాటస్తూ శిర్సా గండ్ల నరసింహస్వామిని, లక్ష్మీనారాయణుల్ని, పంచాయుధుల్ని, గరుడూరి, పన్నిద్దరాశ్వులనూ ప్రస్తుతించాడు.

నరసింహస్వామి కంలో కన్పించి అచ్చతెలుగు కృతి గొప్పదని¹⁹ చెప్తూ

గీ. చిలువ పెక్కింబు రాజేని చెలువుకతయు

నచ్చ తెనుగున మాకును సంకితముగ

యిమ్ము లెమ్మని దయయును యిచ్చయందు

నివ్వటిల్లంగ నననేను నిదుర దెలసి

(ప. 1-11)

కావ్యం రాయ సంకల్పించాడు.

సింగరాచార్యుల 'సీతా కళ్యాణము' లోని పద్యాల సునునరిస్తూ 'మిగిలిన ఒకరి తెరువు నేను పొను' (1-13), 'పేలుపు బాసకు చూరు పేళ్ళు సుడుపుట చెల్లదు' (1-14), 'తెలుగు పదముల తరమక' (1-15) అంటూ కావ్యం రాయ మొదలెట్టాడు. తన వంశ వర్ణన తరువాత నరసింహాని పేర పుష్కలంబులు రాశాడు.

కావ్యంలో కథ ఇది. కళింగదేశపు రాజు చిత్రాంగుడు వచ్చి రాష్ట్రంపై తకుడి కూతురు రూపవతిని వివాహమాడటం, వాళ్ళకు శుభాంగి జన్మించటం, ఆమె అంగాంగ వర్ణన, యౌవనం, వసంత వర్ణనలతో ప్రథమా శ్వాసం (28వ కమ్మలో) ముగుస్తుంది. రెండవ అశ్వాసంలో రూపవతి చూరుకై పడ్డట్ట చూడమంటే చిత్రాంగుడు బ్రాహ్మల్ని పంపుతాడు. రాళ్ళు చూస్తేనే ఆళ్ళి

గాంధారీ పుత్రునకీ విషయం చెప్తారు. అతడు సవరివారంగా పయనమై కళింగ రాయని నగరి దావలి పూదోటకు వస్తాడు. అతన్ని చూసిన శుభాంగి విరహంతో సెలగిపోతుంది. ఈ సందర్భంలోనే ద్రౌపదీ స్వయంవర ప్రస్తావన వస్తుంది. తరువాత శుభాంగి స్వయంవరం. చెలికత్తెలు సభలో రాజులను పర్జిస్తూ దుర్యోధనుని దగ్గరకు శుభాంగిని తీసుకవస్తారు. వెంటనే ఆమె దుర్యోధనుని మెడలో దండ వెయ్యటంతో ఈ ఆశ్వాసం (51 వ కమ్మలో) ముగుస్తుంది. మూడో ఆశ్వాసంలో దుర్యోధనుడు శుభాంగిని హస్తినకు తీసుకుపోతూండగా 'గట్లగుములంబు పేరొదవు వీడెలు నెరసరి (గిరిప్రజపురాధిపుడు - జరాసంధుడు) పాప పడిగెడేని' (సర్పద్వజుని) అధిక్షేపించి యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. యుద్ధంలో జరాసంధుని ఓడించి జయలక్ష్మితోపాటు తన నగరానికి వెళ్తాడు దుర్యోధనుడు. వాళ్ళకో కొడుకు పుట్టటం, భారసాల వర్జన, కావ్య పతన ఫలంతో కావ్యం సమాప్తమవుతుంది. (మొత్తం డెబ్బయి మూడు కమ్మలున్నాయి).

ప్రథమాశ్వాసం చివర ఆశ్వాసాంత గద్యానికి బదులు మత్తేభంలో రావ్య రచనా కాలాన్ని ఇలా ప్రస్తావించాడు కవి.

మ. జయసంవత్సర మాఘశుక్ల హరు నెత్తిం గొల్పుసుమవారముం
జయమౌ పంచమి యందు భానుదివినిం జన్మొందుగానేపునం
దయ యొప్పంగను నారసింహశృపచే నానంద మింపారగా
నియతిం జెందుచు ప్రథమ యాశ్వసమునుం నింపొందగా వ్రాసితిన్.

గ్రంథాంతంలో 'జయమాఘ శృష్టప్రతిపద భానుని బిడ్డని వారము పగలు జరుగు వరకు చిలువపడిగె రాతేని చరితము పూర్తయినదీ,' అని వుంది. ఈ రెండిని బట్టి మొత్తం కావ్యం కవి పన్నెండు రోజుల్లో రాశాడని తెలుస్తుంది.

చక్కటి కవితాధార పున్న కావ్యం ఇది. చిత్రాంగుడి నగరి అగ ద్దను ఇలా వర్ణించాడుకవి.

కం. అగడతను ముద్ర తామెర
నగటిన మొనలును చాలసెగడంచూడం
దగి సాంద్రంబున యాడెడి
బెగడని నీరగిగాంచు పిల్లలనంగన్

అగడతో ఎఱ్ఱతామర మొగ్గమొనలు సముద్రంలోని బడబాగ్ని శిఖల్లా
పున్నాయని ఉత్త్రేక్షించాడు కవి. చిత్రాంగుని వర్ణిస్తూ, ఆయన ప్రతిగుడాన్ని
ముగ్గురు దేవతల గుణాలున్నట్లు వర్ణించాడు ఆయన.

సీ. చిలువ పానుపువాని, చిలువ తొడవులవాని
చిలువమేపరికాని చెలువు గలిగి
గట్టు గొట్టినవాని, గట్టుదాల్చినవాని
గట్టు గూడెడువాని గరిమగలిగి
మెకము బెంచిన వాని మెకము నెక్కుడువాని
మెకము త్రుంచినవాని మిన్న తొడపి
నీరు గప్పిన వాని నీరు దాగిన వాని
నీరు జొచ్చిన వాని నేర్పుగలిగి

గీ. దయను బలిమిని దయ సిరి ధైర్యలేబు
మతికి వడికిని మగటిమిమైని యమ్మె
నీతి యాలంబు నేర్పున నెన్ని తెక్కె
పుడమి చితరాంగుడని యెడు యొడయడెంబు.

దుర్యోధనుడు కళింగానికి బయలుదేరిన విధం, పరిచయం నాటి గ్రామాలపై
కారులు, జమీందారులు పెళ్ళికి తరలి వెళ్ళి వద్దతిలిపుంకి.

మ. తొడుములు డప్పు బేరులును తోరపుదక్కలు చచ్చునలలులున్
కుడి యెడ నుండు వారలను కొమ్ములునుం బళగొమ్ముచింతము
క్కడకతో మోగనారవలి కన్నుల బిల్తుని నన్నబాలు నుం
వెడవని తొడు నుం గుడపెనేల చరంగుల నేరదారవన్.

నిశి వర్ణన ఇలావుంది.

కం. నలువగు మొగులులనుములుచు

పొంసుందిను మొత్తములకు పొత్తుంగత్తె

నొలవక నల్లెనలందును

బలిమిందమ్ముకొని నిండె బయలందెల్లన్.

దుర్యోధనుడి మెడలో దండ వేయటానికి వచ్చిన శుభాంగి ఇలా వుంటి.

సీ. అంచబోదల విందు అంచు చీరె బెడంగు

మీగాలి మీదుగ మేలమాడ

పలుమానికంబుల చెలువు గుల్కెడునట్టి

యందియల్ నడుగుల సందడింప

మించు సంచును నొంచు మైనొప్పు రాతేండ్ల

ముద్దు కన్గవలపై ముసుగు నింప

కైదోయి నిడినట్లు కంకణ రవళిక

దల్చెడి నెద తేండ్లు డిందునొంద

గీ. బెళుకు వాల్చావు మెళ్ళవ తక్కు లొదవ

పొత్తు కత్తెలు నెడనెడ పొగడుచుండ

దండకును దాసి తెలిదమ్మి దండ కేల

నెత్తి రాతేని యరుతనుం బత్తి యిడియె.

శుభాంగిని పొంతులు పాన్పున చేర్చి—

కం. కన్నియ నేనిని నొయ్యన

సన్నులు దోకొనుచు వచ్చి యలరుల సెట్టన్

పన్నుగ నొకరొక రెదురుగ

తిన్నగ గూర్చుండబెట్టి తెరవలు సగుచున్

ఎక్కడివారక్కడ కెల్లిపోయారు. కొన్నాళ్ళకు శుభాంగి మున్నమునియ్యించి
కుమారుణ్ణి కన్పించి.

గీ. కలిమి చెలువ మున్ను కలివేల్పు దొర వలన
కమ్మవిల్లు తొల్లి గనిన యట్లు
కలికి చిలువ పడిగె గద్దరి వల్లను
గనియె నొక్క కొమరు గారవమున

దేవరకొండ ప్రాంతపు మరింగంటి కవులు ప్రాంతీయ పలుకుబళ్ళను ప్రయోగించి చక్కటి తెలుగుతనాన్ని ప్రదర్శించారు.

అచ్చ తెలుగు భారవి :²⁰ (1800 ప్రాంతం)

ఈ కావ్యంలో చివర్ల గద్య గా క్రింది పద్యం వుంది.

చం. ఇది సిరిగల్లు కల్వదొర నేనిన కన్గం పారుటయ్య పెం
బొవవు కొలంబునేల చెలినోపెడు పన్నుని పేరు గల్లు మే
ల్మడి గల యయ్య విడ్డడనమన్నది తేరుల తేని పట్టి పే
ర వగిననాడు చెంచురతి రాజపుడైదవ తుస్కు పెంచగునె

పై పద్యాన్ని మధిస్తే, కావ్య రచయిత తిరుమామిడి రామస్వామిగా తేలుంది.²¹ పైగా 'కవ్వడి కైవారము' అనే గ్రంథాన్ని తిరుమామిడి రామ స్వామి రాసిపట్టా, దీన్ని బ్రహ్మశ్రీ అనంతవంతుల రామలింగ స్వామి యథా తథంగా ముద్రించినట్టా, అందువల్ల భాషలో కొంత 'కొఱత' ఏర్పడిందనీ, కవి పట్టసిమినవ శతాబ్దాంతం వాడనీ పీఠికాదుల వల్ల తెలుస్తున్నట్టు గ్రంథ పరిచయ కర్తలురాశారు.²² 'పదితేరుల తేనిపట్టి పేరువరగు' అన్న గ్రంథాంతర్గత సాక్ష్యంవల్ల కవి రామస్వామి అని నేను భావిస్తున్నాను. ఆపైన 'కవ్వడి కైవారము' అనే పేరుకూడ కవి పేర్కొన్నాడు.²³ నామవాచకాన్ని సైతం తెలుగు లోకి (అచ్చతెలుగు సంప్రదాయంలోకి) మార్చటం వల్ల ఇదమిద్ధంగా చెప్పటం కష్టం. భారవి 'కిరాతార్జునీయా'ని కీః అచ్చతెలుగు కృతి.

ఈ కావ్యం బొబ్బిలి గోపాలస్వామికి అంకితమివ్వటంవల్ల, కవి స్వస్థాన ముదే అయివుండాలి. కావ్యారంభం ఇలా సాగింది.

కం. అని ఇట్లు వేల్పుపెద్దల
ననరుం గబ్బములు గూర్చు నెరవాదులబే
క్కొని తులువ తెలివి కాండ్రం
గలయ బలికి యెద్దికతయొ గలదనునంతన్ (ప. 1-2)

గీ. తాల్మిలో జూపరుల కూర్చిదలగకుండి
నేలదొరతనంబుల వడ నెగడువాడు
దోసముంద్రోయు రెడ్డియం దొడ్డపేరు
వలతి నామత్రిపేరేప నెలమినొంది. (ప. 1-3)

గీ. చెంచునకు గవ్వడికి నైన గ్రిందుదనపు
పోరు కవ్వడిపై నలపోతు రాతు
నెనరునెరుకు వివ్వచ్చుల నెనయు కబ్బ
మచ్చ తెనుగున రచియింతు ననుచుబూని (ప. 1-4)

కం. అబ్బురపు చైదములదగు
నిబ్బలు కబ్బంబు ముత్తెమెనయు పసిడినా
బొబ్బిలి గొల్లం రాయుని
నిబ్బరపుం సంతసంబు నెలకొన గూర్తున్. (ప. 1-5)

అంటూ బొబ్బిలిలో గోపాంకృష్ణుడు ఎందుకు నివాసమేర్పాటు చేసుకున్నాడో
ఇలా ఊహించాడు కవి.

కం. వ్రేవల్లె నుండి వ్రేతల
పైవాటున కిచ్చగించు పనియేమిటికి
ట్టిప్రోల మించుబోడుల
చూపులు మేగందకుండ సొగయింపంగన్ (ప. 1-7)

సీ. ఆంగావరి పూవుంచ్చట దిగద్రోచి
నేలగావరుల దానేలగల్గె
తరివెన్న మ్రుచ్చిమి దొరల కుండగ వెల్పు
దొరలిచ్చునును పాలు దొరకసాగె

రక్కసులెంటింప రాకుండ మన్నియ
 పౌతుకాపరి కొల్వ బలమియబ్బె
 తక్కరీదను పల్కు దక్క సందరకోర్కె
 లిచ్చువాదను మేలి మెచ్చువబ్బె

గీ. రావురాయడప్ప రంగరాయని కొలం
 బయ్య లెల్లదనకు నెయ్యలగుచు
 నిలువ బొబ్బలనెడి నెరబ్రోం కరివేల్పు
 గొల్లవల్లె విడిచి కూర్చి నిలువ

(ప. 1-8)

ఆ స్వామి 'కప్పనము గావించి, అబ్బురపు లిబ్బులబ్బు నే గూర్చు
 నేర్పరచు క్రించు జెంచు కవ్వడికైవారంబను కబ్బంబునం బ్రబ్బు కత జతనం
 బెట్టన కవ్వడి యినుమను మనికి దీవిబుట్టువు తపసి కడ జడువరి ప్రోడ యిట్ల
 నియ' అంటూ కవి కావ్యారంభం చేశాడు ప్రారంభ పద్యం 'కిరాతార్జునీయం'
 నుండి ఇలా అనువదించబడింది.

చం. సిరి తొలి పంగడంబు నది జెందిన రాయెరి మీని యేల్చడిం
 దెరకువ లెల్ల గాంచుటకు దేకువ నెవ్వని బంచె బొమ్మ సా
 రి రవణ మొప్ప నయ్యెరుకు జేడటులన్ గని దాయ పచ్చిన
 ద్దురముం దిట్టమున్నొనము ద్రోవగు పేరిపొలంబు చక్కిటన్ (ప 1-12)

ద్వైతమనే పేరుగల వనంలో బ్రహ్మచారి రూపంలో పున్న ధర్మబాని
 సమీపించాడని మొదటి స్తోత్రానువాదం చేశాడు కవి.

కావ్యంలో కొన్ని పేజీలు లేవు.²⁴ ఉన్నంతవరకు చక్కటి గ్రంథమే.
 చతుర్థాశ్వాసంలోని క్రింది పద్యాల్లో చక్కటి కవితత్వం వుంది.

ఉ. దిట్టతనంబు దెందముగ దేరెడు పేర్ని దలర్చ జేయమే
 దొట్టినచాయ మబ్బువలె దూకొని లో బొదరిల్లు కొల్పగా
 మెట్టగు గిబ్బిమూపు బలుమించుల కుత్తుక విప్పు రొమ్ముగ
 న్నట్టగ నీటి కుప్ప దొలు పందియ నామనుచేసె బూసగన్

ఉ. పచ్చలరంగు మేను నలువజ్జల జూడ్కుల దప్ప నీటిలో
యచ్చపు ప్రొద్దు చాయవలె యా తొలు మానసి యయ్యు బీద యా
పొచ్చము లేని తేజు జగముం గలిచే పని జూపు కట్టి నా
చిచ్చర కంటి జోడుగమి జేరెడు కొండను మమ్ము పిండగన్.

‘కిరాతాక్షునీయం’లో భారవి బంధ కవిత్వం, ఏకాక్షరద్వ్యక్షరాది
వృత్తాలు కూర్చినట్లే ఈయనా ఆ ప్రయోగాలు చేశాడు. ఉదాహరణంగా—

గోమూత్రికా బంధం :

వీడే వేల్పా వీడే వెజ్జా
వేడ న్నాడా వీడం బోడా
వీడే బొల్పా వీడే రజ్జా
వేడం గోడా వీడం గీడా

ఏకాక్షర కందం :

మేమేమి మ్మో మేమా
మీమీ మామా ము మోము మిమ్మ మ్మేమో
మేమే మీ మీ మమ్మే
మూమూ మమ్మమ్ము, మమ్మే మో మామమ్మా

విద్యున్నాలా వృత్తం :

రాలం గ్రాల న్నాదా లీలా
లాలీ దారా లంగ్రా లన్ రా
లాలామేవా లాగా లావా
వాలా గాలా వామే లాలా
చాయా జాజా సాగా యోజా
జాయో గాసా జాజా యాచా
వోయా రావో యీడే యీవో
వోయా డేయా వోరా యీవో

ఈ రెండు పద్యాల చరణాల్లో అనులోమ విలోమాలు లాటి సర్కుసు ఫీట్లు కూడా వున్నాయి. ఈయన కవిత్వం ఆహ్లాదకరమే కాని చిత్రవచిత్యాన్ని చేర్చటం వల్ల కొంత క్లిష్టత నాపాపించుకొంది.

శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధము (1870)²⁵

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు 1870 సంవత్సరంలో చదువుచునే రోజుల్లోనే ఈ గ్రంథాన్ని రచించాడు. ఆ కాలంలో పద్యాలు రాసిన వారికేగాని, వచనం రాసిన వారికిగౌరవం లేదనే కారణంవల్ల ఆయన పద్యరచన ఆరంభించాడు. తనతోలి రచనలయిన 'మార్కండేయ, గోపాలశతకాన్న చూసినవాళ్ళు మెచ్చుకుంటే కావ్యరచనకు సిద్ధపడ్డట్టుగా తనస్వీయ చరిత్రలో రాసుకున్నాడాయన. "మెచ్చుతున్న వారెట్టి వారైనను వారిజ్ఞానుల వలన కొంత యుత్సాహముగల వాడనై మరింత కఠినమైన కావ్యమును రచించుట దుస్సంభవమైనది. మా పాఠశాలలో పలుమారు పఠించుచు వచ్చిన మిత్రకావ్యమైన భారతములోని నలచరిత్రమును శుద్ధాంధ్ర చంపూ కావ్యముగ చేయునుపరచించితిని. అది కొంచెము చేసిన తరువాత నందులో విశేషమేదియులేదనియు, యీవరలెవ్వరునూ త్రొక్కని క్రొత్త త్రోవ త్రొక్కవలెననియు నా మనస్సునకు తోచినది. అచ్చ తెలుగు గ్రంథములను పొన్నెకంటి తెలగవార్యుడును, చూచిమంచి తిమ్మకవియు మాత్రమే రచించిరి. నిర్వచన గ్రంథమును, నొక్క తిక్కన సోమయాజి రచించెను. నిరోష్ఠ్యగ్రంథముల నిద్దరు కవులు మాత్రమే చేసిరి. ఈ మూడు విధములైన ప్రయాసములను సమీకరింపజేసి ఏక గ్రంథమునంవిముచ్చట యొక్కవ ప్రశంసనీయమని తంచి మొదట చేసిన పథ్యములను తీసివేసి 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధ' మనుపేర గ్రంథరచన కారంభించి ముగించితిని." 26

ఇలాంటి నియమ బాహుళ్యం కలగ్రంథాలు, కవిపడిన కష్టాన్ని, కవికి కల శబ్దాధికారంవల్ల పండితుల మన్ననలు పొందుతాయి. గానీ అర్థ స్వారస్యాది యోగ్యతలను నిలువలేదని ఆయన తరువాత భావించాడు. ఇప్పటికీ ఆయన ఈమాటే ప్రామాణికం.

ఈ కావ్యంలోని ప్రథమాశ్వాసంలో కుష్టుతనాన పట్టుదలతో నీయండ చూచుకొని రచించానంటూ వాణినిస్తుతించాడు కవి.

కం. దుడురున నింతకుఁ గయితె

న్నడు నెఱుంగని కుష్టుగాన సచ్చతెనుంగన్

గడలిని నొంటిఁగ నీడఁగ

గడఁగితి నీయండఁజూచి కదలని కడకన్

(ప. 1-8)

కవి స్తుతిలో సన్నయ, ఎఱ్ఱన, తిక్కన, సూరన, శ్రీనాథులను పేర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు 'నావలె కష్టములనుభవించిన వారెవరై న నున్నారా?' అని ప్రశ్నించగా మార్కుండేయ ఋషి ఉదాహరణంగా నల కథను చెప్పి నట్లుగా ఆరంభింపబడింది.

గీ. తొల్లి జూదాన నలుఁడోడి తూలియకట

తనకుఁ గల సిరులన్నియు దాయ గొనఁగ

నొక్కరుఁడె చేటు లొందఁడే యుక్కుదక్కి

కానలోనఁ జక్కని తన చానఁ దొఱిగి

(ప. 1-10)

గీ. అనినఁ గట్టియన్న యాకత యెఱుఁ గంగఁ

గోరుటయును గోర్కి కొనలు సాఁగఁ

జదురు గులుక నిట్లు జడదారి రాయండు

తెలియఁ జేయఁ గొడఁగెఁ దేరుగాను.

(ప. 1-11)

గీ. ఎసఁగు నలుఁడనుచేఁడొక్కడెన్న రాని

దండు తెచ్చటఁ గనుఁ గొన్న నిండియుండ

నేలు సతఁడు నిషధయను నేలఁ దనదు

చేత లొరులెల్ల నగ్గించి చెలఁగుచుండు

(ప. 1-12)

ఇవి మూడాశ్వాసాల గ్రంథం. నియమాలధికం కావటంవల్ల 'దమయంతి' దనుదాంతుడు, 'దమనుడు' అనే పేర్లను చెప్పాల్సి పచ్చిసప్పుడు రాసిన పద్యాలు వీరేశలింగంకే తప్పిని లిగించలేదు. అందువల్ల గ్రంథాన్ని ప్రచురించేటప్పుడు పాఠాంతరాలుగా వేరే పద్యాల్ని 'నోటు'లో చూపాడు ఆయన. ఆ పద్యాల్ని—

- గీ. దాకుఁ గుడి తట్టునఁ గుఱచయా కదిసిన
యయి దయదుల నాల్గు తెనుఁగక్కరానఁ
దనరు దనుఁడను నొక జడదారి తేని
నాలుఁ దానును నిచ్చలుఁ జాలఁ గొలిచి (ప. 1-29)

పాఠాంతరం !

- గీ. నేలగల యూళ్ళు నేళ్ళను నెటిని దిరిగి
యెందు గోర్కి యీడేరక కుంది కడకు
దమనుఁడని యెడు నొక జడదారి తేని
నాలుఁ దానును నిచ్చలుఁ జాలఁ గొలిచి.

అలాగే—

- గీ. ఒనరగా నేడు నాల్గుల యొక్కటగుఱుఁ
దనరు తెనుఁ గచ్చరానను 'ద'-య 'ల' నందు
కూడిన దమయంతి యనఁ జెల్లు కూఁతు నోర్తుఁ
దనరు కొడుకుల నిద్దఱ గనియె నతఁడు (ప. 1-30)

పాఠాంతరం

అతని నెనరింత గడియించి యలరు కతన
గోరి దమయంతి యనఁ జెల్లు కూఁతు నోర్తు
దమనుఁడు దమదాంతుఁడు ననఁ దనరునట్టి
యనుఁగుఁ గొడుకుల నిద్దఱ గనియె తేడు.

నామవాచకాల విషయంలో పాఠకులను చీకాకు పర్చరాదన్న తెలగ నాదుల నియమాన్నే ఈయనా అనుసరించినట్లు స్పష్టమవుతోంది. ఓష్ట్యాల్లోను, ఓష్ట్యాలైన హల్లులను విడిచి ఓష్ట్యాచ్చులను గ్రహించాడు.

శ్రీనాథుడు 'శృంగారనైషధం'లో హంసవాక్యం 'తల్లిమదేక పుత్రక...' అన్నది ఈ కావ్యంలో ఇలా వుంది.

గీ. అట్లు చిక్కియంచ యారాచరే జేడు
తనకుఁ గీడుసేయునని తలంచి
యేలిక కుడిచేత నాలుక తడియాఱు
నిలిచి కన్నుఁగొనల నీరు దొరఁగ. (ప. 1-19)

గీ. అకుకు గదిరి యొడలు దడదడలాడంగ
నోరురాక కొంత యూరకుండి
యెట్టకేల కింత యెద గట్టిసేసి కొం
చెలుఁగు సన్నగిలఁగ నిట్టులనియె. (ప. 1-20)

కం. ఏటికి నరుదెంచితి నీ
తోటకు నిందేల చెలులతోడ దిగితి న
న్నేటికి నేలికలోఁ గొనె
నేటికి నీ సేగి తలగ నెయ్యది తెఱిగో. (ప. 1-21)

కం. అని తనలో ననుకొని కడు
నెనరు గలుగునట్టు గాఁగ నెట్టన నలునిం
గనుఁ గొనుచు నీరెలుంగున
ననియెం దన తెల్ల తెక్కలార్చుచుఁగణకన్. (ప. 1-22)

సీ. ఎల్లచో నారాక కెదురు చూచుచునుండు
నెలఁతుక యెద నెంత తలఁకె నొక్కొ
యేరేయి సన్నొంటి నిలుదాట నీకుండ
కన్నతల్లియదెంత కలఁగె నొక్కొ
తోడునీడల లాగు తొలగని చెలికాండ్రు
సోలిసన్గనకెంత తూలికొక్కొ
నేఁ జేరుట యెఱింగి నెనరునఁ జనుదెంచు
కొడుకులు తారెంత కుందిరొక్కొ.

గీ. కూడి యెల్లరిది తెలిసికొన్న యంత
గటకటా వాతనీచేతఁ గడకు నేడు
చక్కగాఁ జేసె నేనెద్ది సేయుదింకఁ
హాళి సన్నేలు టేడ నేనసదసయితి. (ప. 1-23)

గ్రంథ శీర్షికను చూడంగానే భయం కలిగినా, ఆ గ్రంథం చదవటంలో వుండదు. కవి రచన సరళంగా తేటగా సాగిపోతుంది. చందుకూరి అచ్చతెలుగు కృతులు తరవాతి కవులకు ఒరవడులయ్యాయి. వారు చెప్పకొనకపోయినా శ్రీపాద కృష్ణమూర్తికి, నారు నాగనార్యునికి ఈయనే మార్గదర్శకుడు. ప్రాచీన కాలంలో 'యయాతి చరిత్ర' కున్న ప్రసన్నత ఆధునిక కాలంలో చందుకూరి రచనలకుంది.

రసికజనమనోరంజనము (1871)

ఇది కూడ చందుకూరి రచనే. ఆయనే దీన్ని గురించి “నైషధము నారంభించినపుడే మిశ్రప్రబంధము నొక్కదాని నారంభించి ‘రసికజన మనోరంజన’మను పేర ‘చిత్రాంగదా పరిణయము’లో రెండాశ్వాసములు రచించి తిని. అంతవరకు చేసిన తరువాత తెలుగు మిశ్రప్రబంధములు సూరుకొంది నున్నప్పటికి వానిలో నొక్కటి యగునుగాని, దీని కాధిర్యమేమి కలుగబోవునను బుద్ధివుట్టి దీని నచ్చతెలుగులోనికి మార్చినచో ఛామ్యుతరముగ నుండునని భావించి సాధ్యమైనంతవరకా పద్యములను తెలిగించియు సాధ్యమువానిచోట్ల క్రొత్త పద్యములను రచించియు నైదాశ్వాసముల శుద్ధాంధ్రప్రబంధమును జేసితిని. దీనిని జూచినవారచ్చ తెనుగులో నిటువంటి ప్రబంధము వేరొంటిలేదని మెచ్చుకొనజొచ్చిరి.”²⁷ అని చెప్పకొన్నాడు. కాని కావ్యంలో నాలుగాశ్వాసాలేవున్నాయి.

ఈ కావ్యాన్ని గూర్చి బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు “అచ్చతెలుగు రామాయణము పాకముకంటే దమ యచ్చదెనుగు గ్రంథము యొక్క పాకము మేలైనదని నా నిజమైన యభిప్రాయము” అని చందుకూరికి రాసినట్లు ఆయన స్వీయచరిత్రంలో చెప్పకున్నాడు. ఇంకా తన కావ్యాన్ని గూర్చి చెప్పుకుంటూ చందుకూరి “ఇది యచ్చ తెనుగుగా గనపడక మిశ్రకావ్యమువలె ధారాళముగా నడచును” అని రాసిన అభిప్రాయం గ్రంథప్రాశస్త్యాన్ని, బాషాసారశ్యతను వేనోళ్ళు చాటుతుంది.²⁸

పీఠికలో కవి వంశవర్ణన వుంది. విష్ణువున కీ కావ్యాన్ని అంకితమిచ్చాడు ఈయన. జనమేజయుడు వై శంపాయనుడితో—

తే. పెద్దయును మా కొలంబునఁ జేరువడిన

క్రీడి యెట్లు చిత్రాంగద కేలువట్టు

వేడుకలు మీఱ నాలింతు వీనులలర

దాఁచ కానతీవయ్య యో తబసిరాయ.

(ప. 1-26)

కం. అన జడదారియు తేనిం

గనుఁగొని సందియముతీలు, గారవమారన్

వినిపింపదొడఁగె గవ్వడి

మునుముద్దియఁ బెండ్లియైన ముచ్చట యెల్లన్.

(ప. 1-27)

అని విజయుని మొవటి భార్య చిత్రాంగదా వివాహము చెప్పబడింది.

వధూవరులు ముద్దుమఱ్ఱగా తలంబ్రాలు పోసుకున్నారు.

చం. మురుగులు జాలుఁ జెమ్మటలు ముద్దు మొగంబునగాఱ ముత్యపు

న్నరుతోక యొరఁజేరఁ జిరునవ్వులు మొల్కలుదేరనంటు జో

శ్చిరుదెసలందుఁ జెక్కుల పయిన్వడిఁ దూగుచు డాలువాఱ నా

దొర తలఁబ్రాలు వోసె సంతోయ్యలి యోదలమీద దోయిటన్.

(ప. 4-95)

ఉ. కౌసరియాద ముంగురులు గ్రక్కనఁ జెక్కులమీద గూడఁ బెం

పూనిన గుబ్బిదోయి పయిఁకొక్కట పేరుల త్రొక్కులాడఁ జై

పైని బయంటి యాదనును బంగరుగాజులు పట్టువీడ నా

చానయుఁ గ్రీడి మీదను వెసందలఁబ్రాంనుబోసె దోయిటన్.

(ప. 4-96)

నాయికా నాయకులు శయానాగారం చేరటం, వాళ్ళ కలయిక కవి ఇలా వర్ణించాడు.

కం. మిక్కిలి సిగ్గున మునిగిన

యక్కలికిం బాన్పు చేర్చియా చెలువట్టా

మొక్కక సాకున నడచిన

సక్కొమ్మయు మొమువంచి యెరుసుచు నిలిచెన్

(ప. 4-112)

గీ. అంతటనుగ్రిడి ముద్దయ నల్లచేరి
 మేను చెనురింపఁ గెంగేలు పెల్లఁబట్టి
 ముగుడ విరిపాన్పు పయికి రాఁ జిగిచికొనుట
 వంచుకొని యన్న నెమ్మొము పయికి నుత్తి (ప. 4-113)

కం. వలపు బయల్పడ ముద్దిడి
 వెలఁదుకతోఁ గూడి రేయి వేడుకనుండన
 బెలువనఁ గొక్కొరొక్కోయని
 వెలుపలఁ దగగోళ్ళకూసెవేకువ తెలియన్ (ప. 4-114)

ఈ కావ్యంలో శృంగారం విస్తారంగా పుష్పా విజయమూ కౌత్త విజయమూ కూడ కావించాడు. ఆయన సర్వకళాశాఖా పరీక్షకు వచ్చివే రోజుల్లో చదువు చరిత్రాది శృంగార ప్రబంధాల్ని అమితంగా చదవడంవల్ల, అప్పుటి రచన ఆయన ఈ కావ్యంలోను శృంగారం చోటు చేసుకుంది. అయితే “ఈ కావ్యమున శృంగార రసమతి విస్తారముగా నున్నది” అని రాసిక విజయమూరి నామక నాయకుల సమాగమంలో చాం నిగ్రహాన్ని పొడిస్తూ, అందుకతో ‘వేడుకనుండన్’ అని మాత్రం చెప్పి ఆపేయటం కొనియాడరగించాడు.

వెంటనే సూర్యోదయ వర్జన కావించి వాళ్ళు కావం పట్టించుట్టిన దుఃఖం టూకీగా ఇలా ముగించాడు కవి.

గీ. అంతకంతకు ఎంత యొయ్యారమమర
 నతమరలు లేని వలపుల ననఁగి పెనఁగి
 చెల్వఁడును జెల్వయును గూర్చి చెన్నుమీరు
 హాయిగా నుండి రచ్చోట నాలునెలలు. (ప. 4-120)

ఈ ‘రసకజనమనోరంజనము’ చేమరూరపేంకటరావి ‘సంకల్ప విలాసము’ ను మించాలనే వట్టుదలతో కందుకూరి రాసినట్లుగా, అందులోని కథైవర భేదమునే గ్రహించి కావ్యంగా రూపొందించాడు, గొప్పగా ఉన్నదేమిటన్నది, చదువ్యాచార్యుల తన కవితలో పోషించినదంతాలోను స్పష్టమవుతుంది.

శుద్ధాంధ్ర భారత సంగ్రహము (1872)

వీరేశలింగం పంతులు రాసిన ఈ గ్రంథం 'సభాపర్వం' కొంతభాగం 'ఆంధ్రభాషా సంజీవని' పత్రికలో మొదటగా ప్రకటింపబడింది. ఆయన దృష్టి వచన రచనవేపు మళ్ళటంతో దీన్ని ఆపేశాడు. కాని ఒక పనిమీద మద్రాసు వెళ్ళినప్పుడు, అక్కడ కొల్లా వేంకట సుబ్బరాయశెట్టి, ఆయన తమ్ముడు గురు సామిశెట్టి కోరటంవల్ల తానీ గ్రంథాన్ని పూర్తిచేసి వారి కంకితముగ ప్రచురించి నట్లు పీఠికలో తెల్పారు.

కం. కొల్లా వారలు పెల్లుగ

నెల్లెడలను బేరువడుట నెన్నెన్నియొ బా

వళ్ళునుఁ బలుసత్తురువులుఁ

గొల్లగ నిలుపుట యునెంచి కొలకొని మదిలోన్

తే. నేను నీకొని యిమ్మాడ్కి దీని వ్రాయఁ

బూనినాడను దెలుఁగునఁ బొలుపు మీఱ

వారి కెప్పుడు మేలును గోరునట్టి

కందుకూరి వీరేశలింగ మనువాద

పీఠికలో చెన్నపట్నాన్ని సహజ సుందరంగా వర్ణించాడు కవి.

ఉ. ఎక్కడఁ గూడి నాయములనే మరు తీర్చెడు గొప్ప కొల్వూపే

తెక్కడ నీడులేక తగునెక్కడఁ బిల్లల కన్ని విద్వేలం

జక్కఁగ నేర్చి తేలుపఁగఁ జాలిన విద్వేల సాల యొప్పుదా

నెక్కడ గొప్పకోట యొకఁడింపగు దండులు నిండి యుండగన్

సీ. ఏనీటి తూర్పున నెసఁగును సంద్రంబు

డాయరాని యగ్రక్షయో యనంగ

నే ప్రోలినుండి తామింతలోఁ బొగబండు

లెల్లెడలకు నిచ్చ లేగివచ్చు

నేనేలఁ బొగ యొడలించుకలో దీవి

వారినై నను గొని వచ్చి నిలుచు

నెచ్చోట నాడెములనొప్పు మందెను

గాను మీరెడు గొప్పసాం యుండె

గీ. రాణి గారికి మాలుగా రావలెనము
 వెలయఁ జెల్లించు దొర తన కొలువు బారి
 తోడ నెచ్చట నెప్పుడుఁ గూడియుండు
 నట్టి చెన్న పట్టణమున వలరు వేడ్క

ఇది మూడాశ్వాసాల కావ్యం. ఉత్తరగోగ్రహణం వలన ప్రభుమూశ్వాసం, ఉప పాండవుల మరణానంతరం అశ్వత్థామ అశ్రమ ప్రవేశం చేయటం వలన ద్వితీయాశ్వాసం, ధర్మరాజు స్వర్గానికి వెళ్ళటంతో తృతీయాశ్వాసం, రావ్యం ముగుస్తాయి. సంగ్రహభారత చువకులో ఇందులో గొప్పవైన వర్ణనలంపుండవు. సంగ్రహమైన చక్కగా గ్రహితమైందటానికి అభిమన్యు వధ ఘట్టం చూస్తే చాలు.

అభిమన్యుడు తొరవ వీరులనందన్న గాయపర్చి—

కం. రారాజు కొడుకు లక్ష్మణుఁ
 బోరం బరిమార్చి పేర్చి పొరిగొనె నొకట
 నారసమునను బృహచ్చలు
 దోరించెను వారిబారి దొరలగ్గింపన్ (ప. 2-70)

కం. నెత్తురుఁ దొప్పదోగియు
 మొత్తములై పాటుతనడు మొనరాండ్ర వలన
 మెత్తనగని దుర్యోధనుఁ
 డత్తరిఁ జెయిచె నందలతనిఁ బొనువన్ (ప. 2-71)

సీ. వెలుపెల్లరను బాలు వితమునఁ గడ్డుడు
 వెనుకప్రక్కకు వచ్చి పిల్లలునును
 ద్రోణుడిలోపల దోరించెఁబేజీఁ
 ద్రుంచెఁ గృపుడు తేరుఁబోలువానిఁ
 గడఁగి సశ్వత్థామ కరవాలు నులుమాటె
 నాటె శల్యుడు మేన నారసముల
 మతిచేయఁగఁగ నందిమగ రెల్లదొమ్మిని
 బయఁబడి చులఁబువఁ బాలువనెరి

గీ. యేమిచెప్పుదు నభిమన్యుడేపుబెడగక
మేను నెత్తుట గొత్తిల్లి మింటికెగసి
దుస్ససేనుని కొమరునిఁ దొడరివాని
గీటడంచియు నతని చేఁగెడఁసె దాను (ప. 2-72)

ఆ. అంత బొడ్డుగుంక నాలంబు చాలించి
మొనలఁ దివిచి కొంచు మొగమునందు
విన్నఁదనము తోఁప వెనపీటికినిబోయె
జమునిపట్టి కొందలమున మునిగి (ప. 2-73)

ఆయాఘట్టాల్లో తిక్కన మహాభారత ప్రభావం కన్పించేటట్లుగా కందుకూరి ఈ కావ్యరచన చేశాడు.

శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిరూష్య నిర్వచనైకాదశాక్షరి శాకుంతలము (1936)

కవిరాజు శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి రచన ఇది. ఏకాశ్వాసం, వంద పద్యాలున్నాయి. 1936లో ముద్రింపిస్తూ సుమారు నలభై ఏళ్ళక్రితం రాసినట్లు చెప్పారు. పీఠికలో “కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారి శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధము చదివి మరికొన్ని నియమములతో నొక గ్రంథమల్ల వలయు నని సంకల్పించి యీ గ్రంథమారంభించి కొంతకాలము తరువాత శరీరా రోగ్యము లేకుండియు నెట్లో పూర్తిచేసి యిట్లు ముగించితిని” అని రాసుకున్నాడు కవి.

అచ్చ తెలుగులో రాయటమే కష్టం. అందులో ప, ఫ, బ, భ, మ, వ, శ, ష, స, హ లు లేకుండ అకారాద్యచ్చులు స్వస్వరూపంలో దొర్లకుండ గ్రంథ మల్లటం మరి కష్టం. దానికి తోడు పదకొండు అక్షరాలు మాత్రమే వాడతానని ప్రతిజ్ఞ చేయటం సర్కసు ఫీచే.

కం. తన జడ కరగలదట యా
యను నైదా అక్కరాల నతిరియు నిందేఁ
దెనుఁగుగ నొక్క గరిత కత
నొనరింతు స్నీదు నండ నూనొగ్గని జేజే (ప. 2)

త, న, జ, వ, క, ర, గ, ల, ద, ట, య- అనే అక్షరాలతో కథ పూర్తిగా చెప్పటం దుస్సాహసమే.

శకుంతల కథను చెప్తానంటూ తేటతెలుగులో దాన్ని రాస్తానంటాడు కవి.

కం. తలకుం దగదని తలఁ కక

తెలియఁగ నగు కొలఁది దేట తెలుఁగునఁ జేయం

దలఁకొన్న గ్రుడ్డు గలుగులఁ

దెలియం జను నెలఁత కతకుఁ దెలుగెట్లనినన్ (ప. 6)

ప్రధాన పాత్రలైన శకుంతల, దుష్యంతుల పేర్లలోనే హిష్యూల్లాన్నాయి. అవి దొర్లకుండా జాగ్రత్త పడటంలో కవి చూపిన ప్రతిభ ద్రావిడ ప్రాచీనాచార్యుల మంగా కన్పించినా సేర్పు మాత్రం కొనియాడ వగించే లంఛన శకుంతలను సూచించటానికి 'గ్రుడ్డు గలుగులఁ దెలియఁ జను నెలఁత' అన్నాడు. ఇంకా—

తే. గ్రుడ్డు గలుగుల కతన నక్కూతురలరె

గాన నానుడి దానికిఁ గలిగె నుక్కఁ

దగఁ గలుగు నక్కరాలఁ దొల్తినగు నద్ది

గలియగులుతాకె కయ్యెఁ గుంతల యనంగ (ప. 25)

'శ, ష, స, హ లూష్మములు. హిష్మమనగా నుబ్బ, ఉమ్మ, ఉక్క అనియు నెంచితి'ని పీఠికలో రాసి, పై పద్యంలో హిష్మోక్షరాల్లో మొదటి అక్షరం ముందు గల 'కుంతల' అని శకుంతల పేరు సూచించాడు కవి.

ఏకాదశాక్షర నియమం చూడగానే, మారుమూల నిఘంటు పదాల్ని ప్రయోగించి కవి మనల్ని చీకాకు పరుస్తాడేమో ననిపిస్తుంది కానీ, కవి 'తేట తెలుఁగున జేయం దలకొన్న కతకు తెలుగెట్లనినన్' అని అన్నట్లే తేట తెలుగులో రాసి చూపారు. ఉదాహరణకు శకుంతల దుష్యంతుడి సభ లెక్కినప్పుడు సంభాషణ ఇలా నడిచింది.

కం. నీయాటకత్తె లాగులు

నాయెడ నానుడుగనైతి నడునడు ద్రాగ్గం

టీ! యని నోనాడిన నట

నాయక యిట్లనియె నలుక యోదం దెక్కన్

(ప. 81)

చం. దొరనని కన్నుగాన కొక దొడ్ నెలంతుక నాటక తైగా
 నరయక నాడినంతఁ నెగులందచె కాని కొంత యింతయే
 గరితకుఁ గాదు నేను నుడికత్తుల దండిఁ గూతునైతినా
 గరికరలాడ నేటికిటు కానక కారుల నాడి తయ్యయో (ప. 82)

ఉ. కట్టిడి నన్నుగూడి తటఁ గంటి కొలానికిదేజు తేగనై
 నట్టియు నేందారియగు నట్టియుఁ గుట్టిడి తండ్రికింత యో
 నట్టిరి నీదునేకొని యాటకుఁ గాదితఁ డెల్లనేలనున్
 విట్టతనాననొంది గడతేరఁ గలందని లోనెఱుంగుదే (ప. 83)

కం. నన్ను గాదను దేనేఁ
 గ్రన్నస నేగదను కాని కన్నకొడుకితం
 డెన్నకొని తొంటికట్టున
 కున్నెటిగా నేలునేలకుం దొరగాఁగన్ (ప. 84)

కావ్యం అర్థం చేసుకోవటానికి ఏకాక్షర ద్వ్యక్షర నిఘంటువులేకాదు. సామాన్య నిఘంటువులు కూడా అవసరం లేదు. అందుకై కవిపడిన శ్రమ ప్రతి పద్యంలోనూ కనిపిస్తుంది. వీరికలో “ఈ యేకాదశాక్షర నియమంబునం జేసి ‘చ’ కారము కూడ లేకుండ జెప్పవలసి వచ్చినది. ‘తలచి’ యిత్యాద్యనేక స్థలములలో చకారము లేకుండ మరియొక విధముగఁ గథ సాగించుట కెంతయో శ్రమపడవలసి వచ్చినది,” అని రాశాడు కవి. ఆయన ఎంత కష్టపడ్డా పాఠకుడి కంత శ్రమ కలిగించలేదు.

శృంగార శాకుంతలము (1940)

ఈ కావ్యరచయిత కేశిరాజు సీతారామయ్య. పిల్లలమట్టి పినపిరనలా ఈయనా భారతంలోని ‘దుష్యంతోపాభ్యాసా’న్నీ కాశిదాసు ‘అభిజ్ఞానశాకుంతల’ాన్నీ జోడించి రసవంతంగా శృంగారరస ప్రధానంగా ఈ ప్రబంధాన్ని రాశాడు.

ఈ కావ్యం నాలుగొక్కాసాలు రచి. ఆగమనం, మృగయాత్ర ప్రథమాశ్వాసం, కణ్వాశ్రమానికి రావటం, చెలులతో పుష్ప ద్వారా శకుంతల వృత్తాంతం తెలుసుకొనటం రాకతో ఆగటం ద్వితీయాశ్వాసంలోనూ, ఉంగరమిచ్చి హస్తినకు వెళ్ళటం తృతీయాశ్వాసంలోనూ, శకుంతల నభినందించటం, దశకుంతలను అత్తవారింటికి పంపటం, దుష్కర అంగుళీయక దర్శనం, శాపనివృత్తి, ఛరచ చతుర్థాశ్వాసంలోనూ ఉన్నాయి.

పీఠికలోనే చెప్పుకున్నాడు వ్యాస, రామకం. కొంతయు భారతమందటు
కొంతయు నా కాశిదాసు గోమునుకొని
కుంతల పెండిలిఁ జనుకత
ఎంతగనే సంతరించు వేడ్కదలిర్పన్
ఆరంభంలో హస్తినాపురపర్ణస చక్కని ప్రజ
సీ. తొగవిందు దిగినెందు సగఁజెందు మ
మొగమెందు సొగసొందు మగ
పెనుపెంచకను కొంచకను నంచెలను
లనసంచు గనుపించు సంచల
నెనలేని తను పూని నను పనినిఁబ
గొనబూను విను నాను కో
లలిమించి తలరించి యెలకోయిలం మి
తులకించు వలనించు తోపు ల

తే. నెల్లచోట్ల కెళాకుళు లింపుమీలు
నెచట జూచిన నేనుంగు లేపుఁబాప
నెల్ల వేశల గోడాలు నెసక మెసఁగ
వెయు నేనుంగు పేరిటి వీడొకండు.

‘ఆ ఏనుంగు పేరిటి వీడు’ లో చాతుర్వర్ణ్యాన్ని వర్ణిస్తూ, అక్కడి బ్రాహ్మణులు “బ్రాహ్మణోభోజన ప్రియః” అన్న లోకోక్తిని తప్పబుట్టిన వారని చెప్పాడు కవి.

తే. తినుటకై పుట్టినామను తెంపువీడి
పుట్టినందుకు తిందుర పొసగినంత
తిందురందున నొక పాలు దిగిచివైచిఁ
దెలియ నాదనమేనులు తేలికగుట. (పు. 8)

వేటకెళ్తూ రాజు గొల్లపల్లిలో రాత్రి విడిది చేశాడు. ఆ రాత్రి విరిసిన వెన్నెల దేవతలక్కూడా భ్రాంతిని కల్పించిందట—

సీ. వేల్పు పెద్దయు తన వెలలేని వెలిమావు
వెలినాల్కి గానక వెదకు చుండ
జుట్టు వాల్దొర తన చొక్కంపు వలమురి
తెలియన్నఁ గనలేక తెల్లవోవ
మిత్తి మార్తుడు తన గిత్త తత్తడి వెండి
కొండ గానక మదిఁ గుందుచుండ
వేగంటి తన నిక్కు వీనుల జక్కియుఁ
దెలిగారు గనుజూడ దిరుగు చుండ

గీ. జెందు వలదిందు చల్లని చందురుండు
మిసిమి కడసీమ నిండు నాకసమునందు
వెలయ దట్టంపు పండు వెన్నెలల మించి
కలయ జగమెల్ల నొక వన్నెగా నొనర్చె. (పు. 28)

కణ్వు శిష్యుడు చెప్పిన శకుంతలావృత్తాంతంలో మేనక విశ్వామిత్రుణ్ణి చేరిన విధం ఇలా వుంది.

సీ. అచ్చంపు వెలిపట్టు పంచడంబును మాని
చెంగావి పకలాతు చీరగట్టి
మల్లెమొగ్గల రైక నొల్లక నిగనిగ
జిగిమించు జంపరఁ జెన్ను తొడగి

నడిమించు పాపట యెడికంబు గాదని
ప్రక్కపాపటఁదీసి చక్కఁబఁ
వజిరాల దుద్దులు గజిబిడి గాదని
యూగాడులోలకు లొనర దాని

తే. జిలుగు మొకమాలు పాపొసులొనర
సొబగువల్పెము మేనంటి చూపరులకు
లోని సింగారమును నెల్లఁబూని దెలుఁ
గొనబు తములంపు వలపు తా గుబుఁ

తన కాలపుస్త్రీల, ఫాషన్తో మేనకన
శకుంతలను అత్తవారింటికి పంపేటప్పుడు :
దూన్..." అన్నశ్లోకాన్ని ఇలా అనువదించా

చం. చెలువగు బత్తి నొజ్జలకు సేవలొనర్చు
స్థల సవతాండ్రఁ బ్రేముడిని గాంచుచు
న్నలిగిన దానికై యతని కన్నెము గ
నలకన బొందకెందు మగనాలి తనం

దుష్యంతుడు తిరస్కరించినప్పుడు, శ
చూపటంలో ఆమె కోపం ఇలా వ్యక్తీకరింపబ

ఉ. సన్నగఁబై పయిన్బొలుపుఁ జక్కెరన
పున్నది యే నెలుంగకయ నోపితి ను
చెన్నటి తేడ యుంగరము చేడియలెట్టి
పన్నని తేలిపై విసరిచె చెను నెల్లరు

‘చక్కెరనద్దు విసంబుమాడ్కి,’ ‘చెన్న
ప్రయోగాలు శకుంతలామఃఖాన్ని చక్కగా వ

ధారాశమైన రవిత్యంగల ఈ శ్లోకం

శకుంతల (1971)

నాగనార్యుడు “అచ్చతెలుగున్న నాకిచ్చ మెచ్చవచ్చు, నందులకు మూడు కబ్బము లచ్చతెనుగు నందువ్రాసితి, నాల్గవయది మొదలిడి నాడ” అని ‘శకుంతలా’ రచన మొదలెట్టాడు. ‘కొందరెరిగిన పెద్దలే మందలింతు రచ్చతెనుఁ గేల చవిచాలనట్టిదనుచు’ అని అన్నా ‘తనతల్లి బాస పేరాసతో జదువరి యొకడు గలుగును, సంతోషింతును మనుగాకదాన జగముండినదాక వెలుంగుగాన నిలుపొ’ పసదే’ (ప-8) అని సమాధానం చెప్పకున్నాడు. ఈ మాటలు భవభూతి “కాలో హ్యాయం నిరవధిః విపులాచ పృథ్వీ.” అనే మాటను, ఆశను గుర్తుకుతెస్తాయి.

‘శకుంతల’ రెండొందల పద్యాలతో ఏకాశ్వాసంగా రాయబడ్డ కావ్యం. కథకూర్చటంలో భారత ‘దుష్యంతో పాఖ్యానా’న్నీ, వర్ణనలో కాళిదాసును అనుసరించాడు కవి.

కాళిదాసు కణ్వాశ్రమ మిలా వుంది.

శ్లో. నీవారాః శుకగర్భకోటర ముఖభ్రష్టాస్తరూణామధః
ప్రస్నిగ్ధాః క్వచిదింగుదీ ఫలభిదః సూచ్యంత ఏవోపలాః
విశ్వానోపగమాద భిన్నగతయః శబ్దం సహంతే మృగాః
తోయాధార పథాశ్చ వల్కలశిఖా నిష్యంవ రేఖాంకితాః

(అభిజ్ఞాన శాకుంతలం 1-14)

నాగనార్యుని కణ్వాశ్రమం కనుక్కోటానికి కారణాలు వేరు.

చం. గొనబగు మావిచెట్ట కొసకొమ్మల గట్టిన కావి చొంతలున్
తెనుపయి వ్రేల వ్రేల్చిడిని వేసిన నేయి రగుల్కొనంబొగల్
కనబడి తావినల్లెపల గ్రమ్మకొనంగని తేడు బోడలుం
డిన నెలవంచు జేరఁ జనె నెమ్మది నెమ్మిగడింది పొందుటన్ (ప. 29)

ప్రసిద్ధమైన “యాస్యత్య ద్వీ శకుంతలేతి హృదయం సంస్పృష్ట ముత్కంఠయా...” అని కణ్వాపథ్యం వర్ణించే కాళిదాసు శ్లోకానికి నాగనార్యుని అనుసరణ ఇలా వుంది.

కం. అన్నియు వీడిన నేనే
తెన్నున దగులుకొని నఁగి తిన్నద! గేస్తుల్
మిన్నక యోర్తురే బిడ్డలు
తన్ను విడచిపోవునెడ బదాబదగారే (ప. 1-32)

కం. అని తలచి బిడ్డలను మె
ట్టిన యింటికి బంప దట పటింతురు గ్రస్తుల్
మునుకొని 'రుసి' నగునాకే
పొనుపడె మదిసైచు వారెపో గొప్పనుచున్ (ప. 1-88)

తన్ను తిరస్కరించిన దుష్టంతుడితో శకుంతల చేసిన ధర్మోపదేశంలోని
పద్యం ఒకటి నన్నయ పద్యంలా వుంది.

నన్నయ—

చం. సుతజల పూరితంబులగు నూతులు నూటిటికంటె సూన్యత
వ్రతయొక బావిమేలు, మఱి బావులు నూటిటికంటె నొక్కన
త్రక్కతునదిమేలు తత్రక్కతుశతంబు కంటె సుతుండుమేలు చ
త్తుత శతకంబుకంటె నొక సూన్యత వాక్యముమేలు సూడగన్,
(మహాభారతం, ఆదిపర్వం 4-94)

అని రాశాడు. అదే భావాన్ని అనుకరిస్తూ నాగనార్యుడిలా రాశాడు.

గీ. నూయికన్న బావి నూరింతలవ్వాని
కన్న నూరురెట్లు - జన్నమంత
కన్న నూరురెట్లు - గద! బిడ్డయవ్వాని
కన్న నూరురెట్లు గాదె నిజము! (ప. 188)

కాని నన్నయలోని గాంభీర్యంకన్నా విషయాన్ని విడమర్చి చెప్పటంలో
నాగనార్యుని నడక సూటిగా వుంది. ఏమైనా భాషలో సరళత పాటించి అచ్చ
తెలుగు మార్గవాన్ని చూపిస్తాడు నాగనార్యుడు.

ఇ) పద్యకావ్యాలు - భాగవత పురాణ కథాత్మకాలు

నీలాసుందరీ పరిణయము (1690)

కూచిమంచి తిమ్మకవి రాసిన ఈ ప్రబంధం మూడాశ్వాసాంది. దీనికి మూలం ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ 'హరివంశము'లోను, పోతన 'భాగవతం' -దశమస్కంధం లోను, ఆచార్య సూక్తిముక్తావళిలోను కనిపిస్తుంది.

హరివంశంలో కాలనేమి పుత్రులు ఏడుగురు కుంభకుడి ఇంట వృషభాలై పుట్టి చెలరేగిన తరుణంలో, కృష్ణుడు నందాదులతో ఆతడి ఇంటికి వెళ్తాడు. నందుడు గిబ్బల నడచిన వాడికి నీల నిస్తానని చెప్పటంతో, కృష్ణుడు ఎద్దుల గీటడగించి, నీలతో, నందాదులతో తన పల్లెకు వెళ్తాడు. భాగవతంలో కోసలదేశపు రాజైన నగ్నజిత్తు, తన కూతురు నాగ్నజితిని వివాహమాట్టానికి, వాడి కొమ్ములు కలిగి పీఠగంధం సోకి మదమత్తాలైన గోవృషభాలను ఏడింటిని కూల్చినవాడు తగినవాడని చాటిస్తాడు. కృష్ణుడు ఈ పందెంలో నెగ్గి నాగ్నజితిని వివాహమాడ్తాడు. ఆచార్య సూక్తిముక్తావళిలో కావేరీ తీరంలోని నిచుళాపుర రాజు ధర్మవర్ముడి కూతురు - నీలాంశతో పుట్టిన ఆమె - ఉద్యాన వనక్రీడలలో పేటకువచ్చిన శ్రీరంగపతిని (విష్ణువును) కామిస్తుంది. ధర్మవర్ముడు ఈ విషయాన్ని శ్రీరంగపతితో నివేదిస్తే ఆయన అనుగ్రహించి నీలను వివాహమాడ్తాడు.

అన్నీ కలిపి రాసిన గ్రంథం 'నీలాసుందరీ పరిణయము' కేశవ పంతుల నరసింహశాస్త్రి దీన్ని గూర్చి ప్రస్తావిస్తూ "నాగ్నజితి ఆని భావింపబడుచున్న నీలపెండిలి రుక్మిణీకళ్యాణాదుల పిమ్మట జరుగుటయు, దానికి కోడెల జయించుట పణముగా నుండుటయు శ్రీకృష్ణుని నాయకత్వమునకు దగినవిశావని యిట్లు సందప్రజముననున్నపుడే నీలాకృష్ణుల ప్రణయమును పర్ణించి వారి నేకముజేసిన కవి ప్రశంసనీయుడు. హరివంశాది కావ్యములతో దీనికి పొత్తుకుదరకున్నను ఇది రసానుకూలమైన చల్పన మగుటచే సహృదయ హృదయ సంభాష్యముగా నున్నది"²⁹ అని ప్రశంసించాడు.

ప్రసిద్ధమైన ఈ ప్రబంధం చక్కనిడాతీయాలలో యాదవుల వేషభాషలను వెల్లడిస్తుంది. మిథిలాసగరపు రావు పెద్దలిలా వున్నారు.

తరలము :

మొలకుఁ దెల్లని బట్టలేకయు ముచ్చటం గలు ద్రాపుచుం
బొలముడున్నగ నోడి నాఁగిలిపూని త్రిమ్మరుసంచు ని
చ్చలును బల్కుచునుండు రా కఠిసామియన్నను చట్టపుం
గలుములన్వెలుఁ గొంది యచ్చటి కాపుఁ దెద్దలు తద్దయున్ (ప. 1-88)

కుంభకుదనే గొల్లదొర కూతురు నీల, ద్రాహ్మణుడి వల్ల కృష్ణుని లీలలు
విని వలచింది. కుంభకుడు ద్రాహ్మణుడితో తన కూతురికి కాబోయే వరుడి గుడా
లిలా వుండాలని చెప్పాడు.

చం. కొలమును గర్మి తామ్మియును గూర్మియు దెంపును జవ్వనంబునుం
జెలువము విద్దెయున్ గొనముఁ జేవయుఁ బ్రోడతనంబుఁ జెర్వెయుం
గలిగిన పిన్నపాపనికిఁ గన్నెనిచందగు నంచుఁడిర్పరు
ల్వలుకు దురట్లు గావున వలంకి నీ కిఁకఁ జెప్పనేజికిన్ (ప 1-92)

ఈ గుణాలు కలవాడు 'పెన్నతెక్కలి వాడైన వేల్పు' అని ద్రాహ్మణుడు
చెప్పాడు. ఎప్పట్నుండో కృష్ణజ్ఞే సంభావిస్తున్న నీల ఆరన్ని గూర్మి ఇలా తల
పోసింది.

ఉ. ఎన్నఁడు సూతు ముజ్జెగము లేలెడు వేలుపు మోముఁదమ్మి నిం
తెన్నఁడు విందు వీనుగపకింపుగ పెన్నుని ముద్దుఁ బల్కులా
వన్నెల ప్రోక యాదలను వారిరిఁ బల్లెల ముత్తియంపుఁ ద్రా
తెన్నఁడు నింతు నింతులపుడెంతయు నెన్నిని సంతసిల్లగన్ (ప.1-102)

ద్రాహ్మణుడు నీల గురించి కృష్ణునికి చెప్తాడు.

తే. చక్కఁదనమును గొనమును జవ్వనంబు
మక్కువయుఁ బ్రోడ తనమును నిక్కువంబుఁ
దానిమియుఁ గలుగు నిల్లాని నేలువాని
కారయఁగ వేల్పు రాచప్రోగ్గోరనే (ప. 2-29)

కుంభకుడు ఆబోతులను వట్టి పానికి నీలనిచ్చి పెళ్ళి చేస్తానని చాటింపు
వేయటంతో నీల దుఃఖిస్తుంది, విరహంలో మగ్గుతుంది; ఆ పైన ముగ్ధభావస్థలు
వర్ణించబడ్డాయి. చెలిక లైలు నీలను.

గీ. కన్నియపుగాని ప్రోడపుగావు నీవు
పువ్వుఁ బోడిరొ సిగ్గెల్లఁబోవనడచి
బలుదొసంగులఁ బొరలఁగఁజాడెనీకు
నించుకేనియు మదిలోన నెంచవకట (ప. 2-87)

అని నిలదీస్తే, ఆమె వాళ్ళతో ఇలా అంది.

కం. అకటా ! బెడిదపు వలపుల
సెకలంబడి వ్రేగుదానిఁజేవట్టఁగ నొ
ల్లక యిటువలె నెంతురె ని
ప్పకల పయి న్నేయిచల్లు పోలిక మీఱన్ (ప. 2-112)

చెలులు తనకు బుద్ధి చెప్పటం వల్ల నిప్పుమీద నేయివేసినట్లు తన బాధ
అతిశయించిందే కాని తగ్గలేదని చెప్తుంది.

సాయంకాల వర్ణనలో-

తే. రేవెలందుకఁ బెండ్లాడ రిక్కరాయఁ
డేగు దేగులఁడని వేల్పుటిగురుఁబోండ్ల
గములు గట్టిన కొత్తచెంగలువకోక
గములనఁగ సంజకెంజాయలమరెమింట (ప. 3-4)

సంధ్యకాంతులు చెంగలువకోకగా ఉత్ప్రేక్షింపబడ్డాయి.

మన్మథ, చంద్ర, వసంతాది దూషణలు, శైత్యోపచారాలు, మన్మథపూజ
వగైరాలు ప్రబంధ పద్ధతినే సాగాయి. నీల పెళ్ళి మాత్రం తెలుగు పెళ్ళి చేయిం
చాడు తిమ్మకవి. బాపనయ్యలు, 'మూరుతము' పెట్టారు. వధూవరులకు కాళ్ళ
గోళ్ళు తీయటం, చమురు రాయటం, నలుగు లిడటం, 'అయిదువలు' పెళ్ళి తిన్నె
మీదికి వధువును తీసుకరావటం, కార్టొక్కజేయటం, సేసబ్రాల్లటం. తాలిబొట్టు
కట్టటం, చీరె చెరుగులు ముడివేయటం లాంటి అన్ని తెలుగు ఆచారాలతో 'నీలా
సుందరీ పరిణయము' వాదించాడు కవి.

పడకటిండికి పోజంకే నీలతో చెలికత్తె లిలా సరాగాలావారు.

సీ. తడవయ్యె బిలుబిలు నడవరాదెయటన్న
జెలిమీదఁ గన్నెట్లు చేసేదేమి;
నెనరొప్పు జెంగట నిలిచి వీడిన కొప్పు
దిడ్డుక్రొన్నసఁ బోడిఁ దిట్టెదేమి;
పడకతో వెలియాకు ముడుపు రెమ్మెను జేలి
కొసఁగడి తొయ్యలిఁగసరదేమి;
నగుచు గందముదెచ్చి మగని కలందుమ
న్నను బండ్లు గొలుకుచుఁ గినిసెదేమి;

గీ. వాలుగంటిరొఁ యిటువంటి వారె కాఁరె
చొక్కి పెనిమిటి తొగిట దక్కి పెనఁగి
పెక్కు దెలుగుల రాచిల్లఁ జక్కిజోడు
పనుల గడితేటి ప్రోడతైతనరువారు.

(ప. గీ. ౧౦౪)

సర్వమధురము (1756) :

ఈ కావ్య రచయిత ములుగు పాపయారాధ్యుడు. ఈ కవి అనేక సంస్కృత గ్రంథాల్ని, తెలుగులో మిశ్ర కావ్యాల్ని, 'సర్వమధురము' మొదలైన అచ్చతెలుగు పుస్తకాల్ని రాశాడని తాడేవల్లి వెంకటప్పశాస్త్రి ఉపోద్ఘాతంలో రాశాడు. కానీ 'సర్వమధురము' తప్ప మరే ఇతర అచ్చ తెలుగు కావ్యాలు లభించటం లేదు.

తన శివభక్తిని చాటే విధంగా అవతారిక రాశాడు అందుకే.

సీ. ఇల్లాలి నుదుటితో నెన యోటనేరదా
కలువరే నీక పూవుఁ గట్టినాఁడు
ప్రోయాలి లేఁగొను బోలుటనే కదా
మిను పెద్ద తలగాఁగ నునిచినాఁడు
జవరాలి చూడ్కిలో సరియోటనే కదా
బళి జింకపిల్లఁ జేబట్టినాఁడు
మంచాలి కీల్వడ మాడ్కి యోటనెకదా
చిలువ పెందేరమ్ముఁ జేర్చినాడు

గీ. యింత సింగారమున నిచ్చవెలయు వేల్పు
 కలఁడె వేటొక్కఁడని నాదుకబ్బమునకు
 నెల్లసింగార మొనగూర్చు నుల్లమునకు
 వేడుకొనియెద జన్నంపు వేటకాని (ప. 1-9)

వెన్నుడు కవికి కలలో కనపడి -

కం. మేమొక తటిఁ దమిఁ బెనఁగొన
 శ్రీమతి నారాచవట్టిఁ జేకొంటిమి యా
 భామకు మాకగు పెండిలి
 సేమమ్మగు కబ్బముగను జేయఁగ వలయున్ (ప. 1-18)

అని కోరగా

‘కలకంఠునకు అప్పనం బొసర్చి యిక్కత నడచు తెరవు తేటపరుపం బూని, యిక్కబ్బం బచ్చ తెలుంగున బొసగించు వాడనై అయోధ్య, శ్రీమతి, అంబరీష, నారద, పర్వత, సర్వమధురంబులను పలుకుల కుండక్క మొదటి బొస నుడుల కుం బలుకుడు లేక చెల్లునది (1-26)’ అని నియమాన్ని పెట్టుకొని పై పేర్కొన్న నామవాచకాలకు మాత్రం తత్సమాలు కూరుస్తాననీ, మిగిలిన వాటిని అచ్చతెలుగులోనే వాడాననీ చెప్పాడు కవి.

కావ్యంలోని కథ :- అయోధ్యానగరాన్ని అంబరీషుడు పాలిస్తుండగా, సప్తఋషులు ఆయన నగరాని కొచ్చి యింత కీర్తి సంపాదించినా, వెన్నుని దలపని వాడి జన్మం వ్యర్థమని బోధిస్తారు. అప్పటినుండి రాజదంపతులు, రాకుమారి శ్రీమతి అనవరతం వెన్నుని సవవిధ భక్తి కొలుస్తూ, ఏకాదశీ నియమాన్నీ, హరివాసరత్రయాన్నీ నిష్కతో పాటిస్తున్నారు. ప్రతిదినం వెన్నుడి గుణాలు వింటున్న శ్రీమతి నారాయణుడికి తన హృదయ ఘర్పిస్తుంది. రాజు కూతురి స్వయంవరానికి యాభై ఆరుమంది రాకుమారుల్ని ఆహ్వానిస్తాడు. అప్పుడు దేవర్షులైన పర్వతనారదులు వచ్చి శ్రీమతిని చూసి ప్రేమతో విరహంతో రాజుని అడగలేక జంకి, చివరకు ఆమెని తమ కిమ్మని అడుగుతారు. ఒక్క పిల్లని ఇద్దరిలెలా ఇద్దరైతే ఆలోచించి, రాజు రన్నె ఎవర్ని ఎన్నిర చేసినా

కం. తామర తల యెత్తగలే
దాముద్దయ కన్నులకు బయంపడియో లే
కామోముచందురుండని
యోమో కాకున్న గలుగునే యీ వింతల్ (ప. 2-6)

శ్రీమతి అంగాంగ వర్ణనం కావించి, ఆమె వెన్నునిపై పెంచుకున్న
తమిని ఇలా వర్ణించాడు కవి.

సీ. అత్తమామల ముచ్చటా యింటిలో లేదు
చుట్టల కతసెప్ప జూప సున్న
వచ్చిన వారిల్లు చదలుట లేదట
కలవట్టు సవతిదే బలిమి యచట
కలదాడుబిడ్డ యొకర్లు సందియటండ్రు
గడియ కెక్కువ తీరు గలఁడు తాను
వేనోళ్ళ బిలిచిన వినిపించుకోడట
డెంద మిచ్చిన గాని పొందుగనఁడు.

గీ. యెందు వెదకిన లేనివా డిట్టివాడు
నాతలంపెటు లీడేర్చునో తలంప
నెట్టుల విరాళి కడలికి గట్టుసేర్చ
నచ్చిన నెలంత తెవ్వరీ నంటుదీర్చ (ప. 2-34)

శ్రీమతిని చూసిన పర్వతనారదులు—

కం. వెనుకయు ముందుందోచని
ననవిల్లుని దాడి దవిలి నాన దొలగి తా
రను వెలుగని యడరున రు
ల్లని గుండెలు సెదరి బెదరె యారటపడుచున్ (ప. 2-81)

పం. ఒంటిగఁ గొండల చలులం
దుంటకు నివ్వాలుగంటి తోడైనను మా
తొంటి యొనర్చిన పున్నెపు
బంటగదా యంచు చలుపు పొల్తె రంతన్ (ప. 2-84)

ఇద్దరు ఋషులు శ్రీమతిని కోరగా అంజలిపూజ—

గీ. కన్నియకు మెచ్చ నిర్వర గిన్నయవర
గలుగు నెవ్వనిమీద మా కన్నె నరని
కిచ్చువాడ మెలంగక మెచ్చినాడు
కోర్కెదీర్చుటకే మిమ్ముఁగోరినాడ (ప. 2-113)

అని తన నిర్ణయాన్ని తెలిపాడు. అప్పుడు ఇద్దరూ—

ఉ. ఎక్కడి గోడువచ్చె నితఁడేటికి నాడర సేగునంత
నెక్కటివాక తక్కితిని నీ పలఁపూదనిబాడి యమ్ము నిల
తెక్కడఁజొత్తు గర్లమిపుడెవ్వరు తెన్నబొసంగఁజేయు వా
రక్కట యేమిసేయఁ దలఁపయ్యెనో బొమ్మితిఁజెట్టులో గదా (ప. 2-114)

అని వాపోయారు. ఇద్దరూ ఒకే అమ్మాయి కావాలని విప్లవపుతో అంటే అతడు—

మ. కలవే యబ్రములట్టి వెందునగరే కచ్చల్ నిగంగట్టి యా
కలముల్ మెక్కుచు నిచ్చవెనములు జిక్కులట్టి లోక గంతున
య్యం కిట్టొట కలుంగునే వడలి యొయ్యారంబు మెచ్చయ్యెనీ
వల వంతల్ సరియించుటోడున గదా వాలెందు నిట్టొయరే (ప. 2-115)

అని అనుకొన్నాడు. పర్వత నారదులు ఒక్కొక్కళ్ళి బిడ్డుని వరంబోరారు.

కం. ఏ తెరువుబట్టి పోవుడు
నే తెలుగున పోర్చువాడ నింతికి నదురన
గ్రోతివలె నుండజేయసి
యాతనినని యడ్లుపడియె నడుఁగుండంబనె (ప. 2-116)

తాపసులను తననిస్తారని తెల్పి శ్రీమతి ఇలా విడిచిపెట్టింది.

కం. నే నొక్కటఁ దలఁచినచో
దానొక్కటిఁదలచి జాలిదల కొలిపిచమిం
బూనక గట్టి తనమున్
మానక వెన్నుండు నన్ను మఱచెనొ కట్టా (ప. 3-6)

ఉ. పేదతలంపులట్లు మది బెట్టిన నాదు తలంపు లెల్లవ
మ్రొదటిఁ బట్టకుండు నొకొమాటలికేటికి నెట్టులైనఁదా
సాదుల పాలిపెద్దగని సామియ నాపలుకేఁచెల్లు నీ
పైదలిపైఁదలిర్పు తమిషట్లు గనిల్పక యేలమానెసిన్ (ప. 3-12)

శృంగారభావాలెక్కువగావున్నా, సీదాగా, పాతకులకేమాత్రం కష్టం కలగకుండా, సరళంగా, తరళంగా సాగే ఈ కావ్యం మరపురానిది, మళ్ళీ మళ్ళీ చదివిస్తుంది.

సుపాణిని పరిణయము (1810)³⁰

సంబరాజు రామచంద్రకవి కృతమిది. ఈయన రెండువందల ఏండ్లలోపు వారు.³¹ వద్దెము చెన్న కేశవస్వామికి అంకితమిచ్చారు కవి తన కావ్యాన్ని. 'కవ్యడి యనుంగు మనమని'కి 'చిల్కతపసి' ఈ కథ చెప్పాడు.

అముద్రితమూ, అసమగ్రమూ అయిన ఈ కావ్యంలో పున్న భాగాన్ని బట్టి కథనిలా ఊహించవచ్చు. ఒక పట్నానికి (పేరు దొరకలేదు) రాజు విష్ణు భక్తుడైన సుకేతుడు. ఆయన భార్య (పేరులేదు) త్రిమూర్తుల భార్యలను మించి నది. ఓ రోజు రాజు దగ్గరకు నారదుడు వచ్చి, "వెన్ను కరుణవల్ల నీకు నీలుడనే కొడుకు, సుపాణిని అనే కూతురు పుట్టారు. సుపాణినిని 'వేయి బుజాల తేని: (కార్తవీర్యార్జునుడు) కిచ్చి పెళ్ళి చేస్తావు. అనంతరం ఈ పట్నంలో అతని పేర జాతర సాగుతుంది. సంతతికై 'రేగులకాన' కు (బదరికాశ్రమం) వెళ్ళి 'ఎనిమిదక్కరముల మరుపు' (అష్టాక్షరి మంత్రం) జపించు" అని ఉపదేశించి వెళ్ళిపోతాడు నారదుడు. పట్టమహిషి తన వెంటవస్తానన్నా, పట్టణం లోనే పుండమని నచ్చచెప్పి రాజు తనొక్కడే తపం చేయటానికి వెళ్తాడు. ఆయన చాల సంవత్సరాలు తపం చేస్తాడు. ఇంద్రుడు తపోభంగం చేయవల్సి అచ్చటలేమల్ని, ఆమనిని, వలరాజును పంపిస్తాడు. కాని ఫలితం కలుగదు. ఇంద్రుడు వైకుంఠంలో విష్ణువును సందర్శించి రాజు తపాన్ని విరమింప చేయమని వేడుకొంటాడు. వెన్నుడు సరేనంటాడు. విష్ణువు ప్రత్యక్షమై రాజును వరం కోరుకోమంటాడు.

గ్రంథం ఇతవరతే అభ్యనున్నం. త్వరీయా శ్వారంతో నుహాణి
జననం, ఆమె విలాసాలు, కార్తవీర్యార్జునునితో పరిజయం వుండి వుంటాయి.

ఆయా ఋతువుల్లోని పండగల్ని, ఆనుల భోగాల్ని, వసలని రాజు తపో
నిష్ఠను తెల్పుటానికి ప్రవేశ పెట్టటం తెలుగు సాహిత్యంలో మరే కావ్యంలోను
కన్పించదు. కవి వర్ణించిన పండగలు తొన్ని ఇప్పటికీ తెలుగువా ప్రజలు
జరుపుకుంటున్నవే.

కావ్యంలో రాజు ఈ విధంగా వర్ణించబడింది.

సీ. తనకు మొగల్ పెక్కు లోనరక నిర్భవా
పుడమి చేడియ నీడు బోల్పవచ్చు
విసపు చెల్వుని ద్రావ విసలుచ్చు చందెనా
గట్టు పట్టిని సాటి బట్టవచ్చు
నందరి నొకటి ననయంబు బూచెనా
కడలి కూతురు నుద్ది నుడవ వచ్చు
పదుగురితో చాదు బలుకర ముంగినా
నలువ రాజిని దీచొనర్చవచ్చు

గీ. ననుచు నెల్లవారలు దనగొనము లెన్న
మెఱసె నారాజు గరితయై మెలుపుడిగ
నిగ్గరాయంచ లేగ వెన్నెలల సోగ
నాగ సిరిదూగ నయ్యలనాగ దాగ

(ప. 1-2)³²

సుకేతుడి పరిపాలన ఎలా వుందంటే—

తే. వాని పుడమి నెలమూడు బానలనురు
అదను గారున్న పొలిచ్చు మొదవగుటి
జన్నములు నెపుడు జేతురు జన్నిగట్లు
పాడి నాలుగు చాళ్ళగఁ బరగి నడచు

(ప. 1-3)

చం. కలుగరు బొంగ లెన్నటికి, కల్గరు రండు లోనర్చు వారలున్
గలుగరు బొంతు మానిసులు, గల్గరు నేరము సేయు వారలున్
గలుగరు పేదసాదలును, గల్గరొకప్పుడు మందుకైన న
బ్బలునొర యేలు నేలవయి పన్నుగ వాని గొనమ్ము లేదునన్ (ప.1-4)

సుకేతుడి తపశ్చర్య సందర్భంలో ఋతు వర్షన, ఆయా ఋతువుల్లో వచ్చే పండగలు, వాటిని జరుపుకునే ప్రజల ఆచార వ్యవహారాలు కవి వర్ణించాడు. వర్షఋతువు చివర ప్రజలు జరుపుకునే మూడునాళ్ళ పండగ (దసరా) ఇలా వుంది.

మ. మరునాడుఋతు రావ.....లు ముజగామువ్వంపు పూదండ లో
పృ రహిన్ దూకు గుఱాలతో మిగుల తీపిన్నించె రాజించు చి
త్తరు బంగారు రదాలతో బలిసి చెంతం గొల్చి బల్మాకతో
తరచేనుంగుల గుంపుతో జనిరి పెద్దత్వెంట రాజమ్మికిన్ (ప. 2-41)

హేమంత వర్షనలో ఇతర కవులకు తీసి పోడియన.

సీ. వెండియు జిగిమంచు నిండి చెట్ల వెలింగె
పలుదెప్ప లోగిమింట తెలివెసంగె
కలువ పువ్వులు తేనె జిలుక బెంపు జెలంగె
రంగైన జాబిల్ల రాల్లరంగె
కవబాసి జక్కవల్ కరికరిచే గ్రుంగె
సొగసైన చుక్కలు సొంపడంగె
కడుగారవమ్మున కడలి రాయుడు బొంగె
నెత్తమ్మిరేకులు నెటి ముడింగె

గీ. కప్పచెలువొప్పు గొప్ప చీకటి తొలంగె
తెలువగ విబుజుంగులకు వాతెలు లోసంగె
నెలచెలిమి పులుగు గుంపు వెన్నెలలు మ్రింగె
మొగడు జేరని నన బోడి వగల గ్రుంగె (ప. 2-45)

దీపావళి సందర్భంలో అప్పటి ప్రజల ఆచారాలిలా వున్నాయి.

తే. మంగళారతులంది సంపెంగ నూనె
తలకు దోగించి వెంటనే జలకమాడి
మేలికోకలు వెనబూన్చి మిగుల తొడపు
తొడంసరించి నెత్తాపు లడర దెసం (ప. 2-48)

చం. కులికెడు పూతలున్ నిరుల క్రొందిగి బొట్టులు చాల్చిరియనన్
 జెలిగడి సన్న సేవోగి జెన్నలరండిని రేయి పొద్దులున్
 పలుపురు గూడి దుందుసుల చాల్పడి ద్రిప్పుచు పూలదాజె మ
 ల్లెలు గొనిగొల్తు రెల్లెడల లేమగువల్ మొగవాండ్లు నత్తచిన్ (ప 2-49)

ఇలాగే హోలీ, ఉగాది, సంక్రాంతి, వసంత నవరాత్రులు వర్ణింపబడ్డాయి.

ఇంద్రాజ్ఞచే సుకేతుడి రవం భంగం చేయడానికి వచ్చిన అప్పరసులు తమలో తాము పోటీపడి రాజు మనసు మార్చడానికిలా ప్రయత్నించారు.

సీ. అనటిపేరండిన యచ్చలచొరసాని
 మేలైన తొడగుల్కు మోలనాదె
 నెలతక్కు పేరిటి నెలతుక చిరునవ్వు
 మొగమున జేగురింప వగలుసల్పె
 నూమిన్నయను వేల్పులేమ ముచ్చుననత్తు
 ముతైముల్వెలు గొంచ ముచ్చటాడె
 పుత్తడి పేరొందు పూపుబోడి మెలుంగు
 మియిమిట్లు గొన పొటమెలుగుజూపె

గీ. జింక పేరిట జేజీల చివురుబోడి
 సోగ కన్నులద్రిప్పుచు సొగసు నలుపె
 కొడవ తెలుగంటి బోటులు కొసరి కొసరి
 వన్నెచిన్నెలు జూపిరి వలసిగట్టు. (ప. 2-59)

చక్కని ధారాబద్ధిల ఈ కావ్యం పూర్తిగా దొరకకపోవడం విచారరం.

కుద్దాండ నిర్వచన రుక్మిణీ పరిణయము (1890)

ఈ కావ్య చరయిత వైఖరి సుందర రామయ్య ఇది ఏకాశ్వాస కావ్యం; ఇరవై ఎనిమిది పేజీల్లో, 138 పద్యాలు వున్నాయి. పోతన భాగవత చళమ స్కంధంలోని 'రుక్మిణీ కళ్యాణా'న్ని ఆదర్శంగా పెట్టుకుని రచన సాగించాడు. అయినా పూర్వకపున సుతిస్తూ పోతనను పేర్కొలేదు.

కం. మును తెనుగు బాసలోపల
ననువుగఁ గబ్బములు గూర్చియలరిన యా తి
క్కన నన్నయ తిమ్మయలన్
మును మదిలోనుంచి కబ్బమును నే గూర్తున్

అయినా ఈయన పోతనను చక్కగా అనుసరించాడు. రుక్మిణిని శిశు
పాలుడికిచ్చే ఉద్దేశంతో వున్నాడు రుక్మి- భాగవతంలో పోతన ఆవిషయాన్నిలా
చెప్పాడు.

ఉ. బంధువులెల్లఁ గృష్ణునకు బాలిక నిచ్చెదమంచు శేముషీ
సింధువులై విచారములు సేయగ వారల నడ్డుపెట్టి దు
స్సంధుడు రుక్మి కృష్ణునెడఁజాల విరోధముఁ జేసిమత్తపు
ష్పంధయవేణి నిత్తు శిశుపాలునకంచు దలంచెనంధుడై

(భాగవతం 10-1696)

అదే భావాన్ని సుందర రామయ్య మత్తకోకిలలో చెప్పాడు.

మ.కో. చుట్టలెల్ల తేనితోడఁ జుట్టువాలు జోదుకే
పట్టినిచ్చు తొప్పటంచుఁ బల్కుచుండ రుక్మి తా
నట్టు చేయఁగూడదంచు నాడి తనదు చెల్లెలిన్
జెట్టవట్టఁ దగినవాఁడు చేచినాటి తేడనన్

(ప-23)

ఈ పద్యంలో పెద్దలను కాదనే కుర్రవాడి చూకుడు కనిపిస్తుంది.
అలాగే రుక్మిణి కృష్ణునికిలా సందేశం పంపిస్తుంది భాగవతంలో—

సీ. లోపలి సౌధంబులోన వర్తింపంగఁ
దేవచ్చునే నిన్నుఁ దెత్తునేనిఁ
గాపలి వారలఁగల బంధువుల జంపి
కాని తేరాదని కమలనయన
భావించితేని నుపాయంబు సెప్పెద
నాలింపు కులదేవ యాత్రఁజేసి
నగరంబు వెలువడి నగజాతకు మ్రొక్కఁ
బెండ్లికి మునుపడఁ బెండ్లి కూతు

గీ. నెమ్మి మావారు బంపుడు రేనునల్లె
పురము వెలువడి యేతెంచి భూతనాథు
సతికి మ్రొక్కంగ నీవు నానమయమందు
వచ్చి కొనిపొమ్ము నన్ను నవార్య చరిత. (భాగవతం ప. 10-1708)
ఈ భావాన్నే అచ్చ తెలుగుకవి మూడు పద్యాలలో చెప్పాడు.

తే. కలనఁ జుట్టల నందఱఁ బొలియజేసి
గాని తేరాడు చెలినని మానవలదు
తేనెటిగలఁ బొరిగని గాని యల్ల
తేనెగొన వీలుగాదని మానఁదగునె. (ప. 42)

గీ. ఇంక నొకమాట వినుము నీ విదియఁగాక
పెండ్లికని ముందు బందుగల్ బెండ్లి కూతుఁ
బ్రోలి వెలువట దేవళమునను బత్తిఁ
గొండపట్టికి మ్రొక్కించుచుండు తఱిని. (ప. 48)

కం. ఉక్కు మెరయంగ నీవా
చక్కికి వడినేగు దెంచి జంకక నన్నున్
గ్రక్కున జేకొని యరదము
నెక్కి వెడలు దొరటి దక్కు నేవెరపుగనన్. (ప. 44)
పొతన రచించిన పార్వతీ ప్రార్థన—

ఉ. నమ్మి తినామనంబున సనాతనులై నయుమామహేశ్వరన్
మిమ్ము బురాణ దంపతుల మేలు భజింతుఁ గదమ్మ మేటి పె
ద్దమ్మ దయాంబురాశివి గదమ్మ హరింపితిసేయుమమ్మనిన్
నమ్మి న వారికెన్నడును నాశములేదు గదమ్మ హేశ్వరీ.
(భాగవతం ప. 10-1748)

ఈ కావ్యంలో నాలుగు పద్యాలయింది.

వనమయూరు. తల్లి నినువేడితిని తత్తరము తోడన్
తల్లడము మాన్చి తొలితప్పు తెలియున్నన్
ఉల్లమున నక్కటికబూని గడు బాళిన్
చల్లనను జూపి నను సాకుమీరనత్రి (ప 97)

మణిగణ నికరం

నమ్మితిన్నిను నాయెడ జాలిన్
అమ్మ నాకిక నాదరులిమ్మా
నిమ్మళంబును నిక్కపుహాయిన్
నెమ్మి గూర్పుము నిల్కడగాగన్ (ప.98)

కుస. సొగసులప్రోవా చొరవకుతావా
జగముల తల్లి చదురులవెల్లి
తెగులుకువెజ్జా తెలివికినొజ్జా
మగువలమిన్నా మనుపుమునన్నున్ (ప.99)

తే. వేడువారల పాలిటి వెల్లిమాన
పేదసాదల పాలిటి వేల్పుటావ
బత్తిగలవారి పాలిటి పట్టుకొమ్మ
నాదు మొఱవిని కావుము నన్నుసరగ (ప.100)

ప్రార్థనతో దీనత్వం లేదు.

రుక్మిణి అగ్నిద్యోతనుడితో ఇలా సందేశం పంపిస్తుంది.

ఉ. పిన్నటనాట నుండియును బ్రేముడి నీయెడ నాటె నాకునీ
చిన్నెలు వన్నెలుం జెలుపుచేడెలు దెల్పంగ వింటిగానగా
కన్నుల విల్లుడున్ మిగులగాటియ వెట్టగ జొచ్చె నిన్నిటన్
మన్నన జేసికాపుమిక మానడునీయెడ గూర్మి ఎప్పుడున్ (ప.97)

కం. అక్కజముగ మెకములదొర
మెక్కగ నుంకించునట్టి మేతగడువడిన్
నక్కమెసవగోరెడి క్రియ
మచ్చువ సీ మీదగలుగు మగువను నన్నున్ (ప.98)

ఆ. చెట్టపట్టంగ వివిరెను మట్టుమీటి
యల్ల శిశుపాలుడను పేరసలరు తేడు
వేగిరమవచ్చి తీర్పుము వెతలనెల్ల
వేడుసాదుల పాలిటి వెల్లిమాన. (ప.99)

పోతననే అనుకరిస్తున్నాడని కవి ఉపయోగించిన అలంకారాలే చెప్పక
చెప్తున్నాయి. అయినా సరసంగా, సరళంగా సాగే రచన ఇది.

శుద్ధాంధ్ర హరిశ్చంద్ర చరిత్రము (1890)

రాయవరపు గవరాజు ఈ కావ్యరచయిత. అధినవ సరస్వతి పత్రికాధిపతి జానపాటి పట్టాభిరామశర్మ పరిశోధించి ప్రచురించాడు.

శంకర కవికృత 'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము' దీనికి మాతృక.

గవరాజుకు తండ్రి కలలో కన్పించి—

అ. ఇదియుఁ గాక వినుము యింకొక్క యబ్రము

నీకుఁ గూతు సంతె నెగడెఁగాని

కొడుకు సంతలేడు కొమరును గనునట్టి

చెలుపుగూడ దీనఁ గలుగుననియె.

(ప. 1-49)

కం. నా తండ్రి నాడు కలలో

నే తీరునఁ గైతసెప్ప నేమించెను నే

నా తీరుననే కబ్బపు

ప్రాతకు దొరకొంటి పీరరాఘవు పేరన్.

(ప. 1-50)

అలా కావ్యం రాయ దొరకొని పదిమాసాల్లో కావ్యం పూర్తి చేశాడట కవి. పదోనెల్లో లోహితాస్యుడి పునరుజ్జీవన పద్యం రాసేటప్పుడు తనకు పుత్రుడు జన్మించినట్లు వార్త వచ్చిందట. అందువల్ల కవి ఈ కావ్యరచనకు అనుబంధ ఫలంగా పుత్రసంతానం కలుగుతుందని విశ్వసించినట్లు పత్రికాధిపతులు పీఠికలో చెప్పారు.

కావ్యారంభంలో కవి విద్య నేర్పిన గురువు కొంది రామశాస్త్రిని, పిన తండ్రి కొండలరావును తలచి కవిస్తుతి నిలా చేశాడు—

చం. తెనుఁగున సచ్చతెగ్గునను దేటుగువేలుపు బాసఁగబ్బముల్

పొనరగ వెన్నె నిప్పుడిర ముందటఁ గైతము గూర్చు పెద్దలన్

నెనరునఁదప్పులంగనక నిగ్గుననే కనుచుండ వేడెదన్

బనిపడి దోసముల్ వెదకు వారల బోక్యము నాకితేటికిన్

(ప. 1-8)

అయిదాశ్వాసాలు కల ఈ కావ్యం హరిశ్చంద్ర కథాత్మకం. అయోధ్యా నగర వర్ణనలో చక్కటి ధారాపద్ధి కన్పిస్తుంది.

సీ. పంటలన్నిటి కున్ని పత్తెన కాల్వల

నింపారు సరయు నానేలు గలిగి

మిన్నంట తెలుగంట మేడం పసనెన్ను

నెత్తెన కోటల యింపు గలిగి

మున్నేరు లిట వీట ముడివేయబడియెనా

తోతా నగడ్త యల్ముటలు గలిగి

చక్కని రొదజేయు తెక్కదాల్పులు డాగ

డంబు చెట్టున్న తోటలను గలిగి

గీ. పుడమి విరిబోడి కొక వింత తొడవనంగ

కలిమిచెలి కాపురము సేయు నెలవనంగ

మంచి మానిసి దిటువుల మంచెయనంగ

వెలయు సాకేతమను పెద్ద వీడొకండు.

విశ్వామిత్రుడు హరిశ్చంద్రుడితో ఇలా నిష్ఠారాలాడాడు.

ఉ. నవ్వులు గావు జిత్తులిక నాయెదుటం గొనసాగిపోవు వా

క్రవ్వడు కల్ల పల్కులను కొందురు నిన్ను నెరుంగనట్టి వా

రెప్పిర నీ యెడన్నిజము లిచ్చెదనంచనలేదు నాగన

స్మివ్విరి బోండ్లతో జనెద నింటికి బొంకరి వంచు జాటుచున్.

(ప. 2-192)

విశ్వామిత్రుడు అడుగుతున్న రాజ్యం, ధనం ఇవ్వటానికి జంకుతున్న హరిశ్చంద్రుడికి చంద్రమతి ఇలా ఉపదేశం చేసింది. మొదటి పద్యం నన్నయ 'నుతజల పూరితంబులగు...' అనే పద్యంలా వుంది.

ఉ. జన్నియలే మొనర్చినను జన్నము తెన్నియొ చేయుచుండినన్

కన్నెలు నేలలుం మొదలుగాగల యావుల నిచ్చుచున్న నా

కొన్నయసుర్ల మేపినను గ్రోల గొలంకులు, నూలు, చెర్వులె

న్నేనియొ నింపినం గలుగునే యొక నిక్కము గూర్పు పున్నెముల్

(ప. 2-198)

ఆ. అదియు, గాక వింటె యేనాట నెవరైన

సంత పుడమి నేలినట్టి దొరలు

ముల్లు కొనను మోపముసురు సంతటి నేల

యెను, గొనుచు బోయి రంగు తేడ

(ప 2-199)

కం. ఉండవు ముజ్జగములు లును
 ద్లుండవు కనఁబడు నదెద్దియును నుండదు మీ
 రుండరు నేనుండను మఱి
 యుండున దొక యన మెరుంగవో మరితిలివో (ప. 2-200)

తే. ఇది యెఱింగియె కాదె మున్నిచ్చె బొట్టు
 వెన్నునకు సోకుదొర యొకఁడెన్నిక గను
 తిగయడుగు తేగ మద్దాన నొగులు గనెనె
 అన్నియీపుల నే లీవి మిన్నగాని (ప. 2-201)

కం. ఇచ్చెదనని యీ కుండిన
 నచ్చెనటిని జముని లెంక అడ్డు గనక యే
 తెచ్చియు నాల్కను గోయుడు
 రిచ్చ ననుచుఁ గాదె యందులెల్లరు పెద్దల్ (ప. 2-208)

కం. కాపున దోసము వచ్చెడి
 త్రోవఁ జనక వేల్పు పెద్దతో నీడగు నీ
 కావి వలువ దాల్పున కీ
 వేవేడిన వెల్ల నిజము వీడక తేఁడా (ప. 2-204)

అని క ర్రవ్య బోధ చేసింది చంద్రమతి.

బ్రాహ్మణుడికి అమ్మబడి మూటమోస్తూ పోతున్న చంద్రమతిని చూసి పురాంగనలు పరస్పరం చెప్పుకొని దుఃఖించారు. 'కాటుక వంటివీరు చనుకట్టు వయింబడ...' అన్న పోతన పద్యాన్ని పోలివుంది ఆమె వెళ్ళటం.

ఉ. రన్నుల గారు నీరు చనుకట్టును నాన్నగఁ జెప్పుదోయిపై
 మున్న తొరంగ చెమ్మటలు బొట్టులు ముతైముగట్టు మూపుపై
 నున్న చెలంగు పైనిబడి యొప్పగ నెన్నడు మల్లలాడగా
 బన్నములెల్ల నేర్పు మలవట్టిని గొల్చుచుఁ బోవుచున్నెడన్ (ప. 4-193)

చం. చక్కదనంబు గోముగఁ బానఁగ దీనిని బుట్టఁ జేసి తా
 నొక్కెడ బానిపై తలచు నోపని బర్వును మోయుచుండగా
 నక్కట దీని నేర్పరచె నయ్యమొ బ్రహ్మకు బుద్ధి లేదొకో
 యక్కటి రంబు నున్నయొకొ యన్నువ నోములపంట లిట్టివో (ప. 4-195)

మొత్తం మీద ఈ కావ్యం ద్రాక్షా పాకంతో ప్రౌఢమై ప్రాచీనప్రబంధాల సరితోడుగా వుంది.

సత్యవిజయము³³ (1896)

అయ్యనకోట పార్థసారథిశెట్టి రాసిన ఈ కావ్యం 'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం' చివరకు సత్యం జయిస్తుందికాబట్టి 'సత్యవిజయం' అని పేరుపెట్టాడు.

అవతారికలో కవి విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతప్రవర్తకులైన రామానుజాచార్యులను, పన్నిద్ద రావూరులను కొల్చి. అద్దంకి తాతయార్యులను తల్చి, నెల్లూరు 'తబసి' షిన్ని సాహెబును సమ్మానించి, తెలుగు కవితా లక్షణాలు చెప్పిన నందిరాజు వీరరాజుకుమొక్కి, కవిత్రయంతోపాటు సోమన, తెలగన, మొల్ల, తిమ్మనలను పొగడి, సమకాలికులైన కందుకూరి, పార్వతీశ్వరశాస్త్రి, వేంకటరత్నశర్మలను పేర్కొని, 'కైతదిద్ది వజ్రించిన యానారజవరమిలు పేరిటి' కూరత్తాళ్వారులను తల్చి (ప్రధ్యాయి 9-15) తన కావ్యరచనను గూర్చి ఇలా చెప్పుకున్నాడు.

చం. ఇదివఱకెందరో కయిత లేర్పడఁబూని త్రిశంకు వట్టెయొ
ప్పిదమగు సుద్దిఁబల్పగల వేలుపు జానపెనంగఁ దెల్లనన్
గుదురుగఁ జెప్పి రేనిపుడు కూర్చెద సచ్చ తెలుంగులోనని
బ్బది గల యా వజీరు కతఁ బన్నిన నెన్నినఁ బున్నెమేకదా (ప. 1-17)

తనది 'వెన్నుని యందంపుటుజ్జ దోయఁ బుట్టి వినువాఁక చెలియతోఁ బుట్టులగుదు వఱలు నాలవ వారిలో వన్నెవాసి 'గలిగి యొప్పారు కుమ్మర కొలము' (1-20) అని చెప్పుకున్నాడు. తన కులపు రచయిత్రి, తన నెల్లూరి సీమ కవయిత్రీ అయిన మొల్లను పేర్కొన్నాడు కావ్యం తను పెనుగొండలో ఉద్యోగంచేసేటప్పుడు రాశానని చెప్పాడు.

అయోధ్యానగరంలోని అలరుబోండ్ల వర్ణనలో ప్రబంధరీతి కొట్టవచ్చినట్లు కన్పిస్తుంది.

సీ కొమ్మలో, పూవిల్లు నమ్మలో, చెలువంపు
గుమ్మలో, యవరంజి బొమ్మలోకొక్క
యింతులో, చెలువ పూబంతులో, నాడెంపు
దొంతులో, నోప్పువచంతు లొక్కొక్క

కన్నెలో, వలరాచతిన్నెలో, క్రొమ్మించు

వన్నెలో, నెత్తావి గిన్నెలొక్కొక్క

ప్రోడలో, వలపించు వాడలో, వెలలేని

మాడలో, పసిడి క్రొన్నీడ లొక్కొక్క

గీ. వెలదులో, లేక తమినింపు చెలువు

లో, లేక యందంపు గలువలొక్కొక్క

పొలతులో, లేక మిసిమించు వలతులొక్కొక్క

యనఁజెలంగుదురయ్యెడ నలరుబోంట్లు.

(ప. 1-54)

వశిష్ట విశ్వామిత్రుల ప్రతిజ్ఞలిలా పున్నాయి—

ఉ. ఒట్టు సుమీ వసిష్ఠతుదకోటరి లేడు ర్రిశంకుపట్టి వా

గట్టిగఁ బట్టినట్టి నుడికారము దింపఁ గడించి చెట్టలన్

బెట్టి దిటంబు పట్టుడిపి, బెట్టెదలంబెను బట్టు దొట్టఁగా

బిట్టలయించి కట్టలుకపెట్టునఁ గల్గరి తీపె చేసెదన్.

(ప. 1-106)

చం. తలవు సెలంగనేనిఁ జని తద్దయు వానికి దీని మున్నుమున్

దెలిపి తిరంబు సైరణయుఁ దిట్ట అనం బెరుచుంగఁ బెప్పియే

వలనుననైన బొంకరని వైపొగినేరిపి వేడు కొమ్మునీ

యంపును వానిపెన్నెలపు నావయినే గనుగొందునాపుడున్.

(ప. 1-107)

చం. విడిముడి బాసినన్, నెలపువీడిన బాట్టులఁ గోలు బోయినన్

బడతి దొలంగినన్ బరువు బన్నము తెంచిన మూలగొల్పినన్

గొడుకటునీల్గినన్, చుదకుఁ గొంకముచేదలద్రేయనున్ననె

ప్పుడునుద్రీశంకు పట్టి విను! బొంకడు పెంకియు నెట్టివంకలన్

(ప. 1-112)

అంటూ పసిష్ఠుడు హరిశ్చంద్రుడికి రాబోయే చిరగంధర్వస్థి వరుసగా చెప్పాడు.

అయినా 'బొంకడు' అని నిబ్బరంగా చెప్పాడు.

కాలకౌశికుడు, అతని పడతి సంసార సూగాలిలా పున్నాయి.

కం. బౌ సరె: నాయానతిలే

కీసరి నొక మెఱుంగులాడి నిండికి గొనిరా

మీసరమా: యిదిగో! నీ

పోసర చుడగింతు ననుచు మూతులు పొడిచెన్

(ప. 4-184)

చం. పొడిచి పిసాళి యచ్చెలియ ప్రోవగదేయని చేతుల్లో వేఁ
 డెడు తన పెన్నిటిన్ మొనసి ఢీకొని 'పెత్తనమేటికింత? యె
 క్కడ నయినన్ చొకాలి మఱిగాతికి గింజలుదేకతెత్తె యి
 ప్పడుచు?' నటంచు మీటి సిగవట్లకు నెత్తిన జంకిపాటుడున్. (ప. 4-185)

కాటికాపరిగా హరిశ్చంద్రుడిలా ప్రవర్తించాడు—

చం. తెగుబడి కీరువెత్తుకొని త్రిప్పటా, చచ్చినయూరి యెట్ల మా
 దిగలను గూడి మోసికొని తెచ్చుటా, పీటను గస్తుపోవుటా
 నగరున వెట్టిసేయుటలా, నమ్మినబంటయి వీరబాహురేఁ
 బగలన కోలగించి నెఱపన్ దగు కర్ణము తెల్లజేయుచున్ (ప. 5-9)

కొడుకు చనిపోయినప్పుడు హరిశ్చంద్రుడు

గీ. కొడుకుపై వ్రాలి, పదఁబడి గ్రుచ్చియెత్తి
 కొంచునక్కునఁ జెక్కునఁ గూర్చి జేర్చి
 మోము మోమున గదియించి ముమ్మరించు
 నడలునదొరంగు కన్నీరు జడిగొనంగ. (ప. 5-156)

దుఃఖించాడు.

ఇలాంటి కావ్యాలే అచ్చ తెలుగంటే వున్న చిన్న చూపును తొలగించేవి.

శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన సత్యావివాహము (1900)

కావ్యకర్త అష్టావధాని జంగా హనుమయ్య చౌదరి. దీనికి పీఠిక రాసిన శేషాద్రి రమణ కవులు “కావ్యమున కథాంశమున కంటె వర్ణనాంశమునకే ప్రాముఖ్యత గలదు. ‘ఇండియా’, ‘సబ్బున’, ‘మైచికిలీ యొనర్చుట’ మొదలగు పదములు సూతునిచోట మునులకు చెప్పించుట అంత బాగుగా లేదు” అని అభిప్రాయపడ్డారు. కాని కవి తన ‘మనవి’లో “మొదట పరాయిమాటలైనను నానాటికి మన తెలుగు వారికందరికి బాగుగా తెలియుటచే నీ పలుకు లిపుడిట్లే వాడుట కెంతయో తగియుండును. వీనిని మరియొక రీతినిగాని, సంస్కృతము నకుగాని మార్చిన యెడల వంకర దారిని నడచినట్లుండును. కావునఁ దెలుగు వారి కందరికిఁ దెలిసిన పలుకులన్నియుఁ దెలుగనియే యెంచి మున్నిటి పెద్దలు వారినాటి కెరిగిన సుడుపులను కబ్బమునందు వాడియున్నారు. ఈ బాట నెరిగి యుండియు నిప్పటివారు నాడు సూతును జడదారులటిట్టి కొత్త మాటలతోఁ

ఇది నాలుగొకానముల కావ్యం. సత్యభామ శ్రీకృష్ణుని దగ్గరకు దూత నంపుతూ—

కం. వెన్నున కిట్లను చెలియో
యన్నాయొక మించుబోడి యంచంబులకున్
చిన్నియ రా కన్నియ బలు
మన్నియ వన్నియల తావి మల్లియ తెలియన్

కం. కొమరిత సత్రాజిత్తున
కమరున్ మరువంపు మొలక యంచము గులుకన్
దమినేలు చిలుక మరునకు
దములపు లేదీవ నీకు దగు గూర్పంగన్.

అంటుంది. సత్యభామను 'దములపు లేదీవ'తో పోల్చటం చాల చక్కగా వుంది.
శ్రీకృష్ణుని వైవాహిక స్నాన సందర్భంలో వర్ణన ఇలా సాగింది.

చం. చల్లని పిల్ల తెమ్మెరకు జారు పయంటను జక్క నొత్తుచున్
మెల్లన నలుబిండి గొనిమీన నలంది కడున్ దువారమై
చెల్లుచు క్రొంజిపుళ్ళ నెన జెప్పగ రానటువంటి చేతులన్
చెల్లగు కూర్మిమై నలుగు బెట్టె నొకర్తుక యత్తరిన్ దగన్
సత్యను అత్తవారింటి కంపుతూ సత్రాజిత్తు ఆమెకిలా ఉపదేశించాడు.

సీ. మామల నత్తల మరదుల బావల
నాడు బిడ్డల గూర్మి నరయు మమ్మ
చేరి నీ దరినుండు చెలిమి నెలంతల
తోడ బుట్టువులట్లుఁ జూడుమమ్మ
మగని యానతి వీడి మరియాద బోనాడి
పొరుగిండ్ల కెన్నడు బోవకమ్మ
పెద్ద లేరైనను బెరిమనింటికి వచ్చి
రేని పెన్నెత్తి బూజించుమమ్మ

గీ. చెనటి పొలతులతో చెల్మి సేయకమ్మ
ఆట లందేని కల్లల నాడకమ్మ
పుట్టి నిండికి మరియును మెట్టి నింటి
కెంతయు యసంబు గూర్పగా నెంచుమమ్మ

(పు. 133)

అలా హనుమయ్య రచిత సరళంగా సాగుతుంది.

తరి చాలుపు దళనరి (1900)

ఈ గ్రంథాన్ని పోతావ్రగద కృష్ణమూర్తి 'మురబిసాయి' గా, 1930 లో సంతరించాడు. 'విన్నపము' లో వెన్నెలకంటి సూరకవి 'విష్ణుపురాణము' ను కొన్ని పట్ల పెంచి అచ్చ తెలుగులో రాసినట్లు తెల్పాడు.

ఉ. వెన్నెలకంటి సూరకవి విష్ణు పురాణము పాసికెక్కగా
మున్నొనరించె నాండ్రమున బోలె బానుతనులగు వచ్చెదవల
వన్నుగ నద్దియే తొడరి పట్టక తొన్నిది తింటి పట్కనీ
బ్రన్నన నాకడంతరు చానుటగాఁ జడవద్ద నిల్చిరా.

ఈ గ్రంథాన్ని 'సోదించిన' చొద్దిలి పాతశాలాఽప్రపంచములు ములగాన సూర్యనారాయణ శాస్త్రి 'ఉపోద్ఘాతము'లో "పవ్యమునకుం అచ్చమే యనువదించి బడియున్నదని చెప్పవచ్చును" అనీ, "మతయమ నిక్కవర్త ప్రక్కలో ప్రజ యొక్కయు, ప్రభువులయొక్కయు భర్తముగాను గుర్తించి మూలములో దని 'పుడమిపాడి' యని వ్రాసిన సేతి అంతయు మిగుల హృదయవంతములు స్పృహ వోకిని, స్వానుభవమును వెల్లడించుచున్నవి." (P. ii) అని అభిప్రాయపన్ని తెల్పాడు. కవి 'విషయసూచిక'ను "చదవట్ల తెలివినవల్ల" అని పేర్కొన్నాడు. చదలవాడ వేంకటరాముడికి ఈ గ్రంథం అంకితమిచ్చామనని. 'అంకిత' శబ్ద నిర్వచనాన్ని ఈ క్రింది పద్యాల్లో తేట తెలుగులో తెలిపి వచ్చాడు.

ఉ. అంతయు దానయై తన మనులకుం బాల్చి నా నిజగణానిక
దంతట నిందు తావరము బాహియ తొల్పియింప మూలము
ట్టంతయుఁ బాడువారు నపుడట్టి మునులకుం బాంబి రావన
సొంతము లేక కాలపురుషుండను పేరక బలంబు నిచ్చుటగు.

(ప. 103 పే. 28)

ఉ. అచ్చమురాగ నిర్వారమునై మునులకుం మేరకెన్న
యొచ్చెములేక యెల్లవనుటొప్పుగా దానిమీద గ్రంథించుట
నిచ్చలవెట్ల రానిదంబ నిర్వారమునులకుం బొల్లదాఁడై
యచ్చుగ సంతయుం దనులకుం బాంబి వలె మునులకుం. (ప. 104)

డి. వేడుక కాడనన్ వెలయు వెన్నుని బారిసమైన రూపు నాఁ
గూడును సావియన్నఁడన కొల్చిన రేపవలన్ సభాముతోఁ
జూడగఁ గాలపూరుషుడో సర్వమయాత్మక వాసుదేవుడో
రూఢిగ ముందు వెన్నయు నెఱుంగము మిన్నుల విత్తుచెట్టుమై.
(ప. 105)

పై పద్యంలో మూడవ పాదంలోని తత్సమ పదాల కూర్పు అచ్చతెలుగుడు
అతికేటే లేదు.

‘పుడమిపాడి తెలివిడి’ అనే భాగంలో (పు. 72) చెప్పిన నీతులు అన్ని
కాలాల్లోను సమాదరింపదగేవి. విదుర నీతుల్లాగకాక సుమతి శతకావి పద్యాలూ
హృద్యాలు.

కం. ఒనరన్ మానిసి కొడలె
త్తిన లాతులు కాంచఁ గ్రిందు దీయుదురుగపెం
పునన నమఱి తెలివి కలిమి
గనఁడె నాటిపనులరసి కను మానిసియున్.
(ప. 440)

గీ. విడివడవు పనులను వేరొకనిఁగదిసి
చేయనగు పనులను జేకొని పెద
వారితోడ నొలసి పాటించు పనులను
నొకరి పొత్తువలసి యుండుపనుల.
(ప. 443)

లోకంలో కొన్నిపనులు కొందరివల్ల నెరవేరుతాయి. కొన్నిపనులు కొందరి
సహాయంతో జరుపుకోవాల్సి వుంటుంది. ఈ విషయాన్ని తెలుసుకుని సడదు
కోవటమే ‘తెలివిడి’ అంటాడు కవి. లోకంలో పలురకాలైన నడత కలిగిన
వ్యక్తులుంటారు. ఇది తెలుసుకుని ప్రవర్తించటమూ ‘తెలివిడే’.

కం. చక్కని నడతలు టక్కరి
తెక్కలి నడతలు దిగులుమదిఁ గొలుపునడతల్
చిక్కులఁ బెట్టునడతలెద
నొక్కడు వెలినొకడు తలపొదవిస నడతల్
(ప. 444)

అబద్ధాలు చెప్పి చెప్పి బరికటం పొము విషంకంటే ఎక్కువ దానికంటే
స్తుందట.

గీ. పాముకాటున వినమెక్కి పవనయులన
వచ్చుగారడంబు వలన వ్రయ్యలు తల
మెత్తబడియు జూచుండగ ముప్పునప్పి
బ్రతుకవచ్చుగాని మొఱుగెబడి మనుచెట్టు.
రాజులరిచ్చిన ఉపదేశాలిలా వున్నాయి.

కం. తన దొక్కనముల్ పొజులు
తన వజలే తుర్చిహుర్చి తనరగమెయ్యుం
తన దొక్కనమే పొజే
తన వజలకు మనువలగును చలవగ దొరకున్ (ప.485)

కం. తన పొజుల బలపుగలిగి
మనుచుంటా తన వజలిక మరియావజలే
తన పొజులు తన దొక్కన
మునింపుదురగుట నగు దన ప్రోచిమిడువగన్ (ప.486)

రాజులకు దొక్కసాన్ని, సైన్యాన్ని కూర్చేసి ప్రజలే. అందువల్ల అవి
రెండూ ప్రజలను కాపాడటానికే ఉపయోగపడాలి. అలాకానప్పుడు పాలిత హింస
కుల మధ్య దొరపొచ్చాలొస్తాయి.

ఈ 'చరితామపు చళనరి' కావ్యాన్ని సహృదయులు తప్పక ఆచరిస్తారనే
విశ్వాసాన్ని ప్రకటించాడు కవి.

ఉ. వెన్నుని చెప్పు నారయిత వేయియు సంకములున్న నేర్పరుల్
పన్నుగ నుల్లమున్ మదియు పట్టిల సొప్పులుకావడతుల్
వెన్నెల టేడలో నెరసువీడనియున్నిని నుండియున్ జగా
వెన్నెల వెల్లితో బుడమివేడ్కల చెప్పుల దేర్చివెల్గడే (పు.3 ప.18)

“ఏకోహి దోషోగుణ సన్నిపాతే నిమజ్జితీందోః కిరణిష్యివాంకః” అనే
కావ్యాను సూక్తిని గుర్తుకుతుంది పైపద్యం.

ఈ విష్ణు పురాణాన్ని రచించటానికి తనకున్న ధర్మ కారణమని చెప్పు
కున్నాడు కవి.

మతకోకిలం.

తమ్మికంటి కతల్ పనందుదిదాక కుండెడు నందురో
నమ్మినామది బత్తిపెంపును నాదులావు దలంపుబ
ల్కిమ్ముగా దొడరంగ గొన్నిటి నెంచుచే కుడి నీటి సం
ద్రమ్ముదూసిలి సేరిత్రాపుడు దప్పి తీరు కొలందికే. (ప. 15)
ధారాబుద్ధి కల కావ్యమే ఇది.

ఆనందోదయము (1902)

కవిసారస్వభామ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి రచన ఇది. ఆశ్వాసాంత
గద్యంలో 'అధునాతనోభయ కవిమిత్ర' అనే విశేషణాన్ని రాసుకున్నాడీయన.
ఓరీంగర్ జిల్లాలోని పెద్దపల్లి దేశ్ ముఖ్ అయిన పోలేపల్లి వేంకట రాజేశ్వర
రావుకు అంకితమిచ్చాడు కవి తన కావ్యాన్ని. మొదటగా ఆయన పత్రిక 'కలా
పతి'లో కావ్యం రెండాశ్వాసాలు ప్రకటింపబడ్డాయి. వేదాంతపరంగా వున్న
'జడ భరతోపాఖ్యానం' ఈ కావ్యంలోని ఇతివృత్తం. పీఠికలో—

కం. అవధానము లను విద్దెలఁ
దవిలితిఁ గడు కబ్బములను దగసలిపితినేఁ
గవి రాజును బిరుదందితి
నవునన శ్రీపాద కృష్ణదనియెడ వాడన్ (పీ. 13)

అని చెప్పి కావ్యం తాను రాయబూనిన పద్ధతిని గూర్చి

కం. మాటల నాడిన వడువునఁ
దేట తెలుంగునను కయిత తేలిక దారిం
బాటించి కబ్బ మల్లెద
దాటాదూటములు వచ్చుతటి నవ్వకుడీ (పీ. 14)

అని - నిత్య వ్యవహారంలోని తేటతెనుగులోనే కావ్యమంతా రాయబూనినట్లు -
ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. కావ్యాన్ని పరిశీలిస్తే ఆయన తన మాట చెల్లించుకున్నాడనే
అనిపిస్తుంది.

కావ్యం పేరు "జగంబులం బొగడంబడు భరతుండను నొడయని కత
ప్రజలకెల్లె సంతసంబు వుట్టించు కతన 'ఆనందోదయం'బను పేర సచ్చతెలుగు
కబ్బంబుగ నొనరింపదలంచి" (ప. 16) అని నిర్ణయించుకున్నాడు.

కావ్యంలో మూడాశ్వాసాలున్నాయి. నైమిశారణ్యంలో శివభక్తుడు సూతుడికి చెప్పిన కథను చదువు పరీక్షితుడు చెప్తాడు. స్వామిండువు, భరతుడి పట్టాభిషేకం, ఋషభుడు మోక్షం పొందటం వరకు ప్రథమాశ్వాసం. తిలకను పెంచటంవల్ల ఆ మమకారాన్ని విడవలేక, రానే జింకగా పుట్టి, పూర్వసంస్థారం వల్ల వేటరాడిచేతిలో మరణించి, అంగీరసువనే ద్రాహ్మణునికి భరతుడనే పేరుతో పుట్టి, విష్ణు భక్తిలో మునిగిపోయి జడుడిగ వుండటం వరకు ద్వితీయాశ్వాసం. తండ్రి పోయిం రక్షావల, సవతి సోదరుల చిప్పే పనులు చేస్తూ, ఎన్ని కష్టాలొచ్చినా సహిస్తూ, ఒక రాజకుమారుడికి జగన్మిత్రత్వాన్ని పోషించి ముక్తిని పొందటంతో కావ్యం పరిసమాప్త మవుతుంది.

వేదాంలాన్ని బోధించే గ్రంథమైన సరళమైన భాషలో రసవంతంగా రచించబడిన గ్రంథమిది. ఉదాహరణకు ప్రియప్రతుడి పుత్రుడు అగ్నిద్రుడు సంతతి లేక బోవటం వల్ల చింతించిన విధం బాలిగొలిపేటిగా వుంది.

చం. కడువంగగట్ట గల్గినను గొల్లగ నొమ్ములు దార్చి బొల్పినన
మడతులపిండు గొల్పి కడుమన్ననజేయుచు నందియుండి నం
గడగొని విద్వేలం జడివి క్రాలెడు వారయినం దలంపంగా
గొడుగులు లేని మానిసులు కుందుదురింతయుఁ గాదెన్నుడిన్ (ప.1-14)

బ్రహ్మను గూర్చి పుత్రసంతానానిలై తపస్సు చేసేటప్పుడు వసంత ఋతువు ప్రవేశించింది. అప్పుడు-

చం. గమగమలాడు తాదె గడుఁగ్రమ్మిడు పుష్కజవాటి పచ్చర
ప్రమునును పచ్చనారు పొడి పచ్చిక చూరము మల్లె యత్తర
ష్ట చురు పసిండి గిండెనిడి యంపిగజేసిన మంచి చల్లగం
దము మెయినిండ నొండొరులు దాలిలి పొల్పెడు రాత్రిగళ్ళొగిన్
(ప. 1-24)

తపోభంగం చేయటానికి బ్రహ్మ వంపిస్తే వచ్చిన పూర్వచిత్త అనే అచ్చర మచ్చరంటి నెచ్చెలులతో కూడ వన విహారం సల్పింది. అందులో ఒకతె-

చం. చిలుకల ముక్కు నొక్కులను జెల్వగుమారెడువండ్ల సూచి నె
చ్చెలులను గన్మొలంగి యొక చేడియ వేడుక తోడ నాడ కిం

పలరగనేగి వానికెనయై తగియుందన చన్నుదోయి నొ
 క్కులుగనరామికిన్వగచె గొంచెముగాని విరాళిఁ దూలుచున్ (ప. 1-31)
 తాను పెంచిన జింక తనను వదలిపోగా భరతుడు దుఃఖించిన విధం
 కరుణ రసతరంగితంగా వుంది.

పు. అకటా ! నాచిటిపాప నన్నిడచి నీవడ్డింత లేకేగితే !
 మొకమోటంబును ఞాసితే ! యడవినే మోసంబునుం జెందితే !
 యొకలోయంబడి దారితప్పితే ! మెకంబున్నట్టి చోటంటితే !
 సెకలోజొచ్చితే ! పచ్చికల్మేసంగుచుం జెర్లాడు చున్నిల్పితే ! (ప-1-32)
 ఇంకా -

ఉ. కన్నులు ముక్కుమూసికొని కాలదలింపక నేమమంది నే
 నున్నెడఁ జిన్నికొమ్ముకొన నొయ్యనగోకుచు మేనునాకుచుం
 గన్నులు మోము మూర్కొనుచుఁ గాళ్ళపయిందలవెట్టి పండుచున్
 నన్నెపుడంటియుండు నినునాతరమే పెడబాసి యుండగన్ (ప. 1-36)
 పూర్వ పుణ్యసంస్కారంతో జన్మించి, హింసకు దూరంగా వుండదల్చి
 భరతుడిలా నడచుకున్నాడు.

సీ. వడిమెట్ట దడుగెట బడి చీమచచ్చునో
 యను బీతునను బొలమందు నెపుడుఁ
 గసపుమేయదు దాని కుసురు గల్గెడునది
 తలద్రెంప నెంత యేడ్చెడునొయనుచు
 తెఱచి నీరానదే చిలుచేప నోటిలోఁ
 బడినల్లు నోయనునెడఁద వగను
 జేలదరికిఁ బోదు రాలి యెన్నుల గింజ
 లల కాపరికిఁ జెడుగగు నటంచు

తే. తనదు కతమున నేరి కెత్తరిని గొదలు
 గలుగ కుండగ నెండుటాకులును నెండు
 గడ్డియును మేసి యిన్ని నీళ్ళడ్డి త్రావి
 బ్రదుకు నేవగించుచుఁ దన బామున కది (ప. 2-55)
 అంగిరసుడికి కుమారుడిగా పుట్టినప్పుడు ఆ బాలుడున్న స్థితి ఇది-

శా. కన్నుల్నిచ్చి కనండు గిట్టలిడి నంగారాగ్రమండుగ్గు నుం
జన్నుం బాలిడఁ బోవనావనఁ తొగిన్గాల్చేరు లాడింపదే
సన్నల్ సూపిన సవ్యతెప్పడును చాచంచలు నం బండులో
పెన్నుం జూచుచు నుండెగానఁగడు తెల్వింబుట్టునప్పట్టియున్ (ప. 2-89)

పల్లకి మోసే భరతుణ్ణి వేదాంతిగ గుర్తించినరాజు 'భరతతెప్ప నేను
దానయితి ననియెడు దారి నెనరు బోవ దవసి రావయి!' (ప. 3-51) అని
ప్రశ్నించగా భరతుడిలా ఉపదేశించాడు.

తే. పుడమి నీవులచే నింటఁ బొసగు పనుల
వలననెల నగ్గి ప్రొద్దులఁ గొలుపు చేత
బ్రాఁ బలుకులచే నెందుచే బమ్మమరయఁ
దగదు పెద్దల గొల్చినఁ దగినయట్లు. (ప. 3-59)

ఉ. ఇల్లను కాలుకానఁ దమరేదియొ కోరిమెలంగు చుండఁదా
రల్లన వచ్చి కోర్కలను నార్వరు దొంగలు పున్నెమన్న పొ
మెల్లను దొంగిలించు కొని యేగిన యంతట దిక్కులేనిదై
యుల్లముపల్లటిల్ల గొదలొందెడు మానిసిపిండు మొండుగాన్. (ప. 3-58)

కం. పెనుబాము వినం బొడలె
క్కిన మందులడింప వచ్చు గెరలెడు చెలి చూ
పను వినముడుగక చెలుచన్
వినుమీ చెలిచూపు వినము విసమే వినమో (ప. 3-79)

చం. తెలియఁగ నెంతవారు నొగిఁద్రెళ్ళిర కాని యొకండు మిర్రిక
న్నుల మసిబ్రామి బొల్పుట కనుంగొనియే వినియే మొలంగమీ
పొలిసెడు సంతయున్ వినియు బూమె లెరింగియు నుట్టి గట్టియు
య్యెల లిటు బాగు చుందుమని యెంచుట పెరితనంగం కాదొక
(ప. 3-88)

చం. దళముగఁ గంటికిం బొరలు దాకరమున్న నొడల్ పడంచుచున్
బడలక మున్నలో తెలివి మాసరిపోవక మున్న కాళ్ళు నే
తులు చెడిపోకమున్న తగు త్రోవఁ బోవలె నిండ్లుగాల దా
పుల నొగి ద్రవ్వఁ బూనుటనుబోలునొకతలబోసి చూడగన్ (ప. 3-86)

ఇలా ఈ కావ్యమంతా లోతైన అర్థాలతో, తేట తెలుగు మాటలతో రచించిన కవిరాజు, ఈ కథను భాగవతమునుండి గ్రహించినట్లు (ప. 3-104) చెప్పుకొన్నాడు. అలాగే ఈ కావ్యం రాసిన సంవత్సరాన్ని కూడ పేర్కొన్నాడు.

చం. లలినొకసారె గాంచి మఱున్ మొన నుండియుఁ గాంచు నిచ్చతో
గలుగఁగఁ జేయునట్ల దరి గాంచిన యంతనఁదేట తెల్లమై
తెలిసెడునట్లు కబ్బమును తేలిక దారినిఁ దేట తెలునన్
బలికెను కృష్ణమూర్తి కవి వాసిగ దుర్ముఖి కా ర్తికంబునన్ (ప. 3-105)

ఇదే కావ్యాన్ని పితాపురం మహారాజు శ్రీ రాజారావు వేంకట కుమార మహిపతి సూర్యారావు బహద్దరు వారికి అంకితంగా 'బ్రహ్మానందము' అనే పేరున 1941 లో ప్రకటించాడు కవి. 'తొలిపలుకు'లో 'అనందోదయ' ప్రసక్తిగాని, 'కలావతి' లోని ప్రచురణ సంగతిగాని చెప్పలేదు. ఆపైన "ఈ కబ్బమును కొన్నినాడుల క్రిందటనే రచించి యుంచితిని. దీని నెవ్వరికేని యొక్క మహారాజునకుం గానుక పెట్టవలయునని సంకల్పము కలిగినది. సర్వవిధముల సమర్థులు పితాపురం మహారాజావారని నిశ్చయించుకొని వారి దర్శనమునకేగి నా కోరిక యెటుంగ విన్నవించితిని. అమ్మహారాజు 'నేను కృతిం గ్రహించుటకు సమర్థుడను గాను' అని శలవు దయచేయించినారు. ఆ ప్రభువే యచ్చతెలుంగు కబ్బముల యభిరుచి యెఱింగిన బ్రోడ యనియు నెంచి యయ్యేలిక యనుమతిం గొనకయే యిట్లాదొరపేర నీ గ్రంథము ముద్రించి ప్రకటించితిని." అని రాశాడు.

సహృదయులు సమ్మతించని పని ఇది. పాత ప్రచురణను గూర్చిన ప్రస్తావనే లేకుండా ఆశ్వాసాంత గగ్య పద్యాలను, పీఠికను మార్చి, కృతిభర్తను మార్చేయటం సరైన పని కాదు, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిలాంటి సాహితీమూర్తి చేయాల్సిన పని కాదు.

అచ్చతెలుగు కుట్టా కృష్ణ విలాసము (1907)

ఈ గ్రంథాన్ని నల్లంతిఘట్ చక్రవర్తుల తంయాలలక్ష్మీనృసింహాచార్యులు 1907 నాటికే రచించి 1932లో ప్రకటించాడు. విద్వాన్ ముదిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రి దీనికి పీఠిక రాశాడు.

కుట్టను శ్రీకృష్ణుడను గ్రహించటం కావ్యంలో కథ. మధురానగరాధిపతి ఉగ్రసేనుడు. ఆయన పెద్దకొడుకు కంసుడు. అతని ఊడిగపు దాసి కమల. ఆమె భర్త కోమలుడు. వాళ్ళకు సంతానం లేదు. గర్భమహర్షిని సేవిస్తే ఆయన వాళ్ళకో కూతురు పుడుతుందని, కృష్ణుణ్ణి పరిస్తుందని చెప్తాడు. కొన్నాళ్ళకు

కుబ్జ పుడుతుంది. కావ్యంలో కుబ్జ పూర్వ వృత్తాంతం చూడ వర్ణింపబడింది. పూర్వం శూర్పణఖ శ్రీరాముణ్ణి వరించింది. వైభవ్యంతో అవమానానికి గురి అయి రావణుడికి సీతమీద అనురాగాన్ని కలిగించి తాను పుష్కరతీర్థంలో పడి వేల సంవత్సరాలు శివుణ్ణిగూర్చి తపస్సు చేసింది. ఆయన ప్రత్యక్షమై ద్వాపరాంతంలో శ్రీరాముడే కృష్ణుడిగా అవతరించి, నిన్ను చేపడ్డాడని పరమిచ్చి అంతర్హతుడవుతాడు. శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకా నగరానికొచ్చినప్పుడు రంగుని ఇంటికి సుగంధ ద్రవ్యాలు కొనిపోతున్న కుబ్జ కృష్ణుణ్ణి చూసి ఆ ద్రవ్యాలను గైకొనమని ప్రార్థిస్తుంది. తనకు సమస్కరిస్తున్న కుబ్జును పొదుపుకొని శ్రీకృష్ణుడెల్లెటప్పుడు ఆమె పుట్టుకతోపున్న మువ్వంకల శరీరపు వక్రత్వాన్ని పోగొట్టుకొని సుందరియై నిలబడుతుంది. కృష్ణుడిపై మోహంతో పద్మిని అనే దూతికను కృష్ణుడి దగ్గరకు పంపితే, అతడు వచ్చి ఆమె మరొకథాన్ని తీరుస్తాడు.

కుబ్జా వృత్తాంతం భాగవతంలోను, గర్గ భాగవతంలోను వుంది. అతి చిన్నదైన ఈ కథను తీసుకొని, సమయోచితంగా సన్నివేశాలను కల్పించి మూఢాశ్వాసాల శృంగార ప్రబంధంగా రాశాడు కవి. మధురానగరపు కోట కొమ్ములు 'చుక్కల తెరువు'ను తాకుతున్నాయి. ఆ నగర వర్ణన ఇలా సాగింది.

సీ. బంగారు గోడల బొంగారు మేడలు

రంగులెసంగి హారంగు జూప

రవళింపు గచ్చులు రతనంపు రచ్చలు

నిచ్చలో మచ్చిక మెచ్చుఁ గూర్చు

మిన్నుదన్నెడు వెన్నువన్నె తిన్నెల చెన్ను

లరుదుగా జూపరులలర సేయ

పొలుపగు కోటలు పొందెన తోటలు

మినుపీడుల్లె తచ్చసము లాగ.

గీ. ముత్తియంబుల చేరుల హత్తుచూరు

లలరఁ గస్తురిఁ జల్లిన యంగడులును

కలువతామర కెందొంగల్ గలుగు చెలువు

లాటపట్టగు లకిమి కావీటి యందు.

(ప. 1.82)

శ్రీకృష్ణుడి బాహ్యవర్ణనం పోతన భాగవతాన్ని రచిస్తుంది.

కం. మగనాలి నొకటిఁ జేరియు
మగనికినిన్ దెలుపు తీరు మగపోడుములున్
దగ వివరింపఁగ నాకుం
దగుదువటంచని చెఱంగు దమితో లాగెన్. (ప. 1-175)

కం. ఏమని చెప్పదు మమ్మలొ
మా మా యిండ్లకును మెట్టి మసజవ్వనులన్
వేమారు కన్నుసన్నల
దామగ పని సేయజొచ్చు దగవె యశోదా ! (ప. 1-176)

శ్రీకృష్ణుడి స్వర్గతో సుందరిగా మారిన కుజావర్ణన నాయికా వర్ణనకు తగివుంది.

చం. నెలసరిఁ దూఁగు మోములలి నించిన కన్గవ నిండు పండు వె
న్నెల సరిఁదూఁగు చిర్నగవు నీటగు నాచును బోలు పెన్నెరుల్
నెలసరిఁ దూఁగు మైవలపు నిగ్గె నిగారపు బంగరంపు వ
న్నెల సరిఁ దూఁగు మై మెఱఁగు వెల్తుక మిన్నకుఁ జూడనబ్రమై. (ప. 2-14)

శ్రీకృష్ణుడు పద్మిని అనే చెలికలైతో కుజుకు పంపిన సందేశమిది—

ఉ. మాపటి ప్రొద్దు గుంక వినుమా చెలికానినిఁ గూడి నేడు నే
నాపె బిడారు జేర మురు వారఁగ వచ్చెద నంచు దెల్పుమా
చూపరి పూలవిల్తునకు స్రుక్కక గట్టితనంబు బూని తా
దూపిలి యున్న వద్దనుము తొయ్యలి మేల్రతనమ్ము గ్రద్దనన్. (ప. 3-124)

పరమాత్ముడి భక్త పరాధీనతను గూర్చి కావ్యాంతంలో కవి ఇలాచెప్పాడు.

మ. ససకుండు న్మోదలైన బోగులెడలో సంతోసముం జెంది చూ
చినఁ గాసంబడనట్టి వేల్పునకుఁ దాచే దమ్ములం గల్గు చ
క్కని గందంబుల నిచ్చి సందులకు వేగస్వచ్చి మన్నించె క్రొ
న్నన పిల్లారి గలంచి నెల్తుకను రాణంగొన్ని నాళ్ళుండి యున్
(ప. 3-190)

కుష్టా శ్రీకృష్ణులకు ఉవల్లోకుడు అనే కొడుకు పుట్టటంతో రావ్యం పూర్తవుతుంది. వేల్పుకొండ లక్ష్మీనృసింహస్వామికి రావ్యం అంతింకమైంది.

శుద్ధాంధ్ర నిర్గద్య నిరోష్ఠ్య కేకయ రాజనందన చరిత్రము³⁴

దీన్నికూడ సల్లంతిఘల్ చక్రవర్తుల కంయాల లక్ష్మీనరసింహోదార్థులు రచించాడు. 'కుష్టా కృష్ణ విలాసము' తరువాత వచ్చిన గ్రంథమిది. చూడాశ్వాసములు గల కాగితపు ప్రతి, అముద్రితం. ప్రథమాశ్వాసంలో 185, ద్వితీయాశ్వాసంలో 148, తృతీయాశ్వాసంలో 147 పద్యాలు ఉన్నాయి. అశ్వాసాంత గద్యంలో "శుద్ధాంధ్ర నిర్గద్య నిరోష్ఠ్య కేకయరాజనందన చరిత్ర ఎవడు శృంగార కావ్యంబు" అని పేర్కొన్నాడు.

సంప్రదాయ సమస్కృతుల తరువాత—

కం. తేజుగల హొన్ను తాచిన
తాజుదలను యెదను లచ్చి తళతళ దనరన్
జేజేల కొండ గనిలో
రాజులుగా నంద నుండు నరసింగనిగిన్

(ప్ర. 1-26)

తే. ఇచ్చి నానేర్చు తీరుగ నచ్చ తెనుగు
కైత నొక్కటి సేయగ చంపఁ దలచి
కొనరు కొంటిని నిన్నెద కోర్కెలుగ
నెనగ నేజేయు కత తెలుగెట్లు అనిన

(ప్ర. 1-27)

అని నృసింహస్వామి (వేల్పుకొండ) కి అంకితమిచ్చినట్లు చెప్పి, 'మి ఇంకా ఆరంభించాడు.

తే. క్రీడి కొడుకు కొడుకు కేకంబు కేదార
రాకొలాన గలుగు రాజుల వీర
లను చిలుకల సన్నల లిరుసి నుడులను
నాలకించి యనియె తేలికగను

(ప్ర. 1-28)

కం. ఓ రుసి కన్నా కాయక
కేరుచు ససి గలుగు దృష్టకేతుడు రాజున్
శూరు డనెడు రా కూతురు
నేరోకువ చెట్టగాని యెడెటి గించనిగిన్

(ప్ర. 1-29)

తరుచి కథను చెప్పాడు. ఈ దృష్టరేతు కథకు మూలం భాగవతం.³⁵ కావ్యంలో కథ ఇది. కేవలరాజును పాలించే కేవలరాజు కొడుకు దృష్టరేతుడు. అతడు రాజ్యోపనయనంలో వనంశయుతు శిశువు చూడటానికి తండ్రి ఆజ్ఞతో ఉద్యానవనానికి వెళ్తాడు. అనుచునే ఉప్పుడు, చాళ్ళకో చిలుక పట్టు బడుతుంది. అది తన భార్యలో, తెలియకపోతే రాజకుమారునికి వివాహమవుతుందని చెప్తుంది. చిలుక భార్య తెలిసికొని తెలియకపోతూ రాజకుమారుడిరావడం చెప్తాడు. అందు కథకు 'నీకు వచ్చి భార్య ఎలా తెలుసు' అని అడుగుతాడు. 'ఉద్దాలకుడు అనే యిద్దరి పరిచర్యచేసి నేర్చుకున్నానని చెప్పి' ఆ మిత్రుడు చిలుకను రాజకుమారుడికిస్తాడు. 'హరసేనరాజును పాలించే హరసేనుడి కూతురు శ్రుతకీర్తిని నీకు పెళ్ళి చేయిస్తాను, నన్ను వదలు' అని కోరుతుంది రాజకుమారుణ్ణి చిలుక. దృష్టరేతుడు దాన్ని వదిలిస్తాడు. చిలుక ఉద్యానవనంలో అటలాడుతున్న శ్రుతకీర్తికి పట్టుబడి, కేవలరాజునందనుడిపై చురులు గొల్చి వెళ్ళిపోతుంది. నాయికా నాయకుల విరహ పర్యటనలు, చివరకు వివాహంతో కథ ముగుస్తుంది.

ఈ కథ 'శృంగార నైషధం'లో హంసదౌత్యాన్ని పోలివుంటుంది. చిలుకను రాజకుమారుడు పట్టుకొన్నప్పుడు చిలుక ఇలా అంటుంది—

సీ. నాలువారులనుండి నారాక వెలిరి చూ
 చెను నింతియైన యెంత తలకె నొక్కొ
 యేతటిలోనైన నిల్గొననుండు
 తల్లి గుండియ యెంత తలకెనొక్కొ
 యెగలదామట నీరు నొగి చెరలాచెను
 చెలలెంత నొవను గాసిల్ల రొక్కొ
 యిటు నీరినోగోల యెల్ల సేవలు దీర్చు
 ననుగ నుట్టంజ్ఞెంత తనికె రొక్కొ

గీ. యందరిది కనుక్కొన్నంత యంతర గదురు
 గాన నన్నేల వడ్డెలు గలుగు లగ్గు
 లయ్యెయో తాత నీచేత నరచు జిక్క
 తువను కట్టనచేసెనోచలమంద

ఈ పద్యం “తల్లి మదేక పుత్రక...” అనే శ్రీనాథుని పద్యాన్ని గుర్తుప
తెస్తుంది.

శ్రుతకీర్తి వర్జన ఇలాసాగింది.

చం. సొగసుల కోరిగేరు నునుసోగ కనుండుగ చూడ్కి యెట్టులే
చిగురుల సౌరుకాలుజత చెన్నగు గట్టుల తీరు చాచి లెం
దొగలను గేరు కన్నుగెడతో లలిసొందిన కన్నె నెంచగనె
దగతిగ కంటి త్రాచరుసుతాత చిరావగు రాచదిట్టి (ప. 2-86)

తే. గడ్డ లాకును నీరును గాలిగుడిచి
కచ్చడాల్గట్టి తిరిగెడు గట్టి తోగు
లైన చక్కెరసింగిడి సూనుతోడు
కాకలకు స్రుక్కకుండురె కలికి గనిన. (ప. 2-88)

శ్రుతకీర్తి విరహంలో కావించిన ఉపాంభనం ఇలా సాగింది.

తే. అకట సిరిగల్గు దొరకుట్ట ననుచునిక్కి
కన్నియలనేచె దేలరా కాటి తేని
కన్నులకు నేను కుశలిగా నిన్ను నిత్తు
చూడునాత్రాణ ననకోలబోడ జాణ. (ప. 3-22)

తే. చిచ్చనకు గాలితోడయి సొచ్చులాగు
నంకకాడగు సిరిచూలి యనుగుడ్లల్లు
డనుచు నరుదెంచె దేలరానక్కటకట
నిసిని చెరలాడు చెడుగును నెనరుకలనె. (ప. 3-29)

తే. తియ్యటి గురుల గుడిచియు తొయ్యలులు చి
కాకునొందగ కూతలు కాకు నొంద
గూసిగ్రుడ్లెట్ట జేసిన గొఱకుగూడె
కోగిలా యింక నీ యిల్లు గూడగదనె. (ప. 3-34)

తే. క్రాలు గంటుల గుండియల్ కలతనొంద
నాదులను సేయ నీకేల యందు నీరు
గ్రోలినెచ్చెలి యయ్యుంట గొఱకు గాద
తేటి నీత్రుళ్ళు చిట్టెనాటు కొను (ప. 3-35)

శ్రుతతీర్తి చెలికలైలు, పృష్టకేతుణ్ణి ఆమె ప్రేమించినట్లు పూర సేనుడికి తెలివే—

కం. ఆతడు నాకల్లుండుగ
తాత దొరకొనంగఁ జేయఁదలచిన నిగ్గుల్
గాతుగ నొక్కటి కిల్లా
కీతరి నయ్యూరఁ జేర్చుచే సరియనుడున్. (ప. 3-78)

అంటూ కేకయనాటి నుండి బంధువులను పిలిపించి బోధితిమ్మలు వీర్పరచిన
లగ్నానికి కూతురి పెళ్ళిచేస్తాడు.

కం. లచ్చియు కటి జేజేయని
పెచ్చిన గాలివిని కన్నెయిగిని యొజ్జల్
నిచ్చలు తొలికైతనుడుగగ
నిచ్చెను నీరులుచెనల్లు చెయిని పూరుండున్. (ప. 3-117)

ఈ పెళ్ళి విందులో ఈనాటి వరంగల్ వైష్ణవుల తెలుగు పంటలను
వడ్డించారు కవి.

తే.గీ. గారెలిడ్డెనాలు కర్జకాయలు చక్కి
లాలు దోసెలట్లు లడ్డు లిడి కు
డుకలు తేనియలును సుకియలొగులనటి
సెలను చక్కెరలనుఁ జేసి తలుచు. (ప. 3-126)

కం. ఊరుం గాయలు నేతులు
తైరులు ససికురుజు రేగు తగిన నరంటుల్
కూరలు గరుడసరుల లలి
గూరిన కూడుండురీన కుదిరించి కొగిన్ (ప. 3-127)
ఇలా ఈయన కావ్యాల్లో ప్రాంతీయ పలుకుబడి తోలుచుతూ వుంటుంది.

అచ్చతెలుగు పాఠశ్రవతి పరిణయము (1910)

మూదాశ్వాసముల ఈ ప్రబంధాన్ని గురజాడ పూర్ణచంద్రుని రచించాడు. కథను కాళిదాసు 'కుమారసంభవా' న్నుండి గ్రహించినా, చల్లనల్ని, పర్లనల్ని స్వయంగా చూర్చాడు. మొదటి రెండుశ్వాసాల్లో ప్రధాన సన్నివేశాల్ని వర్ణించి,

తృతీయాశ్వాసంలో మేఘవాణి, పూర్వరథమున వచ్చు పరుగుల వలన గుండెపుటో పూర్వ
రుజ్జివనానికై శివుడర్థ శరీరాన్ని పూర్వగు కివ్వటం వలనను వుండు.

పురశ్రీల తత్తరపాటు, మేఘవాణి మొదలయిన పదపాదవాణి సూక్తి వ
విషయాలన్నాయి కావ్యంలో. హిమవంతు డేర్పరచిన మేఘవాణి ఇలాపాదము.

తే. వలమలల్లునిఁ గూతును వరుసనంస
అను బిరాననటకుఁ జేర్చిరంగు మేలుగని
గల తివాసీలబరచి, శుండెలమిలోడఁ
గూరుచుండఁ బెట్టెను పెండ్లివారి నవ్వకు. (పు.40 ప.3)

తే. అహజారము నందున నాటపలది
తుటుములెల్ల, యుంతకీట తోమ్మనుచును
వాయిదంబుల నడచునుఁ బట్టియాట
లాడిరి మొయిళ్ళ మెయిపుల యట్లనవును (పు.40 ప.4)

కం. పన్నీరు గుమాయింపఁగ
నున్నని దువ్వలువఁ గట్టెను విరులు దుడిచెక
అన్నెలఁత గమియుఁజిక్కవ
చన్నులపైఁ జుట్టె బూపు నరులంగొడురై (పు.40 ప.4)

కం. అచ్చిగూకుం బోఁడులు
మెచ్చనటు నెల్లవారు మించిన యెలమిన్
ముచ్చెపుఁ గనులంద్రిప్పుడు
నెచ్చగఁ బాలిండ్లు నెగుర నెగిరిరి మిప్పుడు (పు.41 ప.5)

తే. పాట పాటకు నశుమను 'బాగుదాగు
హహ' యనుచు సంతసము నెచ్చిరచబోయె
నదియు నిజమంద మౌకర్ణమందరదును
సౌబగుఁ గూర్చును చెలులను సొమ్ములట్లు (పు.41 ప.6)

తే. అచ్చరలలోన గాణలు హాయిగూర్చు
పాటలను వీడెవలుకుల పాటతోడఁ
గలిపిపాడిరి సామిముంగలను సావి.
మెచ్చనటులఁ జేతురులెంత మిన్న తెచ్చును (పు.41 ప.7)

ఈ వర్ణన కవి కాలంలో తెలుగునాట పెళ్ళిళ్ళలో జరిగే విషయాలే కాని పార్వతీ పరిణయ సందర్భంలో హిమవంతుడు ఏర్పరచిన దేవవేళా నాట్యసభను తలపింప చేసేట్లుగాలేదు. భోగశ్రీలు పురుషుల్ని ఆకర్షించటానికి అత్తరు వన్నీరు లలము కొనటం, సన్నని చువ్వలువలు ధరించటం, తలలో ఎదపైనా పూల దండలు తాల్చటం, అందర్నీ ఆకర్షించేందుకు కళ్ళుతిప్పుతూ, చన్నులెగరేస్తూ కులకటం మొదలైన వెకిలిచేష్టలు, వాట్నిచూసి 'ఆహా, ఓహో' అనే సభికులు— దృశ్యం అంతా ఆనాటి తెలుగునాట జరిగే పెళ్ళిళ్ళే.

ఈయన కావ్యంలో కొన్ని విచిత్ర ప్రయోగాలున్నాయి. 'మామ మామ మామకు' అన్న ప్రయోగం -షష్ఠీతత్పురుష సమాసంలో మొదటి మామ సముద్రుడు, అతడి గంగా సంబంధంవల్ల రెండవ మామ విష్ణువు, అదే గంగా సంబంధంవల్ల శివుడు సముద్రుడికి సోదరుడవటంవల్ల మూడవ మామ శివుడు. ఇదే ప్రయోగం బహువ్రీహ్యార్థంలో లక్ష్మి సంబంధంగా మొదటి మామ సముద్రుడు, గంగా సంబంధంవల్ల అతడికి విష్ణువు మామ, ఆ విష్ణువే గంగా సంబంధంవల్ల మామగా గలవాడు శివుడు మూడవమామ. ఇలాంటి ప్రయోగాలు పాఠకుడికి నీకాకు కల్గించినా కొంతవరకు మెదడుకు మేతగా పనిచేస్తాయి. 'తపసా దుర్లభం నాస్తి' అనే నానుడిని 'జోగితనము వలన బొందరానిదిలను గలదా!' (ప. 1-25) అని తెలుగు చేశాడు కవి.

కవి కావ్యాన్ని 'మినుసిగదొరకు అప్పనము'గా కావించాడు. మొత్తం మీద ఈ కావ్యం, పాఠకుల్ని ఇబ్బందిపెట్టూ, కవి అనుభవాన్ని అచ్చ తెలుగులో చెప్తూ సాగుతుందేకాని, ప్రతిభాసంపన్నమైన భావనాపటిమ కావ్యంలో కని పించదు.

నిరోశ్య నిర్వచన శుద్ధాంధ్ర హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము (1921)

కవి సింహ పోతురి కాశీవత్సవధాని రచన ఇది. ముఖ్యత్రం మీదే ఆనాటి కవులందరిలాగానే, తేటగీతిలో తనపేరు, కావ్యం పేరు, నియమాలు ఇలా తెల్పాడు.

తే. శ్రీలలరు నెలదారి జేజేదలంచు
నట్టికయి సింగడన దనరారు జాణ
కాశిరాయడు జేసినకయిత నోటి

తెలులు గలియక నుడిలేక తీరి అచ్చ
తెలుగరిచ్చందు కత యన లేజరిల్లె.

చిత్ర కవితాపదానాలుచేస్తూ, దేశంలోని సంస్థానాధిపతులచే సన్మానాలు పొందుతూ, గద్వాలకువచ్చి, శ్రీమంతు సీతారామ భూపాలరావు ద. వంతు బహద్దరు సన్మానం పొంది, ఆయన కోరగా ఈ కావ్యాన్ని పది అంశాల అచ్చ శాంతిక్రై అంకితమిచ్చారు. గద్వాల అస్థాన విద్వాంసుడు పుల్లగుమ్మి వే. చలూ చార్యులు, 'కవిసింహ' విరుదంతోపాటు యోగ్యతాపత్రాన్నిరూపకం చేశాడని చెప్పబడింది.

కావ్యరచనా కాలాన్ని తెల్పటానికి కవి కొత్త పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టాడు.

ఆ.వె. తెల్ల లేచి కస్తీ గల్గి గాకయి జేయు
నేను క్రీస్తు సనిన యేండ్ల నెన్న
నిందు తొంటి యంజ క్రింది నాంగులె
యేడుదొడరి దీర్చినాడ దీని.

తొలి పంక్తిలోవున్న తెలుగు పత్తుల సుర్తులను పరుగుగా పెట్టుకుని అంతెలుగా గ్రహిస్తే, కావ్యరచనా కాలం 1921 (1920) అవుతుంది.

నామ వాచకాం ప్రసక్తి వచ్చినచోట నిరోష్ఠ్య నియమం కవికి, పాత కుడికి చిక్కును కలుగజేసింది. పాతకుడు అక్షరాలను లెక్కపెట్టుకొని నిరుపేద నామాన్ని గ్రహించాల్సివుంది. నాయిక 'చంద్రమతి' పేరు చెప్పటానికే టిప్పణ అడ్డొచ్చింది.

తే. ఆ హరిశ్చంద్రుడనెడు రాయంగిప్రతి
సంతు సతనాలు గొక్కయైననిన యచ్చ
తెలుగు సందక్కరాని నొందించనైన
చంద్రునిగై కొనియె దొరసాని గాగ. (ప. 1-23)

చతుర్విధ కవితా నిర్వాహకు డపటంపల్లి కావ్యంలో చిత్ర కవితాన్ని కూడ ప్రవేశపెట్టాడు కవి. సర్వలఘుసీసం (ప. 1-8), ద్విపాద (ప. 1-67), ఏకాక్షరి (ప. 2-76), సర్వవడిసీసం (ప. 3-11), ముక్తపదగ్రస్తం (ప. 3-77) ఈ కావ్యంలో దర్శనమిస్తాయి.

మూడాశ్వాసాల కావ్యం ఇది. నియమాలువున్నా కావ్యం సుబోధకంగానే వుంది. 'అయోధ్ధ' అనే వొడ్డు తీరంలో పూవులనమ్మి చేడియల పర్లన ఇలా సాగింది.

చం. తొలకరి తీగెలో యుచిరితున్నట్లొ లచ్చియనుంగు కూనకై
చిలుకలొ జాలులోఁ గలుగుచెందొగలో రతనాల తిట్టలో,
నెంజిగులో యటంచు కడు నీటుగ జూచుతుటారికాండ్ర కో
ర్కులు నిగురొత్త నుందురల కొట్టికయందున నాట చేడియల్.

(ప. 1-16)

మాలెతలు హరిశ్చంద్రునకిలా కన్పించారు.

సు. నడలా చూడఁగ గౌరు నెన్నుదురుంన్నన్ లేనెలందూ నా
జడలా త్రాచులతీరు కన్నులు తొగల్ జానొందగాఁగేరు నా
తొడలా లేతయనంటి సౌరు ననగుత్తుల్ నాఁజనుల్ దీరునా
నుడులా తేనెలుగారు చుక్కలిన చెన్నున్ గుల్కులే గోరుతా. (ప. 2-48)
కొడుకు పోయినప్పుడు చంద్రమతి దుఃఖం అతి దీనంగా, కరుణరస స్ఫో
రకంగా వుంది.

లే. చేతులాడక తొడయందు సిసును జేర్చి
నాయనుఁగు కూన నారతనాల తిట్ట
నన్ను గన్నయ్య నాయన్న నాకడాని
నేనెటుల నిన్ను గాల్చెడి దాననయ్య (ప. 3-86)

కం. నీనుడులు దేనెలొలుకుట
జానుగులో చక్కిరాల జతయౌట నొడల్
గానఁగ నెయిగారుటఁ దీన
గానాగఁడుగోరి నిన్ను కాటందెనొకో (ప. 3-87)

అచ్చ తెలుగు మెచ్చుల పచ్చముచ్చిలి (1961)

నారు నాగనార్యుడి 'శుద్ధాండ్ర నిర్వచన పారిజాతాపహరణము'నకు
అచ్చతెలుగు పేరిటి. మిత్రాండ్రంలో ముక్కు తిమ్మన రాసిన 'పారిజాతాపహరణ'
ప్రబంధానికి అనుసరణమిది. ఎనిమిదో పద్యంలో 'మెచ్చుల పచ్చ మ్రుచ్చిలిన్
దప్పక కొంటి దొంటి కత' అని చెప్పాడు కవి. అచ్చతెలుగు కావ్యాలగూర్చి
'పలువురు జడవని వ్రాతల వలన్మేలేమి యంచు బలుకుట వినియు తల్లి బాసకు

బలుకుట దప్పేయంచు' (ప. 10) ఈ కావ్యాన్ని రాశారు ౬౬. అచ్చతెలుగులో తాను రచన కావించటానికి దేశాభిమానమే కారణమన్నాడు -

తే. ఆచ్చతెనుఁగునఁ గబ్బములల్లి తల్లి
బాస మునుపటి కంటె సెబాసనంగ
వాసిఁ గూర్చిన తొంటి కయ్యాసరులను
వేడుకొని వారి కరిడిఁ దానుకొనెద (ప. 2)

తే. నా యెడఁచ బొంగువారుమన్నుని లెసఁచుఁ
తల్లి బాసగు తెనుఁగున కుట్ట మలర
నేమి కానుక యిత్తుఁ గెంపెదఁదఁ బిచ్చ
బొడము నెత్తురు పారాటి పూతఁగవచ్చు (ప. 3)

సంస్కృతానికి రాజాచరణ అభివృద్ధి, ఇరర బాషలు ప్రభుత్వ భాషలుగా చెలామణి అయినప్పుడు తెలుగు బాష రాదీసి పోయి పోయిపోయింది. ఇప్పుడు తెలుగుధార బాషగావుంది. అందువల్ల అచ్చతెలుగుకు ఆదరం కలుగు తుందన్న ఆశను వ్యక్తపరిచాడు నాగనార్యుడు.

ఉ. రాచటికంపు దోసములు రచ్చలకెక్కు మొదల్ విడుల్పు వి
ద్దేదిననాడు వేల్పునుడు లేల్పడి బిసెడి నా తోరుల్ నె బా
బాచిననాడు నాలెలుఁగు బాయిడి యవ్వెనికేనిఁ దల్లిగా
బాచిననాడుఁ గబ్బమెటుఁ బాచెరంపడియాస ప్లాసితిన్ (ప. 13)

కళము, కర్తము, కైకోలు, కవ్యము అనే పేర్లతో నాలుగొక్కసాగా కావ్యాన్ని రచించాడు రవి. కథలో మూర్ఖులు చేర్పులు చేరిన, 'తొంటిపత'నే గ్రహిస్తానని రవి చెప్పాడు కాబట్టి, కొన్ని పద్యాల్ని పరిశీలిస్తే రవి తిమ్మన నెలా అనుసరించాడో తెలుస్తుంది.

శ్రీకృష్ణుడికి పారిణాతాన్నిస్తూ నారాయణ మునులో ఇలా అనుచుంటాడు.

కం. ఇరువురలో నియ్యెద నె
వ్వరికిత్తును దొలత దీనివలన జెలిమిచిన్
నెరసులు దొరయనా! యమ్మత
కరి సత్యగొనమ్ముఁ దెలియగాఁ గ్రాత్రలాకో. (ప. 1-27)

కం. నాముంగల, గల రుక్మిణి

కీ మెచ్చులమాని పువ్వు నేనొసగెదబై

నేమగుఁ జూచెదగాకని

లోమవిఁ దలఁపులును యేలలుంబలె సూపన్.

(ప. 1-28)

ఇదే సందర్భంలో తిమ్మన కృష్ణుడే అనుకున్నట్లు రాశాడు.

మ. ఇది భోజాత్మజ కిచ్చినం గినుకతో నేమంచు నూహించునో
మది సాత్రాజితి, దానికేనిపుడు ప్రేమంబంపినన్ దీని నె
ల్లదముం జేసిన జాడ దోచునొకొయో లెమ్మంచు నేనున్కిఁ జె
ల్లదువోయేరికిఁ బంపగాననుచు లీలన్ రుక్మిణి కాంతకున్

(పారిజాతాపహరణము ప. 1-54)

కృష్ణుడు రుక్మిణికి పారిజాతాన్నిచ్చినప్పుడు, నారదుడు రుక్మిణితో పుష్ప ప్రభావాన్ని వివరించే ఘట్టం నాగనార్యుడిలారాశాడు.

ఉ. కోరిన దానినేదయిన గొబ్బున నర్దమునాఁక లేక చే
కూరుచు నెట్టి బిట్టచెడుగున్ విడిఁ బోనడఁ గాచునన్నిజీన్
మీరిన దీనిఁబోలు నెదిమేలిగొనమ్ముల సొమ్ముయింపు సొం
పారఁగఁ దాల్చి మేల్మిఁ గనుమాసరిపాటి వెలందు లందఱన్.

(ప. 1-31)

కం. ఈ పూవుం దాల్చిన నీ

కే పడఁతులు మ్రొక్కుకుందురిక మగఁడన్నన్

తేపవలెడఁ బాయక నీ

చూపుల తీపులనె ద్రాపుచున్ గవగూడున్.

(ప. 1-32)

కం. చలి మిరిఁ గూర్చును వేసఁగి

బలువిడి వేసవిని జలువపై కొను నీమె

చ్చులమానిపువు జగాజిగి

కొలఁదియె మేల్మేలు దానిఁ గొండాడుటెటల్.

(ప. 1-33)

నాగనార్యుడు నారదుడిచేత పుష్ప ప్రభావాన్నే చెప్పించాడు కాని, తిమ్మనలాగ “ఇన్ని దినంబులున్ సవతు లందరిలో నల సత్యభామ కన్నన్నల

సవతి 'రుక్మిణీ కాంత వినంగ' అని రాయటంతో తిమ్మన సవతి ద్వేషాన్ని సత్యభామలో ప్రజ్వలంప చేశాడు. చెలికత్తె మాటలకు తిమ్మన సత్యభామ ఇలా కోపంతో ఎగసిపడ్తుంది.

శా. ఏమేమీ! కలహాశనుండచటికై యేతెంచి యిట్లాడెనా
యామాటల్పెవి యొగ్గితా వినియెనా యాగోపికా వల్లభుం
దేమే మాడెను, రుక్మిణీ సతియు నీవింకేటికిన్ దాచెదే
నీ మోమోటము నూని, నీరజముఖీ! నిక్కం బెరింగింపవే
(పారిజాతాపహరణము ప. 1-83)

చ. అతుల మహాను భావమని యవ్వరిఁ దానొక పెద్దసేసి య
చ్యుతునకు నిచ్చకంబొదవ సూడిద యిచ్చిన నిచ్చెగాక తా
సతకు ప్రియంబు కల్గనెడ కర్పణసేసినఁ జేసెగాక యా
మతకరి వేలుపుండపసిమమ్ముఁ దలంపగ నేలయచ్చటన్
(పై. ప. 1-84)

అయితే నాగనార్యుడి సత్యభామ ఇలా స్పందిస్తుంది..

ఉ. క్రొన్నన దెచ్చియిచ్చి సరికొత్తవి కట్టుకతల్ బడాయి వ
ల్కొన్నిజమంచు నమ్మెమన కన్నడు, నమ్మెనుగాక ! దానినా
యన్నున రిచ్చగావ, మరియాచను బూది నొనర్చి, నన్నుఁదా
రెన్నగ నేల యద్దితగునే. బవిసార్చినయట్లు గాదొకో (ప. 1-51)

మ. పని పాటల్ విడియూరునాడుఁ దిరుగన్ బాల్వడ్డ బైరాగి పో
రను తిండిన్ బ్రదుకంగలాడచటి కాహా ! వచ్చెనా ! వచ్చి యే
మని చెప్పెన్ ? మనయంచగాడు బదులే మందించె ? గన్నీటి రు
క్మిణి యేమాడెను దావకంతయును గూర్చింబల్కరాదే చెలి (ప. 1-52)

తిమ్మన పద్యాల్లోని భావం కుదిరినా, పద్యాలు వ్యత్యస్తాలై ప్రశ్నించే విధంలోనూ వ్యత్యాసం ఏర్పడింది. తిమ్మన క్రమం మెరుగ్గా కనిపిస్తోంది. అచ్చ తెలుగులో నాగనార్యుడు సత్యభామచేత 'మన యందగాడు బదులే మందించె ?' అనిపించటం "గోపికావల్ల భుండేమేమోడెను ?" అనటం కంటే శక్తివంతంగా

లే. చందురు మొగమ్ముఁ జెమ్మట సందడింప
గుబ్బులల్లాడ లేఁగొను గునిసియాడ
బిందెతో నీరుపోసె నా వేల్పు మ్రాని
రంచ సదవచ్చి 'సత్య' నెయ్యమ్ము హెచ్చ. (ప 4-84)
పంచమాశ్వాసపు కథ ఈ కావ్యంలో లేదు. నాగనార్యుడు తన కృతి
రచనా కాలాన్నిలా తెల్పాడు.

కం. పందొమ్మిది పందల య
ర్యది యొకటవ యేట నాల్గవ నెంను మఱి యి
ర్యది యవ నాటికి గబ్బము
తుని యయ్యెన్ నీ కొనంగుడును గొను రమణా! (ప 4-97)

కవి ప్రాచీన కవుల్లాగా అంతెల సంకేతాన్ని సంస్కృత పద్ధతిలో
కాకుండా, తెలుగుదేశమంతా వాడుకలో వున్న క్రిస్తు శక సంవత్సరాన్నే
తెలపటం ముదావహం. కావ్యరచనలో కవిదృష్టి ఎప్పుడూ పాఠకుడి మీదే వుండి.
అక్షరాస్యుడైన తెలుగువాడు చదువుకుని అనందపడి పద్ధతిలో భాషను మల్చి
కృతకృత్యుడయ్యాడు. పాండిత్య ప్రచరణం ఎంతమాత్రమూ సహించని కవి
ఈయన.

మనుషు పుట్టుపు

నారు నాగనార్యుడు పెద్దన 'మనుసంభవా'నికి అచ్చ తెలుగులో రాసిన
కావ్యం ఇది. 'మనుచరిత్ర'తో లాగానే దీన్లోనూ 'అరుపాళ్ళు' వున్నాయి.
'మనవి'లో "నే నిది వ్రాయుటకు వీను మిగిలిన కయిత నేర్పిన వాడననికాదు.
జానుతెనుగు జక్కగా కూర్చగలవాడనని కాని కాదు. నాకుంగల యచ్చ
తెలుగు పై నిచ్చలు హెచ్చు. మచ్చిక కివి మచ్చముక్కలు" అని తెలుపు
కొన్నాడు. నిజానికి ఓ కావ్యం ప్రసిద్ధమైతర్వాత అదే ఇతివృత్తంతో
వచ్చిన కావ్యం మొదటిదాని స్థానమాక్రమించలేదు. నాగనార్యుడు పెద్దన కాలేడు.
అందువల్ల 'మనుపుష్పట్టు'న 'మనుచరిత్ర'తో పోల్చటం సరైనపనికాదు. అయినా
నాగనార్యుడు ఎంతవరకు పెద్దన ననుసరించగలిగాడో గమనించాల్సిన విష
యమే. అయినే -

ఆ.వె. అల్లసాని వారి యడుగుతాడం ఇట్టి
 నడచినాడ గొంత విడచినాడ
 దలచినట్లు నిలావు మలచితే ఇడువరు
 అరయు కొరకు మేల్మి దొరయు వరకు

(ప 7. ప. 50)

అని చెప్పటంవల్ల ప్రధాన కథ మూలమే చెప్పినట్లు స్పష్టమవుతుంది. దీనికి పీఠిక రాస్తూ పుట్టపర్తినారాయణాచార్యులు “అచ్చ తెలుగు భాషిగను మన చెవులకు విశృతముగ నుండక నిర్వహించు. తనని రచనలోని మరి యొక మేల్మి. ఇట్టిది బాషా దృష్టితో గొప్ప ప్రయత్నము. శక్తియు, రక్తియుగల నాగనార్యుడు ఇట్టివని చేయగలడు.” అని అచ్చతెలుగును చిక్కతగా చాపించినా, కవి ప్రయత్నాన్ని ప్రశంసించాడు.

‘తొలిపాలు’ లోని తొలి పద్యంలో నాగనార్యుడు అరుడాస్పద పురాన్ని వర్ణించాడు. ముందుగా, పెద్దన అరుడాస్పదపురాన్ని చూద్దాం.

మ. వరుణా ద్వీపవతీ తటాంచలమునన్ వప్రస్థలీ చుంచితాం
 బరమై సౌధ సుధా ప్రభాధవళిత ప్రాలేయ రుజ్జుండలీ
 హరిణంబై యరుడాస్పదంబనగ నార్యావర్త దేశంబునన్
 పురమొప్పున్ మహికంఠహార తరళస్ఫూర్తి నిద్దంబించుచున్
 (మనుచరిత్ర ప. 1.40)

దాన్నే నాగనార్యుడు —

తే. మంచుకొండకు వింజము మలకు నడుమ
 వరణయను నేటికేవ మిన్నొరయు కోట
 లొప్ప నరుణాస్పదంబను నూరు గలదు
 పుడమి మెడనూలి రతనంపు దొడవనంగ
 (ప 1-1)

అని రాశాడు. పెద్దన పద్యంలోని “సౌధసుధా ప్రభాధవళిత ప్రాలేయ రుజ్జుండలీ హరిణంబై” అనే విశేషణాన్ని వదిలేసి ‘మిన్నొరయు’ అని సంగ్రహపర్చాడు. చిన్నపద్యంలో అంత ఇనుదక రావచ్చు. మూలంలో “ఆర్యావర్త దేశంబునన్” అన్నదానికి ఎల్లలేర్పరుస్తూ ‘మంచుకొండకు వింజము మలకు నడుమ’ అని చెప్పాడు. విషయం సూటిగా, తేటగా చెప్పినా అరుడాస్పద

మ. అతివా ! యెవ్వతెవీపు : కొండవరినేలా నీవీరతంబుండ నా
కత నొక్కింత యెరుంగు మీ ప్రపరుడన్ గానంగనంగోరి వ
చ్చితి నీ యందరు గంభగ్రోహ్వితుఁ జేసెన్ నీకు మేదింత
లుకనేనూరును జేరుదారి పలుకన్ గోల్పాటుఁ గోల్పొనునన్
(పు. 37 ప. 48)

దానికి వరూధిని ఇలా సమాధాన మిచ్చింది.

ఉ. ఎంతయు వింతనయ్యెదమరింతకు ముందెఱునుండి వచ్చి భా
వుంత నెఱుంగ నందిటులఁ బొంతెన వింతలు కన్నులుండ నిం
తంతనరాని యేకతము నందలి యింతుల బెంతజేరు నీ
రింతమగాకెరుంగవె యొకింతయుఁ బాల్ప నయ్యెరి మేనునున్
(పు. 39 ప. 48)

అయినా మూలంలోని అందం రాలేదు పెద్దన ఇదే సుక్తింలో ఇలా రాశాడు.

ఉ. ఎవ్వతెవీపు నీకహరిజేషణ : యొంటి చరించె దోలెల్
కివ్వన భూమి : భూసురుడనేఁ బ్రపరాహ్మడుఁ బ్రోవరప్పితిం
గ్రొప్పున నిన్నగాగ్రమున కుంజనుబెందిపురంబు జేర నిం
కెవ్విధిగాంతుఁ బ్రెల్పగదవే : తెరువెద్ది కుభంబునీరగున్
(మనుచరిత్ర ప 2-39)

ఉ. ఇంతలు కన్నులుండ బెరువెవ్వరి వేడెను భూసురేంద్ర ! మీ
కొంతము నందునున్న జవరాండ్ర నెవలండి పల్కరించులా
గింతయకాక నీ వెఱుగవేమును వచ్చిన త్రోవదొప్ప, నీ
కింతభయంబు లేకడుగ నెల్లదమైతిమి మాటలేటిరీన్
(మనుచరిత్ర ప. 2-41)

మూలంలో పోల్చుకుండా చదివితే 'మనువు పుట్టువు' కూడా బాగానే
వుంటుంది. సారశ్లోంలో భావవ్యక్తిరణ చేయటంలో నాగనామ్మడు తిట్టే.

ఉత్తరభాగంలో “ప్రాసాదాస్త్రాయం అనుచును ను చంద్రాక్షరైర్విశేషిఁ”

అనే శ్లోకంలో భావం కింది పద్యంలో స్పష్టంగా వాటిను.

చం. మెఱపులుగల్గునిన్ విలచు మిన్నలచేఁ జరంగునీ రావలెన్
దొఱలెడు నిన్నుఁ జిత్తమల రోసుఁజుంపుఁడు నిన్ను ముక్తాక్షరై
మెఱయుటలోన నీలలుడు పూనిననిన్ రచనఁపురేఁబడి
ముఠి పొడవైననిన్ ఇదలు ముక్తమై రొప్పుఁబడిన చంద్రాక్షరై. (ఉ. 1)

అలాగే యతుడు తన భార్యను తెలిసుకొనటంతోనూ వర్ణించు నెట్టి
“తస్మిన్మామాఖిరిదశనా...” అనే శ్లోకానికి రాసిన అనువాదం ఇట్లుగావున్నది.

చం. అలతిమయిన్ గొనన్గలుగు నందపు పన్నులు పొంద నుండునిన్
దులయగుమోవి తొన నడతోరపు నున్నుల మీద లోతు నా
క్కిలి బిలుఁదుంబనన్ ఇదను నీర్కొను మేల్పడ నంపిడిట్టి నా
పుల నిరబొందు చామ విరిబోలుల గల్గగఁజేయు నన్ను లై
పుల తొలిచేత వద్దికలఁ బొల్పుగు నియ్యోదాగ నచ్చరై. (ఉ. 11)

తన కృతిని భగవంతుని చందిరవిస్తూ తన అచ్చయ్యగారి వృత్తులను
స్వదాచార సంపత్తిని కావ్యారంభంలో తెల్పుచున్నారు చది.

చం. సిరులిరదొందు జర్వెలుగుచేఁ జగముర్వెలుగొనఁగ నీమమనన్
శరముఁ బొగడఁ బ్రాణలులు గ్రగద్దరి రీతిల వేరుమంపయై
తిరముగఁ గొల్పువారలకుఁ బేటాను జుత్తియు ముత్తినియ్యగా
వెరవరియైన యజ్ఞగము పిందగు వేలుపు మమ్ము ప్రోచుచరై.

ఈ కావ్యంలో కవిర సార్యాన్ని సంతరించుకొంటి. ఆరంభంలో
ఆయనే ‘చదువరులు మెచ్చ విధముగ’ అని చెప్పబోవుట్లు ప్రశంసలను పొందే
కావ్యమే ఇది.

అచ్చాండ్ర నిర్గద్య నిరోశ్య సారంగధర చరిత్రము (1868)

దేవులపల్లి నృసింహశాస్త్రి రచన ఇది. కృతిలో ‘ఉ, ఓ, ఓ, ఓ, ఓ,
ప, ప, బ, భ, మ’ లు ఉపయోగించలేదు. ‘ప’ మాత్రం గ్రహించబడింది.
‘ఉ, ఓ’లను సంధిగతమయ్యేట్లు ప్రయోగించారు చది. గ్రంథ నామంలో

గీ. సుగములను బాసి యొక్కట జగము రోసి
తనకు దరిదాపు వేలుప యని తలంచి
మేటి బత్తిని స్రుక్కుచు మెలగి తుదకుఁ
గన్నెరికమునఁ దన మనుగడను గడపె (ప. 155)

ఈ కావ్యానికి మూలం సంస్కృతేతి వృత్తం కాకపోవటంవల్ల, కావ్యంలో తత్సమ పదాలు లేకుండా దేశ్య పదాలలోనే రచింపబడింది. అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియ కూడ ఈ ఉద్దేశ్యంతోనే మొదలయ్యిందనటానికి ఈ కావ్యం ఋజువు.

శుద్ధాండ్ర నిర్వచన చంద్రహాస చరిత్రము³⁶ (1890)

శలపాక వేంకట సూర్యప్రకాశ ప్రధాని ఏకాశ్వాస కావ్యం ఇది. 'వైజయంతి' పత్రికలో ప్రకటింపబడింది. నూటయాభై పద్యాలతో పూర్తయిన ఈ కావ్యంలో కవి కథకు ప్రాధాన్యమిచ్చాడు, వర్ణనల కవకాశం లేదు. రచన సులభశైలిలో సాగింది.

చంద్రహాసుడు బాల్యంలో పడిన కష్టాల్ని కవి ఇలా వర్ణించాడు.

సీ. ప్రేడిగిండు నాల పాలు బువ్వ గుడుచు
కూన చిప్పల గంజి నాన జొచ్చె
దాదులు బ్రతిమాలఁ దరల కుండెడు పట్టి
బువ్వ కింటింటికిఁ బోవజొచ్చె
నంచ బోదల తోడ నాడెడు కుఱ్ఱండు
కుక్కపిల్లల తోడఁ గూడియాడె
మెత్తని పాన్నుపై నత్త మిల్లెడు బిడ్డ
గుడి పొంత తాలపైఁ గునుకఁ జొచ్చె

గీ. బగట దాదుల చంకలఁ బరుగు వారు
రేపగళ్ళను నప్పిటి త్రోవలందు
నడువ జొచ్చెను నెంతటి పుడమితేని
బిడ్డఁ డయినను వలతి యే విడి గడువఁగ (ప-9)

దుష్టబుద్ధి అనే మంత్ర తన కొడుకు మనసునకి లేఖనాస్తే, దాన్ని అతని కూతురు విషయ మార్చిన విధం ఇలా చెప్పాడు పద.

సీ.   సిరియును గొడుకులుఁ బరగఁ గోడంఢ్రును
           మనుమలు మనుమరాండ్రనుపు మీల
 మదనునకుఁ బొనరిమనుగావ యెప్పుడే
           జాలును గొనుపచ్చు చంద్రహాసఁ
 డను వీడు నిక్కమున మిత్రుడగు నాడు
           నా సొత్తుఁ గైకొను నాన జెడఁ
 గనుకను వీని జవ్వనము మొగము లేఁ
           గనినా తలపు సరియని రఱచి

గీ.   గొప్పవాడా యితరు లేక కొలఁదివాడ
       సత్తి గలవాడ లేకను సత్తిలేని
 వాడ మొలకుడ మొలకుడు గాఁగనుక
 వెననముఁ గొనక వీనికి విషము నిమ్ము   (ప. 77)

సీ.   సిరియును గొడుకులుఁ బరగఁ గోడంఢ్రును
           మనుమలు మనుమరాండ్రనుపు మీల
 మదనునకుఁ బొనరి మను గావ యెప్పుడే
           జాలును గొనుపచ్చు చంద్రహాసఁ
 డను వీడు నిక్కముగనె మిత్రుడగు నాడు
           నా సొత్తుఁ గైకొను నాన జెడఁ
 గనుకను వీని జవ్వనము మొగము లేఁ
           గని నా తలపు సరియని రఱచి

గీ.   గొప్పవాడా యితరు లేక కొలఁదివాడ
       సత్తిగల వాడ లేకను సత్తిలేని
 వాడ మొలకుడ మొలకుడుగాఁగ నునెడు
 వెననముఁ గొనక వీనికి విషము నిమ్ము   (ప. 78)

పై పద్యార్థాన్ని ముద్రాపిత పదాలు తత్సమాలు. వాటి స్థానంలో దేశ్యాల్ని ఉపయోగించాలంటే కష్టం. అందువల్ల కవి వాటిని అలానే వాడాడు. సరైన పనే ఇది.

చంద్రహాసుడు వెళ్ళిన రాత్రి చంద్రోదయాన్ని కవి ఇలా వర్ణించాడు.

కం. తొగనూడు గ్రుంకెఁ దమ్ములు
మొగిడె నిరులు గ్రమ్మె రిక్క మొత్తపు వొడమెన్
దిగకాని తపసి కంటగ
లిగిన తుపాసి తగె మింటరేక వడుపునన్.

కావ్యం చివర్లో మంత్రి చనిపోతే, 'చెరపకురా చెడేవు' అన్న నీతిని చెప్తాడు కవి.

తే. అచటనే యున్న యొక తాతయందు దలను
మోడుకొని మంతిరియుఁ గూడ ముత్తిఁ గొనియె
నొరులఁ జెరువంగ దలఁచెడు నోగులెందుఁ
దామె చెడిపోవుదురు గాదె తప్పకుండ. (ప. 143)

ఆశ్వాసాంతంలో చతుర్విధ కందం రాశాడు కవి. ప్రతి ఆశ్చర్యార్థకం తర్వాతా ఓ కందం మొదలవుతుంది.

కం. మినుకుల తుదలను దనరెడు
గనుడా! పరువంపు గొల్లగరి తల మరుడా!
పెనుబొగడి కల నమరుల
చ్చను దా: సిరిచెలియ మగడ సైరణ దరుడా: (ప. 149)
కావ్యం చిన్నదైనా చక్కగా సాగింది.

శుద్ధాండ్ర ఋతు సంహారము (1897)

రాజమండ్రి ట్రైనింగ్ కాలేజీలో సంస్కృత పండితుడైన అరుండి వ్యాస మూర్తి శాస్త్రి రచన ఇది. ముద్రితప్రతిలో పద్యాలుగు పుటలున్నాయి. కావ్యం ఆరాశ్వాసాలు గలది. గద్యంలో "శ్రీమహాకవి కాళిదాసు 'ఋతుసంహారము' తత్సంఖ్యాశ్వాసోదారము" అని చెప్పటంవల్ల ప్రతి కాళిదాసు ప్రికానికి ఓ అచ్చ

తెలుగు పద్యం చెప్పాడనవచ్చు. ఉదాహరణానికి వసంత ఋతు వర్షానలో కవి కాళిదాసును ఇలా అనుకరించాడు.

శ్లో. ప్రపుల్ల చూతా జ్ఞాన తీక్షణ సాయకో
ద్వి రేఖమాలా విలసద్దనుర్గుణః
మనాంసి వేద్ధం సురత ప్రసంగినాం
వసంతయోద్ధా సముపాగతః ప్రియే. (ఋతుసంహారం ౪-1)

శ్లో. ద్రుమాః స పుష్పాః సలిలం స పద్మం
స్త్రియః సకామాః పవనస్సు గంధిః
సుఖాః ప్రదోషాః దివసాశ్చ రమ్యాః
సర్వం ప్రియే చారుతరం వసంతే (ఋతు సంహారం ౪-2)

అచ్చతెలుగు అనువాదం ఇలావుంది.

తే. తుమ్మెదల బారు విలుగొనయమ్ము జేసి
నెఱవిరియు మాచియలరు లంగ అకుటమ్ము
లంది ననకారు జోడు పొందాన పడెడి
వారి యెడఁదల వ్రచ్చగ వచ్చె జెలువ (ప. ౪-1)

తే. పూచు జెట్టుల రమ్ముల బొలుచు నీడు
వలపు జెందుదు రతివలు వలచు గాలి
యించుమునిరేలు సవశలు నెలవి యెసఁగు
నన్నిగడు సొంపె బిత్తరి యలరుతరిని. (ప ౪-2)

శిశిర ఋతువును కాళిదాసు ఇలా వర్ణించాడు.

శ్లో. నభవదజిత భాగాన్వీక్షమాణాః స్తనాగ్రాన్
అధర కిసలయాగ్రందంత భిన్నం స్పృశన్త్యః
అభిమత రసమేతం సందయంత్య స్తరుణ్యః
శవితరుదయకాలే భూషయన్త్యాననాని (ఋతుసంహారం 5-15)

శ్లో. ప్రచుర గుడ వికారః స్వాదు శాలీక్షు రమ్యః
 ప్రబల సురతకేశిః జాత కందర్ప దర్పః
 ప్రియ జన రహితానాం చిత్త సంతాప హేతుః
 శిశిర సమయవీషః శ్రేయసే వోస్తు నిత్యమ్. (ఋతుసంహారం 5-18)
 పద్యం పద్యానికి కవి అనువాదం ఇలావుంది.

తే. గోటు గుటిగ్రమ్ము పాలిండ్ల కొనలు గనుచు
 బుడుకుచును బలుగంటుల మోవి చిగురు
 లించు కలయిక వేసము లెన్నుచువిద
 లంద మొనరించెదరు మోములందు వేగ (ప. 5-15)

చం. కడనెల జంట మీకిడును గావుత మియ్యది చాలవేలు తీ
 పడరుప వద్దునించుల నయంబును హెచ్చుగ బెల్లపుంబనుల్
 పడఁతుల పొందు రంతువిదఁబాటి మరుండెను గంగఁ గ్రొవ్వుచే
 నెదనుడి కింప జాలి తనకింపగు జాణలఁబాయు జంతలన్ (ప. 5-16)

కవి తప్పల్ని సైరించమని పాఠకుల్ని కోరుకున్నాడు.

తే. నీవెనేనని పలుకుల నెలఁత పలుకు
 కబ్బముల కూరుపరి తలకట్టు తలఁపు
 లచ్చ తెనుఁగున గూర్చితి నరసి తప్ప
 సైచి దిద్దఁగ వేఁడెదఁ జదువరులను.

ఆకుండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి ఈ కావ్యం సరళంగా, సరసంగా సాగుతుంది.

ఎఱకువ-మఱకువ (1900)

పోతాప్రగడ కృష్ణమూర్తి రాసిన ఈ కావ్యం 'పంచతంత్రం' 'హితోపదేశం'లా నీలిబోధాత్మకం. 'ఎఱకువ-మఱకువ' అంటే 'జ్ఞానము-అజ్ఞానము' అని అర్థం. అచ్చతెలుగులో ప్రాపంచిక స్వభావాన్ని తెల్పుటమే ఈ కావ్యప్రయోజనం అయినా 'తొలిపలుకు'లో విద్వాన్ ములగాడ సూర్యారాయణశాస్త్రి "వాడుక తగ్గియున్నయచ్చాండ్ర భాషను సర్వజన విదితముగ జేయుటయే ఈ కవి ముఖ్యోద్దేశము" అని అన్నాడు.

కవి కావ్యాన్ని 119 పుటల్లో 775 పద్యాల్లో రాశాడు. 'విషయసూచిక'ను 'పట్టుపాళ్ళ తెలివిడి' అనీ, సమాప్తమయిందనటానికి 'ఇందలి యంతయు నెఱి నిండు' అనీ రాశాడు. కావ్యంలో 'పొగడిక, పేరాస, తానము, పొలము, పస, వెలిచవి, గండుతుమ్మెదలు, ఇందేంట్లు, పేరాస, కక్కురితి, ఈవి, రాచపాడి, వీలుబడిచొప్పు, ఒకటమేలొకట కీడు, జక్కవనెలపులుగులసెనవు, పిలుగుద నము, కారెనుముల పోరు, పిక్కుమెకము, దువ్వు, మొదటి కారెనుము, నక్క, సంగడము,' మొదలైన విషయాల గూర్చిన కథలున్నాయి.

గ్రంథారంభం 'పొగడిక'లో

కం. సిరినా భూమియనత్తియై
రురకముగాక తనలో నెలుగక నడకయై
కొఱలుట నెన్నికతోవె
ల్వరించి పల్లాటలార్పు పలువును గొలుతున్
కం. ఎలుకరకము నెఱినిలువై
మలుకువయెడ పదడపతన మాయవునత్తిన్
బెరసిన వేడుకకాడె
పొరసివఱలెడు పెరుమాళ్ళబొగడుదనయమున్.

అని అజ్ఞానా జ్ఞానములకు కారణభూతుడైన భగవంతుణ్ణి స్తుతించాడు.

ఈయన కథారచననీ, కవితనీ తెలుసుకొనటానికి 'దుడుకుపోతు ఓండ్రము' అనే కథను పరిశీలిస్తే సరిపోతుంది.

కం. మును వచ్చిన పోతుకడఁకు
పొనుఁగువడి వెనుకకు జరుగఁబోయి మరిలి పా
తెను నెఱవడి వెంబడిఁ దవి
తెను రెండవ దుడుకుపోతు లేనిపగ గొనెన్ (ప. 123)

తే. వెంటఁ దఱిమి తఱిమి వెనువెంటఁ గూడ
లేక క్రమ్మటి వచ్చెనా లేతకనవు
బీబీక డనున్న పోతుకాన్నించదుతని
వోవగా మేసి యయ్యచివోయె నెఱకో (ప. 124)

- కం. అటునిటుఁ బాటు వలపుతోఁ
గటకట వడవడ వడవడికెడు కాళ్ళు తడబడన్
గటకట పడియిలఁ గూలెన్
గటుకునఁ గూలునొక ప్రాత దద్దడమువలెన్ (ప. 125)
- కం. ఆపచ్చిపులు బయలులో
నేప్రక్కకు బోవమేత యెంతయులేదా
యాపోతున్నెడఁ బచ్చిక
యేపునఁబస పెచ్చెనొపెఱుయిరవుల కన్నన్. (ప. 126)
- కం. ఎదదనమేయు తలఁగడఁగ
లదుమేపురకున్న మేతలాడక యున్నే
యది యెల్ల ననెడు కక్కుటి
తిదొసఁగుల పాలుసేసె దిగులు కుడువఁగా. (ప. 127)
- కం. తనకుఁగలదాని తోడం
దనియక యెరులు కలుములఁ బొదలుచు నున్నా
రని వారి సింజూపో
పనియెడఁ గొనఁ గోరుట పలుపాట్లకు మొదలౌ. (ప. 128)
- సి. ఆచక్కటికి వచ్చి యడవిఁ గ్రుమ్మరునక్క
పోతొకండెడ నెడఁ బొడగనియెను
కడుపుబ్బ కాటియఁ గాళ్ళ విలవిల గొ
ట్టు కొనుచు నట్టునిట్టుఁ బొరులుచును
నుస్సురుస్సురనచు నూర్పులంతంత క
డఁగి బొంది నుసురులుండంగ రాక
వెడలెడు తరియెదవెనసంగ తోగ్రుడ్డు
వడి పుడమిఁబడి చావంగనున్న.
- తే. యాయడవిదున్నఁ దాని డాయంగఁ బోయి
యించుకించుక కదలుట యెఱిఁగి కొండొ
క వడి నిలిచి చచ్చునిది యింకఁగల దెఱిచి
తిను కొలఁది గాఁగనని పొంతఁ దిరుగు చుండె. (ప. 129)

ఇలా పోతావ్రగ్గడ కృష్ణమూర్తి కవితాధోరణి, కథాకథన పద్ధతి సుబోధ కమైవుంది.

కళావతి పరిణయము (1900)

జయంతి భావనారాయణ షేక్స్పియర్ మహాకవి రాసిన 'సింబలిస్' నాటక కథ ననుసరించి రచించిన పద్యకావ్యమిది. పుస్తకంలో 105 పుటలున్నాయి. నాలుగాళ్ళాసాలున్నాయి. ఇది నాటకం కాకపోయినా ఆంగ్ల నాటక పద్ధతిలో 'ఈ నాటక కథయందు వచ్చు పాత్రములు' అని పాత్రల పరిచయం చేశాడు కవి. ఈ కవి ఆకుండి వ్యాసమూర్తి దేశిక పదసేవా పరాయణుడు. అవతారికలో—

తే. కొలుతు నొజ్జల నాకుండి కొలపుఁబాల
వెల్లికిని నిండు నెలయయి వెలయువాని
నెల్లవిద్దెలకెల్లయై యెసఁగువాని
వ్యాసమూర్తుల బత్తి నివ్వటిలమదిని.

(ప. 9)

అంటూ, ఆపై 10, 11 సీసాలలో తండ్రిని, తల్లిని ప్రస్తుతించాడు. తరువాత "ఈలుపుగల వాలు గంటులలో మేలుబంతి యనంగ్రాలు నొక ప్రోయాలి పెండిలికత నచ్చతెలుంగున నుడువం గడఁగునదునున సాంబిశిపుడు తోవ నాముక్కుంటి కప్పనంబుగ నతని కనికరంపు పెంపున నా యొనర్పంబునిన కళావతిపెండిలికత తెఱంగెట్టిదనిన "(పదనం-15) అని కథా ప్రారంభం కావించి,

"బొలుపు తెచ్చు గుజరాతి పుడమికెల్ల

వెలయు సౌరాష్ట్రమనగను పీడొకండు" అంటూ నగరవర్ణనచేశాడు. ఇంకా ఆనగరం ఇలావుంది.

తే. కోటకొమ్మలఁ జెక్కిన గొప్ప గొప్ప
మానిరంబుల బిగులచే మాపురెట్టి
యిరులు గ్రమ్మిన దివియల సరకుగొనక
వీఁక జెరలాడుదురు లెంక కూటు వొగిని

(ప. 1-24)

తే. ప్రోలిమేడం యొప్పును బొడవు చెలుల
చక్కదనము గని కల చందమెల్ల
నుడువదొరకొన్న నొకవేయినోళ్ళ గలుగు
పాప తేడును నాదడఁ బడకయున్నె (ప. 1-25)

చం. తన సరిబేసికంటియును దామరకంటియుఁ బూజబండుటన్
దనకుఁ గొరంత యోట నెదఁదామర చూలికడింది కొందలం
బును బడినేల వేలుపుల పొల్పును దాలిబియ్యెల్ల వారిచే
ననయముఁ బూజఁగాంచెనన నచ్చటి పారులు వొల్తురెంతయున్ (ప.1-26)

ఆ నగరాన్నేలే రాజు—

తే. అక్కుటిక నేలు రాజవాహనుఁ డనంగఁ
దనరు నెకిమీడు పజలనందఱనుదనదు
బందుగుల యట్ల కాంచుచుఁ బలువగముం
వెదకి కడతేర్చుచునువాడి వీడకుండ (ప. 1-36)

అతని భార్య—

కం. లీలాపతి యనియెడుని
ల్లాలోక్కతె గలదుతేని కాబిడ మగనిన్
వేలుపువలెఁ దిలకించుచు
నీలుపు నందనకుఁ బుడమి నెనలేకలరున్ (ప. 1-45)

శత్రువు యుద్ధంలో మరణిస్తాడు. ఆ శత్రురాజు భార్య ఓ మొగబిడ్డను కని చనిపోతుంది. రాజవాహనుడు ఆ పిల్లవాణ్ణి రాణివచ్చిస్తాడు. రాజుకు కళాపతి అనే కూతురు, వీరసేనుడు, విక్రమసేనుడు అనే కొడుకులూ వున్నారు. రాణి దీర్ఘవ్యాధికి గురియై అగ్నిలో పడి మరణిస్తుంది. పెంచిన పిల్లవాడిపేరు విజయ సారుడు. కొన్నాళ్ళకు రాజకుమారుల నెవరో అపహరిస్తారు. వాళ్ళజాడ తెలియదు. కూతురి పెళ్ళి చేసి అల్లుణ్ణి ఇంటనుంచుకోవాలను కుంటాడు రాజు. కాని మంత్రి మళ్ళిపెళ్ళి చేసుకోమని హితబోధ చేస్తాడు.

పరిచయం చేయ ఉవ్విళ్ళూరి కావ్యరచన సాగించారు. అలాంటి వాటిలో ఈ కావ్యం ఒకటి.

అచ్చతెలుగు ఋతు సంహారము (1910)

గ్రంథ రచయిత చింతపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రి 'విజ్ఞాపన'లో “సంస్కృతము నకు భాషాంతరీకరణమున సరియగు భావములుగల తెలుగు పదములు లభించుట కష్టము. అయినను మూలానుసారముగ సాధ్యమైనంతవరకు సాధించుకొని వచ్చితినినియే నాయూహ” అని చెప్పారు. పుస్తకాన్ని దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు ముద్రించి ఇచ్చారు.

కృతి రచనా కాలాన్ని కవి ఇలా చెప్పాడు.

తే. అద్ది వసురత్న భూవిక్రమార్క శకము
ప్రభవ చైత్రంబునందు నిర్మాణమొందె
మత్స్రణీతంబునై బుధుల్ మాన్యులగుటఁ
దప్పలం ద్రోచి గ్రహియింపుఁ డొప్పులెల్ల.

‘శ్రీకృష్ణ పరమాత్మకు సమర్పితము’గా కావ్యాన్ని రాశాడు కవి.

కాశీదాను గ్రీష్మ ఋతు వర్ణన యిలా చేశాడు.

శ్లో॥ ప్రచండ సూర్యః స్పృహణీయ చంద్రమాః
సదావగాహక్షమ వారి సంచయః
దినాంతరమ్యోఽభ్యుప శాంతమన్మథో
నిదాఘ కాలోఽయముపాగతః ప్రియే (ఋతు సంహారం 1-1)

కవి దీన్ని ఇలా తెనిగించాడు.

చం. చెలి నెలి వేడిమిన్ జెలగు వీరకటి గొంగయుఁగూర్మిఁ గోరని
మ్ములఁదగు చందురుండు సతమున్ గడు తానమొనర్పఁ జల్లనై
వెలసెడి నీరునే పడఁగు వెన్నుని పాపదున్నన్ బగళ్ళ చా
ల్పుల సుధహాయియన్ గలిగి పొండుగ వేసవి వచ్చెఁ జూచితే (వ-1)

అలాగే కాళిదాసు వర్ణములు వర్ణనను,

శ్లో॥ విలోల నేత్రోత్పల శోభితాననై
 ర్ముగైః సమతాదుపజాత సాధ్వసైః
 సమాచితా సైకతినీ వనస్థలీ
 సముత్సుకత్వం ప్రకరోతిచేతసః (ముతు సంహారం 2-9)

కవి ఇలా అనువాదం చేశాడు.

చం. కదలేడి ముద్దుగుల్కు కనుగల్వలఁ జెల్వము నించు మోములన్
 బొదలిన బిట్టు బీతునను బొల్పిన జింకల మూఁక నంతటన్
 గడుకొన నిందు పెల్లెనుకఁ గల్గిన కానల చోటు లెంతయున్
 మదికిఁ గడింది వేడుకలు మాటికి మాటికిఁ గూర్చుచుండెడిన్ (ప-37)

కాళిదాసు శరదృతు వర్ణనను,

శ్లో॥ తారాగణ ప్రవర భూషణ ముద్వహంతీ
 మేఘావరోధ పరిముక్త శశాంక వక్త్రా
 జ్యోత్స్నాదుకాల మమలం రజనీ దధానా
 వృద్ధిం ప్రయాత్యనుదినం ప్రమదేవబాలా (ముతు సంహారం 3-7)

చింతపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రి ఇలా తెలుగు చేశాడు.

చం. కులికెడి రిక్కచాలు పను గ్రొత్తనిగారపు సొమ్ముదాల్చి మ
 బ్బుల తెరచాటునన్ దొలఁగు పొల్పుగు చందురుడన్ మొగంబునున్
 గలిగి వెలంది వెన్నెల యనందగు తెల్లని పట్టు చీరచే
 బొలిచిన రేయికన్నెయగు బోటి బలెన్ బురడించె నెవ్వడిన్ (ప. 68)

ఏకాశ్వాసంగా రాసిన ఈ కావ్యం 'అప్పన జేసితి సత్తి కొలఁది
 వెన్నునకు' అని రాశాడు కవి చివరగా.

తే. నాణెముగు నూట నలువది నాల్గు పద్దె
 ములను సంపెఁగ కల్వదండలను గూర్చి
 బత్తినప్పన జేసితి సత్తి కొలఁది
 వెన్నునకు బెద్దలిది చూచి వేడ్కఁ గనుడి
 కవిది ధారాపద్ధి గలిగిన కవిత్వం.

నవరస తరంగిణి (1922)

దీనిని రాసింది ఆదిభట్ట నారాయణదాసు. షేక్స్పియర్, కాళిదాసు రచనల్లోని రసవద్భట్టాలను తెలుగు చేసి 'నవరస తరంగిణి' ని రచించాడు ఆయన. నలభై మూడు షేక్స్పియర్ గ్రంథాల్ని, పన్నెండు కాళిదాసు గ్రంథాల్ని సమగ్రంగా విమర్శనాత్మక పరిశీలనా దృష్టితో చదివి, రసవద్భట్టాలను ఎన్నుకొని, ఆయా ఘట్టాలను సవరసాల దృశ్యభవంతో విడదీసి, వాటిని నాడు తెలుగు లోకి దక్షతతో అనువదించాడు. కవి గ్రంథారంభంలో రాసిన బృహత్తర పీఠికలో ఇరువురి కవుల తారతమ్యాన్ని, కథాకల్పనలలోని జాగోగులను చర్చించి, కావ్య ప్రయోజనం, నాటక ప్రయోజనం, చతుర్విధాభినయాలు, వాటిలోని సహజ కృత్రిమ భేదాలు, గీతవాద్య నృత్యముల తెన్నులు తెల్పి, వాటిపై తన అభిప్రాయాన్ని వివరించాడు. అలాగే అనాటి పండితలోకంలో వివాదం రేపిన మత, సాంఘిక, సంస్కరణోద్యమాలను గూర్చి తన అభిప్రాయాన్ని నిర్మోహమాటంగా వ్యక్తం చేశాడు.

విజయనగర ప్రభువైన ఆనందగజపతి సమక్షంలో తరుచు జరిగే షేక్స్పియర్, కాళిదాసుల కవితా చర్చను కవి విని అప్పటికప్పుడే తెనుగులోనికి అనువదించి మహారాజాను ఆనందపరచేవాడు. ఈయన అనువాదాలు విని, ఆస్థానంలోని ఆంగ్లభాష రాని పండితులు షేక్స్పియర్ గొప్పదనాన్ని, కవితా సౌందర్యాన్ని తెలుసుకొని ఆనందించేవాళ్ళు. అలా ఆరంభమైన ఈ అనువాద వ్యాసంగం అలక నారాయణ గజపతి కాలం నాటికి గ్రంథంగా 'నవరస తరంగిణి' వెలువడింది. కవి మహారాజుకు "కాళిదాస షేక్స్పియరు కవితలపై ప్రేమపడెదవు గాన నర్పించినాడ" అనే విజ్ఞాపనతో అంకితమిచ్చాడు.

గ్రంథాంతంలో అనుబంధంగా గ్రంథస్థ విషయాలను తెలుసుకోవటానికి పీలుగా కాళిదాస షేక్స్పియర్ కవితా విశేషాల పట్టిక, వాళ్ళ కావ్య నాటకాల కథా సంగ్రహాల ఆంధ్రీకరణ వివరాలూ ఇచ్చాడు. తను రాసిన తెలుగు పద్యాల్లోని కఠిన శబ్దాలకు 'జీప్సణి' రాసి "ఆంధ్రజనోపకారమగునని యెంచి చదువరుల విశేష బోధకై విరచించినాడ" అని ముగించాడు.

సంస్కృతాన్ని తెలుగు చేసేటప్పుడు మూలంలోని సంస్కృత పదాలు రాసేయని నియమం కవి విశిష్టత. కాళిదాసు పద్యానువాదాలను పరికిస్తే కాళిదాసు 'రఘువంశం' లోని దిలీప వర్ణన—

శ్లో. ఆకార సదృశ ప్రజ్ఞః
ప్రజ్ఞయా సదృశాగమః
ఆగమైః సదృశారంభః
ఆరంభ సదృశోయశః (రఘువంశం 1-15)

దీనికి తెలుగు అనువాదం ఇలా సాగింది.

తే. సౌగసునకుఁ దగినట్టి తెల్విగలవాఁడు
తెలివికిందగు చదువుల వెలయు వాఁడు
చదువులకుఁ దగిన పనిని నల్పువాఁడు
పనికిఁ దగినట్టి పెంపునఁ దనరువాడు

అలాగే అద్భుత రసానికి సంబంధించిన పార్వతీ సౌందర్య వర్ణన—

శ్లో. ప్రవాత నీలోత్పల నిర్విశేష
మధీర విప్రేక్షిత మాయతాఞ్ఞా
తయా గృహీతంను మృగాంగ నాభ్య
స్తతో గృహీతంను మృగాంగ నాభిః (కుమార సంభవం 1-45) ను

ఇలా తెలుగు చేశాడు కవి.

తే. బలువరువలి యందలి నల్ల కలుప మాడ్కి
వెలియు చుండెడు వాల్గంటి బెదురు చూడ్కి
యాడు జింకల నుండి యా చేడె గొనెనొ
యాపె వలన నేర్చుకొనెనో యాడు లేళ్ళు.

కరుణ రసానికి 'అజవిరాపం' తీరుకోబడింది.

శ్లో. స్రగియం యది జీవితాపహః
హృదయే కిం నిహితా నహంతి మాం
విషమ వ్యమృతం క్వచిద్భవే
దమృతం వా విష మీశ్వరేచ్ఛయా (రఘువంశం 8-46)

తే. ఈ పువ్వుల దండ యుసురెడ బాపిన యెడ
నా యెడద నిడగాననున్ జంపదేల
యగు విసము బ్రతికించు మందుగ నొకప్పు
కాచునది వేల్పు టిచ్చ నొకట విసమపు.

శృంగార రసానికి పార్వతి స్థితిని వర్ణించే ఘట్టం—

శ్లో. తం వీక్ష్య వేపఘమతీ సరసాంగ యష్టి
ర్నిక్షేపణాయ పదముద్భృత ముద్వహన్తి
మార్గావల వ్యతికరాకులితేవ సింధుః
శైలాధిరాజ తనయా నయయా నతస్థౌ (కుమార సంభవం 5-85)

తే. వాని జూచి చెమటపట్టి వడఁచు పుట్టి
యడుగు పెట్టలేక యాగలేక
చారి నడ్డు కొండ తాకొన సుడివడు
వంక వలె వలిమల పట్టియుండె

షేక్స్పియర్ కవితకు వస్తే, హాస్యరసానికి సింబలిన్ లోని అనువాదం ఇలా సాగింది.

By medicine life may be prolonged
yet death will seize the doctor too (Cymbaline Act V, V)

ద్విపద. బ్రతుకు పొడ్గింపగా బడు మందు చేత
మృతి వైద్యునిం గూడ మ్రింగెడు గాని

అలాగే 'హామెట్' నుండి—

None wed the second but who killed the first
(Hamlet Act III, II)

ద్విపద. తొలివాని జంపిన తొయ్యలి తప్ప
మలివాని పెండ్లాడి మనదెవతైన

ఆదిభట్ల నారాయణదాసు కొత్త తరహాలో రాసిన కావ్యం ఇది.

ఉమరు కైయాము రుబాయతు (1930)

ఫారసీ భాషలోని ఉమర్ ఖయ్యాం 'రుబాయతు' ల్ని ఆదిభట్ల నారాయణదాసు తెలుగు సంస్కృత భాషల్లోకి అనువదించాడు. 'నాటు తెలుగు' అనువాదం ఈయన ప్రత్యేకత. 'రుబాయతు'ల అంగ్లానువాదం చదివి మురిసిపోవటం మామూలు. దాసు స్వయంగా ఫారసీ భాషను గురువువద్ద నేర్చుకొని మూలా న్నుండే సొగసు చెడకుండా అనువాదం చేశాడు. అందువల్ల ఇతరుల అనువాదాల కన్నా దీనికి విశిష్టత వుంది. తన్ను విజయనగర ప్రభువు సంగీత కళాశాలకు ప్రప్రథమ అధ్యక్షుడిగ గౌరవించిన సందర్భంలో విజయరామ గజపతి మహారాజుకు, రాణి లలితకుమారీదేవికి అంకితమిచ్చాడు కవి. గ్రంథం చివర్లో పారశీక పద టిప్పణినీ, నాటు తెలుగు మాటల టిప్పణినీ కూర్చాడాయన. ఆనాటి ఆంధ్ర విశ్వ కళా పరిషత్తు ఉపాధ్యక్షుడు డా. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ పండితుడు తొలి పలుకు రాశాడు.

ఈ గ్రంథంలో నారాయణదాసు ఉభయభాషా పాండిత్య ప్రకర్ష కన్నీ స్తుంది. ఆయనకు తెలుగులో ఎంత పట్టుందో, సంస్కృత రచనలో అంత ప్రజ్ఞ వుండేది. గ్రంథంలో మొదట ఫారసీ రుబాయి, తరువాత ఎడ్వర్డ్ ఫిడ్లర్లాట్ ఆంగ్ల పద్యం, దానికింద సంస్కృత శ్లోకం లేదా గీతిక, ఆపైన తెలుగులో కందము, మంజరి మొదలైన భందస్సుల్లో పద్యం గ్రంథారంభంలో ఆంగ్ల సంస్కృతాంధ్రాల్లో పీఠికలు కవే రాశాడు.

ఉదాహరణకు కవి 'రుబాయిలు' ఇలా వున్నాయి.

తంగీయి మై ఈలాల్ భాహం వదీ వానీ

సద్దిరమ కీ బాయద్ వన స్పి నానీ

హంగ హ్ మన్య తూని షస్త దర్ వీరానీ

ఖుష్త్ ర్ బూద్ ఆజ్ మష్టు కలి బుల్తానీ

Have with a bread beneath the Bough

A flask of wine, a book verse and there

Beside me singing in the wilderness

Oh! wilderness were Paradise enow.

శ్లో. ఇత్తుచ్చాయే కదుష్యోన్న మభీష్టం మధువు స్తకం
త్వమత్రయది గాయస్తీ నూనం స్వర్ణాయతే మహి.

గీ. ఆరుణాసవమపి కాంక్షే మహాకవి కృతాని చాటు కావ్యాని
అర్థగ్రాస మవశ్యం ప్రోత్సాహతాం మామకాంత్య విశ్వసితమ్
అవ్యనవరత మహాంత్యం పరిరభ్య పరస్పరం వసేవరహః
శత శతకోటి గుణం స్వాదిదం వనం చక్రవర్తినః సౌధాత్

(సానీ 635)

మూపు. పచ్చిక బీడచ్చోటన్
(కందం) మచ్చికతో నీవు కొలది మైమరపున నె
ల్లిచ్చిన పాటల గుల్కులు
నెచ్చెలి ! మన కారు బ్రతుకునే మెచ్చడగున్.

చెండు. కోరుకొన్న కెంపు కోపు గంగాళముల్
(ఆటవెలిది) మాటలల్లు వాని తేటవ్రాత
ఈవునేను వేడ్క నెనయ గల్గిన పాడు
తోడ నీడు కాదు దొరల మేడ.

మరో రుబాయీ—

గర్బర్ ఫం కందన్ బూదీహూన్ యజ్దాన్
బరాస్త మీమన్ ఈన్ ఫల్క్ రాజ మియాన్
ఆజ్ నవ్ ఫలకీయ దిగర్ మనాన్ సాఖ్ మీ
రాజ దబ కామీదిల్ రసీదీ ఆసన్.

Ah Love ! could you and I with fate conspire
To group this sorry scheme of things entire
Would not we shatter it to bits and then
Remould it nearer to the Heart's desire.

శ్లో. ప్రతి రుంధ్యావచేదైవ మహాంత్య మపి వల్లభే
శశ్వన్నిధః పరిరంభాస్పృతం నై వపి చేపకమ్.

గీ. దివమహా రుఖితేశ్వర ఇవ హంతకర గ్రాహ మగ్రహీష్యం చేత్
అద్యకి మనాశయిష్యం సుతరామవ్యంత రిక్ష లోకమముమ్
ఆదోదివ మన్యన్నవ మేవ యధేష్టం నకి మిహ మప్రక్ష్యమ్
తచ్ఛార్య భవిష్యచ్చేన్నా నిష్యత్కిం యథా సుఖం కోఽపి
(సానీ. 686)

మూపు. ఓ చెలి, నీవు నేను మ
(కందం) రీ చప్పని బడుగు బ్రతుకు నెనయుట కన్నన్
దోచినటు పొలసి కోరిన
యా చవిగొనఁ గ్రొత్త మందలందుట మేలౌ.

చెండు. వేలుపునకు వలె నిన్ను నాకయిన
(మంజరీ సున్న చోనిది మార్పు కొందునా నేను
ద్విపద) కావించనా క్రొత్తగా నేల నెల్లఁ
గోరు కొన్నటు హాయి కుడువడెవ్వాడు. (సానీ 686)

ఇలా కావ్యమంతా చక్కని దేశ్యంలో మృదుమధురమై సాగుతుంది.

వెన్నెల వెండ్లి (1971):

ఈ కావ్యాన్ని నారనాగనార్యుడు 23.3. 1971 నాడు ప్రారంభించి 5.9.1971 నాడు పూర్తిచేసినట్లు కావ్యం చివర రాసుకున్నాడు. ఈయన రాసిన అచ్చతెలుగు కావ్యాల్లో ఇది ఎనిమిదవది. 'విన్నపము'లో "కొంగరచ్చ తెలుగు చదువువారు లేరు. గాననీకైత పనికిమాలినదని నన్నెత్తి పొడిచిరి. కాని నాటి నుండి నేటి వరకు వ్రాయుచునే యున్నారు. తెలుగుగడ్డ పుట్టిన తెలుగుబిడ్డ తెల్లరు దల్లిఁబాసఁబ్రేముడి మెయి జడుపుట లెంతేని సాజుని తలంతు. చేయూతనిచ్చినచో నిట్టివెన్నేని వ్రాయునోపికగలదు," అని చెప్పాడు. సి.వి. సుబ్బన్న శతావధాని సాయంతో, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యఅకాడమీ రూ. 500/- సాయంచెయ్యగా కవి ముద్రింపించారు కావ్యాన్ని, కావ్యంలోని కథ కల్పితం.

'చ-మురి' అనే పేరుగల గ్రామంలో 'చందురుడు' అనేదొర వున్నాడు. అతని సాయంతో—

కం. అందఱుఁ నెయ్యముఁ దియ్యము

దెందమునం దెంచి ప్రేముడిన్ మనుగడలం

దెందును నొచ్చెముఁ బొచ్చెముఁ

బొందక బ్రతుకుదురు పజలు పొందెడుఁ గోర్కిన్ (ప. 17)

అక్కడి ప్రజల్లో ఎక్కువ తక్కువ భావనలేవు. తమలో వున్న దొన గుల్ని నెలకొక్కసారి రచ్చలో తీర్చుకుంటారు. గాంధీగారి ఆదర్శ గ్రామ స్వరాజ్యమిది. కదురు, కవ్యము, కదలే దేశంలో కలిమికి లోటులేదంటారు కవి.

ఆ. బలిమికలిమిఁ గూర్చు బాడియుఁ బంటయు

దప్పకునికిఁ బాడి యొప్పటంచుఁ

దలంచి ప్రొద్దుమొలవఁ దఱపుల తలుగుల

వదలి పాలుఁ గొందు రదను నందు (ప. 36)

కం. వలమురి ముమ్మొన వాలును

గలయెడ మేలొదవు పగిది కవ్యముఁ గదురున్

వెలయు తలి లోటు పాటులు

నలంతి కలుగకచట మేల్మినందుదురు పజల్. (ప. 37)

చందురుడోసారి వేగుతరిని అడవికెళ్ళాలని ముచ్చట పడ్డాడు. వెంటనే తగువారలు వెంటరాగా వింతలు విడ్డూరాలూ చూస్తూ, సొంతకతలు చెప్పుకుంటూ వెళ్తారు. కొంతదారి వ్యాహ్యశి జరిపి, ఇంటిదారి పట్టగా ముబ్బులేని వాస పోజిమి కనబడ్తుంది. వెంటనే అనుచరులు విడిదికి తగిన ఏర్పాట్లుచేస్తారు. మర్నాడు మునిమాపువేళ ఒక బాపడు గడగడ పణకుతూ చందురుడి దగ్గరకు వస్తాడు. అతని భయాన్ని పోగొడ్తానని అభయమిచ్చి అతని స్థితిని గూర్చి ప్రశ్నిస్తాడు దొర.

ఆ బాపడు ఇలా చెప్పాడు. 'నుడివాలను' నగరానికి 'వెలుగు'దొర ఏలిక. అతని ఏలుబడిలో ప్రజలు సుఖముగని హాయి చొక్కి మనిరి. అతనికి మరుని గరితకు సరిఅయ్యే 'వెన్నెల' అనే కూతురుంది. ఆ చెలికి రాకులమున తగిన వరుణ్ణి గురించి విచారించుచునగా ఈ బాపడు బయలుదేరాడు. దోవలో క్రూర మృగములు వెంటబడితే అత్తిడిదొర శరణుజొచ్చాడు. ఆ బాపడు ఆ 'వెన్నెల' నీకు తగిన భార్య అని చెప్తూ—

కం. పేరే వెన్నెల నవ్వుల
 తీరే వెన్నెలయి యారితేరిన వలపన్
 సొరే వెన్నెలయై పొలు
 పారును వెన్నెలను బొగడనగునే తగునే (ప. 82)

చం. చిలుకకు గోరువంకకెద చెల్లిన మాదిరిఁ జందురుండవై
 వెంసిన నీకు రూపుఁగొని వెన్నెల పేరిట వెల్లి వన్నె చి
 న్నెలు బలుఁగున్ వెలుంగులను నెక్కిని వెన్నెలతో జగమ్ము న
 వ్వుల దులకించునున్ బసిడి బొమ్మకుఁ బెండిలి యెంత యేదగున్ (ప. 83)

అని వాళ్ళిద్దరి వివాహము జోడైనదని ప్రోత్సహించాడు. చంద్రుడు వెన్నెలను
 మెచ్చి 'నన్ను వెన్నెలకుఁజవగు చుట్టరిక మొకటి యొవవునా!' అని ఆసతిచ్చి
 ఆతన్ని పంపాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు వెన్నెలకడకేగి చంద్రుని గూర్చి—

కం. ఆన్నులమిన్నా! నీ వొక
 వెన్నెలయిన 'చందురుండు' వెలసిన నాటే
 డెన్నడు నీకన్నను గడు
 మిన్నయి చెన్నొందు మందె మేలం పేలా (ప. 106)

అని చెప్పి ఆమెకు అతనిపై అనురాగాన్ని కలుగజేశాడు. వెన్నెలరాణి పెక్కువ
 జోతలిడి పాటునితో

కా. నేనా చంద్రురు తేని చంద్రుని మున్నేవింటి గైకొంటి న
 వ్యాసన్ మేల్మి గొనమ్ము పంట పలతిన్ బాగెమ్ము ముక్కాఱు పం
 ద్రైనిందారుగఁ బండునట్లతడె నాయంచోర్మిఁ బేర్మిన్ దలం
 పైన కొల్పిన సంతకంబెఁ గలదే? యీ మనిగ విన్రోల్పుగన్
 (ప. 109)

అని తన అభిప్రాయం తెల్పింది. వెన్నెల బ్రాహ్మణితో

కం. ఈ పని నీ పని యని చని
 నా పనువున గొనక చక్కనంబోయి కడున్
 తాపిదుల కోర్చి పేర్చిన
 యోపిక నవరించు పెంతయో గొప్ప గదా (ప. 111)

కం. నీ యప్పు దీర్చ గలనా

యో యప్ప! కొంత దీర్చియొక మనుగడకున్

సాయము సేయుము నీ యెడఁ

జేయుదుమును 'రుక్మిణి'వలె జేజేల్సామీ

(ప. 112)

అని ప్రార్థించింది. వెన్నెల విరహం, చంద్రుడి మదనతాపం, చివరకు వివాహం, విహారం వరసగా వస్తాయీ గ్రంథంలో.

ఈ కథ అంతా 'భాగవతం'లో 'రుక్మిణీ కళ్యాణమట్టా'న్ని దృష్టిలో వుంచు కుని రచించినట్టు కవి చెప్పకపోయినా పై పద్యాలు పట్టియిస్తాయి. కావ్యం మొత్తం 214 పద్యాలున్నాయి. ఏకాశ్వాసం. ఇది చక్కటి నుడికారం సంతరించుకున్న కావ్యం.

ఉ) పద్యకావ్యాలు - ఖండకావ్యాలు

వన్నెలవాక (1900)

పోతాప్రగ్గడ కృష్ణమూర్తి రాసిన ఈ కృతి పలువిషయాల్ని గూర్చి వేరువేరుగా వర్ణించిన ఖండకావ్య సంపుటి. ఇందులో మొత్తం పది విషయాలున్నాయి. 'వేలుపుల గణుతి' అనే రెండవ విషయంలో పెరుమాళ్ళు; పెనిమిటి యెడనుండ సిరిననబోడి (ఓశ్మినారాయణులు) ఎన్నిక, కన్నయ్య పొగడిక, ముక్కంటి మెప్పు, మోహినీవేషము, కట్టికాక, జనార్దన స్వామిపొగడ్త, పలుకుల జెలియగ్గింపు అనేవి వున్నాయి. ఐదో విషయంలో బరిమ, ఎరపు, ఉరపు, మెత్తన, మైవడి, ఉడుటు, మేలు, ఈను, దుడుకు, వెఱపులు, ఆటలు, కీటుకు, మోస, ఎలమి, కీడు అనే గుణాల స్వభావాలు వర్ణింపబడ్డాయి. ఆరవ విషయంలో బయలు, సంఘెటాము, మబ్బు, నెల, ఆమని, తొలకరి, ప్రొద్దు, లేయి, దెసలు మొదలైన ప్రకృతి వర్ణనలు చేయబడ్డాయి. తరువాతవి మానిసి, మ్రాకలు, గుట్టలు, కడలి, పుడమి అనేవి.

ఈ పుస్తకానికి బొబ్బిలి సంస్థానంలోని హైస్కూలు సీనియర్ పండితుడు విద్వాన్ ములగాడ సూర్యనారాయణశాస్త్రి 'ఉపోద్ఘాతం' రాశాడు. అందులో "ఇందలి కవిత అతిశయోక్తి పొంతకు పోక స్వభావోక్తిచే మనోహరముగ

నుండును" అని ఆయన అభిప్రాయపడ్డాడు. ప్రకృతి పరిదృశ్యమానాలయ్యే వస్తు విశేషాలను కవి స్వకపోల కల్పితాలయిన వర్ణనలతో నిర్వచించాడు.

‘వేలుపుల గణుతి’ అనే భాగంలో సిరిసనబోడిని కవి ఇలా వర్ణించాడు.

శా. తల్లియంచు నిసుంగు లాగున నెడందన్ బత్తి దంచేరుకో
నెల్లప్పుందన వేయుఁ బేశ్కనగ చాటినట్లు దొవ్వేగి తా
నుల్లం బారగఁ ద్రోచురూపు పస సొంపొప్పార గ్రోలించు పా
ల్వెల్లిం బుట్టిన రాణి మేల్ చెయిదలం బెర్రేచుతన్ మామదిన్.

(పు. 8, ప. 18)

‘సందెజాము’ అనే ఖండికలో—

కం. చీకటి పెనుభూతముపై
సోకిన మాతీన నెడపొడ చొప్పు మొదలుతోఁ
దేఁకులు నీలియడ పొడలఁ
దేఁకువ పుట్టఁ బొడవడిన తెఱఁగుననుండెన్.

(పు. 50 ప. 288)

చీకటి అనే భూతం పైనసోకిన ఎఱ్ఱని సంధ్యాకాంతులు పుట్టనుండి వెలువడిన నీలిపొడలుగల స్వల్పాగా వున్నాయట.

‘గుట్టలు’ అనే ఖండికలో—

ఉ. ఎండకు గాలికింజడి కొకింతవడిన్ వెలినుక్కతుండె మొం
దొండ జిలుమ్మవట్టి పొరలూడి పొరిన్ సలియై తఱుంగువో
గుండల మండలం దొదవి కూడెడు మన్నెములుండ కట్టుగా
నుండును చీలంట్లతికి యుంచెనుగాక మహీధ్రముల్ భువిన్.

(పు. 79 ప. 424)

ఎండకు, గాలికి, వానకు కొంతఎండి, ఆరి, తడిసి బయటవున్న బండి చక్రపు ఉక్కుతునక చిలుముపట్టి పొరలూడిపోయి, నుసిది తగ్గిపోతూండగా, బండిచక్రపు మధ్యభాగంలో చేరిన మన్ను ఎలా ఉండలు కడ్తుందో, అలా భూచక్రం మధ్య పరస్పరాలన్నీ వున్నాయని కొత్త పద్ధతిలో ఊహించాడు రవి.

గ్రంథంలో తాను మార్చిన పలువిషయాల్ని గూర్చి కవి ఇలా తెల్పాడు.

తే. పలునెరవులు పల్పోకలు పలుపనులుగఁ
బలుతగులఁ బడ పుడమి బ్రదిమివేరి
కొలికి మలఁకల లంకె చిక్కులు గొలుసు వ
యినముగఁ బరగుఁ బొత్తమందెల్ల యిదియు (పు. 80 పు. 486)

జీవితంలోవున్న అనేక రకాలయిన నేర్పులు, పోకడలు, పనులు, తగలాటాలు, చిక్కులు మొదలయినవాటిని గూర్చి రాశానని చెప్పాడుకవి. కవి అచ్చ తెలుగు రచనలో ఆరితేరినవాడని, అనుభవజ్ఞుడని కావ్యంలోని పద్యాలు, విషయాలు తెలుపుతున్నాయి.

నారాయణస్వామి ఖండకావ్యాలు³⁷ (1910) :

లి.ప. నారాయణస్వామి సింహాచలంలో స్వామి సేవలో కాలం గడుపుతూ వాల్మీకి 'రామాయణా'న్ని నిత్యపారాయణంగా అధ్యయనం చేసేవాడు. అందులో తాను ముచ్చటపడ్డ భాగాలను వివిధ శీరికలతో అచ్చతెలుగులో ఖండకావ్యాలుగా రాశాడు. ఈయన ఖండికలన్నీ రామ కథాంశకాలే.

మాయామృగం మరణిస్తూ రాముడి ధ్వనిని పోలిన ఆర్తనాదం చేయగా, సీత హడలిపోయి, లక్ష్మణుణ్ణి అన్నసామానికి వెళ్ళమనటం, అతడు సీతనూరడించటం 'హిరడింపు'లో ఇతివృత్తం. ఇందులో 28 పద్యాలున్నాయి ఆర్తనాదం వినటానికి ముందు సీత మనస్సులో ఆలోచన ఇది—

కా. మావీటన్నగదోట వాటమగురేమన్నేని టామేడ కా
క్రేపన్ జాదిరురాళ పుండె పలకున్ గ్రిందై చొకాటంపునె
త్రాపుల్ జిమ్మెడు తమ్మిపూడిగియ చెంత న్నింకఁ గట్టించి యెం
తోవేడ్కన్నమి కాఁడు చూడమని పింతున్ గ్రచ్చుదైవారగన్. (ప. 4)

సీతపరుషాలాడితే, లక్ష్మణుడు ఆమెను హిరడిస్తూ రాముడి బొన్నత్యాన్ని గూర్చి పలికిన పలుకులు లక్ష్మణుడిలోని భక్తిని, ఆర్తుల నాడుకొనే శక్తిని తెలుపుతున్నాయి.

చం. అడలకుమమ్మ యింతదన యల్లెగదల్చ జగమ్మల్లెల్లడుం
దుడుకువడంగఁ జేయగలతోరపు బీరమునం జెలంగునీ
యొడయని కించు కంతయిన నోటమిగల్గిన గుండుబుల్లవే!
కడలియు నెండదే! యడవిగాములుఁ దొల్లిటి జాడలీడవే (ప.12)

చం. అదియునుగాక కాననినునాద వడంకగడించి యన్నకై
కదలినఁ గూళరక్కసులు కంటుననెంతయు మచ్చరించినన్
బొదిమిన బాసదైనిలుచు పోటరిఁగానకఁ గాసిఁజెందెదో
వదినయ! యన్నకున్ సిలుగువచ్చుటదబ్బఱ యంచునమ్ముమా (ప.25)

‘ఎదురుకోలు’ అనే రెండో ఖండికలో 24 పద్యాలున్నాయి. ఇందులో
పంపాతీరాన తిరుగుతున్న రామలక్ష్మణుల్నిచూసి భయపడ్డ సుగ్రీవుడు హను
మంతుని పంపించటం, అతడు ఋషివేషంలో రామలక్ష్మణుల్ని కలవటం, వాళ్ళకు
సుగ్రీవ పృతాంతం విప్పించి తనతో వాళ్ళను సుగ్రీవుడి దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళటం
ఇందులో ఇతివృత్తం. మొదటి పద్యం—

కా. పంపన్వాసి తలంపు వివ్రతన కున్బావన్గన్గోళ్ళుడా,
డింపం జాలుపుతేర్ల మన్నియనిబొద్దె ల్విచ్చుటల్గించియా
సొంపున్గుత్తుక కొమ్మదెంకి మగఁడవోవచ్చు నవ్వారిగు
ర్తింపనెమ్మొర కూనమేటియని యా ర్తింబిల్లి దానిట్లనున్
సుగ్రీవుడు హనుమంతుడితో ఇలా అన్నాడు.

కం. ఏకతమున నేకతమున
నీ కానకు రాగతంబొ? యేడై రనెవనిం
జీకాకు నొందఁజేయుదు
రోకాకెవ్వాని మనుతురో కనుగొనెదే. (ప.5)

హనుమంతుడిలాంటి రూపాన్ని పొందాడు.

తే. వలుదసొర బుజ్జనొకకేల నలుపు మెఱయు
లాఁత యొకకేలఁజేకొని లాఁతినెఱుగ
నట్టినిక్కపు బాసవార్దిట్ట యనఁగ
ధనరు వేసమ్ముఁగొనె నీటి తాతకూన (ప.8)

రామలక్ష్మణులకు సుగ్రీవుని పరిచయంచేస్తూ వారికి సహకరించే విధానాన్ని తెల్పుతూ హనుమంతుడు వారిని తీసుకురావటం ఇలా వర్ణింపబడింది.

మ. కలఁదీగట్టున జెట్టునట్టుగమి లెంకల్లాఁ జొకాయర్చిచే
నలువొవాఁడును కోటిరాయఁడు దురానన్మబ్బు రాకూనయిల్
వెలరింపన్నెల పిందుఁజేసికొని యోలిన్వాలిపై యోట మిం
దొలఁగంద్రోయఁగ బాసఁదై నిలుచు జోదున్గోరి మేకారుచున్ (ప. 21)

మ. జగముంగంటి నినుంగుతోఁ జెలిమికిచ్చం జేయువారేనియ
జ్జగజెట్టిఁ దొకలెంకయై తనరెనిచ్చల్తోడు నీడొచు మీ
వగలన్దీర్చఁగలాఁడు నిక్కమని తెల్పంబుననేలన్నఁగ్రో
లగనౌ పానక మెట్టిదంచు నననేలా యారగింపొనెడన్ (ప. 22)

‘మంతనము’ అనేది మూడవ ఖండిక. 31 పద్యాలున్నాయి. ఇందులో శ్రీరాముడు వానరసేనతోకూడ సముద్రాన్ని దాటి సువేలాద్రి మీద దండు విడిసినప్పుడు లంకలోని రాక్షస స్త్రీలు తమలోతాము చర్చించుకొన్న విధం వర్ణింపబడింది. ఆరంభంలో—

శా. ఆ మాటల్విని రక్కెసల్మదులలో నారాటమే పారఁ దా
రోమోమొదమ్ములనేది పెన్మిటులతో మున్నాడి కయ్యంబెదేన్
రామారోఁదగదంచు దెల్పఁదగు మేరన్దేయఁగా నెంచిమేల్
దీనుమ్మువ్వడి జేరిమంతనము లెంతేఁ జేసిరీ తీరునన్ (ప. 3)

అందులో ఒక రాక్షస స్త్రీ తోడివారితో రాముని పీఠాన్ని గూర్చి చెప్తూ, రావణుని యుద్ధానికి సిద్ధపడనీయకుండుటయే శ్రేయస్కరమని చెప్పింది.

స్వాగతము

బేసికంటి దొర విల్గొని తుంటల్
బేసి పిన్నపుడె జెట్టి యనంగా
వాసిగన్న పడవలగు రాముం
దాసి గెల్వఁగఁదా మన తేఁడూన్

(ప. 6)

కం. మనయేలికఁ గొని కడలిన్
మునుముంచిన వాలి యనెడు ములుచు నెఱుంగదే
తన తూపున రాముండా
తన జంపెనటన్నతోఁ డతని గెల్చునదే (ప. 8)

ఉ. కావున నీవజీరుఁ డెసకంబెసలారఁగమన్ను చూలిపై
వావిరి నగ్గలించు వలవంత నడంచుచు రాముదేవేరిన్
వేవఁగలైన కానుకల వేకొని యాతని యజ్ఞదోయికిన్
క్రేవలనుంచి వేడుకొన జేనికిఁ గీడు తొలంగిలగ్గున్ (ప. 18)

అందుకు ఒక 'ఒంటి కంటి యసుర' (ఏకాక్షి) ఇలా అంది.

మ. దొర యెందున్నరాని దొడ్దదొర యెంతో వేడ్కనమ్మానిసిన్
మరుఘాముల్కుల కగ్గమైవలచెఁ బోమరాడ కాజంత కూ
ర్మి రహింప న్నొలి వేల్పురాయనెనయన్నేలై చొకాటంపు బం
గరుకున్దావి యెసంగు నట్టులయి యక్కాచెల్మియింపారదే (ప. 18)

ఈ మాట విన్న ఉష్ట్రముఖి అనే రాక్షసాంగన అది మన వివమానమని
ఇలా చెప్పింది.

మ. పొలబోనంపు తుటారి కత్తియలు వేల్పుంగుబ్బె తల్లిక్కిరా
తలరుం బోడులుఁ బాఁప తొయ్యలులుఁ జెంతంజేరియే ప్రొద్దుఁ బ
న్నులకై యేరక మాని మానిసుల పూవుంబోడి నీరైదుమో
ముల జేడెంచెనటంచు విన్నదమ మోముల్వొంచ రేరక్కసుల్ (ప. 30)

అప్పుడు మరొకటి మంతనాలు చాలింపుడని అంది.

మ. కలరింక న్మనసాటి తొయ్యలులు లంకంబెక్కు రాబోటులున్
బిలువంబంచి తలంపులనైలిపి పైపీలెంచి కన్యంబులన్
దలకోరాదని యోమెలంగఁదగు వెంటంగాంచుటో సల్పిసి
ల్లలకున్దవ్వగు తీరునన్దిరుగు కీలునూడ మేలయ్యెడున్ (ప. 34)

మత్ర కోకిలము.

కయ్యపుస్తరియాట నిలదెసకంబు మీఱగవేగు వా
 రొయ్యనన్నిరుగాడు చుండుదురోలి తేడిదివిన్నమే
 స్వయ్యజేయగ నప్పనందిడువాడు లాడక మిమ్ముమే
 మెయ్యెడస్సన నొనొయించుక యేర్పరించి తొలంగుడి మిమ్ముమే
 మెయ్యెడస్సన నొనొయించుక యేర్పరించి తొలంగుడి (ప. 35)

ఇలా రవి యుద్ధకాలంలో శ్రీ సహజ భయాన్నీ, ప్రజలమానసిక స్థితిని చక్కగా వర్ణించాడు. తనకాలంలో మొదటి ప్రపంచయుద్ధంపట్ల ప్రజల భయాన్ని ఆయన గమనించివుండాలి. నారాయణస్వామి కవిత్వం సరళంగా భావాలను సున్నితంగా వెలార్చేట్టువుంది.

తెలుగు పొలుపు (1930)³⁸

తెలుగు నుడుల పొలుపును పుణికి పుచ్చుకున్న అచ్చతెలుగు కావ్యమిది. రచయిత నిడదవోలు వెంకట్రావు. దీంట్లో 'తెలుగుతల్లి', 'తెలుగుకైసరి', 'తెలుగుకబ్బము', 'తెలుగుకైత' అనే నాలుగు ఖండికలున్నాయి. వెంకట్రావు కాకినాడ కళాశాల పండితుడుగా పున్నపుడురాసిన కావ్యమిది. వాఙ్మయోద్ధారకులు వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిలు దీనిని మొదటగా ప్రకటించారు.

రవి 'తెలుగుతల్లి' గూర్చి ఆరు పద్యాలురాశాడు. అందులో రెండో పద్యంలో

ఉ. కానగరాని పేర్మిడనకమ్మని పాలను రంగరించి పూఁ
 దేనియ యుగ్గుఁబట్టి తమిదీరగ జాజుఁ తొట్టబెట్టి జో
 లో ననుగన్నతండ్రి యని బోడగు కోయిలపాట పాడుచున్
 తానయి పెంచునా తెలుగుతల్లిని గొల్చెద నెల్లవేళలన్ (పు1. ప. 2)

అని తన మాతృదేశభక్తిని ప్రకటించుచున్నాడు.

'తెలుగుకైసరి' అనే ఖండికలో 21 పద్యాలున్నాయి. అందులో మొదటి పద్యంలో,—

చం. ఎడములనాగి సూదిమొనకించుక చోటిడరాక యెక్కటన్
 కడలకు నొత్తిగాలివలె కంటికినందక మింటి పోలికన్
 నిడివి వెడల్పులేని యొకనిండు తనర్పున నొప్పు వేలుపుం
 బొడవులెటుంగనట్టి నెఱిపోడిమిఁ దెల్పిరి తెల్లకైసరుల్ (పు.2 ప.4)

అని కవిత్రయాన్ని శ్లాఘించాడు కవి.

ఇంకా—

ఉ. మున్నుడి పెంపు తెల్లమును మున్నుడి వోవని వేల్పు జానలో
 వన్నెల చిన్నెలం దెలుగు వాడికఁగాఁగ నొనర్చి రింపుగా
 క్రొన్ననఁ గొమ్మ చేవ నొడగూర్చిన వారలు మేలి తెల్విచే
 కన్నడ గిండు వానినెడ కన్నడిఁ జూపిరి తెల్లకైసరుల్ (పు. 5 ప.)

అంటూ ఆయా కవుల ప్రత్యేకతలు చాటుతూ, అచ్చతెలుగు కవులు సంస్కృత సాహిత్యంలోవున్న పోకడలన్నీ తెలుగు భాషలోకి తీసుకవచ్చి, ఇది ఏ భాషకు తక్కువ కాదని నిరూపించారని కవి అచ్చతెలుగు కవులను స్తుతించాడు.

‘తెలుగు కబ్బము’ అనే ఖండిక పదకొండు పద్యాలు, ‘తెలుగుకైత’లో ఒక సీస పద్యం వుంది.

తెలుగు పాకం తెలిసిన కవిగా, ‘తెలుగు పొలుపు’ కావ్యం వెంకట్రావును కవి లోకంలో నిలుపుతుంది.

ఉ్) పద్యకావ్యాలు - ద్విపదకావ్యాలు

వేల్పుమాట (1929)³⁹

ఆదిభట్ట నారాయణదాసు ‘భగవద్గీత’ను స్వేచ్ఛగా తెలుగులో సంగ్రహించిన కావ్యం ‘వేల్పుమాట’. గీతా ప్రాధాన్యాన్ని వివరిస్తూ కవి ‘వేల్పుమాట వివరము’ అనే ఆరు పేజీల ఉపోద్ఘాతాన్ని రాశాడు. అందులో “వేల్పుమాట కంతకున్నిగోర్చే కదా! ఓర్పు కలవారి కొండోరులతోఁ బొందుకుదురును. పొత్తున్నవారికిఁ దరిమి కొనసాగును. చదువురాతలన్నియు నోర్పులేని వారిపట్లఁ గీడులే” అని జీవితంలో మానవుడికి సహనం ముఖ్యమనీ, దానికి భగవద్గీతతోడ్పడుతుందనీ కవి చెప్పాడు. ఇలాంటి వేదాంతాలు అందరికీ పట్టవనీ, కొందరైనా తన గ్రంథాన్ని

ఆదరిస్తారని చెప్పాడు ఆయన; “నాతోటి పాటి వలుపురకే నావ్రాత సరిపడక పోవచ్చును; గాని నాకంటే చవిగలవారికి నా తలంపులు కొంత సంతసము కలిగింపవచ్చుననుకొనెదను”.

కష్ట సమయంలో మానవుడికి ఓదార్పు కలిగించే ప్రశ్నా ప్రక్రియను కూడ ఈయన తన గ్రంథంలో చేర్చాడు. చివర నోటులో “ఇరువదేడంకెలలో నెద్దియైన నొక యంకెను తలంచుకొని ఈ వేల్పుమాట పొత్తములో నెద్దియైన నొక పెడ తెఱచి మీదనుండి క్రిందివరకు లెక్కింపబడిన యిరువదేడు బంతులలో; దాదలచిన యంకెగల బంతి చదువుకొన్నపుడు తాననుకొన్న పని యేమగునో తప్పక తెలియగలదు”. ఈ ప్రశ్నా విధానం భాగవత రామాయణాల సాయంతో శుభాశుభాల్ని తెలుసుకోవటం ఇప్పటికీ వాడుకలో వుంది. రెంటాల వెంకట సుబ్బారావు ‘అదృష్ట దీపిక’నీ పద్ధతిలోనే కూర్చాడు.

కవి తన గ్రంథంలో కృష్ణార్జునుల పాత్రలను మాత్రమే తీసుకున్నాడు. ‘భగవద్గీత’ లోని అధ్యాయాల్ని, శ్లోకభావాల్ని యధాతథంగా తీసుకోలేదు. ‘అందిక’, ‘పొందిక’, ‘అబ్బిక’, ‘మచ్చిక’, ‘ఎమ్మిక’, ‘నమ్మిక’, ‘కోరిక’, ‘చేరిక’ అనే ఎనిమిది భాగాలుగా గ్రంథాన్ని విభజించి, ‘భగవద్గీత’ భావాలే కాక తాను చదివిన ఇతర వేదాంత గ్రంథాల భావాన్ని కూడా వివరించాడు కవి ఈ ‘వేల్పుమాట’లో ‘అందిక’లో ఇలా ఆరంభించాడు కవి.

గెల్పు. దారితోచకున్న, తన బతునునకు మంచి

నెరపు దెల్పునల్ల వేల్పుమాట

వినుము వెల్లడింతు, వివరించి తగులము

తెగులు మాన్పు వెజ్జ జగము నొజ్జ

తరువాతి రావ్యమంతా మంజరీ ద్వీపద (బడి) లో సాగింది.

బడి. తనకు హాయిగోరి - తనతోటిపాటి

తగిన వారలు నొంప - దరికొనలేక

నేరుపు మగఁటివి - నెనరు నాయముల

వాసిలెక్కిన మగ - వాడు కేల్మోడ్చి

విన్నవించెన్దన - వేల్పుతో నిట్లు

ములుచనై మూన్నాళ్ళ - ముచ్చట బ్రతుకు
 పొడిగించు కొనలేని - పోనితంటాలు
 గొనఁ జాల నెత్తురు - కూడునాకేల
 మగవారల నడంచి - మగువల యుసురు
 పోసికొనుట యొక - పోటరితనము
 ...

అంటూ విషాదయోగంలో వున్న అర్జునుడితో వేల్పుమై దువ్వి ఇలా అన్నాడు.

బడి. ఓ నిండు మగవాడ - యోపోటుబంట
 ఆడంగి తనమెట్టు - లబ్బె నీకిపుడు
 పెద్దల పరువెల్లి - బెంటలోఁ గల్పి
 పేరిలఁ జెడఁగొట్టి - పిరికివైనావ
 నింగినేలల రెంట - నీ కెదురేది

అంటూ -

బడి. అంతయునెలిసిన - యట్లు పల్కెదవు
 కటకటపడెదేల - కల్ల యిబ్బంది
 ఎఱకువ గలవార - లేది యెదైన
 దల్లిడిల్లరు బిగి - దప్ప రుల్లముల
 నేను నీ నేబోదు - లెల్ల నిక్కముగ
 నొక్కపోలిక మాఱ - కుంటి మెప్పటికి
 పసితనమున్నిండు - పాయము ముదిమి
 వలె మనకున్నేను - వచ్చుచుంటోవు

(పు. 8)

అని ఒడంబరచ ప్రయత్నించాడు.

‘పొందిక’లో అర్జునుడు

బడి. నవ్వించి తేడ్పులో - నన్నబ్రహ్మ
 నిండు తన్వింబొంది - నెమ్మేనుమఱచి
 తనకంటె వేఱొండు - తలఁపనిజోగి
 యులుకునాపలుకునా - యొరులకుమంచి
 చెడ్డలు నీవలె - జెప్పు నామనవి
 యాలించు నానంది - యంబయ్యెనెల

(పు. 10-11)

అంటూ—

బడి. ఏ తలంపున్నేక - యేపనిచేయఁ
దొడరుటకున్దారి - తోచదెద్దియును
నీపలు కొక్కచే - నీ యెఱుంగలేక
పొగతెడు నన్నెటు - ప్రోచెదోవేల్పు (పు. 11)

అని ప్రాధేయపడ్డాడు. అందుకు కృష్ణుడు

బడి. నీయింటి మరియాద - నెరపుటకన్న
నీవు చేయఁదగు ప - ని యేదియు లేదు
మరియాద నడిపెడు - మంచిమానిసికి
దనయంత గోరిన - తన్నిచేకూరు
తెలియవలసినదె - ద్దియు లేదుకాని
బ్రతుకెట్లు లోకుడు - వకదీరదబ్బ
వీది యెట్లయినఁగా - నిమ్ము నీవారు
నడచిన త్రోవనే - నమ్మి కన్పొమ్ము (పు. 18)

అని కర్తవ్యాన్ని బోధించాడు.

చివర 'చేరిక'లో—

బడి. నడఁకువ మిగుల - మూతాడని దాని
నన్నియెఱిగి యెల్ల - నట్లున్నవాని
దనకూర్మిబత్తునిఁ - దనలోనఁజేర్చి
యేలుచునుండెహఁ - యిగనల్లవేల్పు
విన్నవించితిన్ల - వేలుపుమాట
తనర నారాయణ - దాసుడనిట్లు (పు. 80)

అని 'వేల్పుమాట'ను దాసు పూర్తిచేశాడు. గ్రంథంలో నాటు తెలుగులో జీవాత్మ పరమాత్మలనే భేదాన్ని, ఆ భేదాన్ని తొలగించుకొనటంలో జీవాత్మ పరమాత్మను చేరటాన్ని కవి వివరించాడు. చీకాకులలో వున్న మనిషి చదువుకొని ధైర్యం చిక్కబట్టుకోవటానికి జీవయాత్రలో దారి చూపటానికి తర తమ భేదాలు లేకుండా అందరికీ ఉపయోగపడేట్లు రాసిపట్టి గ్రంథం ఈ 'వేల్పుమాట'.

అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి (1929)

అచ్చ తెలుగు పలుకుబడిని గూర్చి ఆదిభట్ట నారాయణదాసు వర్ణనాత్మకంగా పదకొండు పుటల్లో, నూట పదాలుగు ద్విపదల్లో రచించిన లఘు కావ్యమిది. అచ్చ తెలుగు స్వరూప స్వభావాలు ఇందులో వర్ణింపబడ్డాయి. వృత్తాన్ని కూడ తెలుగులో అనువదించి కొత్తపేర్లు పెట్టే నారాయణదాసు ద్విపదను 'బడి పద్యము' అన్నాడు.

తెలుగు సామెతలు, నానుడులతో తన భావాన్ని సూటిగా, గుండెకు హత్తుకునేట్లు చెప్పటం కవి ప్రత్యేకత. ఉదాహరణకు

బడి. తీయన మెత్తన తేట తెల్లంబు
 నుడులలో నచ్చ తెనుంగు నయంబు
 వాడుకన్దొలినాడు పల్కులనప్ప
 మఱి లేదు మానిసి మాటల గొప్ప
 అచ్చ తెలుగు వార లచ్చ తెనుంగు
 తెలియని యెడ వారి తెల్వి దొసంగు
 తేట తీయని యచ్చ తెలుగు రాకున్న
 తెలియు వారికెద్ది తెలియుట సున్న
 ఉట్టి కెగుర లేక యుటుకునా మింట
 తన్నెఱుంగక యొరన్దా గనునంట
 తాబొత్తిటన్నిన్న తన తల్లి పాట
 తెలియ జాలకెట్లు తెల్పు బైమాట
 తిన్నగాదన యిల్లు తెలియని బోసి
 చుక్కల నెటు గడించునను మూసి
 అందఱెఱినమాట లాకిన బర్వు
 బయలగునవి వింతపల్కు నచ్చెర్వు

...

పొత్తిటి పాట, తన యిల్లు చక్క బెట్టుకొనకుండుట, ఉట్టి కెగురలేనమ్మ, తన్నుతానెరుగ కుండుట మొదలైన జాతీయాలతో కూర్చిన ఈ గ్రంథంలో పేరులోనే కాక, వాడిన భాషలోను అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి అడుగడుగున కన్నడుతుంది.

మధ్యకత (1933)

మంగివూడి వేంకటేశ్వర రచించిన ఈ కావ్యం తొలుత 'భారతి' లో ప్రచురింపబడింది. 1933 లో ఆంధ్ర పత్రికా ముద్రాణాలయంలో పుస్తక రూపాన ముద్రింపబడింది. దీనికి 'తొలిపలుకు' రాసిన గన్నపరపు సుబ్బ రామయ్య "తెలుగును సంస్కృతము నుండి విడదీయ వలసినదని ఈనాడు తెలుగువారు పట్టుదలతో కోరుచున్నారు. కోరదగిన కోరవలసిన కోరిక అది. కాని తెలుగు జాడ దప్పిన తన పదముల పాటును వడిగా చక్కదీసికొని ఒంటిమెయి నిలువజాలిన గాని సంస్కృతము చుట్టరికము నుండి విడివడ జాలదు. ఈ గుట్టును మనమున బెట్టుకొని నేటి కవి కుమారులు వేంకటేశ్వర కవివలెనే తెనుగుదనముతో నొప్పుకొలుకు తెలుగు పుస్తకములను రచించి తెలుగు తల్లి నలంకరించి ఆమె బానిసతనమును రూపుమాపవలెను" అని అన్నాడు. కాని సంస్కృత సంపర్కం ఆదినండి అచ్చ తెలుగు కవులు బానిసతనంగా భావించలేదు; సంస్కృతం తెలుగు భాషకు సౌష్ఠ్యం కూర్చినట్లు గానే భావించారు. 'అచ్చ తెనుంగుబద్దె మొక పైనను గబ్బములోననుండిననె హెచ్చని యాడుచుందురది ...బొత్తమెల్ల నిట్లచ్చ తెనుంగు నన్నుడవ నందుల చంద మెటుంగువారు నిన్మెచ్చరొ, యబ్బురంబనరొ...' అని తెలగనాథులు అచ్చ తెలుగు రచనల్ని ప్రోత్సహించారే కాని, సంస్కృత భాషా సంబంధాన్ని నిరసించలేదు; ఆ పైన ఇతర భాషా సంపర్కాన్ని బానిసతనంగా భావించ లేదు. పైగా అచ్చ తెలుగు కవులు అస్య దేశ్య పదాల్ని గ్రహించి కావ్యాలు రాశారు. కొత్తదనాన్ని చూపటానికే అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియను కవులు చేపట్టారు కానీ, ఇతర భాషల గాలి తగలకుండా తెలుగును దూరంగా తీసుకెళ్ళాలనే ఉద్దేశంతో కాదు.

'ప్రశంశాలేఖము'లో బిలును వేంకట రమణయ్య "అతి మహాచారము లతో సంబంధము లేని యిట్టి యుత్తమ ధర్మము నొక యవార్థ చరిత్రముతో మేళవించి శ్రీ మంగివూడి వేంకటేశ్వర గారు 'మధ్యకత' అను చిన్న గ్రంథము నాంధ్రలోకమున కర్పించుచున్నారు." అని రాశాడు.

ఆ 'యదార్థ చరిత్ర'మిది. ఒక ఎఱుకకు ఇద్దరు భార్యలు. అతడికి చిన్న భార్య అంటే ఎక్కువ ముక్కువ. ఒకప్పుడామె ఎఱుక చెప్పటానికి బయటకు వెళ్ళినప్పుడు పెద్ద భార్య భర్తతో సవతి మీద లేనిపోని కొండాలు చెప్పి ఆమె సతీత్వానికి కళంకం కల్గిచేట్టుగా అతన్ని నమ్మించింది. అతడు చిన్న భార్యను తిట్టరాని తిట్లు తిట్టాడు. తన పాతివ్రత్యాన్ని ఋజువు చేసుకోటానికామె 'తప్తమాషక పరీక్ష' నిచ్చి జయం పొందుతుంది.

'తప్తమాషక పరీక్ష' అంటే లగ్నిపరీక్ష లాంటిది. 'మడ్డు' అంటే తప్తమైన అయ్యపిండం. రోహాన్ని కాలినప్పుడు అందులోని మాలిన్యం తొలగిపోతుంది. అలాగే సతీత్వానికి నింద కలిగినప్పుడు, తప్తరోహాన్ని పట్టుకుంటే, పతివ్రతకే ప్రమాదం జరుగదు. నింద తొలగిపోతుంది. ఇలాంటి అగ్ని పరీక్షలు ఆచారంలో వున్నట్టు 'రామాయణం', ఇంకా ఇతర జానపద గాథలవల్ల తెలుస్తోంది. అంతేకాక పింగళి సూరస 'ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం'లో సూర్యోదయ వర్ణనలో ఈ 'తప్తమాషక పరీక్ష'ను ప్రస్తావించాడు.⁴⁰

కావ్యంలో ప్రధాన రసం ధర్మవీరం. వీరగాథలు సామాన్యంగా ద్విపద ఛందస్సులో వుంటాయి. ఈ గాథలు ఈ ఛందస్సులోనే రసావహములై వుంటాయి. అందువల్లే వేంకటేశర్మా దీన్ని మంజరీ ద్విపదలో రాశాడు. ఈయన కవిత్యానికి మచ్చుతునకగా 'సవతుల జగడం' ఇలా వుంది.

ద్వి. మగడు నిన్నెచాల మరిగినాడనుచు
ఇంతగా త్రుళ్ళింతలేలనే సవితి!
మగవారిమక్కువల్ మగవారి చెలిమి
మగవారి వగలు నమ్మరాదుసుమ్మ!
పడుచుదనంబు, లెప్పుడు నిల్వబోవు
చక్కదనమ్ములో సతములు గావు
అవిరెండుపోయిన యవలపూవోండ్ల
వగలునొద్దికలు గవ్వకు చెల్లబోవు
తనివి బాలల గన్నతల్లి యోదాఁక
మగవారు కాలించి మాటలాడుదురు

సకులమై జిగిబిగి సడలెనుదాఁక
 పురుషు లనుసరించి బుజ్జగించెదరు
 నేటి బోగాలెల్ల నితైముల్ గావు
 నేటి సుకమ్ములు నితైముల్ గావు
 నేటి నెయ్యమ్ములు నితైముల్ గావు
 వనిత తానెంతటి వగలాడియైన
 మగువతానెంతటి సొగసుకత్తైన
 చాన తానెంతటి చతురురాలైన
 మడతి తానెంతటి మాట వారైన
 మిడిసి రాలగరాదు మినుమన్ను మఱచి

(పు. 9, 10)

ఇలా చక్కని ధారాశక్తితో దేశీయేతివృత్తంతో సాగుతుంది ఈ కావ్యం.

బు) పద్యకావ్యాలు - శతకాలు/స్తుతులు

భళిరకరివేల్పు శతకము (1710)

ఈ సీసపద్య శతకాన్నిరాసింది వైదరసు అప్పయ్యకవి. ఇవి శృంగార శతకం. 186 సీసపద్యాల వ్రాతప్రతి లభించిందనాకు.⁴¹ కావ్యంలో రాధను ప్రౌఢనుచేసి పచ్చిశృంగారంతో వర్ణించటం వల్ల రాధకృష్ణులు కినిసి కవిని గుడ్డివాణ్ణిగా చేశారనీ, ఆపైన 'వేంకటేశ్వర శతకం'లో అంమేల్మంగాడేని ముగ్ధగా వర్ణించటంవల్ల కవికి కళ్ళువచ్చాయనే ఒక ఐతిహ్యం వున్నట్లు వల్లూరి సూర్యనారాయణ పంతులు రాశాడు.⁴² అప్పయ్యకవి రచన 'ఉపమాకవేంకటేశ్వర శతకము' 1881లో విశాఖపట్టణంలోని 'ప్రబంధకల్పవల్లి'లో ప్రకటింపబడింది. పాఠ్యక రాజమౌళికి అంకితమైన సీసపద్య శతకం ఇది

'భళిరకరివేల్పు శతకం'లో పద్యాలిలా వున్నాయి.

సీ. జిలుగు బురేదారు చీరెపై నవరంజి
 ఘంటల మొలనూలు ఘల్లురనగ
 రవికాంతి హవళించు రవికె సందిలిబాజు
 బంధులు ఇన్మోసలంచి యాడ

పాపట జేర్చుక్క పచ్చలబిందులు
 పొదలుచు నుడుటిపై గదలు చుండ
 రతనాల బేసరి జాను లెంపులులాకి
 యాణి ముతైపు నత్తు హవును మీర
 కొదమ తుమ్మెద గుంపునదలించు కీర్ణడ
 యరవిరిపాన్పుపై బొరలు చుండ.

తే. వలపు లీడేర కళలూర వగలుమీర
 నడుము జవ్వాద పిరుదు లానంద మొంద
 సరసముగ రాధ యుపరతి సలుపు వేళ
 సోయగం బెంత సౌరెంత సరసమెంత
 వెరగుపడు కొంతనొక కొంత వెరపు కొంత
 చిరు చెమట లెంత శ్రమ కొంత సిగ్గు కొంత
 దాని వగలెన్న వాణీశుకై న దరమె
 భళిర కరి వేల్పు పసిడి చువ్వలువదల్పు.

గ్రంథంలో ప్రతి పద్యంలోని ఎత్తు గీతానికీ ప్రత్యేక సంఖ్య ఇవ్వబడింది.
 ఉప సంఖ్యగల పాదాలు గీతాలు.

౧. యెరుక లేకొక వేళ నీటుగా నిలుచున్న
 కలువ దొంగు నున్ దొడ బెడంగు
 ముడిగొల్వ కొకవేళ తడియార్చ నిలుచున్న
 పిరుదుల సందు పెన్నెరుల రంగు
 సొమ్ములేకొక వేళ యెమ్మెగా నిలుచున్న
 మిసిమి చెలంగు నెమ్మెము వెలుంగు
 రవికెలేకొక వేళ హవుసుగా నిలుచున్న
 పయ్యెదకొంగు గుబ్బల మెరుంగు

౨. 1. ధళధళ ధళలు తన నిగన్ నిగులు తన చక చరలు
 తననకతల తన ధగధగంతనని

2. కదిలి యెట్లోరుయద పిదప రాధ
గనిగల వనచకచకల గదిసి యిట్లు
3. రాధవగ గన్న మది నిలువరాదు రన్న
వెతలరిపెరాధ యవయవద్యుతులు నిన్ను
4. భళిర కరి వేల్పు పసిడి దువ్వలువతాల్ప.

3. సొగసుగా నును కురులెగ దువ్వికట్టున
తక్కు బంగరు జరీతాడు చలగ
యెల నెలగల చన్ను తెన్నునెన్నుదుటిపై
జిలుగు కస్తూరిరేక చెలువుమీర
నొడికెమై చెవుల నొప్పెడు నుప్పాళి
చొక్కట్ల తెలిదాలు చొళింప
గుదిగూర్చి యెదజేర్చుకొనెడు గుప్పెడు కళ్ళు
బంగారు గొలుసుల రంగులీన

4. సరిగె పనికట్టు హొంబట్టు చల్లదంపు
డంబుగనుపింపరుసారు డంబుకాశ
చెరగులల్లాడ వచ్చు నీయెరవయాలె
భళిర కరివేల్పు పసిడి దువ్వలువ దాల్ప

౧౨౯ వక్కలో పవళించి పదముపై హవళించి
అచ్చోట గదియించి హొసు మించి
బిగి గుబ్బలానించి బిగియ సందొసరించి
పెదవి రెంపులు నించి బెదరణంచి
మోవిచ్చి తేలించి ముద్దాడి లాలించి
మున్నుగా గదియించి మోహరించి
నాలింగనంబులు నప్పడు గావించి
హొసుమీరగ వేగ నతిరయమున

౧౩౦. వేగనభిముఖమై మరసి విముఖమగుచు
 భ్రమణ మొనరించి రమణ పరాకటంచు
 మెరపులో వ్రాలు నీమేను యోరలెల్ల
 యింక నొకసారి దయసేయ వే యొయారి
 భళిర కరివేల్పు పసిడి దువ్వలువదాల్పు

ఇందులో చివరి సీసమిది—

౧౩౧. అందంద యగిసి వుయ్యెలలాగ రాగిడి
 నెలవంక పైపైన జెలగుచుండ
 కడువేడ్క బిళ్ళలజడ బెడంగు పిరుందు
 తడబడ తొడలపై హవుసు గుల్పు
 మెరుగు మెరుంగు బంగారంపు జాజుబం
 దులు చీలి చెండ్లందు దుమికి దెలుప
 మగరాల నిగనిగన్నిగలు చెక్కులపైన
 కమ్మ జాజులపాట యెమ్మె జూప

౧౩౨. అణిముత్యంబులా కథరమున జెలగ
 కంకణంబులు కలహంస గతులు మ్రోయ
 సుదతి రతిసేయ మొలనూలు రొదలుసేయ
 భళిర కరివేల్పు పసిడి దువ్వలువ దాల్పు.

ఈ శతకంతోపాటు 'లావణ్యసీమ', 'కలువాయి', 'కాంతాలలామ' కవి
 చొడప్ప శతకాల్ని చేర్చి శృంగార శతక సంపుటంగా కాపీ చేయబడింది.
 కవితా విషయంలో గొప్ప కావ్యమైనా, మనసుకు అనారోగ్యం కలిగించే రచన
 ఇది.

త్రిశిర గిరీశ శతకము⁴³ (1900)

ఈ శతక రచయిత తి. సు. మురుగేశన్ పిళ్ళై వడగరై. రందపద్య
 శతకమిది. మొదటి యాభై పద్యాలు మిశ్రాండ్రంలోనూ, తరువాత యాభై
 పద్యాలు అచ్చ తెలుగులోను రాయబడ్డాయి. యాభై తొమ్మిదో పద్యంలో శతకాన్ని
 గూర్చి కవి ఇలా చెప్పాడు.

కం. మినుసిక వన్నెలు తలమల
యునికి జొహారొద్ద మోము నుత్తరిడింగి
శృన దుక్కణ పెంకణ మిడి
తిని మనుపుము చెంగనాలు త్రిశిర గిరీశా.

‘తలమల’ అంటే శిరగిరి; త్రిశిరగిరి అంటే తిరుచానూరట. అచటి శివుని
గూర్చిన శతకమే త్రిశిర గిరీశ్వర శతకము.

ఇంకా అచ్చ తెలుగు పద్యాలిలా వున్నాయి.

కం. వలమురి దాలుపు నలువయు
వెలి గౌరవ జీరులిచ్చి వ్రేపుడు లెలమిం
గొలువ మునిమాపు పుత్తడి
దెలిదాలోల ముగునయుఁ ద్రిశిర గిరీశా.

(ప. 51)

కం. ఆలుం బైకము బిడ్డలె
మేలంచును నీడు తమ్మి మెట్టల దలఁపం
జాలని నన్ బెంద్రోవం
దేలగ నెటుసేయ గలవొ త్రిశిర గిరీశా.

(ప. 68)

కం. తర మెరగని దొర లందఱి
బరికించుదు లేచి కొలిచి బ్రతుకు గనక వే
సరి వనట కడలి మునుగకఁ
దిరము గనిన్ దలపఁ జేయు త్రిశిర గిరీశా.

(ప. 82)

శతక రచనా కాలాన్ని ఈ క్రింది పద్యంలో కవి సూచించాడు.

కం. మున్ను నల్లద్రావుఁ డేటన్
మిను మణి విలందు నాడు వింజికి నేగన్
గని వనరి పొగలు చుండును
డిని దీచుస మొదవఁ దలఁచి లేటిలి నిటులన్

రాక్షస సంవత్సర ధనుర్మాసారంభంనాడు రాసినట్లు చెప్పుకొన్నాడు.

అలాగే తన నివాసం—

కం. నాకున్ జనన స్థలము పి

నాకియుఁ ద్రిశిరాఖ్య దనుజనాథుని కోర్కెల్

వీకనిడి గ్రావ రంగము

జేకొని త్రిశిరః పురంబుఁజేరి వసించున్

(ప. 6)

అనీ చెప్పకొన్నాడు.

కవి శతకాంతంలో అష్టవిధకందాన్ని కూర్చాడు.

గర్భ ప్రథమకందము :

1తలఁతును 2నెలిదాల్ నిలుపున్

3దలనెల నిలుపుని 4వెలిమల తలగలు నెలపున్

5నిలుపుని 6దలజాల్ బలియుని

7నెలగలు గలుగను 8బలుకులు నెలపున్ గలయన్.

పై పద్యంలో సంఖ్యలున్న చోటినుండి వేరే కందపద్య మేర్పడుతుంది. అలా మొత్తం 8 కంద పద్యాల్లోపడుతాయి. మొదటి పద్యానికీ అర్థమిలా ఇవ్వబడింది.

నెలిదాల్ = చంద్ర జోతివంటి కాంతిగల, నిలుపున్ = ఒడలుగలవానిని, తల = తన శిరస్సునందు, నెల = అర్థచంద్రుని, నిలుపున్ = నిలిపిపెట్టు కొన్న వానిని, వెలిమల = రజతాద్రీ యొక్క, తలగలు = శిఖరమును, నెలపున్ = వాసస్థానముగా గలవానిని, నిలుపుని = దానొక్కడే రాంము గర్భములు దలగి నిలుచు వానిని, తల = శిరస్సునందు, జాలు = గంగను దాల్చిన, బలియుని = వీరుని, పలుకుల = సకల బాషలకును, నెలపున్ = స్థానముగానుండు పరశివమును, నెలగలు గలుగన్ = ఇహమందు ధర్మాచరణమునకు దోడుగానుండు సంపదలు నాకు సిద్ధించుటకును, కలయన్ = అద్వైతముగా గలసికొనుటకు, తలతున్ = ధ్యానింతును.

ఈ కవి తమిళదైనా తెలుగులో చక్కనిధార నువరచుచున్నాడు.

చక్కట్ల దండ (ఆగస్టు, 1894)

లౌకిక నీతుల ఈ సీసపద్య శతక రచయిత దాసు శ్రీరాములువంతులు. 'పీఠిక'లో "ఈ చిన్న పుస్తకము పేరు 'చక్కట్ల దండ'. ఈ పేరు అచ్చ తెలుగు మాటలతో కూర్చబడినది. సంస్కృత పదములు అనగా తత్సమములు చేరకుండా ఈ గ్రంథము వ్రాయనైనది. కావున దీని పేరును అట్లుగానే యుండుట యుత్తమమని యేర్పరుపబడినది. చక్కట్లు = లౌకిక నీతులు. దండ = మాలిక. కావున లౌకిక నీతిమాలిక అను అర్థమిచ్చుచున్నది." అని రాశాడు కవి. శతకంలోని మకుటం 'అని పలుకు దాసురాము డిట్లచ్చ తెలుగు కబ్బమందము నిండఁ జక్కట్ల దండ'. శతకాన్ని సులభశైలిలో రాయటమేగాక లోకానుభవంతో వున్న వస్తువుల్ని, గుణాల్ని ఉదాహరణలుగా ఇచ్చాడు కవి. స్వభావ విరుద్ధాలైన దేవతాపిశాచాదులు దృష్టాంతరాలుగా తీసుకోలేదు. మొదటి పద్యంలోను చివర 115 పద్యంలోను మంగళాచరణముగా దేవతల ప్రసక్తి వుంది. శతకాన్ని క్రీ.శ. 1894 ఆగస్టు, జయ సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధ ౧ నాడు ఆరంభించి శ్రావణ బహుళ ౫ జయవారంనాడు రెండు ఝాములకు ముగించాడట కవి. అంటే 20 రోజుల్లో కవి శతకాన్ని రాశాడు.

'చక్కట్లదండ'లో కవితత్వం ఇలావుంది.

సీ. సరికి తొమ్మిన్ని మచ్చికసేయు నిచ్చలు
 వెన్నుండుదావేల్పు వేలుపయిస
 మిన్నేటి చెలినెత్తి మీనఁ బెట్టుకమ్రోచు
 ముక్కంటి జేజేల మునకయయిర
 పలుకు వెలఁది నోటఁబట్టి ముచ్చటలాడు
 బెమ్మ దాఁదెలిగంటి పెద్దయయిస
 కలువకంటుల గడ్డె గదలనీ కాడింతు
 బెసరేండ్లు వాసవాల్దిట్టలెన.

తే. కస్తీరానీక నిల్లాండ్రఁగాడు వారి
 యంట సేమంటు దలుగరయంట నిజము
 అనిపలుకు దాసు రాముడిట్లచ్చ తెనుగు
 కబ్బమందము నిండఁ జక్కట్లదండ.

సీ. బంగారు బొమ్మకు రంగుఁ బూయగ నేల
 పేడ బొమ్మకుఁ బూయఁ గూడుఁగాక
 పాసెంబునకు నూలుఁ బద్దనంజఁగ నేల
 చోడఁబలిని నంజఁగూడుఁగాక
 పెద్ద మణికి గాలిబెట్టుఁ బెట్టగ నేల
 మేడిమ్రొకకుఁ బెట్టుఁ గూడుఁగాక
 వెండి గిన్నెకుఁ జింతపండు పుల్కాపేల
 వాడి నిత్తడికిడఁ గూడుఁగాక.

తే. వాసిగలవారి కింకొక్క వాసితోడు
 వల దలంతికి నెపుడు గావలయుఁగాక
 అనిపలుకు దాసురాముడిట్లచ్చ తెనుఁగు
 కబ్బమందము నిండఁ జక్కట్లదండ.

లాంటి నీతులేకాక—

సీ. వ్రాతకరణ మెప్పు వ్రాయుచుఁ గూర్చుండ
 మేతకరణము దిను రలుతు సొమ్ము
 మంతరాలెప్పుడు మల్లుబొట్టుండంగ
 నేగాని దిగమ్రొగు నెల్లు బొట్టు
 కూచమ్మ కుండలోఁ గూర్చిబెట్టుచు నుండ
 మాచమ్మ తాఁజేరి మాయఁ జేయు
 కంపు నోరగు మామ గడియించు చుండగా
 మంచి నోరల్లుండు మట్టు పలుచు.

తే. పాటుపడు వారలొక్కఁబాటు వలన
 కడుపు నిండించు కొనుచుండ్రు కడమవారు
 అని పలుకు దాసురాముడిట్లచ్చ తెనుఁగు
 కబ్బమందము నిండఁ జక్కట్లదండ.

(ప. ౯౨)

లాంటి లోకానుభవపు మంచిచెడ్డలను కూడా కవి ఎత్తిచూపాడు. 98వ పద్యంలో గ్రంథసూక్తి విషయాన్ని, 99వ పద్యంలో తన గ్రామం తిహసీల నేతకు

ప్రసిద్ధికెక్కిన 'ఏలూరు' అనీ చెప్పాడు. 100వ పద్యంలో మంగళాన్ని ఆశిస్తూ ఇండియా, ఇంగ్లీషుమాట, వేల్పుబాస, తెనుగు, స్త్రీమధ్య, రేలోడ్లు, హైస్కూళ్ళు, ఛార్విన్ థీరీ, థియోసఫీ, నేషనల్ కాంగ్రెస్ మొదలగు వాటిని చెప్పి 'విక్టోరియా రాణి గెలుచుగాత' అని ముగించాడు.

శేషం మేలువాని మేటి యింపునిట్ట (1900)

పోతాప్రగ్గడ కృష్ణమూర్తి రచించిన అచ్చతెలుగుస్తుతికావ్యమిది. జగద్గురు శంకరాచార్యుల 'శివానందలహరి' కనుకృతి ఈ గ్రంథం. కవి గ్రంథాలనన్నిట్ని సరిచూసిన విద్వాన్ ములగాడ సూర్యనారాయణశాస్త్రి 'ఉపోద్ఘాతము'లో "వీరు చాలావరకు శ్రీ శంకరాచార్య విరచితమగు శ్లోకాభిప్రాయమును బాగుగా పరిశీలించి యచ్చతెనుగు నుడుల వెలువరించిరి. ఆంధ్రీకరణము నారికేళ పాకము వలెతోచినను, నోపికతో పరిశీలించినపుడు మాత్రము భక్తిరస సంప్లావితమై హృదయంగమముగ నుండకపోదు" అని అభిప్రాయపడ్డాడు. గ్రంథపరిచయం కావించిన పం. ఆదినారాయణరావు "చర్చవలన ఒక్క పరమార్థము చదువరుల మనస్సునకు తోచవలసియున్నది. అచ్చతెలుగులు లేక శుద్ధాంధ్రములనునవి లాక్షణికులు పారిభాషికముగ నేర్పరచుకొనిన పదజాలమేగాని సర్వజన సామాన్యమున నున్నట్టిదికాదు. ఈ గ్రంథకర్తలలో పాండిత్య ప్రభావద్యోతనమునకై యత్నించువారు కొందరు. శ్రోతలను, పఠితలను అనాయాసముగ నలరింపజేయ యత్నించువారు కొందరు. అచ్చ తెలుగు గ్రంథరచనము మొదటి విభాగమునకు చెందినట్టిది." అని అన్నాడు.

నిజానికి పండితలోకంలో ఇలాంటి అభిప్రాయం కలగటానికి కారణం అచ్చతెలుగు గ్రంథాల్ని పరిశీలించక పోవటమే. ఆ పైన పఠనపాఠనాల్లో లేక పోవటం మరోకారణం, సామాన్యజనానికి పారిభాషిక పదాలలో పనిలేదు. కావ్యం మిశ్రాంధ్రంలోపున్నా, శుద్ధాంధ్రంలోపున్నా కావ్యం అలరించేటట్లయితే అది మిశ్రాంధ్రంలోపుందా, శుద్ధాంధ్రంలో పుందా అని ప్రశ్నించరు. పారిభాషిక పదాన్ని లాక్షణికులే ఏర్పరుస్తారు, సామాన్యజనంకాదు. సామాన్యజనానికి కావలసింది కావ్యంబాగుండటమే. ఇక పాండిత్య ప్రభావద్యోతనానికై ప్రయత్నించటం అచ్చతెలుగుకు మాత్రమే పట్టిన దుర్గతి కాదు. మిశ్రాంధ్ర గ్రంథాలకూ, సంస్కృత మహా కావ్యాలకూ కూడా ఆ గతి పట్టింది. 'అము క్రమాల్యద',

‘హర్షనైషధము’ చదివిన పండితు లెందరో అందరికీ తెలిసిన విషయమే. ‘ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసము’ వంటి ప్రౌఢప్రబంధాలు ఎంత ప్రచారం పొందాయో, అనురోమ విరోహాది కావ్యాలు, ద్వ్యర్థిత్ర్యర్థి, చతుర్థక కావ్యముల గతి ఎలాంటిదో, ‘ప్రబోధచంద్రోదయము’, ‘సంకల్ప సూర్యోదయము’ లాంటి నాటకాల స్థితి ఎలాంటిదో విజ్ఞులకు తెలియని విషయం కాదు. అందువల్ల అచ్చతెలుగు రచన పాండిత్య ప్రభావద్యోతనాని కనటం మొదట తేలిగ్గా, తరువాత ఈ సడింపుతో చేసిన ప్రచారం మాత్రమే. అచ్చతెలుగు గ్రంథాల్ని అధ్యయనం చేసిన వాళ్ళకీ విషయ సుస్పష్టం.

‘శివానందలహరి’ శ్లోకాలతో పోలిస్తే ‘జేజీలమేలువాని మేటియింపునిట్ట’ లోని పద్యాలిలా వుంటాయి.

శ్లో. స్మృతశాస్త్రే వైద్యేశకునకవితాగాన ఖణితో
పురాణే మంత్రేవాస్తుతి నటన హాస్యేష్వ చతురః
కథం రాజ్ఞాం ప్రీతిర్భవతి మయికోహం పశుపతే
పశుంమాం సర్వజ్ఞ ప్రథిత కృపయా పాలయవిభో॥

మత్తకోకిలం.

పాడియా చదువాట పాట పొవళ్ళమంతులు చుందులా
కీడు మేల్చులనా పురాణము కేరుపల్కుల రైతలా
యేడ రాయల మెప్పులేడయదే మెఱుంగని మోటుగా
పాడుమెల్ల యెఱుంగు దేవర పాటియేవనరంబితో

శ్లో. కలాభ్యాం చూడాలంకృత శశికలాభ్యాం నిజతవః
ఫలాభ్యాం భక్తేషు ప్రకటిత ఫలాభ్యాం భవతుమే
శివాభ్యామస్తోక త్రిభువన శివాభ్యాం హృదిభువ
ర్త వాభ్యామానంద స్ఫురదనుభవాభ్యాం సకరియమ్.

సీ. ప్రామిన్కుఁ జదువులేర్పడ్డ యడుబొడయై
జడముడి హవళింపు జానువు నెల
పాళ్ళతోఁ దమతమ బతముల పంటయై
మాలిమిఁ దమ బంట మనువుపాల

బాడి పంటల యీగి పవట ముట్టగిముల
 కడిమిమేల్ పూచటి కలిమి నెలపు
 మణిమణి తలపుల మణిమణి క్రొత్త క్రొ
 త్త యెలమి యోనులు తలరుచునెడ

తే. గ్రొత్త దోచుట లంపులం గ్రోల్పుచును
 జోన యెఱుక యందాచ్చుటల్ జోరపటచి
 యడరు నానత్తి సత్తిరాచులటఁ గునురు
 గనొనరించు నీనా యెరిగ యగుఁ గాత.

గ్రంథంలో 31 పుటలున్నాయి. మూలశ్లోకాలతోపాటు అచ్చ తెలుగు
 పద్యాలు చేర్చబడ్డాయి పుస్తకంలో. ఈలాత 'తలంపు'లో

కం. సిరిమగఁడు పొత్తుపు మగఁడు
 కఠిచేడియ మగఁడు తానకాయాయిము
 వ్వరు దేవుళ్ళెవఁడాదే
 వరనాడెంపు గొనము లెడఁ బలుమలు నెంతున్.

అని త్రిమూర్త్యాత్మకమైన వరబ్రహ్మను విదిస్తుతించాడు. గ్రంథం చివర

తే. అయ్య శ్రీ శంకరులు పేరియయ్యగారు
 మును శివానందలహరి నా మనుసి గదచి
 సొగడు సెప్పిరి తెనుఁగు నుడుగులనేన
 ది పలికితి నాదణికి నింపుదేర మెంచు.

అని శివార్చనం చేశాడు. ఈ స్తోత్రం సూర్యనారాయణశాస్త్రి చెప్పినట్లు భక్తి
 రసప్లావితమైనా, నారికేళ పాకంలో వున్నది.

వెన్నుని వేయి పేర్ల వినకరి (1924-27)

'విష్ణు సహస్రనామము'నకు అతిథట్ట నారాయణదాసు తలుగుసేత
 'వెన్నుని వేయి పేర్ల వినకరి' మొదటగా విష్ణు సహస్రనామాన్ని అరారాది
 క్రమంలో కూర్చుకొని ఆ క్రమాన్ని సుసరించే కవి పద్యానువాదం చేశాడు. కవి
 పీఠికగా 'వెన్నుని వేయి పేర్ల వినకరి వివరము' అనే పేరు వ్రాశాడు. అందులో

సహస్రనామ ప్రయోజనాన్ని గూర్చి చెప్తూ, అర్థం తెలియకుండా పారాయణం చేయటం వల్ల లాభంలేదంటూ “పిన్నట నాటనుండియు సలవాటుపడిన తెలుగు మొదలగు నాటు మాటలతో తెలిపినంగాని సగటున గొంతవరకైన వెన్నుని వేయి పేర్లు తెలిసికొన నలవి కాదనియు, వేల్పు బాసను వేల్పు దాసచే వేల్పు బాసరాని వారికెరింగించుట కొఱగాని పని యనియును నానేర్చిన కొలంది నచ్చతేట తెనుగున నిట్లు ‘వెన్నుని వేయి పేర్ల వినకరి’ చేసినాడను” అని చెప్పుకొన్నాడు. అలాగే తాను వాడిన పద్యాల జాబితా కూడా ఇచ్చాడు ఆయన. ఆ జాబితా—

తేటగీతి = ఇలవేల్పు

సీసమాలిక = తల్లి

కందము = తండ్రి

మత్తేభవిక్రీడితము = పుట్టిల్లు

ద్విపద = సైదోడు

తరువోజు = కన్నబిడ్డ

సీసము = ఒజ్జ

శార్థాలవిక్రీడితము = పుట్టుచేప

ఉత్పలమాలిక = పాలబువ్వ

చంపకమాలిక = పూలపాన్సు

మత్తకోకిల = ముద్దుపల్కు

హెచ్చరికలోని తాత్పర్యము = కోరనికోర్కె

కవిరాజు విరాజితము

ఆటవెలది = గెలుపు

మంజరి = బడి

భుజంగ ప్రయాతము = మేడ

పంచదామరము = పెండ్లి వేడుక

వనమంజరి = గొప్ప బ్రతుకు

మధ్యాక్కరము = చదువునేర్పు

స్రగ్వీణి = దొడ్డుకాపురము

పృథ్వి = చక్కదనము

ఏకరూపావృత్తము = మంచి నడత
 చూలులోని ప్రియంవద = పెద్ద పేరు
 ఉపేంద్రవజ్రము = పెత్తనము
 కవికంఠభూషణము = గంగరపెండేరము
 మణిమాల = వియ్యము
 ప్రీతివృత్తము = బారసాల
 మహాస్రగ్ధర = నగుమోము
 మధురాక్కరము = ఇల్లాలు
 మహాక్కరము = తెగువ
 చెల్మికల్మలలోని
 యింద్ర వంశము = కైవారము
 చుక్కానిలోని
 శిఖరిణి = పేల్లడవ
 చంద్రశ్రీ = ఈవి
 నోములోని సుముఖి = తనివి

ఈ పేర్లనే మరోచోట వాడవల్సి వచ్చినప్పుడు కవే వీటిని మరోపేరుతో పేర్కొనటం జరిగింది. తానేర్పరుచుకొన్న నియమాన్ని తానే వాడలేదు. ఆ తరువాత వారెవరూ పద్యాలకు కవి పెట్టిన పేర్లు వాడలేదు. ఈ రెండు కారణాల వల్లా ఆయన కొత్త పేర్లన్నీ ఆయన పుస్తకాల్లోనే వుండిపోయాయి. ఒక్కోసారి పాఠకులకు ఆ పద్యాలు ఏ ఛందస్సులో కవిరాశాడో, ఏ పద్యమో అన్న సందిగ్ధత కలిగిస్తాయి.

కవి తన, 'వెన్నునివేయిపేర్ల వినకరి'లో మొదటి విష్ణుసహస్రనామాన్ని తత్సమాలుగా పేర్కొని, ఆ పైన తన 'వినకరి'ని జతచేశాడు.

ఆరంభ పద్యం ఇలావుంది.

ఇలవేల్పు : కూడు గుడ్డల నొల్లక తోడివారి
 మంచి కొఱకు నీ యొడ లప్పగించినావు
 వెల్లడిగ మేలు దారి జూపించినావు
 చదువులన్నిండు చిలుబొజ్జ జగమునొజ్జ
 పైసామాల వివరణ ఇలావుంది.

తల్లి : వెన్నుని వెయిపేర్ల విసకరిగావెంత
 నచ్చ తెలుంగున నవరునవిను
 మక్షరుడలుగ బోదక్షరంబు చెడి పో
 డక్రూరుడగు నెనరెన వెలు
 పక్షోభ్యుడు కలతనంటఁ నక్షోభ్యుడు
 కలఁగఁ డగ్రజుడు ముగ్గులుగు పెద్ద

యగ్రణియు మొనకాడు గ్రాహ్యుడుంబట్టు
 పడఁడ చలుడు కదలఁడు మెదలఁడు
 మఱియు నచింత్యుడు మదికందఁ దోపఁడ
 చ్యుతుడు జారిపడఁ డచ్యుతుడు తలుఁగఁ
 డజుడు పుట్టంబోవఁ డజుడూరకుండఁడ
 జుడు పుట్టినట్లగపడు, నజితుడు
 తొంగఁడణువు కొద్దికిం గొద్దియు, నతీంద్రుఁ
 డెక్కు వెక్కుపునక తీండ్రియుండు
 దొరకఁ డెద్దాని కతులుఁ డెనగనఁ డచ్చ
 తుండబ్బరం, బచ్చశ్యుండు తోఁచఁ
 డావంతయు నధాత యానఁ డెయ్యిటియున
 ధిష్ఠానమగుఁ బాద చృతుడు చిక్కఁ
 డెవ్వరికైన మఱిప్పట్టుం నధోక్ష
 జుడు చగులందం చరుడు ముగించు

అలాగే మరికొంత వివరణ—

తండ్రి. తగ బద్మ నిభేక్షణుడున్
 జగమంతయుఁ బెద్దమాపు నన్ననిపెట్టు
 స్మిగుల బదము నుత్తమ మొం
 టిగ నెద్దియుఁ గాక మిగిలెడి న్నన్విమలన్

(ప. 52)

గెలుపు. పద్మ జాలిగుండె జాబు ప్రభుజ్యుడు
 సరిగ వెలుగుతోడు జగమునంద
 పొలుపుగాఁ ప్రధాన పురుషేశ్వరుడు మం
 నేల నున్నదెల్ల నేటరాజు.

(ప. 53)

పుట్టిల్లు. వెలయంగా బ్రహ్మతామహుడు నెవుడుం బెత్తతయొనెల్లవా
రలకెంతో ప్రభువుండునుం జగము మీలంబెట్టు పుట్టిల్లుగా
జెలగునాఁ ప్రభుఁ డెద్దియేని సలువనెల్లన్ బ్రభుండెను బె
ద్దలకుం బెద్ద ప్రభుతుండెందున గొఱంతంగాన దొక్కప్పుడున్

(ప. 54)

మొత్తం కావ్యంలో 192 పద్యాలున్నాయి. నిత్య పారాయణానికి కార, ఆర్థజ్ఞానం కోసం రాసిన ఈ గ్రంథంలో, కవి శంకరాచార్యులు మొదలయిన వారి న్యాభ్యానాలు చదివి తెలుగులో సూటియైన అర్థాన్ని ఇవ్వప్రయత్నించాడు. పుణ్యం, పురుషార్థాలను కూర్చే ఈ “కావ్యం భాషా సౌష్ఠవమును గూడ గలిగి యున్నది”⁴⁴ అని అన్నా కావ్యప్రయోజనం మాత్రం సిద్ధించదు.

తల్లి విన్ని (1937)

‘లలితా సహస్రనామ వివృతి’ అని నామాంతరం కల ఈ గ్రంథాన్ని ఆదిభట్ట నారాయణదాసు తన చివరి రోజుల్లో రచించాడు. ‘మట్టు’ అనే తన పీఠికలో “తల్లి వేయిపేర్ల వినికి నింగి నేలల యందలి మొదలిదాల్పుల నెల్లస్సన్న తల్లి లీలస్సనఁ జాలినపుడే తల్లి విన్నిన్నాటి చెప్పిన మాటలల్లువాడు తానొడ్డెక్కి నాతోటి వారలకు మేల్పులుపఁగలడని నా నమ్మకము” అని రాసుకొన్నాడు. అందులోనే “వేల్పునుడులన్నేర్కొను తల్లి వేయి పేర్ల విన్నికి నా నాటు తెనుఁగు పల్కు కూర్పులు కొంతవరకైన వివరము కాగలవని నా నమ్మకము. వేల్పును డులన్నిన్నఁగఁ బగడ నాటు పలుకుచేగాని (తదృవము) పగడము నాటు తెల్లు నొడువుల నేర్పల్పు నొడవులవలనగాని వివరింపనంతగా వీలుపడదు. గాని యేదో కొంత మేరమామ పోల్కిఁ జెప్పవచ్చును” అని వివరించాడు కవి.

‘మట్టు’ తర్వాత ‘తల్లివిన్ని-కుదురు’ అనే పేర ఈ సహస్రనామానికి ప్రధాన విషయమైన శ్రీమాలా పరతత్వాన్ని లౌకికంగా ఉదాహరణలతోపాటు ద్విపదల్లో సమర్థించాడు కవి. ‘విష్ణు సహస్రనామ వికృతి’లో లాగ తత్సమ పదానికి వేంటనే వివరణ ఇవ్వటంకాక, ఈ రచనలో ప్రతినామానికి మొదట ఆర్థం, తరువాత వివరణ, ఆపైన ఫలం చెప్పబడ్డాయి. కవి అనేకమైన అగ మాల్పి, ఉపనిషత్తుల్నీ, శ్రీవిద్య మొదలయిన వాటిని అభ్యయనం చేసి తేట తెలుగులో చేసినట్లు స్పష్టమవుతుంది. నామాల వివరణ ఇలావుంటి.

1. శ్రీమతా చెం. ఎల్లకల్మలకు బుట్టిలు గట్టుపట్టి
కనిపెంచి పెంద్రోవ కనబర్చు తల్లి
వరపులచే గొలువన్నడు వేల్పు.
2. శ్రీమహారాజ్ఞీ గొప్పపదవినేలు గుబ్బలిపట్టి
పదనారు వంతుల బరుగు నిండువెల.
3. శ్రీమత్స్వం నెఱసరిగద్దయ - న్నెలకొనువేల్పు
హాసనేశ్వరీ నింగినేలినేలు - నిడుగట్టుపట్టి.
4. చిదగ్నికుండ కఱప కణుకు నుండి కలిగిన వేల్పు
సంభూతా చెప్పదరము కాని - జేజేలమిన్న
అడియరి వలవంత - లణచెడి తల్లి
కొలుచువారలమేలు - కొల్పెడు మినుకు.
997. శ్రీమత్త్రిపుర కలిమి ముప్రోల నెలకొన్న గట్టు పట్టి
సుందరీ అడియని ముచ్చమేలరించు వేల్పు.
998. శ్రీ శివా అందరికిన్నేలె యలరించు వేల్పు
తగునట్టు తెల్లరిన్నానేలు జేజే
డింగర్ల హాయి బండింపించు తల్లి
999. శివశక్త్యైక్యరూపిణి ఉసురు వేలుపు పంచనాడగూడు నిలుపు
కాద్రేడు తాను పగడ యౌమలప్ప
అడియని యడపొడ - సలతెడి జేజే
1000. లలితాంబికా అన్ని దిన్నుల మించి యాటాడు పడుచు
లాలించి యషియకు లగ్గిడు తల్లి
కోర్కులన్నిటి రెల్ల - గుబ్బిలి పిల్ల
నింగి నేలలివి తానేయగు వేల్పు.

గ్రంథానికి సంపాదకుడు ఓరుగంటి నీలకంఠశాస్త్రి, ప్రకాశకుడు కణ్ణా ఈశ్వరరావు; 'దాసభారతి' నాల్గవ ప్రచురణగా 1975 లో ముద్రింపబడింది. గ్రంథానికి 'భూమిక' కణ్ణా ఈశ్వరరావు, 'తొలిపలుకు' ఆచార్య ఓరుగంటి నీలకంఠశాస్త్రి, 'తెనుగు రవ' అనే పేరున మిన్నికంటి గురునాథశర్మ, 'పరిచయము' రాంభట్ల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి కూర్చారు. గ్రంథంలోని కొన్ని

పదాలకు నారాయణ దాసోపజ్ఞంగా గ్రంథం చివర సంపాదకుడు అముచిప్పణి కూర్చి పాఠకులకు అర్థం సుబోధకమయ్యేట్లు చేశాడు.

ఇలాంటి గ్రంథాల ద్వారా ఆదిభట్ట నారాయణవాసు అచ్చ తెలుగుకు వైదిక భాషాత్వాన్ని కలుగ చేసినట్టు చెప్పొచ్చు.

జేల్సువంద (1930)

ఆదిభట్ట నారాయణదాసు సింహాచల నృసింహస్వామిని గూర్చి రాసిన సీస పద్య శతకమిది. మకుటం 'రెంటు త్రాగుడు తిండి మెట్టంటు వేల్పు' అనేది. 'రెంటుత్రాగుడు' అంటే ఏనుగు, దానిని తినేవి సింహం, ఆ సింహం పేరు గల 'మెట్ట' (అచలము) - అలా సింహాచలము వస్తుంది. దానిని 'అంటు' స్థానంగా ఏర్పరుచుకొన్న జేల్సు 'నృసింహుడు'.

గ్రంథారంభంలో 'మట్టు' పేర తొలిపలుకు రాస్తూ "నిక్కమని వక్కాణించు పెద్దలమాట నమ్ముకొని నావాడిన మాటలు విడిచి ఇట్టి సీమ పలుకుల స్పీసము వంద నరసింగనిపై మఱి మాటలల్లు వారైన గూర్చనలవి కాని తీరున నా యిలువేల్పు నెనరు మైనేఱున్న గలిగినాడను" అన్నమాట అక్షర సత్యం. అసంఖ్యాకాలైన శతకాల్లో ఇంతటి తేట తెలుగు పదాల్లో కూర్చిన శతకం మరోటి లేదు. ప్రతి పద్యంలోని గొట్టు పదాలకు అర్థాల్ని కవే 'మాటుమూల మాటల వివరము' అనే పేర గ్రంథాంతంలో ఇచ్చాడు. ఆరంభ పద్యమిది—

సీ. ఏమందు నన్నన్న యీవుగా తెవ్వడు
 నా మొఱల విని నన్నావ గలడు
 నీకుఁ దప్ప మఱివ్వసి కయినఁ దరము కా
 చెందేని నా కోర్కిఁ బొందు సల్పు
 నేల నాకీ సిగ్గుమాలిన బ్రతుకు ని
 న్నొగడ గన కీవెల్లి పూడుదెట్టు
 నే ముదిసిన కొలంది న్ముమ్మరంబుగ
 నా పన్నిరాని వంత పెనఁగొనియె

తే. నింగి నేలల యందెల్ల నిండు నిల్పు
కలిమి చెలి కొల్పు జాకువా వలువ తాల్పు
కనికరంబున నను గావు నెనరు పిల్పు
రెంటు త్రాగుడు తిండి మెట్టంటు వేల్పు.

అని ఆర్తిని ప్రకటించాడు కవి.

బాల్యంలో తల్లిదండ్రులతో సింహాచలానికి గూడబండిలో వెళ్ళేప్పుడు కోమటిపల్లికి, బొబ్బిలికి మధ్య బండి బురదలో దిగబడే, తన అన్న జగ్గావధాని బండిని లాగుకురావటం గుర్తుకు చేసుకుంటూ ఆ శక్తిని నృసింహుడే కల్గించినట్టు చెప్పుకున్నాడు కవి.⁴⁵

సీ. ఎనిమిది రెండేండ్ల యేడుది వాడ న
స్మృక్కింపఁగాఁ గోరి మొట్టమొదట
నాతలిదండ్రులు నాతోడఁ బుట్టుల
తోడ నాకన్న యజ్ఞాడ నుండి
పొణక బండికిఁగోడె పోతులన్నానిచి
కమతము నేరుపు కలిమి మిగుల
నెవ్వరు న్రాఁచోవనెఱుంగని యానాఁడు
వెరపు మైజొప్పు గావింపుచుండ

తే. ఇసుకలం దూచి నేలల నిరుసుమోయ
మునిఁగి పోయిన నుండ నా మొదటివాఁడు
దండి పైకెత్తఁ గలిగె నీయండ వలన
రెంటు త్రాగుడు తిండి మెట్టంటు వేల్పు.

(ప. 21)

నిందాస్తుతి ఇలా చేశాడు కవి.

సీ. నీనోరు నీరెట్ట నీకుఱ్ఱు నీయడ్డు
లీకాపుతోడ బిడ్డ యేల్కుపాఱుఁ
డిసుక చల్లిన రాలని సవురుమైఁగ్రిక్కి
రిసిమూకలై కసిమనఁగఁ దక్కు

తెగలీండ్ర మేదరదేండ్ర మంగలిచాకి
 చాతాని పొన్నారి సావలీడు
 కైకోల గొడగర గాండ్ర మందులమారి
 పట్రయెటుకు బెస్త పాములాడు

తే. గొడ్డురాలన్నగళతెంపి కుంటి గ్రుడ్డి
 పందె కాడంటు గాడులోవాడి కాడు
 జోగి బవినీడు నీ చెంత జొక్కుచుండ్రు
 రెంట్రాగుడు తిండి మెట్టంటు వేల్పు (ప. 28)

ప్రపంచంలోని పరిస్థితిని ఇలా సమీక్షించాడు కవి.

సీ. నాలుగు కాళ్ళమై తాలుపులనొట్ట
 చలిపియే చెడుములు చలఁ గనుగొని
 యిరుగు పొద్దుల నూరకే నొగిలిచి విజ్ఞ
 వీఁగెడు వెంబర విత్తులఁగని
 తొలిచదువుల యాను తెలిసికట్టుల నీలు
 నాలిముచ్చుల కొంటెనక్కలరసి
 తోడివారలతోడఁ గూడుపంచుకొని కు
 డ్యక పెచ్చురేఁగు తుల్యలఁ బొడఁగని

తే. మంచివారలు బిఱబిఱ మడియుచుండ
 చెనటి బండలు పెక్కేండ్లు మనుచునుండ
 కాంచి నన్నంటఁ దడినింక నించనీకు
 రెంట్రాగుడు తిండి మెట్టంటువేల్పు (ప. 75)

చేయరాని పనులు చేసినందుకు పశ్చాత్తాపాన్ని ప్రకటిస్తూ కవి ఇలా అన్నాడు.

సీ. కూటమి కూడు కక్కురితో నెల్లెడఁ
 బట్ట గూడని కాళ్ళు పట్టినాడ
 చదువరిననుకొని పదరి తగినవారి
 నాడఁ జనని మాట లాడినాడ

గొఱమాలి కడునడి గొంటునై సిగ్గతే
 సలువరాని పనులు చల్చినాడ
 మూన్నాళ్ళముచ్చట మేనివసతికయి
 గొంతెమ కోరికలోరి నాడ

తే. కస్తితప్ప నామనుగడన్నిస్తులేదు
 బేడిజముపట్ట నిన్నొల్వవీలు కాదు
 జాలి నామీద నీకికనేలరాదు
 రెంట్రాగుడుతిండి మెట్టంటు వేల్పు

(ప. 87)

‘నూతేండ్లు హాయిగా’ కావమంటూ వందోపద్యం రాశాడు కవి.

సీ. ఈ నాటుమాటలనేను నీ పేరునఁ
 గూర్చితి వంద నీకూర్మిబట్టి
 నాలోటులెంచక నన్ను మన్నించుమా
 నీకువేయి జోహార్లు నేనొకర్లు
 నినుగొల్పు వారలన్నీ దద్దడంబేలు
 నెకిమీంద్ర సాకుమీవెల్ల తలుల
 నెడినాకు లెస్సయో యేనెలుంగనాన
 గోరని గోర్కెసంగము నెనరున

తే. ఇది చదివివ్రాసి నీ గొప్ప యెందునేనిఁ
 జాటు చాటపాటల కొల్పునల్పునన్ను
 గావు నూతేండ్లు హాయిగాగల్గితాల్పు
 రెంట్రాగుడు తిండి మెట్టంటువేల్పు

(ప. 100)

ఇలా స్వానుభవాన్నీ, లోకానుభవాన్నీ జోడించి చక్కటి శైలి, భావాతో
 కవి తన ‘యిలవేల్పు’కు ఆర్తితో విన్నవించుకున్నాడు.

మొక్కుబడి (1929)

‘ఋక్సంగ్రహః’ అనే నామాంతరం గల ఈ స్తుతిని రాసింది అదిభట్ట
 నారాయణ దాసు. ‘మొక్కుబడి టూకీ వివరము’ అనేపేర గ్రంథపరిచయం
 చేస్తూ పెద్దలేర్చి కూర్చిన మూడువందల నాల్గు ప్రాబలుక్కు పద్ధములను దర్శు

గామార్చి యచ్చతెలుగు పద్దెములచేత వివరించి నాడను" అంటూ 304 ఋగ్వేద మంత్రాలకు స్వరాల్ని కూరుస్తూ కిందనే ద్వీపదల్లో చక్కటి అనువాదాన్ని చేశాడు కవి. ఉదాత్తానువాత స్వరిత స్వరాల్ని, 'స,ని,రి,' అనే సంగీతాల్ని సంగీతపరంగా వాడి కవి వాటికి వివరణ ఇచ్చాడు. వేదము సుస్వరంగా పలక దగిందవటంవల్ల దాన్ని అలాగే వీణపై పలుకుట కనుగుణంగా దర్శుల్నీ, రవళుల్నీ కూర్చి నారాయణదాసు పాడేవాడు. అలాగే సంగీత కళాశాల విద్యార్థులకూ బోధించేవాడు. "పెద్దలేర్పరిచిన పల్కుబడి వ్రాతల కట్టుపాట్లన్నియుం బ్రాబలులకే గాని తెలుగు మొదలగు నాటుపల్కుల కొక్కింతయు నక్కఱలేదు." అందువల్ల స్వరాలు తెలుగు పద్యాలకు కూర్చలేదు. "మొత్తము మీద పదునొకండు వేల్పులన్నార్చిన ప్రాబలుల మొక్కుబడి టూకి యంతట న్నొమ్మిది చవులుం బల్కుబడికి బది తీరుల దర్శురూపులనల కల్పుగా నెల్లవడి రవలు లన్వెల్లడింపబడును. ప్రాబలుల పల్కుబడి సరిచేసుకొనుటకు, దప్పక ప్రాబలుల చదువరి వీణ నాసరా కావించుకొనక తీరదు" అంటూ కవి స్వరంతో చదవటానికి వీణ ఆవశ్యకతను గూర్చి నొక్కి చెప్పాడు.

కవి ఈ గ్రంథంలో కందాలకు 'తండ్రి' అనీ, ద్వీపదకు 'నైదోడు' అనీ, మంజరికి 'బడి' అని పేర్లుపెట్టాడు. వరుణుని గూర్చినవి 41, ఇంద్రుడివి 88, ఉషాదేవివి 32, అశ్వినీ దేవతలవి 48, బృహస్పతివి 21, సూర్యునివి 19, మిత్రావరుణులవి 15, అదితివి 9, సరమవి 11 మంత్రాలకు స్వరాలు కూర్చి తెలుగులోకి అనువదించాడు కవి.

ఆరంభంలో—

శ్లో. ఆ జన్మసిద్ధః సహజ ప్రబుద్ధః
కృపాసముద్రః స్థిరయోగనిద్రః
అవే స్వమే వాఖిల వేద తత్త్వం
జగదురో సుశ్రీత దేవతాతరో

తండ్రి: మొక్కుబడి న్నావించితిఁ

జక్కగనే వేలు మిద్ది జగముల యొజ్ఞా

చొక్కపు ప్రాబలుల పే

రెక్కిన యిలుచెన్ను నిలుపు నెక్కటి గుణ్ణా

మొదటి మంత్రాన్ని ఇలా స్వరపరిచాడు కవి.

(౧) ఒంటిదర్శ్య, వంతులు ౯ వడి ౩

సా నీ స నీ స రి స నీ స రీ స స స సా ని సా ని నీ స నీ
య చ్చి ద్ధి తే వి శో య థా ప్ర దే వ వ రుణ ప్ర తం మి నీ మ సి
స రీ స సా
ద్య వి ద్య వీ

సైదోడు : నిన్ను, దిన్నగఁ గొల్పినేరని మమ్ము
మన్నించుమా రేపు-మాపునో వేల్పు.

‘బృహస్పతి’ని గూర్చిన మంత్రానికి స్వరం, తెలుగనువాదం ఇలా వున్నాయి.

౧) ఒంటిదర్శ్య వంతులు ౫ వడి ౫ ఉసి ౪

ని సా రీ సా ని స రి సా స సా స సా ని సా రి ని సా రి
గణానాం త్యా గణవతిం హ వా మ హే ర విం కవీనాము
ని సా రి సా స నా
పమశ్ర వ స్త మం
నీ ని సా నీ సా రి సా సా స సా స ని సా రీ నీ సా
జ్యేష్ఠ రాజం బ్రహ్మణాం బ్రహ్మణ స్వత ఆన్యః శఫణ్య
నీ స రి సా ని సా రి సా
న్నూతిబిః సీద సాదనం

బడి : గొప్ప మెప్పులఁ జూతగొనఁ దగు జేజె
తగిన వేలుపుల యోదల మానికంబ
మామన వాలించి మాకోర్కె లిచ్చి
మంచి తెన్నున నడుమము వేల్పుటొజ్జ

‘సరమ’ను గూర్చిన ఈ క్రింది మంత్రం చివరది.

(౧౧) చౌదరువు వంతులు - ౧౭ వడి ౩. ఉసి ౧

నీ స రి స స స నీ స రీ ని సా సా రీ సా స స ని సా
దూ ర మి త వణ యో వ రీ య ఉద్ధావో యంతుమిశతీ

ని సా రీ

ర్చ తే న

స నీ స నీ సా స రీ నీ స రీ సా సా నీ సా రీ ని స రి సా
బృహ స్ప తి ర్వా అ విం ధ ని గుహ్వాసోమో గ్రా వా ణ ఋ ష య

ని సా రీ

శ్చ వి ప్రాః

బడి : జగమున కున్నీడు సల్పెడు మీకు
రవయంతయైన నోరక్కసులార
చక్కని సొమ్ములు చదువుల నేర్పు
కొఱగా దొరుల మంచి కొఱకుఁ బాటొందు
వారలకే యవ్వి - వన్నియనైచ్చు
వేల్పులకున్దగు - వింత సొమ్ములను
దొంగిలించిరి మీరు తుంటరుల్లనుక
దబ్బున జేజేలు - తన్నక ముందే
సొమ్ములు విడిచియె - చటకేనిఁ బొందు.

సంగీతంలోని తాళం, స్వరం, నాదం అనే వాటికి వరుసగా దర్శు. వడి, రవ? (ఉసి) అనే దేశీయ నామాల్ని పెట్టాడు కవి. ఋగ్వేద మంత్రార్థాన్ని గ్రహించటానికి ఆయన అనువాదం ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది ఇలా ఈ గ్రంథంలో నారాయణదాసు వేద జ్ఞాతృత్వమే కాక సంగీత ప్రావీణ్యత కూడ వెల్లడి అవుతుంది.

3. గద్యభాగము

కథలు, వ్యాసాలు, పీఠికలు

కథలు :

నూలుగంటి

‘ఈసపునీతి కథల’ నుండి వంద కథలనేరుకొని పిల్లలకోసం నీతి పద్యాలతోపాటు నాటు తెలుగులో అదిభట్టనారాయణదాసు చిన్న చిన్న కథలు రాశాడు. అచ్చతెలుగు వచనంలో చక్కని కథలు వ్రాయవచ్చనటానికి నిదర్శన మీ కథల పుస్తకం. ముందుగా ‘వివరము’ రాస్తూ “జగమంతట న్మిగులఁదెలివిగలవారి చేత నెన్నిక కెక్కి యడు గడుగునకు మంచి తెలిపెడి ఈ ముచ్చటను వందల కొలఁది మూడు నాల్గు వేల యేండ్ల క్రిందట నొక పడమటి నాటు చదువరి మిన్న పన్నెను. మేల్మివలె మెత్తనైన తెలుఁగునందీ సామెతలున్న యెడల మఱింత వన్నెకెక్కునని యెంచి నూతేర్చి కూర్చినాడను.” అనిచెప్పాడు రచయిత. తనకు ముందు ఈ కథలను తెలుగులో అనువదించిన వారిని గూర్చి రాస్తూ “ఇదివఱకుఁ దెలుఁగు మాటలల్లు వారిలోఁ గొందఱు² దయ్యమునుడికే తలవిఱచి తమకుఁ దోచినట్లెల్ల వ్రాయుచుండిరి. మఱికొందరావేల్పు పల్కులకుఁ దెనుఁగునుడుల మాసికవేసి. వేలకొకనికి నేర్చుకొన్న పిమ్మటఁ దెలిసి కొనఁజాలు నట్లు వ్రాసిరి కాని యొక్కరైన వేల్పుమాట లెచ్చటఁ గూర్చవలయునో, యవి యెంతవఱకుఁ గావలయునో, తెనుఁగెట్లు చెప్పినపుడందరికిందేట తెల్లము కాఁగలదో యాతీరు సరిగా గుఱుతించినట్లగపడదు. వేల్పుమాటలకు తెలుఁ గ స్తర వంటించుటకుఁ దప్ప మఱెందునకుంబనికి రాదనియో లేకొక్క తేట తెలుఁగుననే మాటలు కూర్చినపుడందరికిఁ తెలియ వీలుకాదనియో యేమేమో వారి వారి తలంపై యుండవచ్చును.” అనీ చెప్పాడు. ఈ ‘నూలుగంటి’ కథల పుస్తకపు ప్రయోజనాన్ని గూర్చి కవి ఇలా చెప్పాడు.

ఆ. వె. నూరుకనులవాని తీరునఁ దెల్పితో

దీనిఁ జదువువారు తిరుగుచుండ్రు

నూరుగంటి యనెడి పేరు దీనికిఁ దగి

యుండ నిదియుఁ బెంపునొందుచుండు.

పుస్తకంలో మొదటికథ 'కోడిపుంజు-అవ.' ఇందులోకథ-ఒకకోడిపుంజు కాళ్ళతో పెంటను చువ్వి గింజలేరి తింటుంటే దానికొకఅవ దొరికింది. దానిని చూసి ఆ పుంజు తెక్కలు విడులుస్తూ "ఓరాయీ! నీవందముగానున్నావు. కాని నీవంటి వెయ్యి మానికలైన నొక బియ్యపుగింజపాటి కానేరవు కదా!" అని తల ఎత్తికూసింది. కథ నీతిని కవి ఇలా చెప్పాడు.

ఆ. తనకు దొరికినట్టి దానిమేలెఱుంగక

పనికిరానిదనుచుఁ బలుకు జెనటి

పెంటపైని కోడి పెద్ద అవం జూచి

విలువకాని దనుచుఁ దెలుప లేదె;

(పు. 1)

52 వ కథ 'గ్రుడ్డి కంటి దుప్పి'. ఓ అడవిలో ఓ దుప్పివుంది. దాని కన్నొకటి గుడ్డి. గుడ్డికంటి వేపు ఎవరయినా వచ్చి వేటాడు తారనే భయంతో ఆవైపు సముద్రంకేసి తిప్పి, మంచికన్ను అడవి వైపు తిప్పి మేయసాగింది. అయితే సముద్రం వైపునుండే వేటకాళ్ళు తెప్పపై ఎక్కివచ్చి గుండుతో కొట్టి దాన్ని చంపేస్తారు. ఈ కథలో నీతి -

ఆ. నేర్పుతోడఁ దిరుగనేర్చిన వాడైనఁ

తనదు చావుఁ దప్పకొనఁగ లేడు

కడలివైపు గ్రుడ్డి కన్నుడి కొని మేయ

గడుసు దుప్పి తన్నుఁ గాచుకొనెనె

(పు. 42)

చివరి కథ "తోడేళ్ళు- జబ్బితో నున్న గాడిదె". ఒక గాడిద జబ్బు పడి చావున వెదురుచూస్తోంది. ఆ మాట తెలిసి తోడేళ్ళ దానిని చూట్టానికి ఆ గాడిద పడివున్న పంచదగ్గర కొచ్చి, దాని పిల్లతో "నీతల్లి నెమ్మదిగా నున్నదా?" అని అడిగాయి. అది విని పిల్ల గాడిద "నిన్నటికంటె నేడు నెరవు" అని చెప్పింది. కథలో నీతి-

ఆ. ఒరుల చావు గోరి యుండియుఁ జెనఁటులు
వగవుతోడ నరయ వచ్చు చుండు
తెగులు పడిన గాడిదెను జూడఁ తోడేళ్ళు
తారుమారు కూర్మి జేరఁ బోవె

(పు. 75)

వ్యాసాలు; పీఠికలు

వ్యాసపీఠము³

ఆదిభట్ట నారాయణదాసు అప్పడప్పడు పత్రికల్లో రాసిన వ్యాసాలు, తన గ్రంథాలకు రాసిన పీఠికల సంకలనమే 'వ్యాసపీఠము' ఇందులో విమర్శనాత్మక వ్యాసావళి, సృజనాత్మక వ్యాసావళి అనే రెండు భాగాల్లో సలభయి మూడు వ్యాసాలున్నాయి. అందులో పదమూడు నాటు తెలుగులో రాసినవి.

తెలుగు వాఙ్మయంలో కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు అనేక వచన ప్రక్రియల్లో రచనచేసి 'గద్యతిక్కన' బిరుదు పొందాడు. అచ్చతెలుగు గద్యంలో నారాయణదాసు అంతటి వాడు.

రచయిత పదమూడు అచ్చ తెలుగు వ్యాసాల వివరాలు ఇలా వున్నాయి.

వేల్పుముచ్చట⁴ : ఈ వ్యాసం మొదటగా 'వైకాఖి' అనే పత్రికలో ప్రకటితమైంది. ఆటపాట మాటలు ఇంపుగా వెల్లడించే నేర్పు ఎవరికైనా పుట్టుకతోనే రావాలిగానీ నేర్చుకుంటే రాదనీ, కలలోకూడ కల్ల పలకనివాడు నిక్కమైన బాపడే అనీ, పెద్దలు చెప్పిందంతా మంచిపలుకే అనీ, కంటిరింపైనదే ఆట చెవి కింపైనదే పాట కావటంవల్ల ఆట చూడక పాట వినక అనుభవించటం ఎవరి కరం కాదనీ రచయిత ఈ వ్యాసంలో చెప్పాడు.

ఎచ్చరిక⁵ : ఈ వ్యాసంలో రచయిత ఆటకాడు, పాటకాడు, మాటల్లే వాడి తీరుతెన్ను తెలావుండాలో వివరించాడు. తొలి చదువులు పెరుమాళ్ళను పేర్కొని ఆడాలి, పాడాలి, మాటాడాలి అని ఆదేశించాయన్నాడు. "పడిగోరు వెచ్చ గుబ్బలఁ గ్రుమ్ము కౌగిలి గట్టిగ మొదలంటఁ బట్టుమోవి" అనటానికి బదులు 'సహసానఖంపవస్తన దత్త పరిరంభమామూల పరిపీడితాధరోష్ఠి' అని తెలుగులో రాస్తున్నందుకు విచారం వెలిబుచ్చాడు.

మంచిబ్రతుడు⁶ : ఈ వ్యాసంలో రచయిత సంఘాన్ని గూర్చి తనకున్న భావాన్ని వెల్లడించాడు. ఇతరులకు మేలుచేయడమే జీవిత పరమార్థమని, తల్లిదండ్రులకున్న కొలువదగిన వేల్పులులేరనీ ఆయన అభిప్రాయపడ్డాడు; చాతుర్వర్ణపు బ్రతుకు తెరువును వివరించాడు. వివాహ వ్యవస్థను గూర్చిన ఆయన అభిప్రాయాలు అద్భుతాలు. ఆయన భావాంతో ఏకీభవించినా లేకపోయినా అవి మనలో ఆలోచనలు కలిగిస్తాయనడంలో సందేహం లేదు.

మానిసులు⁷ : ఇందులో దొరికిన జాట్లు, దొరకకున్న కాళ్ళు పట్టుకుంటూ ఇతరుల్ని బాధపెట్టి తను హాయిగా బతికే దుష్టులే లోకంలో ఎక్కువమందనీ, వాళ్ళు చేపలు, పాములు, కొన్ని పురుగులు, తమ తెగలను చంపి తినేవాళ్ళకన్న హినులని రచయిత రాశాడు.

నాటుతెలుగు⁸ : నారాయణదాసు రాసిన 'సీమపలుకు వహా' అనే అచ్చ తెలుగు నిఘంటువుకు పీఠికగా రాసిన వ్యాసం ఇది. నాటు తెలుగు శబ్దాల పట్టికను అకారాదిగ కూర్చి నాటుతెలుగును అర్థం చేసుకోవాలని ప్రయత్నించే వాళ్ళకు ప్రయోజనకరంగా ఈ వ్యాసం రాయబడ్డది. అలాగే తెలుగుభాషా స్వభావాన్నీ, సంస్కృతంతో దానికి గల భేద సాదృశ్యాలను, సంస్కృత శబ్దాల్లా కనపడే తెలుగునుడుల్నీ, తెలుగుగా భ్రమించే అన్యదేశ్యాల్నీ, రచయిత ఉదాహరణ పూర్వకంగా వివరించాడు.

ఋక్సంగ్రహము⁹ : 'మొక్కుబడి' అనే నామాంతరంగా నారాయణదాసు వెలయించిన 'ఋక్సంగ్రహము' నకు పీఠిక ఇది. ఇందులో దేవతల పేర్లు, ఋగ్వేద మంత్రాల ప్రభావం, వాటిని చదవటంలో పాటించాల్సిన స్వరాలు, వాటికి తను కూర్చిన తెలుగుపేర్లు మొదలయినవి రచయిత వివరించాడు. రచయిత వేద పాండిత్యంతో పాటు సంగీత సంస్కృతాంధ్రాల పరిణతి కూడ ఇందులో వ్యక్తం అవుతుంది.

భగవద్గీత¹⁰ : 'వేల్పుమాట' అనే పేరుగల భగవద్గీతకు రచయిత రాసిన పీఠిక ఇది. తన ఎనభైయ్యేట యేట తనకు వంటబట్టిన తత్వాన్ని చెలారుస్తూ రచయిత రాసిన వ్యాసం ఇది. బతుక్కి రావాల్సిన సుఖాలను సమకూర్చుకొని

ఒరులను. సుఖపెట్టి సుఖపడమనే ఆయన బోధ. శ్రీకృష్ణార్జునుల సంభాషణ రూపంలో మనుష్యులు పరస్పరం మైత్రితో మెలగటంకంటే కావలసిందిలేదని రచయిత ఈ గ్రంథంలో చెప్పాడు. మనిషికి ఓర్పుకావాలనీ, దానివలన మనిషి బాగుపడతాడనీ పుస్తకం చెప్తుంది.

విష్ణుసహస్రనామము¹¹ : 'వెన్నుని వేయిపేర్ల వినకరి' అనే గ్రంథానికి ఈ వ్యాసం పీఠిక. రచయిత వెన్నుడంటే హాకు, మెలకువ, ఓర్పు అనే మూడు రూపాలలో జగమంతా తానే వ్యాపించినవాడుగా భావించాడు. 'కీడు ఉదంచీ మేలును పెంచు వేల్పు వెన్నుడ'ని అన్నాడు రచయిత.

లలితాసహస్రనామము¹² : నారాయణదాసు 'తల్లివిన్ని' గ్రంథానికి ఈ వ్యాసం పీఠిక. తల్లిని తెల్సుకోటానికి వీలున్నది కాని, తండ్రిని తెల్సుకోటం కష్టం. అందువల్ల 'ఆడుది నిక్కము, మగవాడు కల్ల' అన్న మాట సత్యం. అందువల్లే తొంటిపెద్దలు తల్లినే వేల్పుగా నమ్మి కొలవటం తగవని చెప్పారని రచయిత చెప్పాడు. శాక్తేయానికి దగ్గరగావున్నా, ఈ భావం లలితాసహస్రనామ వ్యాఖ్యలలో చెప్పబడిన సత్యం.

ఆయుర్వేదము¹³ : తను రాసిన 'మన్నిమిన్ను' అనే ఆయుర్వేద పరిశోధనా గద్యగ్రంథానికి నారాయణదాసు రాసిన పీఠిక ఇది. ఇందులో రచయిత కున్న ఆయుర్వేద శాస్త్రపాండిత్యం, జ్యోతిషం, సాముద్రికశాస్త్రాల పరిచితి స్పష్టమవుతాయి. ఆ రోగి జన్మనక్షత్రాదుల ప్రభావాన్నిబట్టి ఆయుర్వేదంలో ఔషధమివ్వాలనీ, దానివల్ల ఎంతటి రోగమైనా కుదురుతుందనీ రచయిత తన విశ్వాసం ప్రకటించాడు.

ఉమరుకైయాము ముచ్చట¹⁴ : నారాయణదాసు అచ్చ తెలుగులో అనువదించిన 'ఉమరుకైయాము' కావ్యంలోని పీఠిక ఇది. దీంతోపాటు సంస్కృతంలోను, ఆంగ్లంలోను కూడ వ్యాసాలున్నాయి. వ్యాసంలో రచయితకు ఉమర్ ఖయ్యాంపై వున్న గౌరవం సద్భావం వెల్లడవుతాయి.

నేను-లోకము¹⁵ : 'గౌరమ్మ పెండ్లి', 'వేల్పుపంద' గ్రంథాల పీఠికలకు తన జీవితానుభవాన్ని జోడించి నారాయణదాసు రాసిన వ్యాసం ఇది. దీంట్లో చక్కని భావాల్ని వెల్లడించాడు రచయిత.

గౌరప్ప పెండ్లి¹⁶: ఇది ప్రత్యేక వ్యాసం కాదు. 'గౌరమ్మ పెండ్లి' అనే హరికథలోని వచనాలకు స్థితిని కల్పించటానికి, కథాభాగాన్ని సంకుచిత పర్వటానికి చేర్చిన వచనం ఇది.

నారాయణదాసు వచనాని కుదాహరణగా రెండు వ్యాసభాగాల్ని గమనిద్దాం :

“పాట తనకు, గిట్టవను వట్టిమోటప్రేలరియన్దీయని తేట నాటు మాటలలో, జవిలేదనిచాటు చెటవంజూట యెద్దే మెలుగునటుకుల చవియను సామితకు స్వార్థాణముగా 'తినకచవి, చొరకతోఁతు తెలియునా' నాటు తెలుగున కలవాటు పడినకొఁది నద్దాని సొగసు యెటుంగ నగునాని, నోటిమాట సొంపు వ్రాతకు రానేరదు. కంటితో విని వీనులన్నన నగునా - నాటు తెలుగు పలుకేదో వేల్పునుడి మాటు పాటునుడి యేదియో, దెలియనేర కెట్దిననన గొందిలో, గట్టుమను నానుడిగా, దెలుగు మాటల కొక్కిరి బిక్కిరి పట్టి కవి తెలనుడి గ్రుచ్చుచున్నారు. వేల్పునుడి వలెన్నట్టు నాటు తెలుగు నుడుగుల వేటువేటు తలంపుల కట్టుమట్టు దెలుపు తలవాసి విలుపు నొడవులనొన్నింటి నేనెన్నఁ గలిగిన యన్ని తెలుగు వ్రాతనిట్లు నేర్కొనెదను.”

(వ్యాసపీఠము పు. 70)

‘ఆయుర్వేద’ మనే వ్యాసంలోని ఓ భాగమిలా వుంటుంది.

“వ్రాతలేని తొల్లింటి తఱియందు న్నోలు పల్కులన్దమ తమ యయ్యవార్లు తమకెల్ల నేయే తెవుశ్శెట్లు కలిగి ముమ్మరించునో, వానికి యేమందు లెట్లెచ్చి కుదుర్పవలయునో వేర్వేరఁజెప్పి, యగపర్చి, చేసి, చూపించుచుండువారు. కనుకఁ దొల్లింటి మందరు లెంతయో పాటుపడి యెట్టి యిడుమల కోర్చియైనఁ దమతోటి పాటి వారికే మాటునొరక యే మందులెచ్చి తెవుశ్శెట్లుదిచ్చి వాసి మీఱఁదమ మనుగడ లీడెర్పు కొనఁగల్గిరి.

(వ్యాసపీఠము పు. 122)

ఆయుర్వేదంలోని శాస్త్ర పరిభాషను తేట తెలుగులో కూర్చిన నారాయణదాసు ప్రజ్ఞ అపారం. కొన్ని పదాలు—

మందరి = వైద్యుడు, ఉసులుమిన్ను = ఆయుర్వేదము, చూలేర్పడుట = గర్భసముత్పత్తి, తొమ్మిది మింటి మినుకులు = నవగ్రహములు, పితృనము =

శుక్రము, నెత్తురు = శోణితము, మైనుసులు = ధాతువులు, ఆలుకీసలులు = షట్కోశములు, నెలనరము = సుషున్నానాడి, ఇగరిక = హవిస్సు, కుడువరి = భోక్త, అంట = త్వక్కు, ఎగయూపిరి = ప్రాణము, టిగయూపిరి = అపానము, మేనినెల నొక్కలాగు గుండుగాలి = సమానము, డోసెగయు గాలి = ఉదానము, ఒడలంతట నలముకొను గాలి = వ్యానము, డోకించుగాలి = నాగము, తెలివినిచ్చు గాలి = కూర్మము, తమ్మించు గాలి = కృకరము, అవులింపించు గాలి = దేవదత్తము, పీనిగలో నుండు గాలి = ధనంజయము, మాణాకునరము = ఆప్యాయని, డబ్బాటుచావు = అపమృత్యువు, క్రొత్తడి = పతివ్రత, చిలుము = విషము, మొదటినరము = ఇదానాడి, తునినరము = పింగళానాడి, కిరీటిపచ్చ = గరుడపచ్చ, తమ్మిరెంపు = పచ్చరాగము, పచ్చపూస = మరకతము, సిరాజి = పగడము, ముగ్గడ్డలు = త్రిమూలకములు, దోరయలు తెవులు = రాజయశ్శ్చ - లాంటి అనేక వదాలు వాడుకలో వున్నాయి, కొన్ని వాడుక నుండి తొలగిపోయాయి, మరికొన్నిటిని రచయిత స్వయంగా కల్పించాడు. వాడుకలో లేని కొన్ని స్వకపోల కల్పితాలు అర్థం కావటం కూడ కష్టం.

నారాయణ దాసు వచనం ధారాశంకాసాగి, సాంఘిక విషయాలు మొదలు కొని వేదాంతార్థాలు బోధించటానికి కూడా అచ్చతెలుగు సమర్థవంతమైందని నిరూపిస్తుంది. పానుగంటి 'సాక్షి' వ్యాసాల్లా అనేక విశేషణాల్ని ఒకచోట గుది కూర్చటం, జంటపదాల్ని వరసగా తెల్పుటం, వాక్యం పొడుగ్గా పుటలకు పుటలు సాగటం, సంధిసమాసాల్ని పకడ్బందీగా అనుసరించటం. శాస్త్రీయ పదజాలాన్ని కూడ నాటుతెలుగు నుండి ఏర్పికూర్చటం ఈయన రచనలోని ముఖ్యలక్షణాలు. ఆరంభంలో నన్నయ, తరువాత తిక్కన, శివకవులు, మూడవదశలో తెలగ నాదులు ఈ శతాబ్దంలో నారాయణదాసు వంటివారు కొత్త పుంతల తెలుగు భాషను నడిపించారు.

ప్రాచీనమృగకమ్మ¹⁷ (1913)

సలక్షణమైన భాష దుర్గాహ్యమని నిరూపించటానికీ, వ్యవహారిక భాషా వ్యవకతను స్పష్టం చేయటానికీ గిడుగురామమూర్తి పంతులు గ్రాంథిక వ్యావహారిక భాషావాదాలు చెలరేగిన రోజుల్లో 1913 ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రికలో

అనుబంధంగా ఈ లేఖను ప్రచురించాడు. నాటుతెలుగు మాటలనే గ్రాంథిక పద్ధతిలో రాస్తే ఎంత అసహజంగా, దుర్గాహ్యంగా వుంటాయో తెల్పటానికి ఉద్దేశించిన లేఖ ఇది. పత్రికాధిపతులు దీనికి 'పరిచయము' రాస్తూ, "కాని మాటుమూల పదములను, మాటుమూల రూపములను యేరి, గుడిగ్రుచ్చి, యెవ్వరికీ తెలియకుండుటయే పరమార్థముగ వ్రాయబడిన యీ వ్యాసము సుగ్రాహ్యమై, సరసమై, నిర్గళముగ వ్యవహరింపబడుచున్న సలక్షణ భాషకుదాహరణముగ సహృదయులగు నాంధ్రభాషాభిజ్ఞులు గ్రహింపగలరు. ఇట్టియపూర్వ కావ్యరచన శబరవాగను శాసనులగు రామమూర్తి పంతులు గారికే చెల్లినది గాని యితరులకలవడుట కష్టము" అని ఎగతాళి చేశారు.

ఈ లేఖలోని నాటుమాటలే ఆనాటి పండితులకు మారుమూల పదాలు, రూపాలై దుర్గాహ్యలయ్యాయి. లేఖలో వాడిన సందులు, సమాసాలు అన్నీ సలక్షణాలే. అందుకుమాత్రం పండితులు ఆనందించారు. కాని దీనిపై మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి పరిషత్ పత్రికలోనే 'ప్రాదెనుఁగుగమ్మపై నంపగమి' అనే పేర విమర్శలేఖను రాశారు. ఆయన తప్పులెన్నుతూ ప్రాదెనుఁగులు వ్యాకరణ విరుద్ధములైన వాటిని చూపాడేకాని లేఖ మాత్రం మిత్రాంధ్రంలోనే రాశాడు.

ఉదాహరణకు గిడుగు రామమూర్తి పంతులు లేఖలోని అచ్చతెలుగుపదసం ఇలా సాగుతుంది.

"ఇక్కమ్మనుడులను నాయచ్చమై నేను గూర్చితి. నానాల్క కనుపగు నట్టు, చదువరి వీనులకించెడునట్టు. పద్దెంబులివియని పేర్కొన్న నేను, బద్దెంబులని వల్కిఁ ప్రాఁబడిఁ బరికించి కీడనిదూరఁగఁ దగదేరికేని గద్దెకూర్పునకునై కట్టడిలేద. గద్దెయో దీని గడియింపనురాదె ? చుక్కలు, గుఱుతులు నానేర్చినట్లు చదువంగ నొనగూరు బొంటెనునిచితిని. దప్పేనిఁబెద్దలివి యుఅకయ చదువుండ."

ఈ లేఖరాయటంలో రామమూర్తి పంతులు ఉద్దేశం తెచ్చి పెట్టుకున్న వ్యాకరణ ప్రయోగాలు ప్రవాహరూపంలో వున్న భాషకు సహజం కాదని చెప్పటానికి కాని, అచ్చతెలుగు మంచిదెడలను గూర్చిన చర్చ చేయటం కాదు. వ్యవహారంలో వుండే అచ్చతెలుగు పదాలు వాడటానికి ఆయనరెలాంటి అభ్యంతరము లేదు. పండితులపై పంతంతో నాటుతెలుగులో అచ్చతెలుగు రచయితలను సరిస్తూ రాసిన లేఖ మాత్రమే ఇది.

4. దృశ్యభాగము

నాటకము, హరికథ

నాటకం :

అచ్చతెలుగు అభిజ్ఞాన శాకుంతలము (1909)

దాసు శ్రీరాములు పంతులు ఈ నాటక రచయిత. కాళిదాసు నాటకానికి ఇది అచ్చతెలుగు అనువాదం. అలభ్యం. బ్రిటిషు మ్యూజియం, లండనులో ఒక ప్రతి వున్నట్లు కవి కొడుకు దాసు పద్మనాభరావు (విజయవాడ) చెప్తున్నాడు. కవి సంపూర్ణ సాహిత్యాన్ని గూర్చి సిద్ధాంతవ్యాసం రాస్తున్న కవి మనుమరాలికి కూడ ప్రతి లభ్యం కాలేదు.

కాని 'అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి' పత్రికలో 'అభిజ్ఞాన శాకుంతలము' పేరులోని 'జ్ఞా' అక్షరాన్ని గూర్చిన విమర్శ వచ్చింది. 'ఒక విద్యార్థి' అనే పేర వచ్చిన ఈ విమర్శ 'జ్ఞా' అనే వుండాలని శాస్త్రపరంగా నిరూపించింది. పత్రికాధిపతులు కూడ ఇది దోషమని ధృవీకరించారు.¹

1910 లో దాసు శ్రీరాములు ఈ విమర్శకు ఈ క్రింది విధంగా సమాధాన మిచ్చారు.²

1. 'జ్ఞ' అను వర్ణము యొక్క రూపమెట్లున్న నేమి? లోకులు దానిం జూచి 'జ్ఞ' యనియే చదివిరి కాని మరియొక వర్ణమని తలంచుటకు అవకాశ లేకమునుఁ గానరాదు.
2. నేను రచించిన గ్రంథములోని భాగమైననుగాదే!
3. నేను దాని నట్లుగ నే వ్రాయుమనిన సాక్ష్యమైన లేదే!
4. నేనట్లే వ్రాయుమని చెప్పనవసరము కానరాదే!
5. నేను రచించిన యచ్చ తెలుఁగులో నావర్ణమే రాదే!
6. బ్రిటిలు పేజీగాని ప్రతి పత్రములో వ్రాయు వ్రాతగాని నేను వ్రాయ వలసిన యవసరము లేదే! ఇంత మాత్రమైన మీరు విచారింపరైతిరి గదా!

7. దాని రూపమును, గొండతోక విధముగాను మఱికొందఱొక విధముగాను ప్రాయుటను యిప్పుడు నేను చూచితిని
8. ఇంక నెవ్వరెవ్వరో యట్లే వ్రాసిరని మీరును వ్రాసి యుంటిరి. ఇవట (1) అర్థవిచారము తమము, (2) శబ్దవిచారము మధ్యమము, (3) వర్ణ విచారము అధమము, (4) ఇంక వర్ణరూపవిచారము అధమాధమము అనక తప్పదు.

ఈ జవాబులో ఆనాటి పండితుల దుడుకుతనం కన్పిస్తుంది. తప్పులను కూడ ఒప్పుకోకుండా తప్పుకోటానికి ధార్మ్యం ప్రదర్శించేవాళ్ళు. ముద్రారాక్షస మేమో అన్న సంశయంతో ఆనాటి పాఠకులు కూడా ఉదాసీన భావం వహించే వాళ్ళు కాదు.

వీరేశలింగం పంతులు 'స్వీయచరిత్ర'లో 'అభిజ్ఞానశాకుంతలా'ను వాదం గూర్చిరాస్తూ, "నేను దీనిని రచించిన తరువాత దాదాపు పదేండ్లకు దీనికంటె నెక్కువ మనోహరముగ నుండవలెనని క్రైస్తవ కళాశాలా పండితులగు రాయ దుర్గము నరసయ్యశాస్త్రిగారు, శాకుంతలమును మరలఁ దెనిగించిరి. ఈ రెండి కంటెను నధికరమ్యముగా నుండవలెనని రెండు మూడేండ్ల తరువాత చెన్నపురి క్రైస్తవ కళాశాలా సంస్కృతపండితులగు వేదం వేంకటరాయశాస్త్రి వెండియుఁ దెనిగించిరి. తరువాత మఱిరెండేండ్లు తాళి మూటికంటెను ముద్దుగా నుండవలెనని దాసు శ్రీరామపంతుల వారింకొక భాషాంతరము చేసిరి." అని అన్నాడే కాని కవిగ్రంథం అచ్చతెలుగు రచన అని చెప్పలేదు.

యన్. ఎన్. సుందరేశ్వరరావు 'దాసు శ్రీరాములు - నాటకకర్త' అన్న వ్యాసంరాస్తూ, "వీరు శాకుంతల ముద్రారాక్షసములను కేవలము అచ్చతెలుగు లోనికి చక్కగా అనువదించిరి (1898)" అని డా॥ పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావు రాసినట్టు చెప్పాడు. అలా అచ్చతెలుగు నాటకంగా 'అభిజ్ఞాన శాకుంతలం' గూర్చిన చర్చసాగింది కాని, 'ముద్రారాక్షసం' అచ్చతెలుగు నాటకమోకాదో తెలియటంలేదు. కవికొడుకు పద్మ నాథరావుకూడా 'శాకుంతలం', 'చక్కట్లదండ' మాత్రమే శుద్ధాంధ్ర గ్రంథాలుగా తనకు తెలుసని చెప్పాడు. ఏమైనా అచ్చ తెలుగులో నాటకాలు అలభ్యాలు. నాటకంలో విభిన్నపాత్రలకు ఎలాంటి భాష కవి వాడివుంటాడో అన్న జిజ్ఞాస మాత్రం మిగిలిపోయింది.

హరికథ :

గౌరమ్మ పెండ్లి (1940)

ఆదిభట్ట నారాయణదాసు దీన్ని అచ్చతెలుగులో హరికథగా రాసి గానం చేసేవాడు. రచనా కాలాన్ని గూర్చి కథాంతంలో ఇలా చెప్పాడు.

ఆ. ఆట పాట మాట మీటు కూటంబుల
సాటిదాటు మేటి చదువరమొన
కాండ్రు దీని నెమ్మిగను డెన్నదవపడి
స్థానక మొదటి వెల్పున కిడినాడ

తన కిష్టమున్నట్టు కవి శ్రోతలమెప్పును పొందేట్టు 'గౌరమ్మ పెండ్లి'ని గూర్చి రాశాడేకాని కాశిదాసాదుల కథలతోలికి పోలేదు. అందువల్ల పాత్రశీలాన్ని పరిశీలించేటప్పుడు లాక్షణికుల నియమాలు సరిగ్గా పాటించబడ్డాయా అన్న సంగతి ఆలోచించకూడదు.

ఇందులో కథ ఇది. బ్రహ్మవరాస హిమవంతుడికి గౌరమ్మ పుట్టింది. తగిన భర్తకోసం ఆమె తపస్సుచేస్తే, బ్రహ్మ శివుడేవచ్చి ఆమెని పెళ్ళాడుతాడని చెప్తాడు. ఓసారి శివుడు వికార వృద్ధరూపంలో గౌరదగ్గరకు వచ్చి తన్ను ఆమె గులాము చేసుకోమంటాడు. ఆమె తల్లిదండ్రుల నడగమని చెప్తుంది. అప్పుడు హిమవంతుడక్కడకొస్తాడు. అతనికి శివుడని తెల్సినా, ఆయన్ని భార్యని పోషించుకోగలిగిన సత్తా చూపించమంటాడు. శివుడు వెళ్ళిపోయి, మళ్ళీ గౌరికి కన్పించి పెళ్ళి అగచాట్లు తనకెందుకని చెప్పి, గౌరమ్మ నందెట అదిమివట్టినా ఆగకుండా వెళ్ళిపోతాడు. అంతలో చెరువులో ఓ బ్రాహ్మణ బాలుణ్ణి మొసలి పట్టుకొని మింగబోతుంటే, ఆ పిల్లవాడు అరుస్తాడు. దానికి గౌరమ్మ తన తపస్సు ధారపోయటానికి సిద్ధమై బాలుణ్ణి విడవమంటే ఇంతమాత్రానికే తపస్సును వృథా చేసుకుంటావా అని మొసలి, బ్రాహ్మణ బాలుడు అదృశ్యమవుతారు. మళ్ళీ ఆమె తపస్సు చేయబోతే శివుడు ఆమెను ఇంటికి వెళ్ళి తల్లిదండ్రులతో వివాహ ప్రయత్నాలు చెయ్యమనీ, తను వచ్చి ఆమెను వివాహమాడతాననీ చెప్పి అంతర్ధానమవుతాడు. పెళ్ళి పందిరిలో గౌరమ్మ ఒడిలో పంచ శిఖల బ్రాహ్మణ బాలుడు నిలచుంటే బేబ్బలు సహించలేక ఆయుధాలతో కొట్టబోతారు. వాళ్ళ చేతులలాగే

నిలిచిపోతాయి. బ్రహ్మ ప్రార్థిస్తే శివుడు వాళ్ళని కనికరిస్తాడు, గౌరమ్మను పెండ్లాడతాడు.

హరికథ ఆరంభంలో కవి గణపతి స్తవం కావిస్తాడు.

ఆ. తేట సీమపల్కు, తేనియనినన్న
తల్లి పెండ్లి యంగకొల్లెలిడెద
అంకులందు మొదటి యంపు నీదే మొక్కు
నిక్కికొక్కు నెక్కి దక్కువేల్పు

పెండ్లి అవలి - వీడుకుటుచల కొలగల చప్పట్టు :

ఎత్తుగడ: వినునీ తల్లి పెండ్లి పాట కడ
వంతగ నానాటి మాట

తోడు : వేడుకలూరి యోరి పిళ్ళారి

॥వి॥

అడుగు: కాల్దొక్కువలె వేడ్కలేదు నీ కన్న వేలుపుఁ గనరాదు

కుడుముల తిండి కాడ - గొప్పబొజ్జగలాడ

॥వి॥ (పు-1)

అని గణపతినే శ్రోతను చేసికొని కవి కథ ఆరంభించాడు. గణపతి స్తవంలోనే తన కాలపు సమాజ స్థితిగతులను కూర్చి కూడా ఇలా చెప్పాడు.

కాపి ॥ మూ॥ కు॥ కొ॥ చ :

ఎ. ఎదటఁ గలిసె నాల్గు తెగల వారికున్న మురుపు

వెరి. మొదలూడెనపుతోనె - ముదితల తొలి పరుపు

॥ప॥

అ. ౧. పాటుడయ్యె బానిసీడు - పంతులుగా కాపు

తీటిపోయెదక్కు రెండు - తెగల కన్ను రైపు

॥ప॥

౨. బిడ్డల తల్లులకు మొదటి - పెండ్లి సాగఁజొచ్చె

గొడ్డుగోసి కొనెడి మాల - కోవెల జొరవచ్చె

॥ప॥

౩. ఎల్ల తెగలవారు కలిసి - యెంగిలి కుడిచెదరు

బొల్లి మాటలం బసిండి - పొంటె నడంగెవరు

॥ప॥ (పు. ౩)

తపస్సు చేసుకుంటున్న పార్వతి దగ్గరకు శివుడు ఈ విధంగా వచ్చాడు.

సీ. వలముగ వాచి పిల్కలు పెట్టి చీమూరు
నడుగుల నొరసి వ్రేలాడు పుచ్చె
బొడ్డు కయికి నందఁ-బోనట్లు పొడవుగా
ముడుతలదోఁగాడు-పొరక పొట్ట
యెండి పోయిన లోతు-గుండియకిరుతట్టు
సొట్టయై కదలాడు వట్టి రెట్ట
ముటిగి పోయిన ముక్కు-మొటి పెదవులు, పాచి
వట్టి విస్తుం గ్రమ్ము-మిట్ట పండ్లు

తే. పుసులు వాడెడు మిడి గ్రుడ్లు - బురక బొడి
యెలుక జానుగ లెట్టిన - వెల్లు దెల్లు
గూను నడ్డి మొలన - గుల్కొన్న పోద
గలుగు ముత్తయ విటి పాటు - డులికి పలికె (పు. 7)

పై పద్యంలో కాశిదాసు వర్ణించిన బ్రహ్మచారికానీ, శ్రీనాథుడు వర్ణించిన కపట బ్రహ్మచారికానీ కనపడడు. కథాగానంలో పరవశించి భక్తితో తలమునకలయిపోతున్న పామర శ్రోతలకు బహుశః నారాయణదాసు శివుడే స్ఫురించి, వికారరూపం కన్పించకపోయి వుండవచ్చు.

పార్వతితో శివుడిలా అన్నాడు.

వేడి అ॥ నా॥ కు॥ కొ॥ చ.

ఎ. నీకు దగిన యెయ్యారపు మగడ-నేడే యాడేతెన్నీ మనుగడ ॥నీ॥

వె. నాకీడైన మిటారి వినవే - నన్నీ గులాముగ నేలుకోవే ॥నీ॥

ఆం. ఎమ్మెకాడ నీ - డెదిగిన వాడ - రమ్మ నాతోడ రజ్జునయి కేడ ॥నీ॥

౨. నిన్ను బెండ్లాడ వేచియుంటి - నీ వేలు మది యమ్ముదిచీకు కుంటి
అన్ను పూస వేలును కొనకు మోసి - యన్నన్న నన్నిక బెట్టకు గాసి ॥నీ॥

కలువ దండ: వెంబర బోడి బొల్లి ముది - వెక్కసి యెగ్గడి పాటుడంచునీ
కమ్మని మూతి త్రిప్పకయె-గాదిగఁ గన్నాను నన్ను దిన్నగా
నెంబెటికంబు మానుకొన - వే నిను నమ్ముక వచ్చి నాడనే
నిమ్ముగ గొఁగిలించుకొని-యేలుము దబ్బున వాలు గంటిరో (పు.8)

శివుడికై పార్వతి విరహంతో ఇలా విలపించింది.

నోటి పగ అ॥ ఏ॥ కు॥ కొ॥ చ॥

ఎ. తగునా చలము పట్టుట - నమ్మిన యాడు
దానిని నుసులు పెట్టుట

వె. అగడు సల్పెదవేల - నకటా యిఁ కదాళఁ జాల
మగుడన్నా పెంపు నిల్పు - మగడా రా నెలతాల్పు

॥త॥

అ. నేరకెందుకుఁ బొమ్మంటి - గోరిక దీర
నిన్నాడ నైతి ముక్కంటి
కారసిల్లిన కలిమి - దక్కించు కొనకుంటి
గేరించు మగవాడా - గిత్త తత్తడి తేడా.

॥త॥

సీ. అలరువిల్చుని తము - రడచిర సీకాడు
దానిపైఁ గోరిక - తగులదేమొ
గడసు చిత్తరి బూట - కపుమాట నమ్ముడి
తగవు కాదని పాటి - తప్పేదేమొ
చదలేలు నాయేర - లెదురయి నిష్టన
విగి తొగిటన్గుచ్చి - విడువదేమొ
నామంచి తలితండ్రు - లేమటి నీవెడ
వాలకమున కొప్ప - జాలరేమొ

తే. పిన్న జాబిలి మూడవ - కన్నునింగి
నేల లేలెడు నేరుపు - నిండుతన్వీ
యెదు రెఱుంగక మఱి మఱి - బ్రతుకు వేడ్క
గౌరు ముక్కంటులకు పంతు - గాఁజెలంగు

గు. ఇటుముక్కంటియు పెట్టుపట్టి కవయై - నింపారు చెల్వంబుతో
నెటు లెందేనియుఁ దాము కాని దినుసే - దేలేని యట్లెల్లము
చ్చటల న్మచ్చికఁ దోచువాడు మగయోజన్మొల్పునవ్వారి బా
సటయై కోరని కోర్కు లిచ్చెదరు-పెచ్చన్వేల్పు కన్నాకులై

(పు. 24)

ఈ హరి కథలో రాగ తాళాలకు నారాయణదాసు తెలుగు పేర్లు పెట్టాడు. తాళానికి నడకను సూచించాడు. రాగానికి ఆయన పెట్టిన పేరు 'అవలి'. ఆయన వాడిన రాగాల మారు పేర్లివి.

నోటి పగ అవలి = ముఖారి రాగం
 లేనెల అవలి = శంకరాభరణ రాగం
 వెన్నెల అవలి = పూర్ణ చంద్రిక
 పెండ్లాము అవలి = కాంతామణి
 పొలము గౌరు అవలి = కేదారగౌళ
 కలిమి అవలి = శ్రీరాగం
 దొరకొలుపు అవలి = దర్బారు
 ఆమని అవలి = వసంతం
 పెండ్లి అవలి = కల్యాణి
 పద్మాలకు వాడిన ప్రతినామాలు.
 తుమ్మెదకంటు = చంపకమాల
 కలువదండు = ఉత్పలమాల
 ఏనుగు చెఱలాట = మత్తేభవిక్రీడితం
 బెబ్బలి చెఱలాట = శార్దూల విక్రీడితం
 పులి చెఱలాట = గండు కెంపు కంటి = మత్తకోకిల
 మాట = వచనం

అచ్చతెలుగులో నలుగురు మెచ్చకునేటట్లు కథను రాయటమే కాక పదుగు రెండు పాడియాడి వినిపించాడు నారాయణదాసు. శ్రవణ, దృశ్య, వాచ్యముల కూడలి అయిన హరికథ అచ్చతెలుగులో ఇది ఒక్కటే.

5. నిఘంటువులు

చౌడప్పసీసములు (17 వ శతాబ్దం)

కవి చౌడప్ప రచించినట్లుగా భావింపబడే ఈ నిఘంటువులో 31 సీస పద్యాలున్నాయి. మట్ల అనంతభూపాలుడు, తంజావూరి రఘునాథ నాయకరాజుల ఏలుబడిలో వారి ఆస్థానాల్లో పేరు పొందిన చౌడప్పే ఈ సీసాలు రాసివున్నట్లయితే కాలక్రమానుసారంగా ఇది తొలి పద్య నిఘంటువవుతుంది. దీనిలో శుద్ధ దేశీయ పదాలకేకాక, అరబ్బీ, ఫారసీ, ఉర్దూ భాషాపదాలకు కూడ అర్థాలు ఇయ్యబడ్డాయి. నిఘంటువు మొదట్లో రెండు కంద పద్యాలున్నాయి. 'కప్పమెయితేని' పేరిట ముప్పయి సీసపద్యాలు ఆంధ్రంలో చెప్పానని (ప.2) కవి అన్నాడు. అందులో పద్యాలిలా వున్నాయి -

సీ. రాణి నారెంకి కతాణి దుల్లడులుపై
 తాణి నాగజరీ పతాణి మావు
 రేన రాతిరి నయారె భజాన బాపురే
 గు పల్లముల కోరయనంగ
 బుయి నాగ యోని గెల్పు యనాజయింపుమ
 బ్బయ నాగమొగులు గబ్బయన త్రుకుల
 కొంటకు కొనుట దోకంట దోడైచ్చటా
 కొంట నాకలియు నూకొంట వినుట

తే. చుంచు నాకందు కొప్పుగ్గడించు బీల్లు
 లెంచ నెకసెక్కిము తురంగ లించు టడరు
 సూరిజన కల్ప వరదంద శూక తల్ప
 డంబు కరివేల్ప పిట్టసిడంబు దాల్ప

(ప. 8)

సీ. రంగనా జిగినా వెలుంగు బురింగు చె
 రంగ నాదిన్నెల రంగు లనగ
 సింగంబనా హత్తి గొంగ దిక్కాపు బే
 రంగ నాదండ కురంగటనంగ

సొంగ నాలాల ముసుంగనాముసుఁ గుపే
 రంగ నాదాటు సివంగి మెకము
 కంగ నానుగ్గు సారంగంబు లేడికొ
 రంగె నారాలు టనం బరంగు

తే. నింగి నా బయలు గ్గంకె మునింగె నాగ
 సంగడి డన నేస్తు హారంగు మిన్న
 సంగదన గోడు సౌరు పులుంగు సాని
 బరంగరు జరీ బెడంగు ముణుంగు దాల్చ

(ప. 10)

ఈ గ్రంథం చివరి భాగంలో క్రిమిదష్టమై కొన్ని పద్యాలు అసమగ్రంగా వున్నాయి.

అందులో ఒకటి—

సీ. దరికప్పునకు డాగుకరయ మాటికిక
 రయనాగను గచ్చి, గిరికివేల్పు
 లగ్గుగారాము బలాయంట చెల్వొండు
 మేలు నా వ్రేతం పా...
 ... వకు విలసిల్లు
 కలమనాకట్టి సంగాతిమన్నె
 చీరెత్రాటికిని మంచిది యంట కొగిబేరు
 వల్లెనాఁ గను గొల్లకల్లరీడ

గీ. నెమ్మియున వా ...

వింటి కొన పొచ్చులోపు కమరు.

(ప. 80)

శ్రీ వేంకటేశ్వరాంధ్రము² (1650 - 1720)

ఈ పద్య నిఘంటు రచయిత ప్రబంధరాజు వేంకటేశ్వర విజయ విలాసాది గ్రంథకర్త గణపవరపు వేంకట కవి. "సర్వలక్షణ శిరోమణి అను నాంధ్ర నిఘంటువు నందు" అని గద్యంలో చెప్పటం వల్ల అది దీని నామాంతర మని తెలుస్తోంది. రచయిత 'అమరకోశా'న్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని తన నిఘంటు వును వర్గాలుగా విభజించాడు దీనిని దేవతాప్రకరణం, మానవప్రశంస, స్థావర

నిర్ణయం, తిర్యగ్జాతి భేదం, నానార్థ వర్ణ నిరూపణం గల ఏకోల్లాసంగా రచయిత రాశాడు. ఇరవైనాల్గు పుటల గ్రంథంలో 129 సీస పద్యాలున్నాయి.

ఆరంభంలో—

కం. శ్రీభామా నర్మోక్తి క
ధాభవ నిజమందహాస ధాగధగ శ్రీ
శోభించిత తత్కుచ కుం
భా భోగవిలాస వేంకటాచలవాసా.

అని తిరుపతి వేంకటేశ్వర నామాంకితంగా రచన మొదలెట్టాడు.

ఈ పద్యం దేవవర్గులోనిది—

సీ. శ్రీకరంబుగను దేశీయముల్ తదృవ
ములు తెను పదములు గలయఁ జేర్చి
దైవత మానవ స్థావర తిర్య గా
ఖ్యల నాల్గు వర్గువులలరఁ గూర్చి
నానార్థ వర్గువులో నూటయిరువది
యెనిమిది పద్యము లనువు మీఱ
సీసములుగ వివరించి యాహ్వాయముల
తుదలందు సంస్కృత పదము లునిచి

తే. యమరసింహ సమానమై యమర సకల
కవులు బొగడంగ లోకోపకారముగను
క్షితిని నాంధ్రనిఘంటు గాఁ జేసినాఁడ
నంకితంబుగ నీ పేర వేంకటేశ

అని అచ్చతెలుగులో చేరిన దేశ్యతదృవనామాన్ని ఒకచోట కూర్చి, వాటి చివర సంస్కృత సమ పదాల్ని చెప్తాననీ, తద్వారా లోకోపకారమవుతుందనీ రచయిత తెల్పాడు.

నిఘంటువులో మొదటి పద్యమిలా వుంది—

సీ. పెరుమాళ్ళు నల్లదేవర కట్టి సంగాతి
వెడవిల్తునయ మచ్చ యెడదమేటి
యడుగు చెమ్మటలాడు గుడుసువాల్నైరఁజోడు
బూరగొమ్ము తుపాకి పొట్టివడుగు

పంట వలతి నంటు పాప పానుపుదంట

తరిగట్టు మోపరి గరుడి రొతు

జిడ్డు సంద్రపుటల్లుఁ డుద్దకేల్ దొరబిడ్డ

వేకంటిసైదోడు వెన్నదొంగ

తే. తాత తండ్రి సిరిమగఁడు తమ్మికంటి

మొసలి దాయెంటు దారి క్రొంబనపుదాలు

సాలునాదాల్పు వెలదివి పాలెగాఁడు

వెన్నుఁడన నీదుపేళ్ళు శ్రీవేంకటేశ.

ఈ గ్రంథం పిల్లలు కంఠస్థం చేయటాని కనువుగా, ధారణకు సులభంగా వుండే దృష్టితో రచింపబడింది.

ఆంధ్రనామ సంగ్రహము³ (1680)

ఈ పద్యనిఘంటువును కాశీవిశ్వనాథుడికి అంకితంగా రచించింది పైడి పాటి అశ్వత్థామి. దీన్నోనూ, 'అమరకోశా'న్ని అనుసరించిన వర్గవిభజన వుంది. దేవవర్గంలో 42 పద్యాలు, మానవవర్గంలో 81, స్థావరవర్గంలో 37, తిర్యగవర్గంలో 20, నానార్థవర్గంలో 29 పద్యాలు వున్నాయి. గ్రంథం చిన్నదైనా తెలుగునిఘంటు వుల్లో మిన్నగా, పుట్టిననాటి నుండి వరస పాఠనాల్లో వుండి ప్రచారం పొందింది, పలుమార్లు పలుపురచే ప్రకటింపబడింది. వావిళ్ళవారు టీకను రాయించి, ఆయా పదాలకు కఠినమైన చోట్ల వ్యాకరణాంశాలు చేర్చారు. అడిదం సూరభి దీనికే శేషనిఘంటువును రాశాడు. దీంతోపాటు 1986లో వావిళ్ళవారు 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహము'ను ప్రకటించారు.

దేవవర్గంలోని మొదటి పద్యం ఇలా వుంది. —

సీ. ముక్కంటి యరపది మోములు వేలుపు

మినుసిగదయ్యంబు మిత్తిగొంగ

గట్టు విల్లుడు గఱకంతుడు మిక్కిలి

కంటిదేవర బేసి కంటివేల్పు

వలిమలల్లుడు మిన్నువాక తాలుపుకొండ

వీటిజంగము గుఱువేల్పు తండ్రి

చలరాజు సూడు జక్కులజేని చెలికాఁడు

బూచుల యెకిమీఁడు పునుక తాల్పు

తే. విసపుమే తరి జన్నలపువ్వుకాడు
 బుడుత నెలలాల్పు వెలియాల పోతురొతు
 రోలుదాలుపు ముమ్మోసవాలు దాల్పు
 నాగ (భవ దాభ్యులొప్పునందర వివక్ష) (ప. 6)

ఇలా తెలుగు పర్యాయపదాల నన్నిటినీ ఒక్కచోట చేర్చి, వివరించేటప్పుడు మాత్రం సంస్కృత పదాల్ని ఉపయోగించి రాశాడు రచయిత. పై పద్యంలో మంజులీకరణముంచిన విధంగ ప్రతి పద్యంలోను వివరణాత్మక పదం తప్పమమై వుంటుంది.

కం. ఎదయన తెంచంబనగా
 మదియనగా నెడదనంగ మతియుల్లము నా
 (ప్రసయమునకు నివి యెసగును
 విదితంబుగ నాహ్వయములు విశ్వాధిపతి) (మానవవర్గ వ-22)

ఇలా రాబట్టడం ఈ 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహము'ను ఒక తరం పూర్వం వరకు పెద్దలు తమ పిల్లలతో ఒమరకోశంతో పాటు చదివించేవారు.

ఆంధ్రనామ శేషము⁴ (1750-1780)

ఈ పద్య నిఘంటువును అడిదం సూరకవి రాశాడు. 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహం'లో చెప్పని తెలుగు మలుగులన్నింటినీ గూర్చి 'ఆంధ్రనామ శేషము' అనే పేర రచయిత చెప్పటంవల్ల (ప. 3) ఇది 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహాని'కి పూరకంగా భావించాలి. సూరకవి మహాకవి. 'నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుడి'గ చాటువుల్లో పేరెన్నిక గన్నవాడు. ఎదు ప్రత్యేక వాఙ్మయ శాఖలకు చెందిన 'రవిజన మనోరంజనము' (కావ్యము), 'రామలింగేశ్వర శతకము', కవి సంశయ విచ్ఛేదము (అక్షర గ్రంథం), 'ఆంధ్ర చంద్రాలోకము' (అలంకార గ్రంథం) ప్రస్తుత గ్రంథమైన 'ఆంధ్రనామ శేషము'ను ఆయన రచించాడు.

ఈ నిఘంటువును రామచంద్రాపురంలోని ఈశ్వరుడికి అంకితం చేశాడు కవి. ఇందులో 78 పద్యాలున్నాయి. పర్లు విభాగం లేదు. చివరి ఆరు పద్యాలు (72-77) సావార్థకాలుగా పూర్వబడ్డాయి. తెలుగు కవీంద్రులకు 'తెలుగుం గట్టపు సుర్యము తేటతెల్లము గాగన్ దెలియగఁ జెప్పితి' (ప. 78) అని గ్రంథరచన చేశాడు.

ఉదాహరణకు—

కం. తణియజ్జ దనన సమయం

బు అడనంగను సరకు సేయకుండెన నంగఁ బే

శ్శొఱవగు గణింపడనుటకుఁ

(గరిచర్మాంబర త్రినేత్ర గౌరీమిత్రా).

(ప. 4)

తే. పెంపుసెందెను దామర తంపరయ్యెఁ

బ్రజలెనెగడను గొనసాగె బలిసె పెరిగె

ననంగరేకెత్తె ననంగఁ బేశ్శయ్యెప్పద్ది

పొందెననుటకు (శేషాహి భూషితాంగ)

(ప. 5)

ఈ పద్యాలు చూస్తే పైడిపాటి లక్ష్మణ కవిలాగా కేవలం నామవాచకాన్ని మాత్రమేకాక, భాషాపరిపూర్ణతకై క్రియాపదాన్నికూడ చేర్చి సూరకవి తెలుగురు సంపూర్ణ నిఘంటువుగా ఈ 'శేషా'న్ని రచించాడనవచ్చు. అట్లాగని కేవలం క్రియలు చేర్చిన నిఘంటువు మాత్రం కాదుఇది. కవులు వాడినవీ, ప్యవహార ములోవున్నవీ, 'అంద్రనామ సంగ్రహము'లో చెప్పనివీ అయిన పదాల్ని పేర్కొన్నాడు కవి.

ఉదాహరణకు—

కం. పొలయలుక యనంగ నెయ్యపు

టలుకయనం బ్రణయ కలహమలరారుఁ గుచం

బుల కొప్పు నామములుగు

బృలనంగాఁ జన్నులనంగ బాలిండ్లనంగన్.

(ప. 62)

తే. చొటి మున్నీరనంగ నుప్పుసంద్ర మనంగ

రాజిలచునుండు లవణ వారాళి పేళ్ళు

కాలువన బద్దెయనంగను జాలనంగఁ

గుల్యకభిధానమై పొల్చు (గుధర నిలయ).

(ప. 63)

అలాగే నానార్థాలు ఇలా వున్నాయి.

కం. వడియనంగా గాలంబగు

వడియన వేగంబునకును వ ర్తిలు బేర్తె

మడియనంగే దారంబగు

మడియనంగా శుద్ధికిని సమాహ్వాయమయ్యెన్.

(ప. 72)

కం. ఈడనంగ వయసు పేరగు

నీడన సామ్యంబునకును నెసంగును బేరె

నాడన రాజ్యము పేరగు

నాడన దత్తాల మందనంగ బెంపారున్.

(ప. 73)

ఈ నానార్థక పద్యాలను చూసే తరువాతివాళ్ళు ప్రత్యేకంగా నానార్థక నిఘంటువులు, శతకములు రాయటం మొదలెట్టారు. ఈ నిఘంటువుకూడ 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహము'తో పాటు 200 సంవత్సరాలపాటు పఠన పాఠశాలలో వుండి తెలుగు భాషాబోధనలో ఎంతో ప్రయోజనకారిగా వున్నది. ఇదే అనేక ముద్రణలను పొంది వావిళ్ళ వారిచేత టీక, అకారాది శబ్దాను క్రమణికల కూర్పును పొందింది.

ఆంధ్రభాషార్ణవము (1760)

'ఆంధ్రామరము' అని నామాంతరం కలిగిన ఈ పద్యనిఘంటువు రచయిత కోటి వేంకనార్యుడు. అచ్చతెలుగు నిఘంటువుల్లో ఇంతపెద్ద నిఘంటువు మరిలేదు. కవిదీన్ని మాతృభూత స్వామికి అంకితమిచ్చాడు. కోటి వేంకనార్యుడు పాండ్య, చోళ, రఘునాథనాయకాది మహిషాలురచే సత్కృతుడు. 'ఉద్దండకవి' బిరుదాంకితుడు రఘునాథ తొండమాను ప్రేరణచే నిఘంటువును రాశాడు;

ఈ నిఘంటువు రచనకు రఘునాథరాయలు వేంకనార్యునికిలా ప్రేరణ కలిగించాడు.

తే. దేవతల భాషగావునఁ దెలుగు కన్న
సంస్కృతము మిన్నయాయుక్తి సరియెతెలిసి
రసికుడగు వాడు తనదుజ్ఞుల సికలోనఁ
దులసినేయిడు కొనునొ జాదులనెయిడునొ

(ప. 10)

తే. కాన యీ యాంధ్ర కృతులందుఁగలుగునట్టి
పదములకు నెల్ల నర్థమేర్పడెడు రీతి
నద్భుతంబుగఁగృతిని జేయంగవలయు
నర్థమైన రసస్ఫూర్తి యగుటయరుదె

(ప. 11)

గ్రంథావతరికలో తన ప్రతిభాధికమునే కాక తెలుగుభాషా విశిష్టత కూడ తెల్పుడు కవి. నిఘంటువులో స్వర్గ, వ్యోమ, దిక్కలాది వర్గముల విభాగాలతో మూడు కాండలున్నాయి. ఉదాహరణకు నిఘంటువు ఇలావుంది.

సీ. గట్టుల యెకే మీఁడుఁగన్న వాల్గంటిని
జెట్టఁబట్టుక యేలినట్టి దిట్ట
మున్నీటి రాచూలి ముక్కకెం జెడలోనఁ
గ్రొవ్విరిగాఁదాల్చుకొన్న మేటి
గబ్బుచెంక మొకంబు గట్టికళవసంబు
కుబుసంబుగాఁ జేసికొన్నదంట
ప్రాఁబల్కు గుఱ్ఱముల్పన్ని సెస్తగునట్టి
పుడమితేరెక్కెడి పోటుకాఁడు

తే. జమువగల బూచలదొర తొల్లంగమయ్య
మినుసికగలాఁడు ముక్కంటి యనఁగ నిట్టు
యోగికంబుగ భవదాఖ్య లలరియుండు
ధాతృనుత పాదజలజాత మాతృభూత

ఈ నిఘంటువులో తత్సమపదాలకు సరైన అచ్చతెలుగు పదాలివ్వ బడ్డాయి. సి. పి. బ్రౌను తయారు చేయించిన పదసూచికలోని ఆద్యంత పదాలు కొన్ని—

అ	తృ	౧౨౨	ఏవకార్థము
అంకవన్నె	ద్వి	౩౭౪	అశ్వపార్శ్వావలంబి రజ్జుపు
అంకకాడు	తృ	౧౬	ప్రధానుడు
అంకు	ద్వి	౨౬౪	దంష్ట్రామూలము
హాయలు	ప్ర	౧౭౭	విలాసము
హాయల్బండి	ద్వి	౩౭౬	కంబళి వ్యాహము
హారగు	ప్ర	౧౭౭	విలాసము
హారవల	ద్వి	౨౮౫	వన్నెగల కోక
హోరాహోరి	తృ	౧౧౫	అవిచ్ఛిన్నము

ఇది చక్కటి నిఘంటువు.

దేశ్య నామార్థకోశము? (1837)

160 పద్యాలున్న ఈ చిన్న నిఘంటువును రామాయణ కృష్ణయమృత్తి రచించాడు, వేంకటాచల వాసునికి అంకితమిచ్చాడు. ఇది ఏకాశ్వాస గ్రంథం. గ్రంథారంభంలో—

తే. చలువజోతి యనాగ జాబిలి యనంగ
కువల యంబున వెన్నెల గుత్తి యనంగ
వెన్నముద్ద యనాగను విశదము గను
నాల్గు పేళ్ళొప్పు శశికంజన గిరి నివాస

కం. వలి మొల్క యనంగ నాయజుఁ
డిల కట్టి యనం గిరీటి కింపగు బేరె
చలిమిరి మలయన హిమగిరి
వెలయుంగిత్తనంగ నగ్ని వేంకట నిలయా

ఇందులో పది పుటల శబ్ద సూచి వుంది. ఉదాహరణకు—

అంకిలి చేయు క్రి.	=	అడ్డుపడు	౧౪౩-౪౫౪
అంగ దట్టము	=	పావడ	౨౯-౯౭
అంజ	=	పాదము	౫౪-౧౫౧
అంబెల్లు	=	బొంత, దుప్పటి	౩౪-౧౦౭
అంబొట్లు	=	వానవెలసిన పిమ్మట చూరు నుండి పడెడి నీటి బొట్లు	౪౮-౧౩౮
అండె	=	వసంతము లాడెడిక్రోవి	
		(సీతారామాచార్యులు ఈ పదాన్నే 'అండె' శబ్దంగా సూచించాడు).	
అకరు	=	పుష్పములలో నుండు మృదు పదార్థము కేసరము	౪౬-౧౩౨
ఎఱక	=	తెక్క ద్ర. ఇఱహు	
ఎఱకువ దప్పు క్రి.	=	తెలివి తప్పు	౫౬-౨౨౫

చాగము	=	ఈవి ప్రా. ఛాగో సం. త్యాగః	౧౧౫ - ౩౬౦
వలువార	=	ప్రొద్దున ద్ర. వెడివారె ప్రాతఃకాలము	
వలి మొల్క	=	1. భీముడు 2. హనుమంతుడు	౪ - ౨
హరివాణము	=	పశ్యము	౨౩ - ౮౩
హెరవళి	=	చిత్రపత్రము	౩౧ - ౧౦౨
హోరాహోరి	=	ఎడతెగక, అవిరామము	౧౨౬ - ౩౯౩

ఇలాంటి అపురూప గ్రంథం తొలి ముద్రణతోనే చెల్లిపోయింది.

ఆంధ్ర పద పారిజాతము (1850)

అకారాది క్రమంలో కూర్చబడ్డ ఈ నిఘంటువును రాసింది ఓగిరాల జగన్నాథకవి, గురజాడ శ్రీరామమూర్తి. దీన్ని పిడుగు అప్పారావు ముద్రింపించాడు. ఉదాహరణకు ఇందులో పదాలు—

పుట ౩16లో—

ఆగుట	=	ఆడ్డగించుట, నిలుపుట, ఆకర్షించుట
ఆగుబ్బతిల్లుట	=	వృద్ధినిొందుట
ఆగుబ్బు	=	యుగపత్ర
ఆచక్కి	=	ఆస్థానము
ఆచిక్కునుట	=	అపహృతి చేయుట

పుట ౩29లో—

తెలివిడి	=	దృష్టాంతము, తెలియ జేయుట
తెలివికత్రె	=	వివేకము కలది
తెలుసుల వాడు	=	తిలఘాతకుడు, వస్త్ర భేదక స్త్రీ, గోరక్షక జాతుడు, తిలకర్మోపజీవి
తెలుగు, తెలుగు	=	(త్రిలింగ) ఆంధ్రభాష

పుట 473లో—

పరిచాళిక	=	మల్లయుద్ధములోని విశేషము
పరిధవిల్లుట	=	ఇది యన్యదేశ్యము, నడచుట, ఆతిశయిల్లుట ఉ. భావజ వికారములు కడు పరిధవిల్లు
పరి పరి	=	బహు ప్రకారము ఉ. వాహకుల్ పరిపరి లాగులం గుదియ బట్టుచు రాజె

లక్ష్మీనారాయణీయము⁹ (1870)

ఈ శుద్ధాంధ్ర ప్రతిపదార్థ పర్యాయపద నిఘంటువును కొట్ర లక్ష్మీ నారాయణశాస్త్రి నలభై వేల పదాల్ని ఆకారాది క్రమంలో ఎనిమిది సంవత్సరాలు శ్రమపడి కూర్చాడు. పీఠికలో “అచ్చాంధ్రము, మిశ్రాంధ్రము అని తెలుగు రెండు రకములు. అచ్చ తెలుగు కూడ ఆదిలో ప్రత్యేకముగ సకల జనుల వ్యవహారమందును, కవుల గ్రంథములందు నుపయోగించిన దేశ భాషగ నుండి యిప్పటికి పూర్తిగ క్షిణావస్థకు వచ్చినది గాని అచ్చటచ్చట కొన్ని శుద్ధాంధ్ర ప్రబంధములు పద్య పర్యాయ నిఘంటువులు రచింపబడినవి. భాషాభివృద్ధికి నిఘంటువ్యాధారములు లేక క్షిణావస్థ ముటించినదని బోధించుచున్నది. దేశ మందంతట సంస్కృత పద ప్రచార మధికమగుటచే శుద్ధాంధ్ర పదములు రర్థ కఠోరములుగ వినబడుచున్నవి. శ్రవణ భాషణములకు దూరములైన పట్టుండుట సహజము. కొందరు అచ్చిక పదములు ప్రబంధముల వ్రాయగూడదనియు ప్రస్తావించుచున్నారు. కాని యీ భాష వ్యాకరణాది విషయములు విభక్తి పండిత మొదలగు చిన్న పుస్తకములచే అల్ప కాలములో నేర్పనగును”. అని అంటూ “నిరాధారముగనున్న శుద్ధాంధ్రమునకు ముందు నిఘంటువును వ్రాయుట గాక” అని నిశ్చయించుకొని నిఘంటువును రాయటం మొదలెట్టారు.

అచ్చిక పదస్ఫురణ లేనప్పుడు తత్సమాధారంగా పర్యాయ పదాల్ని గ్రహించటానికి పదమూడు పుటల ‘అనుబంధం’లో ఇలా చూర్చాడు నిఘంటు కర్త.

తత్స	ఆచ్చి	తత్స	ఆచ్చి
అంకురము-	ఇరుగు	అత్రార్థకము-	ఇందున్
అంగరక్ష-	అంగరేకు	అధముడు-	అనద
అవనతమగు-	అత్తమిల్లు	అబద్ధోక్తి-	కల్ల
అత్యంతము-	అనయమున్	అభిగమనము-	ఎదిరించుట

నిఘంటువులో ఆరంభ పదాలిలా వున్నాయి.

అ = ఒక అక్షరము

1. శ. వై. అన్య (మఱియొక దాని లేమిని తెలిపెడి)
“కుల ప్రయుక్తమగుచున్న సనాతన ధర్మమితైఱంగ”
(భార. విరాట. ఆ. ౧)
2. (తనంతట అను అర్థమును తెలిపెడిని)
ఉ. “ఇమ్ముగ సర్వధర్మములు నీవ యేఱుంగుడు”
(కళా. ఆ. ౪)
3. (బొత్తిగా అను అర్థమును తెలిపెడి) తే.గీ. “కులము
పొడినడవఁ దలఁపఁడ పతి” (భార. ఉద్యో. ఆ. ౩)

పుట 590 లో—

- మురువు=1. శ (గర్వము) చూ. ౧. అదట. తే. “అతనిమేని సోయగంబును
బీరంబు చొప్పు మురువు, తడవుగాఁ జూచియ.”
2. శ. (సౌందర్యము). ౨. అంగము
  3. శ. విణ (సుందరము) పై
  4. ఆం. ౨౩౨ (మంజులము) చూ. ౨ అందము
  5. సా. (శృంగారగర్వము) చూ. ౨, గరువ తనము
  6. శ. భూ. ౧ మురు
  7. శ. చూ. ౨ మురుగు
  8. సా (విలాసము) చూ 3. అగ్గలిక

‘వట్ట రత్నాకరం’లా ఇది ఎంతో ఉపయోగకరమైన నిఘంటువు.

మేల్ నుడి కడలి¹⁰ (1875)

మారేపల్లి రామచంద్ర శాస్త్రి దీన్ని ప్రమాణాంధ్ర నిఘంటువుగ రాయబూనాడు. తాను కూర్చిన అచ్చతెలుగు పదాలు కొన్ని 'మచ్చునుడులు'గ ఆరుపుటల గ్రంథాన్ని 1945 లో యలమంచిలి శ్రీరామలింగేశ్వరాలయ సత్రయాగ నిర్వాహకుల ధనసహాయంతో ప్రకటించారు. రెండు పుటల పీఠిక రాస్తూ "వ్రాలవరుసను వెలువడిన తెనుగు నుడి దండలలో హెచ్చుగ పనికి వచ్చినదియు, పనికి వచ్చుచున్నదియు, కీర్తిశేషులు బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు గారి శబ్ద రత్నాకరము ఐనను అదియు లోట్లు లేనిది కాదు. కాన ప్రయత్నించి దాని కంటే మంచి నిఘంటువు వ్రాయదగునని సుమారు నలుబది యైదేండ్ల క్రిందటనే తలంచితిని. అట్టి యెడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు సర్వంకషమైన తెలుగు నిఘంటువు ప్రకటింతురని తెలువ నాపని సడలించితిని. కాని దాని మచ్చునుడులు చూడ అది ఉత్పత్తి వ్యుత్పత్తులు సరిగా తెలుపదనియు సర్వంకషము కాదనియు లేటపడె. అందుచే నా ప్రయత్నమును మరల మొదలిడి పనిచేయుచున్నాను." అని రాశాడు. అసలు నిఘంటువు వెలువడ లేదు కనుక మచ్చునుడులు కొన్ని పరిశీలిద్దాం. 'సూర్యరాయ నిఘంటువు'లో కంటే ఇందులో అచ్చ తెలుగు పదాలు హెచ్చుగా వున్నట్టు '+' గుర్తుతో నిఘంటుకర్త కొన్ని పదాల్ని ఉదాహరించాడు. అవి-

- అంక - నా. పే. ౧. వై. పు. గు (✓ అంకు + అ) చేరునది, చేర్చునది. సీ. "అంతంతఁ బనిబిడ్డ లడ్డంబు నుడిసిన జంకించి మిన్నంకఁ జొకఁళించు (బో. ఆ. 8)
- అణక - 3. ఊరు. A village మ. కోలంక, బొడ్లంక, వక్కలంక 4. మనుగడ; బ్రతుకు.
- అంకసరి - నా.పే తరము. A generation. గు. (అంక + సరి) మనుగడ, మొత్తము, "ఎన్నో అంకసరుల నుండి మేమిక్కడ ఉన్నాము". (నా)
- అంకారించు - ఉ.ఎ.చె. 'ఒడ తెరచాపవత్తి కొనినడచు' ✓ హంకార్నా

మూడవ పేజీలో—

- ఇలాకా - ఆ.ప పే. ౧ సంబంధము, ౨ శాఖ ✓ ఇలాకహ్.

సాంబనిఘంటువు¹¹ (1890)

19వ శతాబ్దంలో ప్రసిద్ధుడైన కస్తూరిరంగకవి ఈ నిఘంటువును శివుడి కంకితంగా రచించాడు.¹² తనను 'నిస్తుల లక్షణకవి' అని (ప. 96) తెలుపు కున్నాడు. సుకవి తతులకు తారకమవుతుందని (ప. 97) దీని ప్రాశస్త్యాన్ని వివరించాడు. గ్రంథవిషయాన్ని గూర్చి తొలి పద్యంలో "దేశీయములు, తద్భవములు కూర్చి దైవ, మానవ, స్థావర, తిర్యక్ సంజ్ఞలతో నాలుగు వర్గాలుగ వ్యర్థశబ్దములు, కుండినడక, కొఱత రాసీయక ఉర్వీజనుల కుపకారముగ నాంధ్రనామ నిఘంటువును సీసశతకముగ" చెప్పెదనని ప్రతిజ్ఞచేశాడు. ఉదాహరణకు—

సీ. ముక్కంటి తొలిపట్టి మొట్టికాయల మెప్పు
గొప్ప బొజ్జ గలాడు గుజ్జువేల్పు
గబ్బుచెక్కిళ్ళ మెకము మోముగలసామి
కలుగు లాయపుడేజి బలుసిపాయి
గుంజిళ్ళ పెట్టించుకొను మేటి బళ్ళారి
కుడుము దాలుపు పెద్ద కడుపువేలు
పొంటి పల్లదొర ముక్కంటి పండుల మెక్కు
దేవర చిలువ జందెముల మేటి

తే. జమిలి తల్లల బిడ్డ పెద్దమెయి ప్రోడ
చేటవీనుల దణిపని చెలుపువాడు
మొదటి వేలుపు వెనకయ్య పుంజుదారి
పెద్దయనదగు గణపతి పేళ్ళసాంబ (దేవవర్గ ప. 2)

సీ. పిన్నకొండికవాడు చిన్నపడుచు చోట
పసివాడ నెడిపేళ్ళ బాలునకగుఱ
జురుపేళ్ళగుదిట్ట జాణ దంట వలంతి
వెరవరిప్రోడ నేర్పరి యనంగఱ
జెలితాడు సంగతి చెలిమిరి గాదిలి
సరియ సంగడితాడు సంగడిఱు
చెలినే స్త్రీయనఱ జనుస్నేహితునకుఱ జెల్మి
సంఘమాలిఱి పొందనంగ మైత్రి

తే. కొలులు గులుచటింగణ గిడ్డగిలక గుఱ్ఱు
 పొట్టియన నామనాఖ్యతా గట్టివాయి
 తాగజంత గయాళియు నాగదనరు
 ధూర్తవనితకు దురిత విమారసాంబ (మానవవర్గ ప. 5)

సీ. పావాలు, పావలు పావుకోళ్ళన జెల్లుఁ
 బాదుకాభిఖ్యలు పాయపోసు
 తాడులు పాపోసులుద్దముల్ మెట్లు చె
 ప్పులనఁగ బాదరక్షలకుఁ దనరు
 నంగడి బాజారనంగ విపణిపోల్పు
 గొనమల్లెనారి నాగుణము పరగు
 మొన యొడ్డనఁగ వ్యూహమునకగు బెడబొబ్బ
 యార్చున నట్టహాసాఖ్యలెనఁగు

తే. లావునత్తువ యనఁగ బలంబుచెలఁగు
 నట్టమొండె మనఁగఁగ బందాఖ్యలలరు
 దూలననతీట యనఁగఁ గండాతికొనరు
 శంబరాహిత మదభిదాడంబసాంబ (మానవవర్గ ప.44)

నిఘంటువు పద్యాల్లో అచ్చతెలుగు కవులువాడిన పదజాలమేకాక వ్యవహారంలోపున్న ఇతర తెలుగుపదాల్ని రంగకవి చేర్చాడు. మానవవర్గ చివర, ఈ వర్గులు “సమ్మదమున జేసితి. దీనిని వినినజనులు భళా! చొక్కమ్ము యెంతయు ననఘమ్ము” అంటారని (ప. 53) కవి రాసుకున్నమాట యదార్థం.

ఇంకా —

సీ. జముకాణము తివాసి జంబుకాణంబు నంగఁ
 గంబకాఖ్యలగు బంగారు హొన్ను
 జాళవా పుత్రడి మేలిమి బంగరు
 పసిడి పొన్నుకడాని పైడియుదిరి
 యునసువర్ణము పొల్చునపరంజి కుండ నీం
 బనఁ దప్తకనక మోదునుక తునియ
 చిదురుప చిదురునాఁ జెలఁగు ఖండమునకుఁ
 బొదిప్రోగు వామియుఁ బ్రోవుతిట్ట

తే. కుప్పయన రాశికగు సజ్జయుప్పరిగయు
మహాలు మేడయనంగ హర్మ్యమగుఁద్రోవ
దారితెన్ను తెరువనఁ బంధంబు వెలయు
రవిరజంబన లవము పేళ్ళవును సొంబ (స్థావరవర్గ ప. 67)

ఈ వర్గ చివర నిఘంటుకర్త, “దీనికి సవరణ వ్రాసినను, వినిన, చదివిన మానవులకు విద్యామతి వైభవశాలురుగా నొనర్చుమని” సొంబుని వేడుకొన్నాడు. తానెంత పరిశీలించి రాసినా, నాగరికత పెరుగుతూన్నప్పుడు, తన కాలంలోనూ తనకు తెలియనివి వున్నట్లయితే సవరణ రాయమని పండితులను కోరటంలో రంగకవి ఉదారత, భాషా సేవాభిలాష ద్యోతకమవుతున్నాయి.

ఆపైన -

సీ. గురువన నొజ్జకుఁ బరువునకుఁ జెలంగు
నారి నా యల్లెకు నాతికెనయు
నూరన బల్లెకు నూరువునకుఁ బొల్పుఁ
దమి యన రాత్రికిఁ దమికి నమరు
గరియన దంతికి గప్పనకుఁ దనర్చుఁ
జింతనాఁ దింత్రిణి చింత యొనరు
మూల యనఁ గఁ గోణమునకు రిక్కకుఁ జెల్లు
మనువన బ్రతుకును మనువును నగుఁ

తే. గూట మన శిఖరమునకు గుంపుర కగు
జాతియన నన్వయము నకు జాతి కెనయుఁ
బురి యనఁగ నెమ్మి తోఁకఁకుఁ బురికిఁ దనరు
సకల సుర చక్రవర్తి శ్రీ సొంబమూర్తి (నానార్థవర్గ ప. 95)

నానార్థవర్గంలోని ప్రతి పద్యంలోని పదాలకు సంస్కృతాంధ్రాల్లో అర్థాల భివరణ వుంది. పై పద్యంలోని పదాల వివరణ —

పదము	సంస్కృతమయినపుడు	తెలుగయినపుడు
1. గురువు	ఉపాధ్యాయుడు	బరువు
2. నారి	స్త్రీ	అల్లెతాడు
3. ఊరు	తొడ	గ్రామము
4. తమి	రాత్రి	కోరిక
5. కరి	వీనుగు	కఱి, నలుపు
6. చింత	విచారము	చింత చెట్టు
7. మూల	నక్షత్రము	కోణము
8. మనువు	ఒకరాజు	బ్రతుకు
9. కూటము	కొండకొన	గుంపు
10. జాతి	జాతిపువ్వు	కొలము
11. పురి	పట్టణము	నెమలి పింఛము

ఈ నిఘంటువుకు కూడ అకారాది శబ్దానుక్రమణిక రాయించి వావిళ్ళవారే 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహ, శేషము' లలో పాటు నిఘంటుత్రయాన్ని ఒకే సంపుటంగా కూర్చారు.

దేశపద నిఘంటువు¹³

కర్తపేరు తెలియని తాళపత్ర ప్రతిభిది. 22 నుండి 80 సంఖ్యగల పుటల్లో నాలుగు మాత్రమే లభ్యం. ఉదాహరణకు 22 వ కమ్మలో—

అరిది = అబ్బురము;	అలిమి = ఉంచి;	అంగార్చి = పొగడి;
అట్టిద = అటువంటిద;	అసలు = ఒరద;	అలవు = బలిమి;
అచ్చిరేమే = కొదవ;	అంగద = వెత;	అన్నువ = పైకము;
అన్ను = స్త్రీ;	అరచె = కూశె;	అడ్డసాళ్ళు = పాచికలు;
అగ్గలము = అధికము;	హ్రోసరి = శాబాసు.	

ఈ ప్రతి విద్యార్థులెవ్వరో సాహిత్యాద్యయనం చేస్తూ రాసుకున్న ప్రతి పదార్థాల పుస్తకంలాగా వుండికాని నిఘంటువులాగ కన్పించదు. గత శతాబ్దంలో రాసుకున్న తాళపత్రములివి.

వైకృత దీపిక¹⁴ (1900)

దీనిక ర్ర బహుజనపల్లి సీతారామా చార్యులు. ఆయన పీఠిక (పు. 6-9)లో “ప్రాకృత సమంబులును, తద్భవములును, సంస్కృత సమంబులకంటె విలక్షణమైయున్నను దేశ్యములతో కలిసి తత్సదృశాకారములుగ వ్యవహరింప బడుటం జేసి వానికిఁ బ్రత్యేక పుస్తకమొకటి లేక దేశ్యమునకంటె భేదమెఱుంగుట దుష్కరముగానున్నది. అవి విద్యార్థులకు బొత్తిగాఁ జాలినవికావు. కాబట్టి వానికిఁ గొంతవఱకుఁ జాలియుండునట్లుగ అభినవదండి అడిదము సూరనలోనుఁ గాగల తొల్లింటి పండితులు సూచించిన సౌప్య నవలంబించియట్టి వికృత పదంబు లిప్పటికి రెండు వేలమున్నుట యిరువదేనింటికిఁ దగ్గకుండునట్లేర్చి యర్థము లను, అద్యప్రకృతులగు సంస్కృత శబ్దములను చేర్చి “వైకృత దీపిక” యను పేరఁ బ్రచురింపఁబడెను”. అని గ్రంథ ప్రాధాన్యాన్ని వివరించాడు. దీన్ని రాయటానికి అనేక నిఘంటువుల్ని, శాస్త్ర గ్రంథాల్ని నిఘంటు కర్త పరిశీలించాడు.

సంస్కృతాది శబ్దాలు వికారం పొంది తెలుగులో కలిసేటప్పుడు వర్ణలోపాగమదేశ వ్యత్యయ భిన్నత్వాదులు చాల ఏర్పడుతున్నాయి. ఇలా అనేక విచారాలు పొందింది కనుకే ఆంధ్రభాషకు ‘వికృతి’ అనే పేరొచ్చింది.

నిఘంటు అనుబంధంలో కూడ 117 పుటలున్నాయి. పనిపదాలు మాత్రం అనుబంధంలో చూపబడ్డాయి. రచయిత చూపిన తొమ్మిది విధాలయిన వికృతులకు ఉదాహరణలనుకంటే—

1) వర్ణలోపమునకు

వికృతి	అర్థము	ప్రకృతి
ఓజ్జ	గురువు, పురోహితుడు, యాజకుడు	ఉపాధ్యాయః
తామర	ఉకానొక నీటిపువ్వు	తామరసమ్
వెన్నుడు	పెరుమాళ్ళు	విష్ణుః

	వికృతి	అర్థము	ప్రకృతి
2)	వర్ణాగమమునకు —		
	అట్టడి	యదార్థము, వాకిటి మండపము మీదకాని కొత్తకము మీదకాని వర్చరచినది	అట్టః
	అరదము	తేరు	రథః
	ఏలకి	ఒకానొక తీగ	ఏలాః
3)	వర్ణదేశము:-		
	ఇంగలము	నిప్పు	అంగారః
	ఉంగుటము	బొటనవ్రేలు	అంగుష్ఠః
	కంబము	గుంజ	స్తంభః
4)	వర్ణవ్యత్యయము:-		
	చంక	బాహుమూలము	కక్షః
	గుఱ్ఱము	అశ్వము	ఖరుః
	చిచ్చు	నిప్పు	శుచిః
5)	సంయుక్తత:-		
	అగనియ	ఒకానొక చెట్టు	అగస్త్యః
	పడవ	చిన్నదోనె	ప్లవః
6)	అర్థముతోపాటు అర్థ భేదమును కలిగి యుండుటకు:-		
	అక్ర-జము	అధికము, అశక్యము, అశ్చర్యము	అక్షయః
	ఇచ్చ	వాంఛ, అభీష్టము, చిత్తము, యదృచ్ఛ	ఇచ్ఛా
	గని	బంగారులోనగునవి పుట్టు చోటు, బిలము	ఖనిః

వికృతి

అర్థము

ప్రకృతి

7) కేవలార్థభేదము:-

ఆగ్గవ చౌక
 అవగడము అకార్యము
 గందము చందసము
 తొండము ఏనుగుచేయి
 నిజము సత్యము

ఆర్ఘ్యః
 అవకటః
 గంధః
 తుండమ్
 నిజమ్

8) లింగభేదము:-

అయ్య పూజ్యుడు, తండ్రి
 అలిసంద ఒకానొక కాయ, ధాన్యము
 పంచదార చక్కెర
 బిచ్చము తిరిపము
 విడియము తాంబూల

ఆర్యః
 అలసాంద్రః
 పంచసారః
 బిక్షా
 వీడికా

9) ధర్మిపదములు, ధర్మముగా మారుట :-

కంచర కంచులోనగు వాని పని
 టక్కు మోసము
 బెక్కులి మోసము
 మయిల ముఱికి, నలుపు

కాంస్యకారః
 ఠక్కుః
 తస్కురః
 మలినమ్

ఇది చక్కని ఉపయుక్త గ్రంథం.

నన్నయ్య నుడులు¹⁵ (1932)

ఈ నిఘంటు కర్త మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి, 'అంద్ర మహాభారతం' లోని నన్నయ రచనలో వున్న తెలుగు పదాల నన్నింటిని 'చెయిది పొడలు' (క్రియా పదాలు), నాటి నుడులు (దేశీయ పదాలు) అని రెండు భాగాలుగా సంతరించారు. 'చెయిది పొడలు' మాత్రమే లభ్యం.¹⁶

ఈ నిఘంటువు నన్నయపదాన్ని మాత్రమే తెల్పినా వెయ్యేళ్ళుగా ఆ క్రియా పదాలే యే ప్రాంతాల్లో ఎలా ప్రయోగింపబడుతున్నాయో తెలుసుకొనటానికి ఎంతో సహాయపడుతుంది. 'తత్సమం' అనటానికి రథయిత 'సరినుడి' అన్న

సంకేతాన్ని వాడాడు. అచ్చతెలుగు కవులందరి లాగానే రామచంద్రశాస్త్రి సంస్కృతమంటే ద్వేషించేవాడు కాదు. దేశ్యాన్ని ఆయన ఎక్కువగా ఆరాధించేవాడనటానికి ఈ సంకేతాలు నిదర్శనాలు.

ఈ 'నన్నయ్య నుడులు' 222 పుటల నిమంటువు. 'అ' మొదలుకొని 'సౌ' అక్షరం వరకు పున్న క్రియాపదాలన్నీ ఇందులో కూర్చబడ్డాయి. ఉదాహరణకు కొన్ని—

అందు - పొ. చె. పొందు (మ. పాండురాజు) “మోర తపంబు చేసె ముని బృందం బట్టుతం బందగన్” (ఆది ౫-౬౪), “మృగా కులోగ్ర వనంబుల కరుగనేల; ఇడుమలందనేల?” (ఆర ౨-౭౨) “కొడుకున్ చూచి కుంతి తద్దయ విస్మయంబంది” (ఆది ౫-౨౭) “దానశీలంబునకు విస్మయంబందుచున్నచో” (ఆది ౪-౧౫౮), “విస్మయంబందిరి” (ఆది. ౬ - ౨౧౩), “పాండవులు జయం బందుదురు (స. ౨ - ౩౦౦), శత్రుషడ్వర్గ జయమందునది” (ఆది. ౩ - ౨౦౬) “ముదమందె అయ్యుధిష్ఠిరుఁడంతన్” (స. ౧ - ౧౭౧) - (పు-1).

అటు - అటన్ = క్రంచట నీరితో ముంచుచు (ఆది. ౫ - ౧౬౬). అటంగన్ = క్రంచటంగ చంపుదురు (ఆది. ౫ - ౫౬). అఱి = జవమ ఱి యున్నన్ (ఆది. ౨ - ౧౩). బలమఱి కామక్రోధంబులు రెండు జయింపబడి, తపోవీర్య బలంబులఁ జేసి చేయునవి నిచ్చలునెవ్వనియేని పాదసంపా హంబుల్ (ఆది. ౭ - ౯౪) (పు-18).

మసలు - మసలక :-

మసలన్ = మీయానతిచ్చినట్లు మసలవలవదు (ఆది ౧-౧౧౭)
మసలితన్ = ఇన్ని దినంబులేల మసలితి చెపుమా (ఆది. ౧-౧౧౬)
మసలితన్ = మన్మథార్తనై మసలిన నసురవచ్చి (ఆది ౬-౨౧౪)
మసలిరి = కొడుకులేల మసలి రొ (ఆది ౭-౨౧౯)

మసలుచున్ = పవన విచలదీచి లాలితసముద్రపు విప్రుడు
 మాలాపులిన్ స్థలముల మసలుచు లీలన్ (ఆది ౮-౧౩౭)
 మసలెన్ = నేడును కచుండు రాక మసలెన్ (ఆది ౩-౧౧౫)

నన్నయ వాడిన క్రియల్నీ, వాటిరూపాల్నీ ప్రయోగాలతో కూడా చూపే ఈ నిఘంటువు భాషావిమర్శకులకు మార్గదర్శకమయ్యే గ్రంథం.

ఆంధ్రపద నిదానము¹⁷ (1856-1904)

తూము రామదాసకవి రచన ఇది. తూము రంగయ్య ప్రకటించగా, శేషాద్రిరమణకవులు 'తొలిపలుకు' రాశారు.¹⁸

'ఆంధ్రపద నిదానము' 1565 పద్యాలున్న సటీక శుద్ధాంధ్ర నిఘంటువు కవి వరంగల్లు వాడవటుంవల్ల తెలంగాణంలో వ్యవహరింపబడే దేశ్యపదాల్ని కూడా ఇందులో చేర్చాడు. 'అమరం'లో లేని పనిముట్ల పేర్లు, జాతీయ వాచకాలు వస్తునామాలు స్వయంగా పరిశీలించి, సమకూర్చి, కొన్ని స్వయంగా కల్పించి పద సముదాయాన్ని పెంపొందించాడు. సంస్కృతభాషా సంబంధంలేని ఆంధ్ర భాషా విస్తృతిని గ్రహించడానికి, శుద్ధాంధ్ర భాషా స్వరూపాన్ని తెలుసుకోటానికి ఇరవయ్యో శతాబ్దంనాటికి తెలుగు పదాలుగా గ్రంథస్థాలైన శబ్దాలను గుర్తించటానికి, ఏ యే పదాలకెన్ని పర్యాయ పదాలున్నాయో గుర్తించటానికి, ఈ నిఘంటువు ఉపయోగిస్తుంది.

ఈ నిఘంటు రచనావశ్యకతను గూర్చి కవి ఇలా తలచాడు.

సీ. ఆంధ్రభాషా పరిమాఖ్యాన మొసరించు

బాలర కతిసులభంబు గాగ

అఖిలాంధ్రమిశిత వాక్య స్వరూపంబగు

శబ్ద రత్నాకర సఖ్యమునను

బ్రతి శబ్దమునుగూర్చి పదములు రాసుల

నమరించి నామలింగాను శాస

సముగతి వర్గా శి నామావళి గూర్చి

తనరార తెలుగు వృత్తముల గూర్చి

ఆ. యాంధ్ర పద నిదానమనియెడు నిఘం
టువు రచింతు పేళ్ళ చివరలందు
జాడఁదెల్పనిడుదు సంస్కృత పదములఁ
జిత్తగింపు మౌని చిత్తహారి

(ప. 6)

అని నిఘంటువును విద్యార్థుల ఉపయోగార్థం రాసినట్లు చెప్పుకొన్నాడు.
ఉదాహరణకు స్వర్గవర్గలోని రెండో పద్యం—

సీ. తెఱగంటు జేజేలు దేవుళ్ళు చదలు కా
పులు పాసవాళ్ళు వేల్పులును మింటి
తెరవర్లు జన్నపుఁడిండ్లు జేజేల్ విను
తెలువరలును గంగిడిండు లనఁగ
వినుద్రిమ్మరు లనంగ వేలుపులనఁ గను
దేవతాహ్వయము లౌ దేవదేవ
దేవుడు దయ్యంబు దేవర ముప్పొక్క
లాడ నభవదాహ్వయము లౌను

తే. వెలయు నప్పరసలకు సభిఖ్యలయ్య
యచ్చరలనంగఁ దెఱగంటు లనఁగ వేల్పు
గరితలనఁగను బుడమిలోఁ గలుషవార్థి
తరణి చరణాంబుజాత విధాతృ నేత

దీనికి టీక ఇలావుంది—

తెఱగంటు, జేజేలు, దేవుళ్ళు, చదలు కాపులు, పాసేవాళ్ళు, వేల్పులు, మింటి తెఱవర్లు, జన్నపుఁడిండ్లు, జేజేలు, వినుతెలువరలు, గంగిడిండ్లు, వినుద్రిమ్మరులు, వేలుపులు - యివి దేవతలకుఁ బేర్లు దేవుడు, దయ్యము, దేవర, ముప్పొక్కలాడు - యివి భగవంతుని పేళ్ళు. అచ్చరలు, తెఱగంటు, వేల్పు గరితలు - యివి అప్పరసలకుఁ బేళ్ళు. వారి వర్గలో—

తే. ప్రాచీనీరాకు నాచన వారిపర్తి
పేళ్ళు, దిమ్మనదుద్దన వెలసెకర్తి
కాఖ్యలకును కైవడి ముసైయనగముసై
యనఁగ కైవర్తి కాఖ్యలౌ నంబుజాక్ష

(ప. 276)

టీక : (పాచి, నీరాకు, నాచు అన వారి పర్తి పేరు. చిమ్మ, చుద్దు అన కమల కర్ణిక పేళ్ళు, కై వడిముసై, ముసై అనగ కై వర్తి పేళ్ళు.

నానార్థావ్యయవర్గలో—

కం. ఊరకయన వ్యత్యార్థమ
కారణమును విప్రయత్నగతి సూచన నే
రౌరా పోయన నిశ్చయ
మారయగ ననాదరమున కర్థము దెలుపన్ (ప. 753)

టీక : ఊరక = అకారణము, ప్రయత్నము చేయమి, ఔరా పోరా = ఇవి
అనాదరచార్థకములు

సీమ పలుకు వహి¹⁹ (1939 - 43)

ఇది 'అచ్చ తెలుగు మాటల పేర్లు కూర్పు' అనే పేరుతో ఆటపాటల
మేటి అజ్ఞాడ ఆవిభక్త నారాయణదాసు రచించిన నిఘంటువు. రచయితే 'సుదురు'
అనే పేర పదిహేను పుటల పీఠికను రాశాడు. కేవలం అనేకార్థాలూ, ప్రతి
పదార్థాలేకాక భావార్థాల్నికూడా చేర్చి ఎంతో శ్రమతో రాసిన నిఘంటువు ఇది.
గ్రంథం అసంపూర్ణం.²⁰

ఉదాహరణానికి నిఘంటువులో పదాల వివరణ ఇలా వుంది.

అ = ౧ (మరియొకదాని లేమిని తెలిపెడి)
౨ (తనంతట అను దాని తెలిపెడి)
౩ (బొత్తిగా అనుదాని తెలిపెడి)

అంక = ౧ (ప్రక్క) అంచల, ఇడుపు, ఇరుగు, ఇరువు, ఇట్టియలు, ఓర, ఓడ,
కెడ, కెడమ, కెలకు, కెలను, కెలవు, కెళపు, కోపు, క్రేప, చక్కి,
చక్కియ, చెంప, తట్టు, నిట్టు, ప్రక్క, పక్కియ, పక్కె, పంగడ,
పొరుగు, పొరువు, పొద్దు, ప్రక్క, బగి, బగులు, బరి, బరిబాగి,
మయి, మెయి, మే, మేను, మై, చెంప, వయిపు, వలను, వైపు,
సంగడి, సూరెలు

౨ (మెడమీదనున్న రాడి మెడ కిందటి చెచ్చుకొనుట) అంతె, అంత

32వ పుటలో—

అని = (పోరాటము) ఆలము, ఏడై, కంగారు, కంగిన, కయ్యము, కలుకు, కలన, కలను, గొడవ, గోడనాడము, చివ్వ, జగడము, తదాయి, దురము, పడవ, పెనఁకుము, పెనుఁకువ, పోటు, పోట్లాటు, పోరాట, పోరాటము, పోరితము, పోరు, చివరము, మేడము, యాయి.

౨. (అల్లిక మొదలు)
౩. (వీరు, దెలుపునది) సని, సాని
౪. (తలఁచుటను దెలుపును)
౫. (కతమును దెలుపును)
౬. (గొప్పదనమును దెలుపును)
౭. (పలికి)

నిఘంటుకర్త తను రాసిన 'కుదురు'లో ఇతర నిఘంటు కర్తలు తత్సమాలో, అన్యదేశ్యాలలో తెలుసుకోక దేశ్యాలుగ భ్రమపడిన పదాల్ని, దేశ్యాలనే భ్రమతో చెప్పిన తద్భవాల్ని, కొందరు దేశ్యమనీ కొందరు కావనీ పేరుపేరుగా పేర్కొన్న పదాల్ని, సంస్కృత పద సంబంధం లేకున్నా తద్భవాలవలె కన్పించిన నాటు తెలుగు మాటలను తద్భవాలుగా ఆయా నిఘంటువులలో చేర్చిన వాటిని విడతీసి చూపాడు.

ఆంధ్రనామ సర్వస్వము ²¹ (1971)

అకారాది క్రమంలో కూర్చిన ఈ నిఘంటుకర్త మునునూరి వెంకటశాస్త్రి, 'శబ్దార్థ దీపిక' అనే మిశ్రాంధ్ర నిఘంటువును 80000 పదాలతో వెలువరించేటప్పుడు శ్రీపాదకృష్ణమూర్తి శాస్త్రి, ఇతర మిత్రులు ప్రోత్సహించిన కారణంగా 50000 పదాలతో ఈ శబ్దాంధ్ర నిఘంటువును కూర్చినట్లుగా 'తొలిపలాకు'లో వెంకటశాస్త్రి చెప్పుకొన్నాడు. ఈ నిఘంటువులో అచ్చతెలుగు పదాలు వాడిన దేశ్యాల్ని, సంస్కృత ప్రాకృతభాషాల్ని, వివిధ మాండలికాల్ని రచయిత పేర్కొన్నాడు, పదిహేనువేల వికృతి పదాల్ని, వాటి రూపాంతరాలకు మూలరూపాలుగా సంస్కృత పదాల్ని ఇచ్చాడు; దాదాపు పదివేల పదాలకు ప్యుర్పుర్రులనిచ్చాడు;

కొన్ని దేశ్యపదాలకు సొంతంగా వ్యుత్పత్తిని కల్పించాడు తెలుగులోవున్న పద్య గద్య శుద్ధాండ్ర నిఘంటువుల్ని, మిత్రాండ్ర నిఘంటువుల్ని, 'ఆండ్ర వాచ స్పృత్యము', 'శాసన శబ్ద కోశము', ఇంకా అనేక శుద్ధాండ్ర కావ్యాల్ని పరిశీలించి, విశేషశ్రమకోర్చి ఈ 424 పుటల నిఘంటువును వెంకటశాస్త్రి తయారుచేశాడు.

ఉదాహరణలు కొన్నివదాలు —

- అ - అచ్చులలో మొనటి అక్షరము, బొత్తిగా, తనంతట, కాల విలంబనము లేమి, అవధారణార్థకము, ఆనంతర్యార్థకము, ఉద్దేశార్థకము, నిశ్చయార్థకము, ప్రశ్నార్థకము, భావార్థకము, శాసనార్థకము (పుట - 1)
- బ - ఒక అక్షరము, ఒకటి, ప్రశ్న, కాకుచు, ఆదేశము, సంశయము మె॥ వానిని తెల్పును.
- ఓంకాము } పంగలకొయ్య, కొక్కెము, వంకె
ఓంకీ (కు) } రూ. ఓంకెము
- ఓం (కియ) కె - (వ్యంకమ్) చిలుకకొయ్య (పుట - 128)
- గరికట్టు } గడ్డకట్టు, ముద్దకట్టు, గనికట్టు (పుట - 282)
గరకొను }
- జంట - జత, తోడు, సాయము, పూర్వాభాద్ర - ఉత్తరాభాద్ర, జమట, దంట
- జంటనలు హజ్జ
- మెకము - శరభమృగము, అష్టపాత్తు
- జంటపిట్ట - జంటహూడి యుండు పక్షి (పుట - 393)
- ధరా, ధరీలు - శత్రుముల తాళుడు, తలపైమొట్టుట, పొట్టేళ్ళు ఢీకొనుట మున్నగు వాని ధ్వనికి అనుకరణము (పుట - 424)

ఇలాంటి నిఘంటువులు అనేక పదాలకు అర్థాల్ని, నానార్థాల్ని తెల్పుతాయి.

6. అలభ్యాలు

శుద్ధాంధ్ర రామాయణము (17 వ శతాబ్దం)

కవి ఆదిదము బాలభాస్కరుడు. ఆదిదము సూరకవి తన 'కవి సంశయ విచ్ఛేదము' లో 14 వ పద్యంలోని ఇత్యసంధికి ప్రమాణంగా 8 వ ఉదాహరణగా "చం. ... డాల్, నిగిడిరు వైపులన్వెడల నేటయి నీటకు వీటి కోటి ... " అని మాత్రం రాశాడు. 1700 ప్రాంతంలో వున్న ఈయన రామాయణం దొరికి నట్లయితే తిమ్మకవి రామాయణానికి సమకాలికమై వుండేదేమో.

దమయంతి కళ్యాణము (20 వ శతాబ్ది పూర్వం)

దీని రచయితలు వేంకట రామకృష్ణ కవులు. "ఆంధ్ర రచయితలు" లో మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రి వీరిని గూర్చి ప్రస్తావించాడు. నిఘంటు కారులు కూడా ఈ గ్రంథాన్ని ఆధారంగా పేర్కొన్నారు.

అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్గద్య నృగ చరిత్రము (20 వ శతాబ్ది పూర్వం)

రచయిత అబ్బూరాజు హనుమంతరాయశర్మ పాకయాజి. తన 'దాశరథి చరిత్రము' పీఠికలో (ప. 17) ఈ పుస్తకంలోని క్రింది పద్యాన్ని రచి ఉదాహరించాడు.

సుగంధి: టక్కకొండొనర్చి గిడ్డ డక్కజేసికోగనో
తెక్కలీడ ! కొంచె దిట్టి తెక్కలీండ్ర నంగనే
తెక్కసేయ నింతయేని లేచి తర్ల రోరినీ
నక్క జితైఱింగితింక నన్నెఱింగితే యిసీ (ప. 3-15)

అచ్చైన వాటిలో రెండోదిగా, దాని వెల ఒక రూపాయగా 'దాశరథి చరిత్రము' వెనుక అట్టపై ముద్రింపబడింది.

కంస విజయము (1900)

పాటిబంస పురుషోత్తమ కవి రచన ఇది. 'యాయాతి చరిత్రము' (1957) వావిళ్ళ వారి ప్రతి పీఠికలో క్రీ.శ. 1900 నాటిదని ఉట్టంకింపబడింది.

అచ్చ తెలుగు రసమంజరి (1910)

'అచ్చ తెలుగు ఋతుసంహారము' పీఠికలో "ఇది భానుమిత్ర మహాకవిచే రచియింపబడిన సంస్కృత గ్రంథమున కాంధ్రీకరణము. నాయితా నాయకుల లక్షణాదులు మిక్కిలి రసోత్కర్షముగ వర్ణింపబడినవి" అని దీని గూర్చి రాయటంవల్ల ఇది అలంకార శాస్త్రానికి సంబంధించిన గ్రంథంగా ఊహించాల్సి వుంటుంది. అచ్చయినదో లేదో తెలియదు. ప్రతి దొరకలేదు. గ్రంథకర్త చింతపల్లి రామకృష్ణమూర్తి శాస్త్రి, శ్రీ లక్ష్మీనరసింహస్వామి లీలా విలాస మంధిరము, ఈమని, గుంటూరు జిల్లా.

శుద్ధాంధ్ర భారత సంగ్రహము

బి. సుబ్బారాయుడు శెట్టి వచన ప్రబంధంగా రాసినట్లు 'ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక'లో కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు సూచించాడు. దొరికితే ఇది అచ్చతెలుగు వచనంలో ఒక గద్య కావ్యమయ్యేది.

అచ్చతెలుగు భాగవతము

రచయిత అల్లమరాజు రామకృష్ణ కవి. పందొమ్మిదో శతాబ్ది ఆరంభంలో వున్నట్లు 'ఆంధ్రకవి సప్తశతి'లో బులుసు వెంకటరమణయ్య (పు. 185) తెలిపాడు.

చిరులవజీరు శతకము

పూసపాటి వీరపాఠు సీతి శతకంగా దీన్ని రాశాడు. 'ఆంధ్రకవి సప్తశతి' (పు. 223) లో 'శతకపుల చరిత్ర' (4 వ భాగం పు. 608) లోను పేర్కొనబడ్డది.

తింత్రిణిగర్త పుర పట్టాభిరామ శతకము

రచయిత కానుకొలను నాయనప్ప. 'శతకపుల చరిత్ర' (4 వ భాగం పు. 641) లో, ఈ కావ్యంలోని పద్యంగా ఉదహరించినది.

కం. నెక్కొను నిక్కవు నుక్కువఁ
 జిక్కుచు నీ చక్కదనపు జిగి చెక్కెరకేఁ
 దక్కితిఁ జిక్కితి మొక్కితి
 పక్కున నగ చింతగుంట పాలెపు రామా

1816 లో కవి తన పన్నెండో ఏట రాశాడట. 'ఆంధ్రకవి సప్తశతి' (పు. 109) లోనూ దీని ప్రసక్తి వుంది.

విశేషాంధ్రము (1747-94)

చట్రాతి లక్ష్మీనరస కవి రచన ఇది. కనకాంబా వీరరాఘవుల పుత్రుడు. పూసపాటి నారాయణ గజపతి సంస్థానపుటుద్యోగి. ఇది 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహ శేషము'లను చూసి అందులో లేని అచ్చతెలుగు పదాలతో కూర్చిన నిఘంటువనీ, అముద్రితమనీ 'విజయనగర సంస్థానము - ఆంధ్ర వాఙ్మయ పోషణము' (పు. 62) లో రాయబడి వుంది.

శుద్ధాంధ్ర నిరోఢ్య యుగ గీత

ధనకుధరం రామానుజాచార్యులు దీన్ని రాశాడు. 'ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక'లో దీని ప్రస్తావన వుంది.

వేంకటేశ్వర శతకము (1930)

ధర్మవరము మణిహరి గోపాలనూరి దీని రచయిత. గ్రంథము కపిలవాయి లింగమూర్తి (నాగర్ కర్నూలు) వద్ద పున్నట్టు తెలిసింది. నాకు లభించలేదు. 'గోల్కొండ కవుల స్మృతి' (1934, పు-23) లో ఇందులోని ఐదు పద్యాలు ప్రచురింపబడ్డాయి. ఉదాహరణకు -

ఉ. తియ్యని పువ్వుదేనియల తేటలఁ నీటుగఁ గ్రోలు మేటితేం
 దైయ్యెడనైన నుమ్మెతల కేగిన లాగున లాతి వేణ్ణులం
 జయ్యన డాయబోకెపుడు చక్కగఁ డెందపుఁదమ్మి నిచ్చని
 న్నొయ్యనఁ గొల్తునక్కటిక మూనఁగ రాదొకొ వేంకటేశ్వరా.

భక్తవినతి :

గడ్డము రామదాసు దీని రచయిత. 'గోల్కొండ కవుల సంచిక' (పు. 58) లో నాలుగు పద్యాలు అచ్చయినాయి. మకుటాన్నిబట్టి 'శ్రీరామ శతక'మనిపిస్తుంది. మచ్చుకో పద్యం—

సీ. చలినట్టు దిండి సెజను బరుండినదిట్ట
 పొత్తి పొత్తియలకా పోయినావ
 కడలి కరళ్ళ తూకమునఁ దూఁగునొయారి
 తొట్ట తుఁగాకులఁ దొలఁకినావ
 డొసఁగలో బమ్మగ్రుడ్డుల నాపికొనుతొంద
 యుగ్గుబాలకుఁ జాల నుబికినావ
 యడుగున మిన్నేటి యలంతి గాంచిన తండ్రి
 తల్లి పుడికెడు నీటఁ దనిసినావ

తే. అవునవు నొకానొకప్పుడు దవులదొడ్డు
 సన్నమునఁ దార్చిమైకొని యన్నవేమొ
 మేలు రతనాల పెట్టి నెమ్మేటి జెట్టి
 బంతితేర్దొర పట్టి హోంబట్టు దట్టి.

వేల్పు :

ఈ శీరికతో వట్టెము పాపకవి శతకాన్ని రాసినట్టు వారి వంశీయుల వల్ల తెలుస్తోంది. ఒక పద్యం మాత్రం 'గోలకొండ కవుల సంచిక' (పు. 27)లో ప్రచురింపబడింది. అది—

సీ. కొమరు వీనులకంటి గమికాడు మెత్తగా
 నత్తమిల్లిన మేటి సత్తివేల్పు
 నెట్టిన పొలిదిండ్ల పొట్టక్రొవ్వడగింప
 జుట్టుకై దువుబట్టు దిట్టవేల్పు
 పుట్టుఁ గట్టనఁ గనుపట్టు వెట్ట వెలుంగు
 బోని మానికమెద బూన్పు వేల్పు
 మబ్బు బాబాబువ్వ గొబ్బున గొని నిక్కు
 పక్కి వెన్నెక్కి పెంపెక్కు వేల్పు

తే. పొన్నుజిగి దువ్వలువ దాల్చియున్న వేల్పు
 పెందెరువునందు నెపుడు పెంపొందు వేల్పు
 బత్తులకు బుత్తి ముత్తు లేర్పఱచు వేల్పు
 పెల్లదపు పొగడిత నివ్వటిల్లు వేల్పు.

ఇలా అజ్ఞాతంగా నా దృష్టిలోకి రానివి, ఉన్నవని తెలిసినా లభ్యంకానివి, కాలగర్భంలో కలసిపోయినవి ఎన్నో వున్నాయి. గొప్పవాళ్ళుగా కీర్తింపతగిన కవులు వెలికిరాకుండా తెరమరుగున పడిపోయారు.

మూడవ భాగం

అచ్చ తెలుగు కృతుల భాషా సాహిత్య విశేషాలు

1. భాషానువాద పద్ధతి

భారతీయుల కందరికీ వైదిక పురాణాది వాఙ్మయంలోని లోకసంగ్రహణంచేసిన నాయకులే ఆదర్శ పురుషులు. అచ్చ తెలుగు రచయితలకూ కావ్యేతిహాస పురాణ కథలన్నీ ఆదర్శ పాత్రలే. అందువల్ల అచ్చ తెలుగు రచయితలకు సంస్కృత సాహిత్యంలోని విరుదునామాలు తీసుకొనక తప్పలేదు. ఇది తత్వమాలను వాడకూడదన్న నియమానికి ఇబ్బంది కలిగించింది. తత్వమాలు వాడకుండా ఆయా అర్థాల్ని వెల్లడించిన విధానం తెలుగు సాహితీ పాఠకులను ముప్పటివల్లు పెట్టింది; ఈ ప్రక్రియవట్ట అనాదరంకూడ కలిగించింది. ఈ అనువాదంలో ఇరవయ్య శాతం మాత్రమున్న నామ వాచకాలే ముఖ్యమైనవి. అనువాదవిధానమంతా అర్థాన్ని, భావాన్ని వెల్లడించటానికి చేసిన ప్రయత్నం. అలాంటి అనువాద విధానానికి ఉదాహరణలు స్థావరపురాక న్యాయంగా కొన్ని కృతులనుండి, కొన్ని పదాల్ని మాత్రం ఇక్కడ పరిశీలించటం జరిగింది.

ఈ అనువాద పద్ధతికి సంస్కృత సాహిత్యమే ఆదర్శమయింది. వాల్మీకి 'రామాయణం' లోని 'లక్ష్మణాగ్రజః', 'భరతాగ్రజః', 'నవపంచవవర్షాణి', 'చీరాజినజటాధారీ' మొదలైన పదబంధాలున్నాయి. ఇదేకాక అష్టోత్తర సహస్రనామాది స్తోత్రాలు కూడా ఇలాంటి పదబంధ రచనను ప్రేరణ కలిగించివుంటాయి. భావాన్నీ, అర్థాన్నీ వస్తువును సర్వాత్మనా అనుసరించే వాళ్ళవటం వల్ల అచ్చ తెలుగు రచయితలు ఈ సమాసానువాద కల్పనలో కూడ సంస్కృత సాహిత్యాన్నే అనుసరించారు.

దేవతలకు సంబంధించిన నామవాచక పదాలను వదించేటప్పుడు సంస్కృతంలోని సమాసవిధానం, సమాసాంతాది భావాలు తెలుగులో లేక

పోవటంవల్ల అచ్చతెలుగుకవులు వ్యుత్పత్తి అర్థాన్ని గ్రహించి కొన్ని పదాలన్నీ, సంస్కృత సమాసాల విగ్రహవాక్యాలను అనువదించి, కొన్ని పదాల్ని భావార్థం మాత్రం తెలిపేటట్లు, సంస్కృతంలోలా పదానికి పదంచేర్చి చెప్పటమూచేశారు.

వ్యుత్పత్తి అర్థాన్ని వెల్లడించే పదబంధాలు :

కటి వేల్పు - సీలా 1-9, 1-101

కటి దేవర (యయాతి 2-79)

కృష్ణః అనే పదాన్ని

కట్టి జేజే (సీలా 1-30)

వివరించేవి

నల్లని దొర (సీలా 1-80)

గట్టుదొరపట్టి (ని.హరి 1-87)

కొండ కూతురు (కుశ.చ 3-128)

గుబ్బలులతేని గారాబుకూతు (సీలా 1-13) పర్వతపుత్రీ పార్వతీ

చలిరాయిగన్నట్టి కన్నె (ని.సీతా 2-16)

వలిగట్టు దొరపట్టి (సీలా 1-12)

నాల్మొగంబులప్రోడ (సీలా 1-5)

నలునోళ్ళుదిట్ట (కుశ.చ.పి. 22; 1-97)

నల్వ (సీలా 2-41)

చతుర్ముఖః

నల్లలయ్య (ని.సీతా 2-5)

నాలుగు మొగములతడు (యయాతి 1-22)

పల్కుముద్దియ (సీలా 1-5)

పలుకులేజవరాలు (యయాతి 1-20)

వాగ్దేవీ

నుడి చాన (కుశ.చ 2-67)

కూతనాతి (ని.హరి 3-128)

చాలుపేరింటి ననబోడి (యయాతి 3-12)

నేలగన్నయట్టివెలత (ని.సీతా 3-35)

సీతా

నేలచూలి (యయాతి 3-22)

ఈరై దుతలల రక్కసు (కుశ.చ 1-16)

ఈరయిదు నోళ్ళనలరారు జిగిసోకున్
(కుశ.చ 1-67)

చాల్పుందలల్ గల్గు రాకాసి (నీలా 2-41)

దశకంఠః

పురిపులుగులు (నీలా 3-11)

మొసలి తాల్వేల్పు (నీలా 3-41)

పూవిల్తుడు (యయాతి చ. 1-4)

తావిగట్టు (యయాతి చ. 2-61)

పుట్టబుట్టినదిట్ట (నీలా 1-8)

బన్నంపుగూటి దొరలు (నీలా 3-51)

బర్హిః

మకరాంకః

పుష్పధన్వా

మలయగిరిః

వాల్మీకిః

యజ్ఞాన్నభుజః

విగ్రహవాక్యాల యదానువాదాలిలావున్నాయి.

వెలిదివి పాలెగాడు (చంద్రహాస ప-1)

వెలిదివి నేలవాడు (చంద్రహాస ప-126)

సుడి వాల్తాలుపు (నీలా 1-95)

పసిడి దువ్వలువదాల్పు (నీలా 1-105)

వెన్నముచ్చ (నీలా 2-42)

విసువాక తాల్పు (వెన్నెలపెండ్లి ప-93)

శ్వేతద్వీపవాసీ

శ్వేతద్వీపాధిపతిః

చక్రాయుధః

పీతాంబరః

నవనీతచోరః

గంగాధరః

ఏను మోముల మేటి (యయాతి. చ. 1-19)

బుడర నెలతాల్పు (నిరో. హరి 2-53)

లచ్చనన్న కొడుకు (కుశ. చ. 3-26)

చాలు తేలుల యెకిమీడు (శ.రా.సం. 1-102)

చాత్రేర్లనాయడు (నిరో. సీతా. 3-31)

చుక్కలరాయడు (యయాతి 4-41)

వేము గన్నుల వేల్పు (యయాతి 4-57)

పూవెంటివాడు (యయాతి 1-19)

తొగలినచ్చెలి (నీలా 1-83)

పంచముఖః

బాలేందుశేఖరః

లక్ష్మణాగ్రజనుతః

దశరథః

తారాధిపతిః

సహస్రాక్షః

పుష్పధన్వా

కమలాక్షః

భావార్థాన్ని మాత్రం చెప్పే పదాలు :

పాలమున్నీటి గారాబుపట్టి మగడు

(నీలా 1-113)

అలరు విల్దాల్పు తండ్రి (నీలా 2-85)

అడుగు చెమ్మలాడు (చంద్రహాస ప. 22)

ఏనుగుగొంగ తేరెక్కు-గోతి

(కు.శ.చ పీ. ప. 4)

మేలిమిమెట్ట వింటిదొర

(చంద్రహాస ప. 148)

ఈ రైదు వాలకములు నొప్పారుతేడు

(వేల్పువంద ప. 88)

నెలయల్లుని కలను కట్టు (కుశ. 3-122)

దండు సన్నచ్చర (కుశ 2-3)

తండ్రి తండ్రి (వేల్పువంద - ప. 64)

వలిమలయల్లు వాని తలవాడిని పువ్వు

(నీలా 4-49)

చిచ్చర కంటి దొరకంటి పేరింటి పేరులు

(నీలా 1-60)

తిగకంటికాయ (కుశ 1-71)

తమ్మి పూనింట నెలకొన్నదంట

(యయాతి 1-43)

పాలకడలందుఁ బొడము పడతుక మొగడు

(సుపాణి 2-19)

వ్రేతల మేలు తుపాసి (చంద్రహాస ప. 4)

నుడుగుల చెలిమామ (యయాతి 2-44)

నలునోళ్ళ దిట్ట తండ్రి (కుశ. పీ. 22)

పులుగు హుమావజీరు (నీలా 3-18)

శ్రీపతిః

విష్ణుః

విష్ణు పాదోద్భవీ గంగా

సింహవాహనా (పార్వతీ)

మేరుధన్వా

దశావతార ప్రభుః

అనంగ బంధాః

వరూధినీ

జనకజనకః (లోకానికి

తండ్రి బ్రహ్మ, అతని

తండ్రి విష్ణు)

చంద్రః

రుద్రాక్షమాలాః

నారికేళః

లక్ష్మీ

విష్ణుః

గోపీజనోద్ధారకః (కృష్ణః)

విష్ణుః

విష్ణుః

గరుడవాహనః (విష్ణుః)

గుబ్బలులతోని గారాయి కూతు మగడు

(నీలా 1-13)

శివః

గుబ్బలి దొర యిల్లటపల్లుడు (నీలా 1-14)

„

లిబ్బుల దొర చెలికాడు (నీలా 1-18)

„

తొలి వేల్పుటయగారు (యయాతి 3-155)

రాక్షస గురుః (శుక్రః)

అసటి పేరందిన అచ్చరదొరసాని

రంభా

(సుపాణిని 2-29)

నెలతక్కు పేరిటి నెలతుక (సుపాణిని)

చంద్రికా, జ్యోత్స్నా

నూమిన్నయను వేల్పులేమ (సుపాణిని)

తితోత్తమ

జింకపేరిటి జేజేల చిగురుబోడి (సుపాణిని)

హరిణీ

పుత్తడి పేరొందు పూవుబోడి (సుపాణిని)

సువర్ణా

తలనేలు దాల్చునొడయడు (కుశ. చ 1-106)

గంగాధరః

తెలిగట్టు మనికి వచ్చెన దిట్ట (నీలా 1-12)

కైలాసవాసః

ఈ సమసాలన్నీ వర్ణనాత్మకాలైన విశేషణాల్ని వెలువరిస్తాయి. ఇట్టి పదబంధాల్ని గుర్తించటానికి సంస్కృత సమాసాలు స్ఫురించవలసి వుంటుంది.

సంస్కృతంలోలా పదానికి పదం చేరిన సమాసాలు :

హాలీలు (నీలా 2-41)

క్షీరాబ్ధిః

తమ్మి పూఁజూలు (నీలా 2-41)

పద్మగర్భః

తమ్మి పొక్కిటి వేల్పు (యయాతి 2-120)

పద్మనాభః

సీతేలిక (నిరో. హరి పీ. 1)

సీతాపతిః

పైడికంటి రాకాసి (యయాతి 4-106)

హిరణ్యాక్షః

అటతోట (కుశ. 2-98)

క్రీడోద్వ్యాసమ్

ననదేనె (కుశ. 2-47)

పుష్పరసః

చలియసుక (కుశ. 2-6)

హిమవాలుకా

విరాలపువ్వు (కుశ. 2-36)

విరహాగ్నిః

సిరిగండము (నీలా 3-34)

శ్రీగంధః

సింగారపుతోట (నీలా 3-24)

శృంగారవనమ్

పుట్టుగట్టు (నీలా 3-143)

ఉదయాద్రిః

గిబ్బితొలివేల్పు (నీలా 1-3)
 పితరదొర (నీలా 1-22)
 తొమ్మిది పాతరల్ (నీలా 1-37)
 తిగరేకలు (నీలా 1-60)
 ఆకుటిల్లు (శకుం. 31)
 ఐదు బూతముల్ (శకుం. - 176)
 గాలియల్లు (వేల్పువంద - 16)
 రేగుజెట్టులపట్టు (నిరో. హరి 2-6)
 నడిగ్రుక్క (నిరో. హరి 2-133)

వృషభాసురః
 పితృపతిః
 నవనిధయః
 త్రిపుండ్రః
 పర్ణశాలా
 పంచభూతాని
 వాయుశ్రుః
 బదిరికావనమ్
 మధ్యమాశ్వాసః

(ద్వితీయాశ్వాసః)

నలుదెరగుల దండలు (నిరో. హరి 3-33)
 అగ్నియలుంగు (నిరో. హరి 3-54)
 సొన్నలింగడు (నిరో. హరి 3-57)
 తొలిబాములు (నీలా 1-108)
 గాలిచూలు (యయాతి 1-33)
 ప్రాతచదువు తుదలు (యయాతి 2-51)
 వేడి వెలుగుపట్టి (యయాతి 2 - 115)
 కాని చొప్పు (యయాతి 3 - 137)
 సోబనపుజలకము (యయాతి 4 - 86)
 దున్న రక్కసు ద్రుంబకగన్న గొండి
 (కుశ. పీ. 4)

చతురంగ బలాని
 ఆగ్నేయాశ్రుః
 హృతేశ్వరః
 పూర్వజన్మాని
 వాయుపుత్రః
 వేదాంతాః
 సూర్యసంహరః
 ఆకార్యః
 మంగళస్నానమ్
 మహిషాసుర మర్దనీ

పల్కుంబోటిగేస్తుడు (నీలా 2 - 119)
 జాపవాకంటి రేడిమ్మరి (నీలా 2 - 41)
 బండి తోలేల్పు (నీలా 3 - 52)
 నెలకాల మాడువుల్ (నీలా 1 - 27)
 ముత్తిగరతనములు (నీలా 1 - 30)
 మేలుకమ్మ (వెన్నెల - 123)
 చెడని యొడలు (కుశ. చ. పీ 12)

వాక్పతిః
 హిరణ్యాక్షః
 శకటాసురః
 చంద్రకాంత శాలాః
 నవరత్నాని
 పథపత్రికా
 అప్రాకృత శరీరః
 (ముక్తిః, మోక్షః)

తెల్ల తొగ తీగ (కుశ. చ. ప 4)	రుముదలలా (కుముద్వతి)
నలుదెరంగుం కైతలు (ని. హరి పీ. 17)	చతుర్విధ కవితాః
నలుదారులొనగూడు గయితలు (ని. హరి 1 - 33)	చతుర్విధ కవితాః
లగ్న జ్వలించు నుడులు (ని. హరి 1 - 87)	ఆశీర్వచనాని
లగ్గిడుకొదలు (ని. హరి 3 - 109)	ఆశీర్వచనాని
గ్రద్ద బారాలు (ని. హరి 3 - 57)	మరకతాని (గరుడ పచ్చలు)
హాస్య చాళి చుక్క (కుశ. చ. 3 - 96)	మంగళసూత్రమ్
ఎనిమిది రెండు పండువులు (వేల్పువంద-96)	షోడశకర్మాణి
గొంతుల చగులు నీరు (కుశ. చ 2 - 59)	కంతదఘ్నమ్ జలమ్
వెట్ట చెవుల తపసిరాయడు (నీలా 2 - 2)	ఉగ్రశ్రవాః
తెరిగంటి దొరతాలు (యయాతి 1 - 3)	ఇంద్రసీలమణయః
తమ్ముల విందురాలు (యయాతి)	సూర్యకాంత మణయః
వార్వంపుటగ్గిపిల్లలు (యయాతి 1 - 80)	బడబాగ్ని శిఖాః
కారగ్గి (ని. సీతా 1 - 18)	దావాగ్నిః
తాతజోగి (ని. హరి 2 - 2)	వ్యాసః

ఇలాంటి పదబంధాలు సంస్కృత పరిచయం లేనివాళ్ళకు చురవగాహం లయి, అచ్చ తెలుగు సాహిత్యమంతా ఇలాంటిదే అన్న భ్రాంతి కలిగిస్తుంది. ఈ భ్రాంతిని కల్గించటంలో అచ్చ తెలుగు రచయితలూ కొంతవరకు బాధ్యులే. 'నూమిన్న యను వేల్పు లేమ', 'నెలతక్కు పేరిటి నెలతుక' లాంటి పొర తిరుగుడు పద బంధాలు పరితలకు అచ్చతెలుగు రచనల నర్థం చేసుకోవటంలో మరింత కష్టం కలిగించాయి.

2. అన్యదేశ్యాలు

వీటినే 'అదేయపదాలు', 'ఎరువుపదాలు' అని భాషాశాస్త్రజ్ఞులు పేర్కొంటున్నారు. ప్రతిభాషలోను అన్యదేశ్యాలుంటాయి. ఏ భాషాసమూహానికైనా చుట్టు

పక్క ప్రాంతాల భాషా ప్రజలతో సంబంధ బాంధవ్యాలు వుండటం అనివార్యం. ఆ భాషాపదాలు ఈ భాషలోకి రావటం సహజం. అలాగే విదేశీ పరిపాలనవల్లా, మత ప్రచారాలవల్ల వర్తకవాణిజ్యాలవల్లా ఒక భాషలోని పదాలు మరోభాషలోకి వస్తాయి. మొదట్లో అవికొత్తగా కన్పించినా, కొంతకాలానికి ప్రజలకలవాటయి, అవి కూడా స్వదేశ భాషాపదాలుగా మారాయి. అలా తెలుగులో చేరిన పదాల్ని లాక్షణికులు 'అన్యదేశజాండ్రము' అన్నారు. కొత్త ప్రక్రియను చేపట్టిన అచ్చ తెలుగు రచయితలు 'అన్యదేశజాండ్రాన్ని' తమ రచనల్లో ప్రయోగించటానికి సందేహించలేదు. సంస్కృత పదాల్ని మాత్రమే పరిహరించ ప్రయత్నించారు తెలుగులో చేరిన అన్యదేశ్యాలు చాలకొద్ది.

వైష్ణవమతం ఆంధ్రదేశంలో ప్రాచుర్యం పొందటంతోపాటు కొన్ని తమిళ పదాలుకూడ తెలుగులో చేరాయి, ఉదాహరణకుకొన్ని—

అడియాలము (వెన్నెల ప. 142)

తిరుమారుకొను (కుశ. చ 2-24)

తిరుమారురేక (కుశ. చ 3-75)

తళియ (కుశ. చ 2-26)

సొన్నతళియ (చంద్రహాస ప. 26)

తిరుముడి (వేల్పువంద ప. 80)

తిర్ముడి (వేల్పువంద ప. 18)

తిరువడి (వేల్పువంద ప. 27)

తిరుకాపు (వేల్పువంద ప. 56)

తిర్వళిక (వేల్పువంద ప. 86, 93)

తిరువళికెలు (సుపాణిసీ 2-51)

పెందిరవడి (వెరియతిరువడి)

(వేల్పువంగ ప-86)

చిహ్నం

వైష్ణవులు ధరించే ఎఱ్ఱని

చూర్ణం

వైష్ణవులు ధరించే ఎఱ్ఱని

చూర్ణం

విస్తరి, ఆకు

విస్తరి, ఆకు

దేవతా శిరోవేష్టనం

దేవతా శిరోవేష్టనం

శ్రేష్ఠమైన పాదం

భగవదిభిషేకం

దీపం

దీపాలు

గరుత్మంతుడు. ('శిరియ

ందువడి' అని వైష్ణవులు

హనుమంతుణ్ణి అంటారు.)

తిరు

శ్రేష్ఠమైన (ఈ పదాన్ని
భగవత్సంబంధంగా
వైష్ణవులువాడటం సంప్ర
దాయం)

తావడములు (వేల్పువంద ప. 27)

మాలికలు

తావళంబులు (నీలా 1-99)

మాలికలు

పెరుమాళ్ళు (వేల్పు ప. 29)

భగవంతుడు

అడియడు (వేల్పు ప. 48)

దాసుడు, పాదానతుడు

సాదము (వేల్పు ప. 66)

ప్రసాదము (నివేదన
చేసిన అన్నం)

ఇడ్డెన (వేల్పు ప. 66)

ఇడ్డె

కోవెల, కొవెల్ (వేల్పు ప. 86)

దేవాలయం (కోన్ + ఇల్)

కోవెలచాయ (యయాతి 3. 26)

దేవాలయం.

వైష్ణవ సంప్రదాయంతో పాటు కొన్ని తమిళ పదాలు తెలుగులో చేరినట్లే శైవ వాఙ్మయంలో శైవ మత ప్రాబల్యంతో కొన్ని కన్నడ పదాలు ఆంధ్ర వాఙ్మయంలోకి వచ్చాయి. 'హాన్ను', 'హజ్జ' లాంటి బంగారం, పాదం అనే అర్థాలు కల పదాలు కన్నడ భాష నుండి వచ్చినవే.

కాకతీయుల తర్వాత మహమ్మదీయులు గోలుకొండ, రాయచూరు రాజ ధానులుగా ఆంధ్రదేశాన్ని పరిపాలించారు. అప్పటి నుండి ఇతర ద్రావిడ భాషా పదాల కన్నా ఫారసీ, అరబ్బీ, ఉర్దూ పదాలు తెలుగులో ఎక్కువగా చేరాయి. అవి లోక వ్యవహారానికి సంబంధించినవి. పరిమితమైనవి, 15, 16 శతాబ్దాల్లో పాశ్చాత్యుల రాకతో డచ్చి, పోర్చుగీసు, ఫ్రెంచి, ఆంగ్లేయ పదాలు తెలుగు సాహిత్యంలో చోటు చేసుకున్నాయి. ఈ శతాబ్దం మొదట్లో రాసిన అచ్చ తెలుగు కవులు వాటిని తమ గ్రంథాల్లో వాడారు.

ఉదాహరణకు—

వసూల్సేనుక (చంద్రహాస ప. 28)

ఉ. వసూల్

పిలంతు లింటికిన్ (యయాతి 4-128)

పరులు

విలాతి (వెన్నెల ప. 29)

ఫిరంగి హంగున (వెన్నెల ప. 64)

ఫిరంగి గుండ్లు (వెన్నెల ప. 195)

కైజారు (కుశ. చ 3-81)

నగారాలు (కుశ. చ 3-84)

దివాణము (వెన్నెల ప. 151)

గడియారము (వెన్నెల ప. 178)

పట్కారు (వేల్పువంద ప. 31)

సీలూడ దీసిన చందాన (వేల్పు ప. 77)

వజీర్లు (యయాతి 1-19)

తేజీలిచ్చి (యయాతి 1-8)

తేజీదోలి (యయాతి 2-31)

హుజురు (యయాతి 1-57)

ఫౌజులతో (యయాతి 1-115)

దట్టిలు (యయాతి 1-102)

బరాబరులు (యయాతి 4-159)

దస్కతులు (ని. హరి. పీ. 3)

గాడీల (ని. హరి. పీ. 22)

కుసిదిన (ని. హరి 1-68)

విలాయత్ = విదేశం

అగ్నితో కూడిన మరణా
యుధం

పై ఆయుధంలో ఉపయో
గించే గుండ్లు

పిడిబాకు

వాద్య విశేషం

ఉన్నతోద్యోగుల సభా
మండపం (దీవాన్ =
మంత్రి)

ఘడి, ఘడియార్

వస్తువులను పట్టుకొనే

కత్తెరవంటి సాధనం

ఇం. సీల్ (Seal)

మంత్రులు, ప్రభువులు

తేజ్ = వేగము - గలది -

గుఱ్ఱము

తేజ్ = వేగము - గలది -

గుఱ్ఱము

ఉ. హుజూర్ = ప్రభువు,
రాజు.

ఫౌజ్ = సేన (లు)

వస్త్రములు

ఉ. బరాబర్ = ఒకే పరు

సలో నుండుట

దస్తూరి, సంతకము.

గాడి = బండి, ప్రయాణ

సాధనం

కుర్చీలో

కుస్సెగద్దె (ని. హరి 1-4)	(కుర్బీ ఫవము) ఎత్తైన అసనం
తగాద (ని హరి 1-53) (2.24)	పేచీ, పోట్లాట
కస్తి (ని. హరి 1-88)	కస్తి, కష్టం.
(తొలి) హిసా (ని. హరి. 1-97)	భాగం
(దగ) హిసాల్ (ని. హరి. 2-193)	„
(తిగ) హిసా (ని. హరి 3-187)	„

దుగ, తిగ పదాలుకూడా దో, తీన్ అనే పదాల రూపాలే - అవి ప్రాకృత భవాలు.

కచేరి కేగుదెంచి (ని. హరి 2-3)	కార్యాలయం
చెడ్డిల నూని (ని. హరి 2-6)	చిన్న లాగులు
శిన్నగ (ని. హరి 2-12)	(సెన్ పదభవమై ఉంటుంది) పన్ను
లుంగీన్ (ని. హరి 2-45)	నాలుగు మూరల పంచె
జరీన (ని. హరి 3-46)	తొందరగా (జర్నీ)
గులాలు (సుపాణిని 2-54)	‘గులాబి’రంగుకల చూర్ణం
జంగిలి (ని. సీతా 1-29)	సమూహం (జంగల్ = అడవి అనే పదం దట్టమైన అనే భావార్థంలో చేరి వుండవచ్చు)

ఈ అన్యదేశ్యాలు చాలవరకు తత్సమాలుగానే వాడబడ్డాయి సంస్కృత, ప్రాకృతాల్లాగా ఇవి తద్భవాలు (వికృతులు) చేయబడలేదు. అన్య దేశ్యాలు వికృతులు లేకుండటంవల్లే చిన్నయసూరి కూడా “తత్సమేతరంబైన ఈ భాష యచ్చయనంబడు” నని సూత్రించాడు.

3. చతుర్విధ కవిత్వాలు

తెలుగు సుస్కృత మ్యాద, ప్రతిష్ఠను కల్పించవలసిన అచ్చ తెలుగు రచయితలు తమ కృతుల్లో చతుర్విధ కవిత్వాన్ని నిర్వహించారు. ఆశు, బంధ, గర్భ, చిత్ర కవితాపద్ధతులే చతుర్విధ కవిత్వాలు.¹ ఇవి రచయితల ప్రతిభా వ్యుత్పత్త్యాసాను ద్యోతకంచేసి, పాఠకుల శ్రీసామర్థ్యాలనూ పరీక్షించే కసరత్తులు.

ఆశుకవిత్వం: అష్టావధానం, శతావధానం, సహస్రావధానాలలో పుచ్చ కులు అచ్చ తెలుగులో పద్యమల్లమని అడగటం, ఒక్కొక్కసారి అవధానాలే ఆశు కవితాధారలో అచ్చ తెలుగు పద్యాలు చెప్పటం జరుగుతూండేది. అచ్చ తెలుగు కూడ అవధానాలలో స్థానం సంపాదించిందనటానికి క్రింది ఉదాహరణలే తార్కాణం.

1912 వ సంవత్సరంలో ఓ రోజు రాజమండ్రిలో జరిగిన అవధానంలో వీరేశలింగం పంతులు 'సఖలు సఖలు బాణు' అన్న రాశిదాసు 'శకుంతల' శ్లోకాన్ని ఆంధ్రీకరించమని అవధాని అది భట్టనారాయణదాసు నడిగాడు. నారాయణదాసు ఆశువుగా —

తే. వలచు వలచయ్య యీ యిత్రి తలిరుమేన

నమ్ములేయుట పూపుల కగ్గి యిడుట

లేడి పిల్లల నిలుకడ లేని బ్రతుకు

లకట యెచ్చట నీ వాకి యలుగు రెచట

(నా యెఱుక పు-106)

విశంతు వివాహం, వేశ్యా నిరసనం మొదలైన విషయాలలో వీరేశలింగం పంతులుతో భేదించిన నారాయణదాసు పై పద్యాన్ని చెప్పి, “ఏమయ్యో! ఒక శ్లోకమునకు రెండు పద్యములు చెప్పవలెనా! మీపద సౌష్ఠవ మన్నాళ్ళలోంచి, యాలోంచి తుదకు బీరకాయ పీచువలె చేసినారు”². అని వీరేశలింగం పంతులు రాసిన ‘శకుంతలా’ను వాదాన్ని వెక్కిరించాడు. ఆ మరునాటి అవధానంలో వీరేశలింగం పంతులు ‘పచ్చిక బయలు’ పై ఒక పద్యం చెప్పమంటే నారాయణదాసు ఇలా చెప్పాడు.

సీ. అల దెక్కట సంటి యాడెడు మిడతల
వేడాడు గోరల మాటలకును
ఆబోతు మూపుల సలరు నెట్టింతల
వలన నూరెడు నీల పాటలకును
గూళ్ళలో బరపుల కొరకు నాదో కల
వెంబడు కాసుల వేటలకును
జిరురాలపై జిలజిల బారు సెలయేటి
నీటిపై లకుముకి దాటులకును

తే. చెలగి యుబ్బుచు నిసుక దిన్నెలను గంతి
బరుగు లిడుచుండు బసుక కాపరుం గలిగి
చుట్టు చెట్టులు నొకవంక చిట్టివంక
బరగు పచ్చని పచ్చిక బయలు గంటి (నా యెఱుక. పు-126)
తిరుపతి వేంకట కవులు హరిహరుని అచ్చతెలుగులో ఈవిధంగా ఆశు
పద్యంలో వర్ణించారు.

సీ. తాల్చెనెవ్వాడు కెందమ్మి దండం బోలె
నెదుఱొమ్ముపై సిరులిచ్చు చాన
ప్రింగె నెవ్వండు నేరెడి పండు చందాన
కడలిలోఁ బుట్టిన కాలు విసము
పూనె నెవ్వడు వెన్నముద్ద కుడ్డిగ గేలఁ
దెల్ల సంచుల నించు నల్ల సంకు
నానె నెవ్వడు మల్లెయలరు గుత్తుల పేరు
పోల్కిగా మెడనిండఁ బున్నదండ

తే. వేవెలుంగుల దొరయను రే వెలుంగు
నెవని కన్నులు నిప్పు దన్నెవని నెక్కు
డట్టి మున్నీటి యల్లుడు నట్టిమంచు
కొండ యల్లుండు మీకుఁ గోర్కుల నొసంగు.³

బేసి పాదాల్లో 'హరి'ని సరిపాదాల్లో 'హరు'ని వర్ణించి తెలుగు తీయ
దనంతో హరిహరమూర్తిని ప్రత్యక్షింప చేశారు తిరుపతి వేంకట కవులు.
తిక్కన తీర్చిన హరిహరనాథుడు ఈ పద్యంలో తేటగా, స్ఫుటంగా చర్క
మిస్తాడు.

14-9-1911 నాటి 'గుంటూరు కాలేజీ శతావధానము'లో బేలూరి శివరావు
శాస్త్రి 'చచ్చి'ని గూర్చి ఆశువుగా ఇలాచెప్పాడు.

ఉ. చిల్కవజీరువాడుగయినను దొడంబురుడించి యేనుగుల్
కల్కుచు దొండముల్ పముదగుల్కొన మేటికడాని కుండలం
జిల్కుచు నీరుపెన్మిటియుఁ జెల్వగఁ జెంతన బొల్పియుండునా
కుల్కుమిటారి లచ్చిఁ బరికొల్పెద నామది నూదియుండగన్.⁴

‘తాడిచెట్టు’కు విష్ణువుతో పోలిక కల్పిస్తూ—

సీ. పులుగులదొర తన్నుఁ గొలిచి యుండుటఁ జేసి
లచ్చియెడ యడన వచ్చుదీని
ఆకసమ్మలనఁ గైకొనుటం జేసి
లచ్చినెయ్యుండన వచ్చుదీని
ఆకుపచ్చని పించియలు గలుగుటం జేసి
లచ్చి నెచ్చెలి యనవచ్చు దీని
కల్లు ద్రావెడి యన్న కాచి యుంటం జేసి
లచ్చి తేడని యనవచ్చు దీని

తే కాననిప్పుడు సోఁకుమూఁకలకుఁ గొంగ
యంచుబల్కెద మిగులనొయారముగను
జెట్టులంచును బొలిచెడి యట్టి మణియ
గూడి యలరారు బలుదట్టు తాడిచెట్టు.⁵

ఇలా అవధానాల్లోనూ అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియ పేరులోకి రావడమేకాక కవుల రచనాశక్తిని, ప్యుత్పత్తిని సవాలు చేసేట్టుగా నిలచింది.

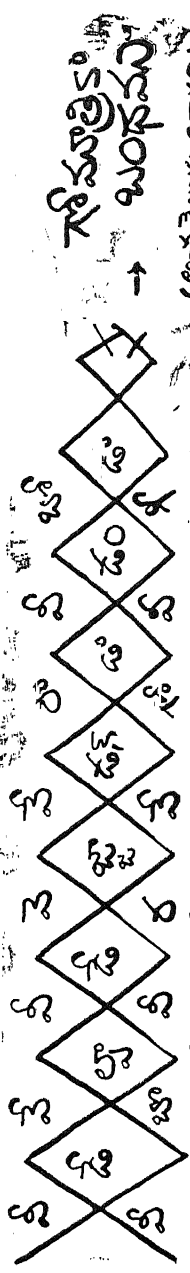
బంధ కవిత్యం :- జంతు, వస్తు రూపంలో క్రమ పద్ధతి ననుసరించి అక్షరాలను బంధిస్తూ పద్యమల్లటం ‘బంధకవిత’ అప్పకవి మొదలైన లాక్షణికులు కొన్ని బంధాలను తమ లక్షణ గ్రంథాల్లో చూపారు. బంధకవితకు పరిమితులు లేవు. కవులు తమకుతోచిన బంధంలో రాయవచ్చు. కొందరు కవులు దేవతాస్తుతులలో ఈ ప్రక్రియను కూర్చారు. విష్ణుస్తుతిలో మత్స్య, కూర్మ, ఖడ్గ, పుష్పమాలా రూపబంధాలను, లక్ష్మీస్తుతిలో ఆష్టదశపద్మ, చక్రబంధాదుల్ని, చామర, గోమూర్తికాబంధాల్ని, శివస్తుతిలో పుండలి, శూల, డమరు మొదలైన వాటితోపాటు పుష్పమాలికాదులతోనూ కూర్చారు. ఆయా బొమ్మల్లో అక్షరాల్ని క్రమ పద్ధతిలో కూర్చుకొని పద్యాన్ని చదవ వలసివుంటుంది.

ప్రాచీన కావ్యాల్లో బంధపద్యాలు మాత్రమే వుండటంవల్ల పాఠకులు బొమ్మల్లో వాటిని కూర్చుకొని చదవలేక బాధపడేవారు. అలాంటి బంధాల్ని కొన్ని ఉదాహరణకు బొమ్మలలోకూడ పరిశీలిద్దాం.

కు. చ. స. 1. ప. 115

చ॥ సరిసరిఁజేరిరంఁగెను సగుసన్నసరుల్లగనగఁతోగఁజం
కరిసురిగిరి నేలగని గట్టుగఁదిట్టినఁ దోనననఁ బె
చ్చెరసెర నీరలియ్యఁజిరి జిల్కఁజిరికునఁతోనతోనఁదా
సురుసురుదురు నేలగడి గల్లఁగఁ గూడెడు నీడు పోడుగా

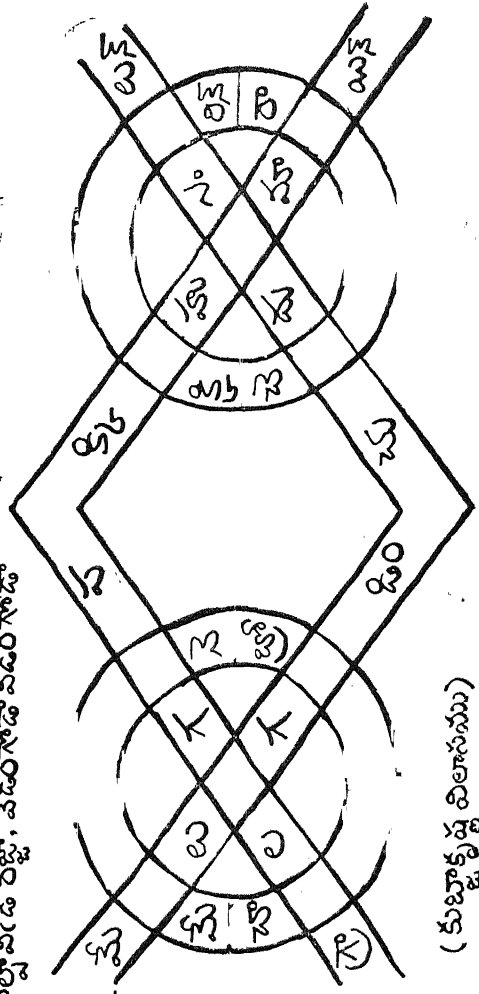

గోమాత్రం
→ బంధము
(అబ్బతెలుగు భారవి)

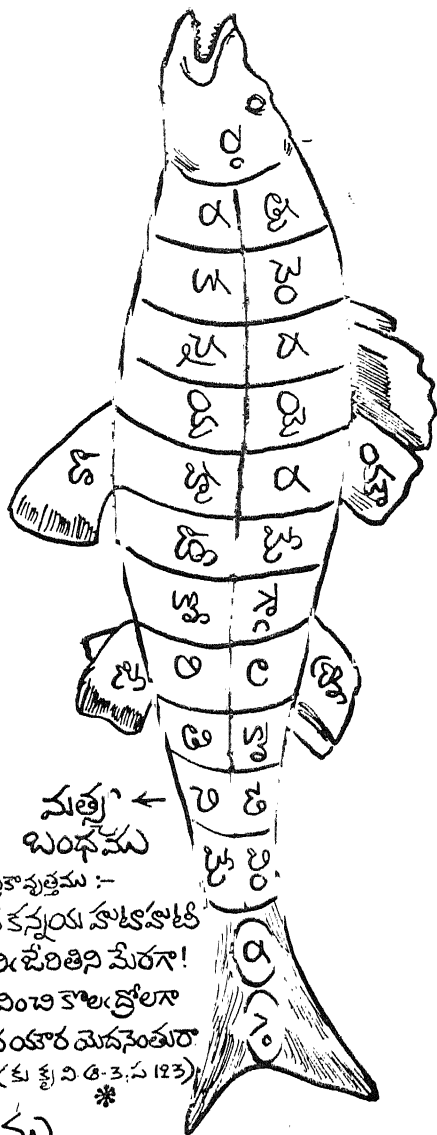
వీడి వేల్చి వీడి వెళ్ళి, వీడు నాడా వీడుంటా
వీడి బాల్చి వీడి రట్ట, వీడు సోడా వీడు గోడా

మర్తక
బంధము

మేలుగడించుడుసాలుక
సౌగ పక్కి సుములుక
మేలుగ నెక్కి సుసారిక
నాలగ బ్రాచెడుమరా
(ఉ.౩,ప.125)

(కుబ్జాకృష్ణ విలాసము)

మత్స్య →
బంధము

భద్రాకాశుత్తమ :-

రికన్నయ పూటపూట
కూర్చిచేరితిని మేరగా!

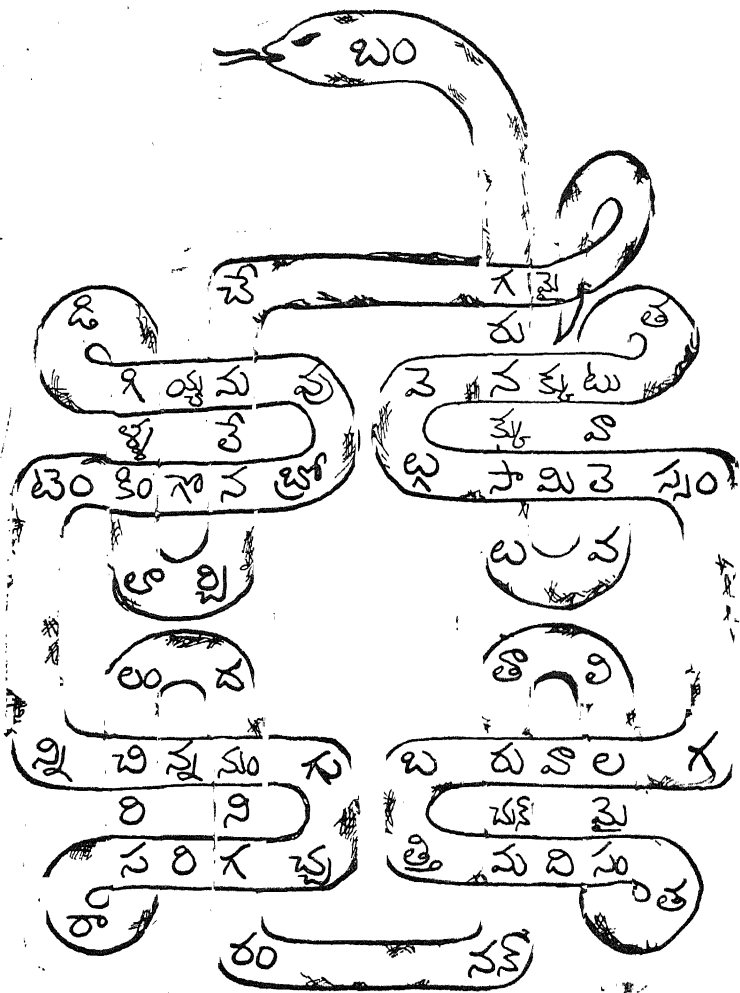
శారవింబి కౌలఁద్రోలగా
మేరయకొర యెదనెంచురా.

(కు క్ష) వి. 6-3, 2 193)

అడవి
బంధము

సుగంధి పుత్తమ: (కు.కృ. 9. 63, ప. 124)

ఏటిచోటి మేటిలోన నిక్కనిక్కచక్కగా
గాటమైన నీటిబండు గట్టుదారి యెలకా
కొటి తోడు బమ్మగొల్ప కల్లలెల్ల జోవగా
గాటమిచ్చు నీటిచారి కార్థారంగు మైచోకా

కుండవి బంధము

వాట

ఉ॥ బంగరు నక్కు సాబవత్తె తటుక్కున వెలు సామి తె
స్సంగలవరు బత్తి మది సుత సమైల చితే దేచున్న నన్
రుగని మందలంబరి సరా సరి గభుగు మన్న చిన్ని టం
కిం గా న త్సోవు మయ్య గిడి గిళ్ళ కిలంబైన పేమ చేగమై

గర్భకవిత్యం : ఒక పద్యంలో మరో పద్యం కూర్చటం ఇందులో ప్రత్యేకత. రవి శక్తినిబట్టి, రెండూ, మూడు అంతకు మించి పద్యాలు ఒకే పద్యంలో కూర్చినవారూ వున్నారు. ఇలాంటి గర్భకవిత అచ్చతెలుగు కృతుల లోనూ వుంది. ఉదాహరణకు—

కందగర్భ చంపకమాల :

అల సీరిసేం నీలల హఠాయ, ల్లరి యంగడు గూడు తేడగో
టల రజగా] లసన్నిటిని నాడగఁ జేసెడు గారడీ డ ని
చ్చలు సరిలేనిఁ క్రొన్నెనరుజ, క్కరహిం గనులందు హెచ్చుగాఁ
గల యతఁడా] యనింగడిఁదిఁ గ్రాలిన సోఁకులఁ గూల్చురాయడా!
(కుశ చరిత్రము 2-130)

కుండలీకరణములోనిది గర్భకందము.

కంద, గీతి గర్భచంపకమాల :

ఇల (సీరిరాయఁడా! కడలిసే, నెతి పెంకిగ గన్నతేడఁ నీ
టల రతఁడా) జగా లడర సన్నింట నాడెడియాటఁడా!] డా
ల్లల (కటిరాయఁడా! [జడలగ్రాల్ తెఱగంటికి సంగడిఁడ] తి
ట్టడఁచతఁడా) రహిం దడయ కన్నిటఁగాచెడి దంటకఁడా!] జే.
(కుశ చరిత్రము)

(...) గుర్తుగల కుండలీకరణములోనిది కందం. (...) గుర్తుగల కుండలీకరణములో నున్నది తేటగీతి.

'కుట్టాకృష్ణ విలాసము' (3 - 114) 'చతుర్విధకంద గర్భ ప్రమితాక్షర వృత్తం' వుంది. అది—

1. నెల ప్రొద్దు కన్నుగవని, గ్గులమై
2. కొలమ్రుల్లు పైరగురిగొ, డైలమిన్
3. గలసీరు వామియులుగ, ల్గులతీ
4. నలజేల్పనే గొలుతునా, కలిమిన్

ఇందులో ప్రతి చరణమూదిగా నాలుగుశబ్దాలు చదవవచ్చు.

ఇలాంటిదే 'చతుర్విధకందం'.

కం. 1వరుస మనిచితి వేసదే

వరలను 2 రుసిగమిని బ్రోచి వాడిమి నెసగన్

3బెరసు పజజదిపి యెలమిని

విరివిని 4 ససిబుడమికిచ్చి వెలగితివి సరిన్

(కుబ్జాకృష్ణ విలాసము 3 - 119)

పై పద్యంలోని అంకెలనుండి ప్రారంభిస్తే నాలుగు కందాలొస్తాయి. అలాగే శలపాక సూర్యప్రధాని రాసిన 'చంద్రహాస చరిత్రము' (ప. 149)లో చతుర్విధ కంద పద్యముంది.

మురుగేశం పిళ్ళైవడగరై రచించిన 'త్రిశిర గిరీశ శతకము' (ప. 101) లో అష్టవిధకంద మిలావుంది.

కం. 1తలతును, 2 నెలదాల్, నిలువున్

3దలనెల, నిలువుని, 4 వెలిమల తలగలు నెలవున్

5నిలువుని, 6 ద్రలజాల్ బలియుని

7నెలగలు, గలుగను 8 బలుకుల నెలవున్ గలయన్.

ఒక్కొక్క అంకెనుండి పద్యం ప్రారంభిస్తే, ఎనిమిది కందాలు వస్తాయి.

చిత్రకవిత్వం :- సర్వలఘు, ఏకాక్షరి, ఏకపాది, ద్విపాది, త్రిపాది, తలకట్టు, గుడుసులు, కొమ్ము, అనులోమ విలోమాది విధంగా అనేక చిత్రాల్ని చేసేకవిత్వమే 'చిత్రకవిత్వం'. ఇలాంటివి ప్రాచీన కవుల గ్రంథాల్లో అప్రయత్నంగా దొరలు తుంటాయి. కాని దీన్ని బుద్ధిపూర్వకంగా, ఔచిత్యాన్ని బట్టి రాసి సరసులను సంతోష పెట్టటమే చిత్రకవితా ప్రయోజనం. ఈ ప్రయోగంలో కవికున్న శబ్దాధికారం ప్రస్ఫుటమవుతుంది.

కూచిమంచి తిమ్మకవి 'అచ్చతెలుగు రామాయణము' (అరణ్యకాండ ప. 114)లో 'సర్వలఘుసీసా'న్ని కూర్చాడు. మచ్చవేంకటకవి 'మళచరిత్రము' (1-133)లో 'ఉత్తర గర్భితార్థ చిత్రగీతా'న్ని రచించాడు

తే. కనగనైనది, యా: యందగతైసిత
 నేలదారి రాయడ : కొన నేల యంద
 యేకతాన నాచే జారి యిచట నంత
 నంత నడయాడ నీచేత నడండంగ

ముద్రాంకిత పదానికి 'రాజు-పర్వతము' అనే రెండర్థాలు చెప్పికొని, కనగనైనది, అని సమాధానంగా చదవాలి. 'కనగనైనదియా?' అని ప్రశ్నార్థకంగా చదివితే అర్థం కుదురుతుంది.

పోహరి కాశీపత్యవధాని తన 'నిరోష్ఠ్య నిర్వచన శుద్ధాంధ్ర హరిశ్చంద్రో పాఖ్యానము'లో కొన్ని చిత్రాలు చేసి చూపాడు. చండాలు కన్యకల విషయంలో విశ్వామిత్రుడితో హరిశ్చంద్రుడన్న మాటల్ని ఆయన 'ఏకాక్షరి'లో వాడాడు.

కం. నె నెన్నెనను నీన
 న్నానా నేనాన నూననా నన్నన నౌ
 నానిన్ను నెన్ననన్న
 నానేనున్నాన నాని నా నన్నన్నా (2-76)

చండాలు రన్యం చూసి హరిశ్చంద్రుడు స్నేహితుడితో అనే మాటలు 'ఏకపాది ఉత్సాహపూర్వకం'గా రాయబడ్డది.

నాడుదానిఁ గాననేరనా తుటారి జోడుగా
 నాడుదానిఁ గాననేరనా తుటారి జోడుగా
 నాడుదానిఁ గాననేరనా తుటారి జోడుగా
 నాడుదానిఁ గాననేరనా తుటారి జోడుగా

హరిశ్చంద్ర విశ్వామిత్రుల సంభాషణ 'ద్విపాదిరందం'లో రాశాడు కవి.

అ లిన్చోఁ గొలయగు నా
 నేలఁ దొనరఁ గూడు హౌస్తునే యిడుచుండున్
 అలిచోఁ గొల యగునా
 నేల దొనరఁ గూడు హౌస్తునే యిడుచుండున్ (ప 1-87)

హరిశ్చంద్రుడి కోరిక మీద చండాళాంగన పాటలో సంగీతశాస్త్ర రాగాలపేర్లు తెలిపే 'రాగరందం' రచించాడు కవి.

అలింబగదే తన్నడ

నేలాసకి కోద్కులిడని దిది సిరి యగునే

గోలన్ గద యీ నాట జ

గాలి సి తోడిఁ గూడఁగన రాదానాన్

నక్షత్రకుడు నీళ్ళు తెచ్చి యిమ్మని హరిశ్చంద్రుణ్ణి అడిగే సందర్భంలో 'తలకట్టు'తో కూర్చిన పద్యం వుంది. దాహంతో మాట తడబడటం అలా సూచింపబడింది.

అ. అనఁగఁ దనకడ కరయఁగ తడయకఁ జన

నచటఁ గదలక నత డడలఁ గగడ

గడదడ నలసట దగఁ దనరఁగఁ గడఁక

దగనడఁచన విఁగలయఁగనఁ దలఁచ.

(2-109)

విశ్వామిత్రుడు నక్షత్రకుడితో మాట్లాడే సందర్భంలో ఉపయోగించిన 'గుడుసుకందం' అతనికినుక తెల్పుతోంది.

కం. కినిసి సిరిఁ దీసి నీలిగి

తిని సిగ్గిడి కింగిరికిని దిగి తీరితిఁగి

త్తిని జీరి నుంచి చిక్కిడి

తిని జియ్యా యింతి కీరితిని నిల్చిరిసీ.

(2-195)

'కొమ్ముల కందా'న్ని విశ్వామిత్రుడి నోట పలికించాడు కవి.

కం. ఉలుకూకుడు త్రుళ్ళుమఁజు

చ్చులు కుం జూడ్కులును జూచుచు దుడుకుదురుసున్

దులు తున్నులు సున్నుదు టుం

గులు కూనుచు కూతు లూసుకున్ జూకురుసూ.

(2-71)

ఇలా అచ్చ తెలుగులో ఎందరో కవులు తమ ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులు ప్రదర్శించే విధంగా చతుర్విధ కవిత్వాలనుకూర్చి పాఠకుల నలరింప ప్రయత్నించారు.

4. నిషేధాలు

అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియ అంటేనే నిషేధంతో కూడుకున్నది. సంస్కృత శబ్దాన్ని పరిహరించి, అచ్చ తెలుగు పదాలలోనే రచన సాగించాలన్న నియామ

లతో ప్రారంభమైన ప్రక్రియ ఇది. దానికి తోడు అచ్చ తెలుగు రచయితలు ఇంకా కొన్ని నిషేధాల్ని ఏర్పరచుకున్నారు.

అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియ ప్రవర్తకుడు పొన్నెకంటి తెలగన 'యయాతి చరిత్రము'లో అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియకు విధించిన ప్రధాన నియమం ఇలా చెప్పాడు.

కం. తెనుఁగునను మాయిపేళ్ళిడి

పెనఁచిన వినఁగూడ దనుచుఁ బిరుదులు బేళ్ళున్

మునువేల్పు బాస వెంబడి

నునిచెదఁ గాదనకుడయ్య యుల్లము లందున్.

(1-14)

కేతన తన 'ఆంధ్రభాషా భూషణము'లో చెప్పిన "తత్సమంబు దక్క తక్కిన నాలుగు, నచ్చతెనుఁగులందు రఖిలజనులు" అని తత్సమ పదాలను వదలి తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్య, అచ్చ తెలుగు అనే విభాగాల పదజాలమంతా అచ్చ తెలుగు కావ్యాలలో ఉపయోగింప బడాల్సివుంది. కాని కేతనే వీటిలో "గ్రామ్య మనగ నెవ్వరునొప్ప, రొరులఁ దెగడుబోట నొప్ప నదియ" (ప-26) అంటూ గ్రామ్యపదాల్ని బహిష్కరిస్తే, మిగిలిన మూడు విభాగ పదజాలాల్నే సాహిత్యంలో వాడవల్సి వుంటుంది. కాని తెలగన సంపూర్ణంగా తత్సమాలను వదలటం భావ్యంకాదని ఉంచాడు. దానికి కారణం వుంది. తన రచనకు గ్రహించిన కథా వస్తువు ప్రసిద్ధమైన భారతేహాసము లోనిది. అందులోని వ్యక్తుల పేర్లను, బిరుదులను మార్చి తెలుగుచేస్తే కావ్యానికి శరీరభూతమయిన ఇతివృత్తమే అర్థం కాకుండా పోయే ప్రమాదం వుంది. అందువల్ల బిరుదునామాల్ని "వేల్పుబాస వెంబడి నునిచెద, కాదనుకుడయ్య" అని చెప్పి బిరుదునామాలు తప్ప తక్కిన దంతా అచ్చతెలుగులో రాశాడు ఈ సంప్రదాయాన్నే పాటించినవాడు రెండవ అచ్చతెలుగు రచయిత - మరింగంటి సింగరాచార్యులు. తన 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకళ్యాణము'లో ఇలా వివరించాడు ఆయన.

కం. ఇల సుర భాషల కొన్నిటి

తిలకింపగ వికట మగుచు తిరమగు నామం

బులు కథలు తెలియు కొరకై

నిలిపితి కవి సమ్మతాన నిల్కడ గాగన్

(1-34)

కథలు తెలియటానికి కవి సమ్మతాలైన బిరుద పదాల్ని రత్నమాలగానే వాడానని ఆయన చెప్పాడు. అంటే అచ్చతెలుగు ప్రక్రియకు ప్రధానమైన నిషేధం సంస్కృత సమ పదం. అదైనా బిరుదు నామాన్ని వాడవచ్చునని తెలగన, సింగరాచార్యులు చెప్పారు. కాని తరువాతి కవులు కొందరు బిరుదు నామాన్ని కూడ తెలుగుచేసి కావ్యం అర్థం కాకుండేట్లు చేశారు. తొలి అచ్చ తెలుగు కృతికర్తలైన తెలగన, సింగరాచార్యుల ఈ ముందు చూపులేక అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియను అవహేళనకు, సాహిత్య కసరత్తుగా నిరసించే స్థితికి తీసుకు వచ్చారు.

అచ్చతెలుగు రచయితలు ప్రయోగించిన మిగిలిన నిషేధాలన్నీ ఆటు సంస్కృత కవులూ, ఇటు మిశ్రాండ్ర రచయితలూ ఉపయోగించినవే. వాటిలో ఒకటి నిర్వచనం. ఈ నియమాన్ని తెలుగు సాహిత్యంలో మొదట ప్రవేశ పెట్టినవాడు తిక్కన సోమయాజి. ఈయన 'నిర్వచనోత్తర రామాయణము' ఈ నియమంతో రాయబడ్డదే. సాధారణంగా కవులు కథ చెప్పేటప్పుడు గద్యాన్నీ, వర్ణించేటప్పుడు పద్యాన్ని రాయటం పరిపాటి. తిక్కన కథను నడిపేటప్పుడు కూడ పదనాన్ని వాడనని ప్రతిజ్ఞచేసి అలాగే కావ్య రచన సాగించాడు. ఆయన ఇలా అన్నాడు-

ఉ. జాత్యము గామి నొప్పయిన సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్పవాక్య సాం
గత్యము సేయుచోసయిన గద్యము తోడుఁగ జెప్పిపెట్ట దొ
ర్గత్యము దోఁపఁ బ్రాసము ప్రకారము వేరగు నక్షరంబులున్
శ్రుత్యనురూపమంచు నిడ, సూరుల కిబ్బిధమింపుఁ జెంపదే. (1-14)

వాక్య సాంగత్యం సాధారణంగా గద్యంలోనే జరుగుతుంది. అందువల్ల అక్కడ కూడా 'గద్యము తోడుఁగ జెప్పిపెట్ట'నని ఆయన ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. ఈ సంప్రదాయాన్ని పాటిస్తూ అచ్చతెలుగు కవులు కూడ 'నిర్వచన కుశ చరిత్రము' అనీ, 'నిర్గద్యదాశరథి చరిత్రము' అనీ గ్రంథాలు రాశారు.

తరవాతి నియమం నిరోఢ్యం - అంటే ఓవ్య వర్ణాలు వాడకుండా మిగిలిన అక్షరాలు మాత్రం వాడటం. అప్పకవి—

కం. పావన పాపాబాధా

మావాయను నాటు లిపులు మఱి పర్యములో

భావింప దొరలకుండిన

భూవలయము నన్నిరోష్ఠ్యము పిసాశించున్ (అప్పకవీయం 4-365)

అని ప, ఫ, బ, భ, మ - అనే అక్షరాలు ఓష్ఠ్యాలని నిర్వచించాడు.

మరింగంటి సింగరాచార్యులు తన 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకళ్యాణము'లో

తే. అరయఁగ గచజటడతదనాయిలసహ

రద్వయమె కాని యొండక్షరములు చొరవు

మరియు నోత్వో త్వములు, కొమ్ముమాముడియును

వలవదామీర సురభాష నిలుపరాదు

(1-33)

అంటూ అప్పకవి చెప్పిన వర్ణాలతోపాటు ఉ, ఊ, ఒ, ఓ, ఔ అనే అచ్చుల్ని కూడా నిషేధించాడు. అంటే ప, ఫ, బ, భ, మ, వ, ఉ, ఊ, ఒ, ఓ, ఔ అన్న వర్ణాలు లేని రచనే నిరోష్ఠ్యమని తేలుతోంది. కాని వీరేశలింగం పంతులు మొదలైన కొందరు అచ్చులను గ్రహించి కేవలం ఓష్ఠ్యాలైన హల్లులను మాత్రమే వదిలారు. అలా రాయబడ్డదే 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధము'. మచ్చ వేంకట కవి, హనుమంతరాయశర్మ పాకయాజి మొదలైనవారు ఓష్ఠ్య స్పర్శ గల వర్ణాలన్నిటిని నిషేధించి కావ్యాలు రాశారు. అందువల్ల ఓష్ఠ్య నిఘమం ఆయా కవుల సామర్థ్యాన్ని బట్టి మూడు విధాలుగా వున్నట్లు గుర్తింప వచ్చు. కొందరు అచ్చులు, హల్లులు, ఓష్ఠ్య స్పర్శగల వాటినిన్నిటిని వదిలి కావ్య రచన సాగించారు. కొందరు ఉ, ఊ, ప, ఫ, బ, భ, మ లను వదిలి ఓ, ఔ లతో చేరిన విశిష్ట హల్లులను చేర్చుకొని రచన చేశారు. మరింకొందరు ప, ఫ, బ, భ, మ, వ అనే ఓష్ఠ్య హల్లులను మాత్రం వదిలి నిరోష్ఠ్య రచన కావించారు. ఎలాగైనా అందరూ ఓష్ఠ్యాలను నిషేధించినవారుగానే పరిగణింప బడ్డారు.

పై శుద్ధాంధ్ర, నిరోష్ఠ్య, నిర్వచన నియమాలతోపాటు నిరూప్యాన్ని కూడా నియమం చేసుకుని శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి 'శాకుంతలము' రచించాడు. ఈ ప్రక్రియలో ఓష్ఠ్యాలతో పాటు శ, ష, స, హ అనే ఊష్మ వర్ణాలు కూడ నిషేధింపబడ్డాయి. ఊష్మ వర్ణాన్ని నిషేధించటం మరే ప్రక్రియ

లోనూ కనిపించదు. 'శకుంతల, దుష్కంతుడు' మొదలయిన పదాలలో ఊహ్యే లే వాడాల్సి వుంది. అయినా ఊహ్యలు నిషేధించి రాయ సాహసం కలిగిన వాళ్ళు అచ్చ తెలుగు రచయితలు.

పై నాలుగు నియమాలతో పాటు కొన్ని అక్షరాలన్నీ మాత్రమే గ్రహించి కావ్య రచన చేశారు కొందరు కవులు. అలా చేయటానికి ఎంతో ప్రతిభా, పాండిత్యం, భాషపై అధిపత్యం కావాలి. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి శుద్ధాంధ్ర, నిరోష్ఠ్య, నిరూప్య, నిర్వచన, ఏకాదశాక్షరి 'శకుంతలా'న్ని రాశారు. అందులో వున్న ఏకాదశాక్షరాలు త, న, జ, డ, క, ర, గ, ల, ద, ట, య అనేవి. అంటే అచ్చులను కూడా నిషేధించాడన్నమాట. అచ్చులు లేకుండా వర్ణాలు పలకటం దుర్బటం. అందువల్ల అకారాద్యచ్చులు స్వస్వరూపాలతో దొర్లకుండా పై పదకొండు అక్షరాలతో మాత్రమే రాశానని శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి పీఠికలో చెప్పాడు. అంటే అచ్చులన్నీ అవసరమయి ప్రయోగింపబడితే సంధుల్లో పై పదకొండు అక్షరాల్లోనే రావల్సివుంటుంది.

ఇలా అచ్చ తెలుగు కవులు నిషేధా లేర్పరచుకొని రచనలు చేశారు. ఈ నిషేధాలవల్లే అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియ సాహిత్య పాఠకులకు కొంతవరకు దూరమైంది. ఇలాంటి నిషేధాలున్న కృతులు మిశ్రాంధ్రంలో వున్నట్లే ఈ ప్రక్రియ లోనూ కొన్ని మాత్రమే వున్నాయి. కాని అచ్చ తెలుగులోవున్న కృతులే తక్కువ. ఉన్న వాటిలో కొన్ని నియమబాహుళ్యాన్ని చేపట్టటంతో మొత్తం ప్రక్రియే 'చిత్రకవిత' అన్న అపప్రథకులోనయింది. అచ్చ తెలుగు కవులు సదుద్దేశంతోనే నియమ రచన సాగించారు. అచ్చతెలుగులో కూడా అన్ని నియమాలు ప్రదర్శించవచ్చునని నిరూపించటమే వారి ఉద్దేశం. వర్యవసానం - రసవత్కావ్యాలుకూడ పండిత, పామరులు చప్పరించి వదలివేసే స్థితి ఏర్పడింది. ఒక విధంగా ఉత్సాహవంతులైన పాఠకుల మెదడుకు పదును పెడతాయి ఈ కావ్యాలు. కవుల పరిశ్రమ, వారి పాండిత్యం, తెలుగు పదాలలోని జిగిబిగి ఇలాంటి కావ్యాలు వెలారుస్తాయి. అందువల్ల ప్రతి సాహిత్యంలోనూ ఇలాంటి రచనా వైవిధ్యం వుండటం పండితులకు ఆనందదాయకం, నిఘంటు రచనకు ఉపయోగకరం, భాషా సౌష్ఠవానికి నిదర్శనం అనటంలో అతిశయోక్తిలేదు. బిరుదు నామాలు మాత్రమే తత్సమాల్ని గ్రహించి మిగిలిన రచన అంతా అచ్చ తెలుగులో వుండే కావ్యాలు పండిత పామరులకు ఆనందం కలిగించాయి. తేట తెలుగులోని మాధుర్యాన్ని చవిచూపాయి.

మొదటి భాగం

1. అచ్చతెలుగు-స్వరూప స్వభావాలు

1. తీర్థం శ్రీధర మూర్తి గారి “అచ్చతెలుగు మెచ్చుకోలు”.
2. తజ్జా సమాచదేశ్యా గ్రామ్యాచేయం చతుర్విధా భవతి।
ప్రకృతి ద్వయజాతజ్జా తుల్యాతుసమా ప్రవాహినీ దేశ్యా॥
(ఆం. శ. చిం. సూ. 48. సంజ్ఞా) వావిళ్ళ 1968.
3. “సరళముగాగ భావములు, జాను దెనుంగున నింపు పెంపుతోఁ
బిరిగొన వర్జనల్ ఘణితి పేర్కొన నర్థము లొత్తగిల్ల బం
ధురముగఁ బ్రాణముల్ మధు మృదుత్వ రసంబున గందళింప న
క్షరములు సూక్తులార్యులకు గర్జ రసాయన లీల గ్రాలగాన్”
(కు. సం. 1-38.)

ఉరుతర గద్య పద్యోక్తుల కంటె
సరసమై పరగిన జానుదెనుంగు
చర్చింపగా సర్వసామాన్యమగుట
గూర్చెద ద్విపదలు గోర్కిదై వార. (బసవ. 1-165, 6)

4. మును మార్గ కవిత లోకం
బుగ వెలయఁగ దేశి కవితఁ బుట్టించి తెనుం
గున నిలిపి రంధ్ర విషయం
బునఁ జనఁ జాతుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్. (కు. సం. 1-23)
- 5,6. ఆరూఢ గద్య పద్యాది ప్రబంధ
పూరిత సంస్కృత భూయిష్ట రచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబుగామి
జాను తెనుంగు విశేషము ప్రసన్నతకు. (పం. చ. పీఠిక)

7. బలుపొడ తోలు చీరయును పాపసరుల్ గిలుపాడుకన్ను వె
 న్నెల తలఁజేడు కుత్తుకయు నిండిన వేలుపుచేలుపల్కు పూ
 సలు గల తేని లెంకవని జానుదెనుంగున విన్నవించెదన్
 వలపు మదిన్ దలిర్ప బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!
 (వృ. శ. 67)

8. తెలుగు కవిత్వము చెప్పం
 దలఁచిన కవి యర్థమునకుఁ బగియుండెడు మా
 టలుగొని వఖలుం బ్రాసం
 బులు నిలువక యొగిని బులిమి పుచ్చుట చదురే. (ని. ఉ. 1-7)
 ఆలవడ సంస్కృత శబ్దము
 తెలుగు బడి విశేషజంబు తేటపడంగాఁ
 బలుకు నెడ లింగ వచనం
 బులు భేదింపమికి మెచ్చు బుధ జనము కృతీన్. (ని. ఉ. 1-8)
 జాత్యము గాని నొప్పుయిన సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్న వాక్యసాం
 గత్యము సేయుచో నయిన గద్యముతోడుగఁ జెప్పిపెట్ట దొ
 ర్గత్యము దోషఁ బ్రాసము ప్రకారము వేఱగు నక్షరంబులన్
 శ్రుత్యను రూపమంచు నిడ సూరుల కివ్విధ మింపుఁజెంపదే.
 (ని. ఉ. 1-14)

లలిత పద హృద్య పద్యం
 బులన కథార్థంబు ఘటిత పూర్వాపరమై
 యలతి యలతి తునియల కా
 హల సంధించిన విధంబు నమరగ జేతున్. (ని. ఉ. 1-16)

9. అల్లసాని పెద్దన ఉత్పల మాలిక—
 పూత మెఱుంగులుం బసరు పూప బెడంగులుఁ జూపు నట్టివా
 కైతలు జగ్గు నిగ్గు నెనగావలె గమ్మున గమ్మున న్వలెన్
 గాతిరియుం బవల్ మఱపురాని హూయల్ చెలియారజంపు ని
 ద్దాతరి తీపులం బలెను దారసిల్లన్వలె లోఁదలంచినన్
 బాఁతిగఁ గైకొనన్వలెను బైదలి కుత్తుకలోని పల్లటి
 కూఁతలన న్వలెన్ సొగసు కోర్కులు రావలె నాలకించినన్

జేతికొలుది గొగిటను జేర్చినగన్నియ చిన్ని పొన్ని మే
 ల్మాతల చన్నుదోయివలె ముచ్చట గావలె బట్టి చూచినన్
 డా తొడనున్న మిన్నుల మిటారపు ముద్దుల గుమ్మ కమ్మనా
 వాతెఱ దొండపండువలె వాచవిగావలె బంట నూడినన్
 గాతలఁ దమ్మిచూలి దొరకైవసపుం జవూలినీబెప్ప
 న్నేతెలి యబ్బురంపు జిగి నిబ్బర పుబ్బగు గబ్బి గుబ్బ పెం
 బూతల నున్నకాయ సరిపోడిమి కిన్నెర మెట్ల బంతిసం
 గాతపు నన్నబంతి బయకారపు గన్నడ గొళవంతు కా
 సాతత తానతానల పసందివుటాడెడు గోటు మీటు బల్
 మ్రోతలు నుంబలెన్ హరువు మొల్లముగావలె నచ్చతెనులీ
 రీతిగ...— (స్వారోచిష మను సంభవము-పీఠిక)

10. అడిదం సూరకవి ఉత్పల మాలిక :-

పైపయి రంగులంగదిసి పిన్నగు బోగపుటన్ను వన్నెఁబెం
 పై పనుపడ్డ కబ్బముల కబ్బురమౌ పెరమాను మేలువా
 ల్చాపుల ప్రాపులన్ వలపు జూపుచు నీడుగు మాట తేటలన్
 దీపులు పుట్ట నెట్టనఁ బదింబదిగా నెడఁజొక్కి చొక్క పున్
 బూప చనుంగవంగదిసి పోడిమి వేడమిటారపుం గటా
 రీపన మీఱనారు జిగురించెడి మించడరంగడంగి మే
 లీపని యంచు నెంచి మది హెచ్చుగ మెచ్చుగ నిచ్చు వచ్చిన
 ట్లోపినయంతపట్టు బిగియౌ తొగ వాతెర నూర్పు నేర్పులన్
 దావగు ముద్దుగుమ్మఁగని తద్దయుఁ గడ్డటి పైఁడి ప్రోదిపెన్
 గోపు లెఱింగి చేయు నలకోయిల కూకల చాయనింపుసొం
 పై పొనరన్ వలెన్ జవులనంటిన దంతటనాని విచ్చికన్
 మోపిన పేరుటామని గనుంగొననౌ సొగసైన తేటలన్
 దూపెడలించి పెంచదగు తోరపు గొజ్జగి పూల చాలతీ
 రె పొనరన్ వలెన్ జవుల నందిన యమ్మరు తేరు దారిలోఁ
 బైవవళించు మేడగది పందిలి యందలి వట్టెమంచమం
 దావని మున్ను బూటకపు టందము చిందగ నందగతైచే
 సాపియొసంగు వీడెము పసల్ వలపుల్ మొలపింపగావలెన్
 దేపకుఁదేవకిప్పగిడిఁ దెన్నొనరించెడుపట్ల... (కవిజనరంజనం-పీఠిక)

11. తత్సమంబు నాగఁ దద్భవంబననచ్చ
తెనుఁగు నాగ మఱియు దేశ్యమనఁగ
గ్రామ్యభాషనాఁగ గలవైదు తెఱఁగులు
వేఱవేఱ వాని విస్తరింతు. (ఆం. భూ. 19)
12. తల నెల వేసవి గుడి మడి
పులి చలి మడుఁగూరుపేరు బూరుగు మగవాఁ
డలుకయని యెల్ల వారికిఁ
దెలిసెడి యా పలుకు లచ్చ తెనుఁగన బరఁగున్. (ఆం. భూ. 22)
13. ఎఱకువ నెత్తమ్మి యెరగలి యెసకంబు
నొసలింతి తేటి వెక్కసము నెమ్మి
మక్కువ చెచ్చెర మచ్చిక పొచ్చెము
కడిమి యేడైఱ లగు కలవలంబు
వెన్ను విన్నదనంబు వీనులు వెన్నటి
యొక్కలి తివురుట యుక్కు మేటి
బాగు తొయ్యలి బోటి పససన్నసరిజోటి
వేనలి పొలపంబు విన్ను మన్ను
నెల్లి కొఱలుట వీచోపులుల్ల మువిద
వీక కాఱియ గ్రద్దలు వేట గ్రేణి
కాను పాలిండు లొగి మొగి గనయమిట్టి
తెఱఁగు పలుకులు ధరదేశి తెనుఁగు లయ్యె.
తెమ్మె రలేమావి తెలిగనుక్రొన్నన
వలరాజు రేఱేడు వాలుగంటి
యలరులపిండు తెక్కలికాడు క్రొమ్మించు
కెమ్మొవి కెంజాయ కమ్మతావి
కడలి తామరకంటి వెడవిల్లుడెడకాడు
నలువ కలువ కంటి నాన సెగ్గ
మొనాగ ముద్దియ చెలువ చిగురు బోడి
తెలువ తలిరుబోడి మెయిగుబోడి

పదరు విసువుట పరిగమి పసలు ననదు

ప్రొద్దురేయెండ తబ్బిబ్బు పోటు మట్టు

తనివి వలవంత చెంత మంతన మనంగ

దేరనాడిన దేశ్యంపుఁ దెనుగులయ్యె.

(అం. భూ. 23, 24)

14. తత్సమంబు దక్క తక్కిన నాలుగు

నచ్చతెనుఁగులందు రఖిల జనులు,

నందులోన గ్రామ్య మనఁగ నెవ్వరునొప్ప

రొరులఁ దెగడువోట నొప్పనదియు.

(అం. భూ. 27)

15. భువిలోఁ దత్సమమును ద

దృవమును సహజాండ్ర దేశభవమును దేశ్యో

దృవమును గ్రామ్యమునాఁ బం

చవిభములై తెలుఁగుఁ బలుకు జాతము పరగున్.

(కా. చూ. 9-11)

16. శ్రేయములై బహుదేశానేయములై.....

(కా. చూ. 9-10)

17. ఈ మూడు తెలుగులలో

నేమిటనుం దొరలకున్న నెల్ల జనులకున్

లోమిగులఁ దేటపడి యెడు

నామాటల యచ్చ తెనుఁగు లన నెగ దొందున్

(కా. చూ. 9-18)

18. జలశయన యాండ్ర దేశ్యం

బులు రెండు దెలుగు లయ్యె భువి శుద్ధాండ్రం

బులు నన్య దేశ జాండ్రం

బులు నాఁగొమెపలినామ పుర వర ధామా!

(అప్ప. 1-105)

19. లక్షణసార సంగ్రహం—1-19.

20. బాల. సంజ్ఞా. సూ. 3.

(అ, ఆ, ఇ, ఈ, ఊ, ఎ, ఏ, ఐ, ఒ, ఓ, ఔ, అం, అః, క, గ, చ, చ్చ, జ, జ్జ, ట, డ, ణ, త, ద, న, ప, బ, మ, య, ర, ల, వ, స, హ, శ. ముప్పది యారక్షరాలు)

21. బాల. సంజ్ఞా. సూ. 21.

22. బాల. ఆచ్చిక. సూ. 1.

23. వ్యాసపీఠము. పుట 67.

24. యయాతి చరిత్రము 1-14.

2. తెలుగు సాహిత్యంలో 'అచ్చతెలుగు' స్థానం

1. భాషా పాఠములు పు. 271-300
2. మచ్చ వెంకట కవి - శుద్ధాంధ్ర నిరోఢ్య నిర్వచన కుశచరిత్రము - శ్రీమత్సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షరశాల, నెల్లూరు 1893.
3. దేవులపల్లి నృసింహశాస్త్రి - అచ్చాంధ్ర నిర్గద్య నిరోఢ్య సారంగధర చరిత్రము - సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ 1898.
4. అబ్బరాజు హనుమంతరాయశర్మ పాకయాజి-అచ్చాంధ్ర నిరోఢ్య నిర్గద్య దాశరథి చరిత్రము - ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ముద్రాలయము - బెజవాడ 1927
5. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక - సంపుటి 18 సం. 3
6. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు - స్వీయచరిత్ర - భా. 2 ప్ర. 2 పుట. 142
7. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి - ఆనందోదయము - శ్రీకలావతీ ముద్రాక్షరశాల, రాజమండ్రి 1902
8. అదిభట్ట నారాయణదాసు - మేలుబంతి పు. xvii, xix
9. నారు నాగనాధ్యుడు - శకుంతల - శ్రీవేంకటేశ్వర ముద్రాక్షరశాల - చిత్తూరు 1971
10. కేతన - ఆంధ్రభాషా భూషణము. ప. 13

3. అచ్చ తెలుగులో రచన సాగిన కాలం

1. సంకుసాల నృసింహకవి - కవి కర్ణరసాయనము పీఠిక ప. 8.
2. యతి విటుడు గాకపోవుటెట్లున్నదీయ, కావ్యశృంగార వర్ణనాకర్ణనమున : విటుడు యతిగాక పోరాదు వెస మదీయ, కావ్య వైరాగ్య వర్ణనా కర్ణనమున

—కవి కర్ణరసాయనము పీఠిక ప. 22

3. రాఘవ పాండవీయ కథ రమ్యముగా నొక కావ్యసృష్టి నా
హా ఘటియింపఁగా వశమే యాంధ్ర కపింద్రులకైనఁదావక
శ్లాఘన పూర్వకోక్తి యలంఘ్యము గావునఁ గోవిందానుకం
పాఘన బుద్ధిఁ జూపెదఁ జమత్కృతి మత్కృతి మత్కవిత్వమున్
—రాఘవ పాండవీయము 1-15
4. అచ్చ తెనుంగుఁ బద్దె మొకదైననుఁ గబ్బము లోననుండినన్
పెచ్చని యాడుచుందు రది యెన్నుచు నేర్పున బొత్తమెల్ల ని
ట్లచ్చ తెనుంగునన్ నుడువ నందుల చంద మెఱుంగు వారెదన్
మెచ్చరో! యబ్బురంబనరో? మేలనరో! కొనియాడరోనినున్
—యయాతి చరిత్ర 1-12
5. ఆరుద్ర - సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం 8 వ సంపుటం 1, 14 ప్ర.
6. సురవరము ప్రభావరెడ్డి - ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర
ఖండవల్లి సోదరులు - ఆంధ్రుల చరిత్ర సంస్కృతి —
కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు - మహమ్మదీయయుగము - 1 వ భాగము
పుట 121 - 144
7. చూ. పై. 5. 12 వ సంపుటం.
8. వేమన సింహాద్రి, భద్రాద్రి మొదలైన శతకాలు.
9. కూచిమంచి తిమ్మకవి - సింహాచల మాహాత్యము పీఠిక
కూచిమంచి తిమ్మకవి - అచ్చ తెలుగు రామాయణము -
వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు
అండ్ సన్స్ మద్రాసు 1920 - అయోధ్యాకాండము ప. - 32-35
10. డా॥ కొత్తపల్లి వీరభద్రరావు - 'తెలుగు సాహిత్యముపై ఇంగ్లీషు ప్రభావము'
—బ్రౌణ్యయుగము - సికిందరాబాదు - 1960

రెండవ భాగము

1. అచ్చతెలుగు కృతుల పరిశీలనము

1. మొట్ట మొదటి అచ్చతెలుగు కావ్యమేది?

1. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు - ఆంధ్ర కవుల చరిత్రము.
2. పొన్నెకంటి తెలగన, యయాతి చరిత్రము-వావిళ్ళ ప్రచురణ మద్రాసు 1966 పీఠిక 12, 11 పద్యాలు.
3. మరింగంటి సింగరా చార్యులు, శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకళ్యాణము - Ref No. R 672 S. V. O. R. I. తిరుపతి పీఠిక 11, 12 పద్యాలు.
4. నిడదవోలు వెంకటరావు 'సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యము' - భారతి ఫిబ్రవరి 1966 పు. 48.
శ్రీరంగాచార్య - 'యయాతి చరిత్రము మొట్ట మొదటి అచ్చతెలుగు కావ్యమా?' భారతి జూన్ 1972 పు. 29.
5. చూ. పై 3. పీ. 20, 27, 29, 31 పద్యాలు.
6. చూ. పై 2. 1-14.
7. చూ. పై 3. పీ 34, 32, 33, 52.
8. మచ్చ వెంకటకవి - శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన కుశ చరిత్రము- శ్రీమత్సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షరశాల, నెల్లూరు 1-14.
9. అబ్బరాజు హనుమంతరాయ శర్మ పాకయాజి - అచ్చాంధ్ర, నిరోష్ఠ్య, నిర్గద్య దాశరథి చరిత్రము - ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ముద్రాలయము - బెజవాడ 1927.1-11.
10. జంగా హనుమయ్య చౌదరి - శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన సత్యా వివాహము - ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాల - బెజవాడ 1925. పీ - 6 పు.
11. అయ్యనకోట పార్థసారథి శెట్టి - సత్య విజయము - ప్రీతం ప్రెస్ మద్రాసు - 21, 1968. 1-18.

2. పద్య కావ్యాలు

అ) రామాయణ కథాత్మకాలు

1. మరింగంటి సింగరాచార్యులు - శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతా కళ్యాణము
Ref No. R 672. S.V.O.R.I. తిరుపతి. శ్రీరంగాచార్యులు -
పాలెం, మహబూబ్ నగర్ జిల్లా - వ్రాతప్రతి.
తిరుపతి, పాలెం ప్రతులను పరిశీలించటం జరిగింది. తిరుపతి తాళ పత్ర
ప్రతి తృతీయాశ్వాసము బాగా శిథిలమై అసంపూర్ణంగా ఉంది. శ్రీరంగా
చార్యుల వ్రాతప్రతిలో తృతీయాశ్వాసంలో రెండుచోట్ల కొన్ని పద్యాలు
లోపించినట్లుగా సూచించబడినా అందులో ఇతివృత్తం సంపూర్ణంగా
వుంది. ఈ గ్రంథం మొదట 'ప్రబంధ కల్పవల్లి' అనే పత్రికలో
ప్రకటింపబడినట్లు ఆ తరువాత 1910లో గుంటూరు గుంటుపల్లి ముత్తయ్య
గ్రంథంగా ముద్రించినట్లుగా చివరి నోటులో "ప్రతి రాసుకొన్నవారి
పేరు అందులో లేదు. సుమారు వంద సంవత్సరముల క్రింది ప్రతులు.
రెండవ ప్రతి చివర సంప్రదాయక నమస్కారములుగలవు. బి. గోపాల
కృష్ణయ్య అని యిటీవల వ్రాయబడిన పేరు ఇంగ్లీషులో గలదు అని
శ్రీరంగాచార్యులు రెండు ప్రాచీన వ్రాత ప్రతులను చూసి తన ప్రతిని
సిద్ధంచేసుకొన్నట్లుగా రాసుకొన్నారు.
2. కూచిమంచి తిమ్మకవి - 'అచ్చ తెలుగు రామాయణము' - వావిళ్ళ
రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ - మద్రాసు, 1920.
3. "ఈ పద్యములు అచ్చ తెలుగు భాష యందు మధురమైన కదళి పాక
మున నాతి కఠినముగ పదగుంభనయును, యుక్తి చమత్కారములును
గలిగి రసయుక్త మగునటుల బహు సరసముగ రచింపబడినవి. కవి
త్వము బహు జాతీయముగాను, మృదువుగాను, సరసముగాను ఉన్నదని
ఇచ్చట గొప్ప పండితులును, శాస్త్రజ్ఞులును, కవీశ్వరులును వక్కాణించి
యున్నారు. నిశ్చయముగా నిది సరసమైన పండిత కవిత్వము".
-కందుకూరి వీరేశలింగము స్వీయ చరిత్ర భాగం 2 ప్ర. 2 పుట 148.
4. "భవదీయ స్తవనీయ కవితా ధౌరం ధర్యము ప్రతి మాసమున పురుషార్థ
ప్రదాయనీ ముఖమున జూచుచున్నాడ తారు పాతశాలా ప్రధానోపాధ్యాయులరై
నుండియు గొలంది తీరిక చేసుకొని నిఖిల భాషాభి వర్ధనాభివ

మాణులై సౌజన్యపూర్ణులైన యెల్లరచే మెప్పు వడయుచున్నప్పుడు నాకొని యాట సంధ్రపు-కాకి రెట్టం-బోలదెట్లు? ... ఇట నేను '78న 7.A చదువుచున్నాడ. దీనుడనగు నన్ను మీ స్నేహిత కోటిలో జేర్చుకోవలెను". —కందుకూరి వీరేశలింగము. స్వీయచరిత్ర భాగం 2. ప్ర. 2 పు. 147 నుండి.

5. రాళ్ళ బండి సోదర కవులొనర్చిన
 సీత గెలుపు కతను బ్రీతి వినితిఁ
 దప్పు లేమి లేక దారాళగతి గల్గి
 ముద్దు గుల్కుచున్న దొడ్డికదగి
 —శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన శతకంఠ రామాయణము - అభిప్రాయము -
 నాదెండ్ల పురుషోత్తమశాస్త్రి-(1925)

6. ఈ అముద్రిత గ్రంథం కోవెల సంపత్కుమారాచార్య (వరంగల్) వద్ద
 నేను చూడటం తటస్థించింది.

7. కం. ఎందఱో వ్రాసిన యీ కత
 యెందుల కింక వ్రాయుటెంత యెబ్బెరికమంటం
 చందురు కొందఱు రాముని
 యందలి ప్రేముడిని వ్రాసి తచ్చ తెనుఁగునన్.

కం. తిమ్మన యచ్చ తెనుఁగున,
 గమ్మని రామకత వ్రాసెఁ గద! వలదింక బో
 పొమ్మనకుఁ దేరి కైతను,
 దిమ్మన యొక పొంతకలిగి తీరు నిజముగా.

నారు నాగనార్యుడు - రామకత - శ్రీ బాలాజీ ప్రెస్ - చిత్తూరు (1972)
 పద్యాలు 4, 5.

8. గీ. అచ్చ తెలుఁగారు తెనుఁగులో నర్వదారు
 కబ్బములు వ్రాసి నే నూడిగమ్ము పలు పలుకు
 వెలది నీ యడుగుల బత్తి సలిపినాడ
 నిబ్బరపు బెద గబ్బముల్ నిలుపు మమ్ము.

ఆ) భారత కథాత్మకాలు

9. కం. విచ్చలవిడియై యున్నెడ,
మెచ్చక ననుఁ ద్రోచి పోవమేలే; తమకం
బచ్చపడినట్లుగా సిరి,
వచ్చిన మోకాలు సూపు వారుం గలరే.
తిక్కన - నిర్వచనోత్తర రామాయణం (6-79)
10. పై. (6-77)
11. పొన్నెకంటి తెలగన - యయాతి చరిత్రము - వావిళ్ళ ప్రచురణము -
మద్రాసు, 1966; 4-13.
12. కం. మగడేకొలఁదిని నడపిన
దగనట్లే నీరు కొలఁది తామరవై యే
పగి దిన్నడచెదవో నీ
దగు నేరుపు చూతమింక నలరుం బోడి.
పై. ప. 4-129.
13. తే. మగువ యెన్నడు సిగ్గున మగనిఁ జూడ
నట్టి గోలపు నిన్నన నగునె యైన
విదియనాడేరు పడకున్నఁ తదియనాడు
కానఁబడియెడు పనికింత కనలనేల.
పై. ప. 5-89.
14. తే. హాళి నేఁదేటు మీరు వేటాడు కతన
నిప్పుడే డాది గోల్ సామి యేగుదేమి
నేల యీనిన తెఱగున నోలి నెపుడుఁ
గడమినెడ యీక తిరుగు మెకంబు లడవి.
పై. ప. 1-106.
15. 'నీట ద్రొబ్బించిన నెలఁతగాదె'
పై. ప. 4-57.
16. 'సెలగ చేతులగోళ్ళు జీర నెత్తుట దోఁగి నజ్ఞనజ్ఞయిన చన్మౌనలతోడ'
పై. ప. 2-99.

17. భారతి, మార్చి 1965. వ్యాసం "అచ్చతెలుగు కూర్పు-తెలగన్న నేర్పు" శ్రీ అనంతం పుట. 9-14.
18. 'చిలువ పడిగె రాజేని చెరితము' తాళపత్ర ప్రతి 'శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య పుస్తక పరిశోధనా సంస్థ' (Sri Venkateswara Oriental Research Institute) లో వుంది. (No. R 662). ఇంకో ప్రతి హైదరాబాదు విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథమాలనుండి ఆంధ్ర సార స్వత పరిషత్తుకు, అక్కడనుండి స్టేట్ ఆర్కివ్స్ కు చేరినట్లు వినితిడి. ఇది లభించలేదు.

19. సీ. పాట కవితకన్న పద కవిత్యము మేలు
పదకైత కెక్కుడు బరుగు చాటు
చాటు కయితకన్న శతకంబు యెచ్చగు
శతకంబు కంటెను చెలగు గద్దె
గద్దె కయిత కన్న కడు దండకము యెచ్చు
కడు దండకము కన్న కలపవల్లి
కలపవల్లి కన్న గన బంధకయితంబు
బంధ కైత కన్న బరగు కబ్బ

గీ. కబ్బములనెల్ల తెనుగుల కబ్బ మెచ్చు
అట్టి కబ్బంబు కెచ్చగు నలనిరోవ్యం
బానిరోవ్యంబు కెచ్చగు నచ్చతెనుగు
అచ్చతెనుగుల గలిపింప నలవె గవికి.

మరింగంటి వేంకట నృసింహాచార్యులు-చిలువ పడిగె రాజేని చరితము-
తాళపత్ర ప్రతి - పై - 18; ప - 1-10.

20. ఈ గ్రంథప్రతి కాకినాడలో తప్ప ఎక్కడా దొరకలేదు. ఇది ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషద్బాండాగారము, కాకినాడలో నెం. 4507 పుస్తకంలో తృతీయ భాగంగా కాగితపు వ్రాతప్రతి లభించింది. దీన్ని పితాపురం మహారాజు పరిషత్తు కిచ్చాడు. కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు రిఫరెన్స్ నెం. 21/20 పుస్తకం. గ్రంథం చివర 'ఇది సరిహూడుట నయ్యెను' అని ది. 12-10-1924 వ సం॥ అమలాపురపు వెంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రివ్రాలు" అని వుంది.

21. ఆంధ్ర పరిషద్బాండాగార పరిశీలకులు ఈ పుస్తకం నెం. 4507 క్రింద కవి రామయ్య, లేక దశరథరామయ్య అని ఊహించారు.
22. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రిక. సంపుటి 28. సంచిక 4. పుట 202.
23. శా. పేరుల్నున్నగ నచ్చపుండెనుఁగు గాఁచె పొందు నిక్కబృముం గారామరగ బల్కుపొందికల చొక్కం బొనటు లెంచుతో మీరం గవ్వడి బోరి మెచ్చుకొని సామేచానయా వేల్పు జె న్నారన్నన్నన సేయ జొక్కుకత గొల్లయ్యా మదిం గూర్చుమా తిరుమామిడి రామస్వామి - అచ్చతెలుగు భారవి
24. నాల్గో పేజీలో 31-41 వరకు శ్లోకాలు తొలగిపోయినట్లు రాయబడి వుంది. ఐదో పేజీలో 25-40 వరకు శ్లోకాలు లేవు.
25. ఈ గ్రంథం ఆ కాలంలోనే అన్ని కళాశాలల వారూ పట్ట పరీక్షకు పఠనీయ గ్రంథంగా నిర్ణయింపబడింది.
26. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు - స్వీయ చరిత్రము 2 వ భాగం. 2 వ ప్ర. - పుట. 140.
27. పై. పుట. 142
28. ఆ కారణంగానే ముద్రణ పొందటం తోనే నాటి పండితుల మెప్పు పొందడమే కాక ప్రథమశాస్త్ర పరీక్షకు పాఠ్య గ్రంథం అయింది.

ఇ) భాగవత పురాణ కథాత్మకాలు

29. కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రి-ప్రబంధ పాత్రలు-నీలా సుందరి-పుట-87.
30. ఈ కావ్యం అముద్రితం. అసంపూర్ణంగా నాకు లభించింది. 'సుపాణిని పరిణయ'పు తాళపత్ర ప్రతి మహబూబ్ నగర్ జిల్లా వద్దెము గ్రామ వాస్తవ్యులగు రామచంద్ర శాస్త్రి, కపిలవాయి లింగమూర్తి (నాగరు కర్నూలు) కివ్వగా వారు వ్రాత ప్రతి సిద్ధం చేసి దయతో నాకందించిరి. దీని గూర్చి లింగమూర్తే నాకు చెప్పారు. మూడాశ్వాసాల కావ్యమని పిస్తోంది. దొరికినంత వరకు, ప్రథమాశ్వాసంలో కొంత పోగా మిగిలిన సగం భాగం, ద్వితీయాశ్వాసంలో కొంత పోయి మిగిలింది వుంది. తృతీయాశ్వాసం అసలే లభించ లేదు.
31. అలా అని వద్దెము గ్రామ కరణం, కవివంశీయులు చెప్తున్నారు. ఈయన కార్తవీర్యార్జున సార్వభౌమా గణ్య కారుణ్య పాత్రుడు.

32. ఇందులో దొరికిన పద్యాలు వరసగా లెక్కింపబడి, ఆయా పద్యాల్ని ఆయా సంఖ్యలతో ఇవ్వటం జరిగింది.
33. ఆనాటి పండితులు మచ్చ వెంకట కవి, వావిలి కొలను సుబ్బారావు, కోలా చలం శ్రీనివాసరావు మొదలైన వారూ, ఆంధ్ర భాషా సంఘీవనీ అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి మొదలైన పత్రికలూ, కవినీ, కవితా పద్ధతినీ వేనోళ్ళ ప్రశంసించారు. 1988 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ మరుపూరు కోదండరామిరెడ్డి 'మున్నుడి'తో అజ్ఞాతంగా వున్న ఈ కావ్యాన్ని ప్రచురించింది.
34. ఈ కావ్యం వ్రాత ప్రతి కోవెల సంపత్కుమారాచార్య (వరంగల్) వద్ద దొరికింది.
35. "కైకేయో ధృష్ట కేతుశ్చ శ్రుత కీర్తి మవిందత"
భాగవతము, స్కంధము 9, అధ్యాయం 24, శ్లో. 21
చూ. వాచస్పత్యం 5 వ భాగం. పు. 3905, 6
36. 'వైజయంతి' లో ప్రకటింప బడ్డ ఆ కావితాల్నే పదిహేను పుటల గ్రంథంగా 'శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన చంద్రహాస చరిత్రా'న్ని ప్రకాశకులు కూర్చారు. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాదులో మాత్ర మొక ప్రతి వుంది.
37. టి. ప. నారాయణస్వామి గూర్చి పురిపండా అప్పలస్వామి చెప్పగా విన్నాను. ఆయన కృతుల కోసం కవి మనుమడైన డి.పి. రామచంద్రా చార్యులకు జాబు రాశాను. అపైన ఆయన్ని సింహాచలంలో స్వయంగా కలుసుకొన్నాను. నారాయణస్వామి జీవితాన్ని గూర్చి, ఆయన సంపూర్ణ రచనల గూర్చి ఆయన్ని అడిగాను. కాని ఆయన రచన లేవి నాకు లభించలేదు. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రిక సంపుటి 21, సంచిక 2, 6, 9 లో వరసగా 'ఊబడింపు' 'ఎదురు కోట' 'మంతనము' లు లభించాయి. వాటిని గూర్చి ఇక్కడ ప్రస్తావించాను.
38. 'మించుపల్లె' కథా కావ్యంతోపాటు ముద్రణ పొందిన ఈ 'తెలుగుపొలుపు' మద్రాసు, ఆంధ్ర, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయాల పట్ట పరీక్షలకు పాత్రంగా వుంది.
39. చూ. సారస్వత నీరాజనము పు. 522-529.

40. ఉ. 'ఏగలనైన నొండెలుగ నీవవిభుండవు సందియంబు నా
పై గలదేని చూడు' మని ప్రాగ్ధిశ గౌతమదార జారునిన్
దాగడు నమ్మజేయుటకుఁ దక్కక యెత్తెడునట్టి యెట్లు గాఁ
గ్రాగిన మడ్డు చంద మెనుగన్ గనుపట్టె నినుండు నుష్టతన్
ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము 5-60 చూ. పరిష్కరణము. పాఠ నిర్ణయము
పేజీ XXXV E.S.S. 8/1970.
41. G.O M.L. Madras-Telugu D 1489, B 524 పుట 109
ఈ ప్రతిలోని తొలి పద్యం లేదు.
42. ఆంధ్రపత్రిక 30-7-1918.
43. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రిక, సంపుటి 21, సంచిక 1.
44. చూ. సారస్వత నీరాజనము పు. 500-550.
45. ఆదిభట్ట నారాయణదాసు - 'నాయెలుక' - పు. 61-62.

3. గద్యభాగము - కథలు, వ్యాసాలు, పీఠికలు

1. ఈ పుస్తకం 1976 లో డా॥ మన్నవ గిరిధరరావు సంపాదకత్వంలో
దాసభారతి ప్రచురణ - 8గ తృతీయముద్రణ పొందింది.
2. కందుకూరి 'నీతి కథామంజరి - 1893 ; కందుకూరి మొదలయిన వారిని
గూర్చి చెప్పినమాట.
3. ఆదిభట్ట నారాయణదాసు-వ్యాసపీఠము-సం. ఆచార్య యస్.వి. జోగారావు
1974
4. పై. పు. 7-13
5. పై. పు. 14-19
6. పై. పు 20-31
7. పై. పు 32-33
8. పై. పు 67-90
9. పై. పు 91-99
10. పై. పు 100-105

11. ప్రె. పు 106-109
12. ప్రె. పు 110-121
13. ప్రె. పు 122-133
14. ప్రె. పు 139-144
15. ప్రె. పు 222-236
16. ప్రె. పు 245-246
17. గిడుగురామ్మూరి పంతులు - ప్రాచీనముగ కమ్మ - ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రిక, 1913 సంపుటి 2 పుటలు 256-274. మద్రాసు, గవర్నమెంట్ ఓరియంటల్ మాన్స్క్రిప్ట్ లైబ్రరీ, రిఫరెన్స్ నెం. 295
18. ప్రె. గవర్నమెంట్ ఓరియంటల్ మాన్స్క్రిప్ట్ లైబ్రరీ, మద్రాసు రిఫరెన్స్ నెం. 296

4. దృశ్యభాగము - నాటకము, హరికథ

1. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి, 1909 సంపుటి 13, సంచిక 9, 10 (నవంబర్-డిసెంబర్)
2. ప్రె. 1910 సంపుటి 14, సంచిక 1,2,3 (జనవరి, ఫిబ్రవరి, మార్చి)
3. కందుకూరి వీరేశలింగం - స్వీయచరిత్ర భాగం. 2 పు. 189.

5. నిఘంటువులు

1. మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖితపుస్తక భాండాగారము. రిఫరెన్స్ నెం. 863. జి. ఓ. ఎమ్. ఎల్. బులెటిన్, మద్రాసు సంపుటి 3, సంచిక-2 పుటలు-55-70. నిరదవోలు శివసుందరేశ్వరావు పరిష్కరించి ప్రచురింపించినది.
2. గణపవరపు వేంకట కవి - 'శ్రీ వేంకటేశ్వరాంధ్రము' సుజనరంజనీ ప్రెస్, కాకినాడ, 1898
3. పైడిపాటి లక్ష్మణ కవి - 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహము' వావిళ్ళ ప్రచురణము, 1966

4. అడిదము సూర కవి - 'ఆంధ్రనామ శేషము', వావిళ్ళప్రెస్, మద్రాసు 1966
5. కోటి వెంకనార్యుడు - 'ఆంధ్ర భాషార్థవము', వావిళ్ళ ప్రచురణ, మద్రాసు 1931
6. 'ఆంధ్ర భాషార్థవా'నికి వ్రాతప్రతులు, ముద్రితప్రతులు ఎన్నోవున్నాయి. దీనిని గూర్చి తొలుత పరిశ్రమ చేసినవాడు సి. పి. బ్రౌనుదొర, పద సూచికను తయారు చేయించి "ఇది నేటి వరకు ముద్రితము కాకుండుట శోచనీయము" అని 1850 ఆగష్టులో రాసి సంతకము చేశారు.
7. గోదావరి మండలంలోని జగ్గమ్మపేటలో దోషదూషితమైన ప్రతి దొరికితే, మరోప్రతి లేక పోవటం వల్ల, గ్రంథం నశించి పోకుండా వుండాలన్న ఉద్దేశ్యంతో, యథామాతృకగా రావకొండ అప్పల నరసింహం, విశాఖపట్టణంలో ఈ 'దేశ్యనామార్థకోశము'ను ప్రకటించాడు. పరవస్తు వేంకట రంగనాథస్వామి ఆయ్యవారు 'అకారాది శబ్దసూచికా' విన్యాస పూర్వకంగా శోధించాడు. సూచికలో శుద్ధ పాఠాలన్నీ గ్రహించాడు. అభించిన మట్టుకు పోలికగల ప్రాకృత ద్రవిడ శబ్దాలన్నీ చేర్చారు.
8. ఓగిరాల జగన్నాథకవి - గురజాడ శ్రీరామమూర్తి 'ఆంధ్ర పద పారిజాతము' శారదా నిలయ ముద్రాక్షరశాల, మద్రాసు 1888. దొరికిన ప్రతి మిక్కిలి పాతది.
9. కొట్రు లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రి - 'లక్ష్మీనారాయణీయము', శ్రీ సకలా నంద ముద్రాక్షరశాల, కడప, కాకినాడ తాలూకా, 1907.
10. మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి - 'మేల్నుడి కడలి', ఆనందప్రెస్. మద్రాసు, 18-10-1945. మొత్తం నిఘంటువును పురిపండా అప్పలస్వామి విశాఖ పట్టణం రవితా సమితి ద్వారా ప్రకటించాలని అనుకున్నారు.
11. రస్తూరి రంగరవి. 'సాంబ నిఘంటువు', వావిళ్ళ ప్రచురణము, మద్రాసు 1966.
12. ఆ రోజుల్లో 'వేంకటేశాంధ్రము'ను వైష్ణవ నిఘంటువుగ, దీనిని శైవ నిఘంటువుగ చదువురు పండితులు వ్యవహరించే వాళ్ళు. భారతి, ఆగష్టు 1966.

13. శ్రీ వేంకటేశ్వరా ఓరియంటల్ రిసెర్చ్ ఇన్స్టిట్యూట్, తిరుపతి, రిఫ రెన్స్ నెం. 1978.
14. బహుజనపల్లి సీతామాచార్యులు - 'వైకృత దీపిక' - మీనాక్షి విలాస ముద్రాక్షరశాల, మద్రాసు, 1900.
15. మారేపల్లి రామచంద్ర కవి - 'నన్నయ నుడులు', కవితా సమితి, విశాఖపట్నం 1967.
— విశాఖపట్టణ కవితా సమితి తమ గ్రంథావళిలో 25 వ ప్రచురణగా ఈ గ్రంథాన్ని 1967 లో ముద్రింపించారు. వ్రాత ప్రతుల మహార జ్యాన్ని చేదించి గ్రంథాన్ని తయారుచేసిన ఘనత పురిపండా అప్పల స్వామికి దక్కుతుంది. ముద్రించటానికి తెన్నేటి విశ్వనాథం, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారు ధన సహాయం చేశారు.
16. 'నన్నయ నుడులు' రామచంద్ర శాస్త్రి జైల్లో వున్న కాలంలో రాశాడు. 1951లో దీన్నే 'నుడికడల' అనే పేర ప్రెస్ కాపీ సిద్ధం చేయటానికి అనకాపల్లికి వెళ్తూ రచయిత ఉయ్యూరులో మరణించాడు. ఆపైన 'నాటి నుడులు' భాగము 'కళపడాఘాటు'లో దొంగలపాలై, 'చెయ్ పొడలు' మాత్రం తెలుగువారికి దక్కింది.
17. తూము రామదాసు - 'ఆంధ్ర పవనిదానము' - భవానీ ముద్రణాలయం, కాకతీయ గ్రంథమాల, 1980.
18. ఈ నిఘంటువును పూర్తిచేసి తృతీయ కాండను సంస్కరించి టీక రాయ నారంభించిన కవి చనిపోవటంవల్ల, మూడవ కాండ సంస్కరణం శేషాద్రి రమణ కవులే చేశారు.
19. ఆదిభట్ట నారాయణదాసు - 'సీమ పలుకు పహి' - సాయిబాబా పవర్ ప్రెస్, విజయనగరము-2, 1967.
20. నిఘంటువులో అకారము మొదలుకొని కంది, కందు వరకు మాత్రమే ముద్రింపబడ్డాయి. తరువాతి పదజాలమంతా విజయనగరంలోనే వున్నట్లు, నేటి వరకూ లభ్యం కానట్టు 'దాస భారతి' ప్రచురణ కర్త కర్రా ఈశ్వరరావు (గుంటూరు) తెల్పాడు.
21. ముసునూరి వెంకటశాస్త్రి - 'ఆంధ్ర నామ సర్వస్వము', ఆనంబా ప్రెస్, రాజమండ్రి, 1971.

మూడవ భాగం

అచ్చతెలుగు కృతుల భాషా సాహిత్య విశేషాలు

1. వేదం వేంకటరాయశాస్త్రి - గణపవరపు వేంకట కవి రాసిన 'ప్రబంధ రాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసము'కు రాసిన 'ఉపోద్ఘాతం' - పు. XIX నుండి XXXVII.
2. ఆదిభట్ట నారాయణదాసు - 'నా యెఱుక'.
3. తిరుపతి వేంకట కవుల కవితా వైభవము - పుట 20 - యువభారతి ప్రచురణ.
4. వేలూరి శివరామశాస్త్రి - 'గుంటూరు కాలేజీ శతావధానము' పు-6.
5. పై - పుట 16, 17.

అచ్చ తెలుగు కృతుల పట్టిక

1. అచ్చ తెలుగు అభిజ్ఞాన శాకుంతలము — దాసు శ్రీరాములు పంతులు
2. „ ఋతుసంహారము — చింతపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రి
ఆంధ్రగ్రంథమాల, మద్రాసు
(ప్రథమ చైత్రము)
3. „ కుజాకృష్ణవిలాసము — నల్లం తిమ్మశ్ చక్రవర్తుల లక్ష్మీ
నరసింహాచార్యులు
సరస్వతీ పబ్లికేషన్
రాజమండ్రి (1953)
4. „ పలుకుబడి — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
సుజనరంజనీ ముద్రాశాల
కాకినాడ, (1929)
5. „ పార్వతీ పరిణయము — గురజాడ పూర్ణచంద్రకవి
డి ఓరియంటల్ పబ్లికేషన్
తెనాలి (1939)
6. „ భాగవతము — అల్లమరాజు రామకృష్ణకవి
7. „ భారవి — తిరుమామిడి రామస్వామి
ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు
కాకినాడ. Ref 21/20
8. „ మెచ్చల పచ్చముచ్చిలి — నారు నాగనార్యుడు
శ్రీ లలితాప్రింటర్స్,
కడప (1961)
9. „ రామాయణము — కూచిమంచి తిమ్మకవి
వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు
అండ్ సన్స్ మద్రాసు (1920)

10. అచ్చాంధ్ర నిర్గద్య నిరోష్ఠ్య
సారంగధర చరిత్రము — దేవులపల్లి నృసింహశాస్త్రి
సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాల
కాకినాడ, (1898)
11. అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్యనిర్గద్య
దాశరథి చరిత్రము — అబ్బరాజు హనుమంతరాయశర్మ
పాకయాజీ,
ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ముద్రా
లయము, బెజవాడ, (1927)
12. అచ్చాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్గద్య
నృగ చరిత్రము ,,
13. ఆంధ్రనామ శేషము — అడిదము సూరకవి,
వావిళ్ళ ప్రెస్, మద్రాసు (1968)
14. ఆంధ్రనామ సర్వస్వము — ముసునూరి వెంకట శాస్త్రి,
అవంతీ ప్రెస్, రాజమండ్రి,
(1971)
15. ఆంధ్రనామ సంగ్రహము — పైడిపాటి లక్ష్మణ కవి,
వావిళ్ళ ప్రచురణము, (1966)
16. ఆంధ్ర పద నిదానము — తూము రామదాసు,
భవానీ ముద్రణాలయం,
కాకతీయ గ్రంథమాల, (1980)
17. ఆంధ్ర పద పారిజాతము — ఓగిరాల జగన్నాథ కవి -
గురజాడ శ్రీరామమూర్తి
శారదా నిలయముద్రాక్షర శాల
మద్రాసు, (1888)
18. ఆంధ్ర భాషార్థవము — కోటి వెంకటార్యుడు,
వావిళ్ళ ప్రచురణ, మద్రాసు,
(1931)
19. ఆనందోదయము — శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి
శ్రీకలావతీ ముద్రాక్షరశాల,
రాజమండ్రి, (1902)

20. ఉమర్ కైయాము రుబాయతు — ఆదిభట్ట నారాయణ దాసు
21. ఊరడింపు, వేడికోలు, — తి. ప. నారాయణ స్వామి
మంతనము (ఖండికలు) ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ ప్రతికలు
22. ఎలుకువ - మఱుకువ — పోతా ప్రగ్గడ కృష్ణమూర్తి
శ్రీగాయత్రీ ప్రెస్, శ్రీకాకుళం
(1948)
23. కళావతీ పరిణయము — జయంతి భావనారాయణ
వైజయంతీ ముద్రాక్షరశాల,
చెన్నపురి, (1900)
24. కంస విజయము — పాటిబండ పురుషోత్తమ కవి
25. గౌరమ్మ పెండ్లి — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
కన్యకా పరమేశ్వరీ ముద్రాక్షర
శాల విజయనగరము, (1940)
26. చక్క-ట్లదండ — దాసు శ్రీరాములు పంతులు
వాణి ముద్రాక్షర శాల
ఏలూరు (1895)
27. చిలువ పడిగె రాతేని చరితము — మరింగంటి వేంకట నృసింహ
చార్యులు. Ref. R. 672,
SVORI తిరుపతి.
28. చిలుత వజీరు శతకము — పూనపాటి వీరపరాజు.
29. చౌడప్ప సీసములు — కవి చౌడప్ప. Bulletin
G.O.M.L., మద్రాసు (1950)
Vol. III-2.
30. జేజీల మేలువాని యింపునిట్ట — పోతా ప్రగ్గడ కృష్ణమూర్తి. సుజన
రంజనీ ముద్రాక్షరశాల, రాజ
మండ్రి (1945)
31. తరిదాలుపు దశసరి — పోతా ప్రగ్గడ కృష్ణమూర్తి,
నూతన ముద్రాక్షరశాల, బొబ్బిలి
(1939)

32. తల్లి విన్ని — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు, దాస
భారతీ ప్రచురణ-4, (1975).
33. త్రిశిర గిరిశ శతకము — మురుగేశం పిళ్ళై వడగరై.
34. తింత్రణి గ ర్త పుర పట్టాభిరామ
శతకము — కానుకొలను నాయనప్ప.
35. తెలుగు పొలుపు — నిడదవోలు వెంకటరావు -
నాగార్జున ప్రింటింగ్ వర్క్స్,
హైద్రాబాదు. (1959)
36. దమయంతీ కల్యాణము — వేంకట రామకృష్ణ కవులు.
37. దేశ్యనామార్థ కోశము — రామాయణం కృష్ణయామాత్యుడు.
సకల విద్యాభి వర్ధినీ, విశాఖ
పట్టణము, (1897)
38. దేశి పద నిఘంటువు — Ref. No. D 1378. SVORI
తిరువతి.
39. నన్నయ్య నుడులు — మారేపల్లి రామచంద్రకవి
కవితాసమితి, విశాఖపట్నం,
(1967)
40. నవరస తరంగిణి — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
41. నిరోష్ఠ్య నిర్వచన శుద్ధాంధ్ర
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము — పోకూరి కాశీపతి
శ్రీలక్ష్మీముద్రాక్షరశాల,
గద్వాల సంస్థానము. (1980)
42. నీలాసుందరీ పరిణయము — కూచిమంచి తిమ్మకవి.
వావిళ్ళ ప్రచురణము
మద్రాసు. (1958)
43. నూలుగంటి — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
వెల్ కంప్రెస్ ప్రైవేటులిమిటెడ్
గుంటూరు-2. (1978)

44. ప్రాచీనమైన కమ్మ — గిడుగు రామమూర్తి పంతులు
45. భక్త వినతి — గడ్డం రామదాసు
46. భళిర కరివేల్పుశతకము — వైదరసు అప్పన్నకవి.
GOML Ref. 7/D 1489
మద్రాసు.
— మంగిపూడి వెంకటేశ్వర
అంధ్రపత్రికా ముద్రణాలయము
మద్రాసు (1988)
47. మద్దుకత — నారు నాగనార్యుడు
అజంతాప్రింట్స్.
కడప (1966)
48. మనువు పుట్టువు — మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి
ఆనందప్రెస్,
మద్రాసు, (18-10-1945)
49. మేల్ నుడి కడలి — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
వేదవ్యాస ముద్రాక్షరశాల
విజయనగరము, (1929)
50. మొక్కుబడి — పొన్నెకంటి తెలగన్న
వావిళ్ళ ప్రచురణము
మద్రాసు (1966)
51. యయాతి చరిత్రము — కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు
హితకారిణి సమాజము
రాజమండ్రి. (1950)
52. రసికజన మనోరంజనము — నారు నాగనార్యుడు
శ్రీ బాలాజీ ప్రెస్,
చిత్తూరు. (1972)
53. రామకత — కొట్రు లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి
శ్రీ సకలానంద ముద్రాక్షర శాల
కడప, కాకినాడ. తా॥ (1907)
54. లక్ష్మీనారాయణీయము

55. వన్నెలవాక — పోతాప్రగ్గడ కృష్ణమూర్తి
నూతన ముద్రాక్షర మాల
బొబ్బిలి. (1940)
56. వ్యాసపీఠము — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
దాసభారతీ ప్రచురణ-3. (1974)
57. విశేషాంధ్రము — చట్రాతి లక్ష్మీనరసకవి
58. వెన్నుని వేయిపేర్ల వినకరి — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
సిటీ ప్రిమియర్ ప్రెస్,
విజయనగరము. (1927)
59. వెన్నెల పెండ్లి — నారు నాగనార్యుడు
శ్రీ బాలాజీ ప్రెస్,
చిత్తూరు. (1971)
60. వేల్పు — వదైము పాపకవి
61. వేల్పుమాట — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
శ్రీవేదవ్యాస ముద్రాక్షర శాల
విజయనగరము. (1929)
62. వేల్పువంద — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
శ్రీ విద్యా ముద్రణాలయము,
విజయనగరము. (1935)
63. వేంకటేశ్వర శతకము — మణిమణిహారి గోపాలసూరి
64. వైకృత దీపిక — బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు
మీనాక్షి విలాస ముద్రాక్షర శాల,
మద్రాసు. (1900)
65. శకుంతల — నారు నాగనార్యుడు
శ్రీ వేంకటేశ్వర ముద్రాక్షర శాల
చిత్తూరు, (1971)
66. శ్రీ వేంకటేశ్వరాంధ్రము — గణపవరపు వేంకట కవి
సుజనరంజనీ ప్రెస్
కాకినాడ. (1898)

67. శుద్ధాంధ్రోత్తర రామాయణము — కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు
హితకారిణీ సమాజము,
రాజమండ్రి. (1950)
68. శుద్ధాంధ్ర ఋతు సంహారము — ఆకుండి వ్యాసమూర్తి
వివేక వర్ధనీ ప్రెస్,
రాజమండ్రి. (1897)
69. శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన చంద్రహాస చరిత్రము — శలపాక వెంకట సూర్యప్రకాశ
ప్రధాని
Ref. No. కా. 180 A.S.P.
హైదరాబాదు,
70. శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన రుక్మిణీ పరిణయము — వైఖరి సుందర రామయ్య
వేదం ఆండ్ కంపెనీ
మద్రాసు. (1915)
71. శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన శతకంఠ రామాయణము — రాళ్ళబండి నాగభూషణం,
రామాయణము వెంకటప్పయ్య (1925)
72. శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన సత్యావివాహము — జంగా హనుమయ్య చౌదరి
ఆంధ్ర గ్రంథాలయ
ముద్రాక్షరశాల
బెజవాడ (1925)
73. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్గద్య కేకయ రాజ సందన చరిత్రము — నల్లంతిమౌళి చక్రవర్తుల వేంకట
లక్ష్మీనరసింహ చార్యులు
74. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన కుశ చరిత్రము — మచ్చ వేంకట కవి
శ్రీ మత్సరస్వతీ నిలయము
ముద్రాక్షర శాల
నెల్లూరు (1893)

75. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధము —కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు
హితకారిణీ సమాజము
రాజమండ్రి. (1950)
76. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిరూప్త నిర్వచనై కాదశాక్షరి శాకుంతలము —శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి
శ్రీ లలితా ముద్రాక్షరశాల
రాజమండ్రి (1986)
77. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్యయుగగీత —ధనకుధరం రామానుజాచార్యులు
78. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతా కల్యాణము —మరింగంటి సింగరాచార్యులు
Ref. No. R 672,
S.V.O.R.I. తిరుపతి.
79. శుద్ధాంధ్ర భారత సంగ్రహము —కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు
హితకారిణీ సమాజము
రాజమండ్రి. (1950)
80. శుద్ధాంధ్ర భారత సంగ్రహము (వచన కావ్యము) —బి. సుబ్బారాయుడు శెట్టి.
81. శుద్ధాంధ్ర మేఘ సందేశము —అడవి సాంబశివరావు.
ప్రబోధిని ముద్రాక్షరశాల.
ద్వగిరాల. (1912)
82. శుద్ధాంధ్ర రామాయణము —అడిదము బాలభాస్కరకవి.
83. శుద్ధాంధ్ర రామాయణ సంగ్రహము —నల్లంతిఘళ్ చక్రవర్తులుతంయాల
లక్ష్మీనరసింహా చార్యులు.
84. శుద్ధాంధ్రహరిశ్చంద్ర చరిత్రము —రాయవరపు గవర్రాజు, చంద్రికా
ముద్రాక్షరశాల. గుంటూరు.
(1920)
85. శృంగార శాకుంతలము —కేశిరాజు సీతారామయ్య ముము
క్షువు ముద్రణాలయము, ఏలూరు.
(1959)

86. సత్యవిజయము — అయ్యనకోట పార్థసారథి సెట్టి,
ప్రీడం ప్రెస్, మద్రాసు -21
(1968)
87. సర్వ మధురము — ములుగు పాపయారాధ్యుడు,
శైవ ప్రచారిణీ ముద్రాక్షర శాల
వరంగల్ (శా.శ. 1846)
88. సాంబ నిఘంటువు — కస్తూరి రంగ కవి వావిళ్ళ
ప్రచురణము. మద్రాసు (1966)
89. సీమ పలుకు వహి — ఆది భట్ట నారాయణ దాసు
సాయిపవర్ ప్రెస్. విజయనగరము
(1967)
90. సుపాణినీ పరిణయము — సంబరాట్రామచంద్ర కవి.
91. సుమతి — గోపిశెట్టి రామచంద్ర నాయుడు,
ఆనంద ముద్రాక్షర శాల
చెన్నపురి. (1907)

సంప్రదించిన గ్రంథాలు.

1. అప్పకవీయము — కాకునూరి అప్పకవి
2. ఆచార్య సూక్తి ముద్రావళి — నంబూరి కేశవాచార్య
3. ఆది భట్ట నారాయణదాస చరిత్రము — M. V. R. కృష్ణశర్మ
4. ఆంధ్ర కవి సత్తశతి — బులుసు వేంకట రమణయ్య
5. ఆంధ్ర కవుల చరిత్రము — కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులు
(1, 2, 3, భాగాలు)
6. ఆంధ్ర భాషాభూషణము — మూల ఘటిక కేశవన
7. ఆంధ్ర రచయితలు — మధునాపంతుల సత్యనారాయణ
శాస్త్రి
8. ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక — కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులు
9. ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వస్వము — కె. వి. లక్ష్మణరావు పంతులు
10. ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి — నన్నయ భట్టారకుడు
11. ఆంధ్ర హరికథా వాఙ్మయము — వి. సీతారామాంజనేయ
భాగవతార్
12. ఆంధ్రుల చరిత్ర సంస్కృతి — ఖండవల్లి సోదరులు
13. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర — సురవరం ప్రతాపరెడ్డి
14. ఉత్తర రామాయణము — కంకంటి పాపరాజు
15. కవిగారి మనుగడ — జయంతి సుబ్బారావు
16. కవి జన రంజనము — అడిదము సూరకవి
17. కవి సంశయ విచ్ఛేదము — అడిదము సూరకవి
18. కావ్యాలంకార చూడామణి — విన్నకోట పెద్దన
19. కుమార సంభవమ్ — కాళిదాసు,
20. కుమార సంభవము — నన్నెచోడ కవిరాజు

21. కందుకూరి వీరేశలింగ కృతగ్రంథములు (రివ సంపుటము) — కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు
22. ఖుతుబ్ఖాసీ సుల్తానులు ఆంధ్ర సంస్కృతి — బి. రామరాజు
23. గుంటూరు కాలేజీ శతావధానము — వేలూరి శివరామశాస్త్రి
24. తిరుపతి వేంకట కవుల కవితా వైభవము — యువ భారతి
25. దశరథ రాజనందన చరిత్రము — మరింగంటి సింగరాచార్యులు
26. దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము — నిడుదవోలు వెంకటరావు
27. దువ్వూరి వెంకటరమణ శాస్త్రి స్వీయ చరిత్రము — దువ్వూరి వెంకట రమణ శాస్త్రి
28. నవ్యాంధ్ర సాహిత్య వీధులు — కురుగంటి సీతారామ భట్టాచార్య
29. నా యెఱుక — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు
30. నా వాఙ్మయ మిత్రులు — డేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు
31. నిర్వచనోత్తర రామాయణము — తిక్కన సోమయాజి
32. ప్రబంధ పాత్రలు — కేశవ పంతుల నరసింహ శాస్త్రి
33. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము — పింగళి సూర కవి
34. పారిజాతాపహరణము — నంది తిమ్మన
35. బాల వ్యాకరణము — చిన్నయ సూరి
36. భాషాచారిత్రక వ్యాసములు — తూమాటి దొణప్ప
37. భాషా పాఠములు — విష్ణుభొట్ల సూర్యనారాయణ
38. మనపండితులు-కవులు-రచయితలు — కోవెల సంపత్కుమారాచార్య
39. మను చరిత్రము — అల్లసాని పెద్దన
40. మరుగున పడిన మాణిక్యాలు — బి. రామరాజు
41. మహమ్మదీయు యుగము — కె. వి. లక్ష్మణరావు పంతులు
42. మేఘ సందేశః — కాళిదాసు.
43. మేలు బంతి — ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

44. వ్యాస సూచికల సూచి — ఆం. ప్ర. సా. అకాడమీ ప్రచురణము
45. వ్యాస రాజి — జే. సూర్యనారాయణ
46. విజయనగర సంస్థానము-ఆంధ్ర
వాఙ్మయ పోషణము — నిడదవోలు వెంకటరావు
47. శతక కవుల చరిత్రము — వంగూరి సుబ్బారావు
48. శ్రీమదాంధ్ర మహాభాగవతము — బమ్మెర పోతన
49. శ్రీమదాంధ్ర మహా భారతము — కవిత్రియము
50. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం — ఆరుద్ర
51. సాహిత్యోపన్యాసములు — ఆం. ప్ర. సా. అ. ప్రచురణలు
52. సారస్వత సీరాజనము — దాస భారతీ ప్రచురణము
53. స్వీయ చరిత్రము — కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు
54. సుకవి మనోరంజనము — కూచిమంచి వెంకటరాయలు.

పత్రికలు

1. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి సంచిక — 1-5-1893,
18-5-1898, అక్టోబరు 1898, మార్చి 1903, నవంబరు, డిసెంబరు
1909, జనవరి, ఫిబ్రవరి, మార్చి 1910.
2. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ పత్రిక. సంపు. 18-సంచిక 3, సంపు. 20-
సంచిక 1,3, సంపు. 21 - సంచిక 2,6, సంపు. 23 - సంచిక 6,
సంపు. 24 - సంచిక 1, సంపు. 26 - సంచిక 1,4,
పుస్తక భాండాగారము 2,3 భాగములు 1913.
3. గోంకొండ కవుల సంచిక. 1934
4. జయంతి సంపుటం 1. సంచిక 4.
5. భారతి. అక్టోబర్ 1929, సెప్టెంబర్ 1942, మే 1962, మార్చి 1965,
ఫిబ్రవరి, మే 1966, మార్చి 1968, ఏప్రిల్, జూన్ 1972,
ఆగస్టు 1977.

6. మహాకవి దాసు శ్రీరాములు శత జయంతి సంచిక ఏప్రిల్ 1975.
7. సాహితి. అక్టోబర్. 1969.
8. సాహిత్యోపన్యాసములు 8. (ఆం. ప్ర. సా. అ. ప్రచురణము)
9. నెలవంక— ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ప్రాచ్య కళాశాల వార్షిక సంచిక 1977.

